

**SISARUSKATEUS LASTEN JA AIKUISTEN SISARUSSUHTEISSA SEKÄ
VANHEMPIEN KASVATUKSELLISENA ONGELMANA**

**Kasvatustieteen pro gradu-tutkielma
Jyväskylän Yliopisto
Syksy 2001
Laura Luukko**

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
2 SISARUSSUHDE	3
2.1 Sisarussuhde tutkimuksen kohteena	3
2.2 Sisarussuhteen ominaisuuksia	4
2.3 Sisarussuhteeseen vaikuttavia tekijöitä	6
3 SISARUSKATEUS	8
3.1 Sisaruskateuden määrittelyä	8
3.2 Sisaruskateuden ilmeneminen	9
3.3 Aikaisempia tutkimuksia sisaruskateudesta	11
3.3.1 Tutkimuksia sisaruskateudesta lapsuudessa	11
3.3.2 Tutkimuksia aikuisten sisaruskateudesta	15
3.4 Sisaruskateus vanhempien näkökulmasta	17
4 EMOOTIOT	20
4.1 Mitä ovat emootiot?	20
4.2 Erilaisia emootioteorioita	22
4.2.1 Lazaruksen kognitiivis-sosiaalinen emootioteoria	23
4.2.2 Psykoanalyttinen emootioteoria	24
5 KATEUS JA MUSTASUKKAISUUS TUNTEINA	29
5.1 Kateuden ja mustasukkaisuuden ero	29
5.2 Kateus	29
5.3 Mustasukkaisuus	34

6 TUTKIMUSPROSESSI	38
6.1 Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimusongelmat	38
6.2 Tutkimusmenetelmän valinta	39
6.3 Tutkimuksen kohdejoukko	45
6.4 Aineiston keruu ja analysointi	46
6.5 Tutkimuksen luotettavuus	49
6.5.1 Tutkimuksen validius	50
6.5.2 Tutkimuksen reliaabelius	52
7 TUTKIMUSTULOKSET	54
7.1 Ensimmäinen sisaruskateuskriisi: Sisaruksen syntyminen	54
7.2 Sisaruskateus lapsuuden keskivaiheessa ja nuoruudessa	63
7.2.1 Millaisiksi tunteiksi lapset ja nuoret kuvaavat kateutta ja mustasukkaisuutta?	63
7.2.2 Mistä sisarukset ovat kateellisia ja mustasukkaisia toisillensa?	65
7.2.3 Lasten ja nuorten selviytymiskeinot sisaruskateustilanteissa	72
7.2.4 Sisaruskateus osana lasten ja nuorten sisarussuhteita	85
7.3 Sisaruskateus aikuisuudessa	91
7.3.1 Millaisiksi tunteiksi aikuiset kuvaavat kateutta ja mustasukkaisuutta?	95
7.3.2 Aikuisten selviytymiskeinot sisaruskateustilanteissa	97
7.3.3 Sisaruskateus osana aikuisten sisarussuhteita	104
7.4 Sisaruskateus vanhempien kasvatuksellisena ongelmana	106
7.4.1 Miten vanhemmat toimivat sisaruskateuden ilmetessä?	107
7.4.2 Miten tasapuolisesti vanhemmat kohtelevat lapsiaan?	114
8 POHDINTA	127
8.1 Päätulokset ja niiden suhde aikaisempiin tutkimuksiin	127
8.2 Tulosten yleistäminen ja merkitys, tutkimuksen puutteet ja jatkotutkimusaiheet	133

LÄHTEET

LIITTEET

TIIVISTELMÄ

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää miten sisaruskateus ilmenee lasten ja aikuisten sisarussuhteissa sekä millaisia selviytymiskeinoja lapsilla ja aikuisilla on sisaruskateustilanteissa. Lasten ja aikuisten selviytymiskeinoja sisaruskateustilanteissa tarkastelin Lazaruksen kognitiivis-sosiaalisen emotioteorian avulla. Lisäksi sisaruska-teutta tarkasteltiin vanhempien kasvatuksellisenä ongelmana. Tällöin tarkasteltiin sitä, miten vanhemmat toimivat lastensa sisaruskateuden ilmetessä ja miten tasapuolisesti vanhemmat kohtelivat lapsiaan.

Tutkimuksen kohdejoukkona oli kuusi lapsiperhettä ja tutkimusaineisto hankittiin teemahaastattelemalla sekä perheiden vanhempia että lapsia. Perheiden valintakriteereinä oli se, että perheessä oli vähintään kaksi lasta ja että nuorin lapsista oli vähintään 5-vuotias. Vanhempien haastatteluja oli yhteensä 10 ja lasten haastatteluja oli 18. Haastatteluita lapsista tyttöjä oli 12 ja poikia 6. Haastattelut tehtiin vuosien 1999 - 2000 aikana yleensä kunkin perheen kotona.

Sekä tämän tutkimuksen että aikaisempien tutkimusten mukaan sisaruskateus on yleistä lasten sisarussuhteissa niin uuden sisaruksen syntyessä kuin sen jälkeenkin lapsuuden keskivaiheessa ja nuoruudessa, sen sijaan aikuisten sisarussuhteissa sisaruskateus näyttäisi selvästi vähenevän. Kuten aikaisemmatkin tutkimukset osoittavat myös tässä tutkimuksessa sisaruskateus ei yleisyydestänsä huolimatta näyttäisi kuitenkaan olevan sisarussuhteen määräävin osatekijä useimmissa lasten, nuorten eikä varsinkaan aikuisten sisarussuhteissa. Sisaruskateuden kuten muidenkaan sisarussuhteen negatiivisten osatekijöiden määrä sisarussuhteissa ei korreloi sisarussuhteen myönteisten osatekijöiden määrään. Lapset turvautuivat sisaruskateustilanteissa enemmän ulkoiseen ympäristöön suuntautuviin, toimintaa suosiviin ongelmakeskeisiin selviytymisstrategioihin, kun taas aikuiset käyttivät lapsia enemmän itseensä suuntautuvia, järjen käyttöä ja ajattelua korostavia emotionaaliskognitiivisia selviytymiskeinoja.

Vanhemmat toimivat lastensa sisaruskateustilanteissa kuten kasvatusoppaissa neuvotaankin eli pyrkivät ymmärtämään ja hyväksymään lastensa sisaruskateuden tunteita sekä suhtautuivat myönteisesti näiden tunteiden avoimeen ilmaisemiseen, mikäli kateuden kohdetta ei vahingoitettu. Kukaan vanhemmista ei sanonut omaavansa vakituisia lempilapsia ja myös materian antamisen suhteen vanhemmat kokivat olevansa suhteellisen tasapuolisia kaikkia lapsiaan kohtaan. Kaikkein eniten vanhemmat kokivat epäonnistuvansa huomion antamisessa tasapuolisesti jokaiselle lapselleen. Lasten arvioinnit vanhempiensa tasapuolisuudesta olivat yhteneväiset vanhempien mielipiteiden kanssa.

Asiasanat: Sisaruskateus, sisarussuhde, tunteet, kasvatus

1 JOHDANTO

Sisaruskateus on yleisinhimillinen tunne, jota on usein kuvattu saduissa, myyteissä ja maailman kirjallisuudessa. Raamatussa kuvatun ensimmäisen murhan motiivina oli juuri sisaruskateus, kun Kain tappoi kateuden ja mustasukkaisuuden vallassa veljensä Abelin, koska Jumala suosi Abelia, muttei katsonut Kainin puoleen. Muita raamatullisia kertomuksia sisaruskateudesta ovat Jaakobin ja Eesaun taistelu esikoisoikeudesta sekä tarina Joosefista ja hänen kateellisista veljistään. Myös useissa saduissa on teemana sisarusten välinen kilpailu, joka yleensä huipentuu siihen, että yksi sisaruksista osoittautuu paremmaksi kuin muut sisarukset ja saa omakseen kuninkaantytären tai prinssin sekä puolet valtakuntaa. Esimerkiksi tutussa sadussa Tuhkimo käsitellään sisaruskateuden kipeitä tunteita. Kateelliset sisarpuolet komentelevat ja nöyryyttävät Tuhkimoa ja hänen äitipuolensa uhraa aina Tuhkimon edun tämän sisarpuolten hyväksi. Nöyryytyksistä huolimatta - Tuhkimo vie kuitenkin lopulta voiton sisaristaan.

Sisaruskateus tarkoittaa sisarussuhteissa koettavia kateuden ja mustasukkaisuuden tunteita sisarusten välillä. Sisaruskateus on lapselle luonnollinen tunne, jonka on nähty kehittyvät kahdesta syystä: lapsen halusta saada osakseen vanhempiansa jakamaton rakkaus sekä lapsen tarpeesta määritellä omaa identiteettiään vertailemalla itseänsä sisaruksiinsa (Pfouts 1976, ks. Bryant 1982, 95). Sisarusten väliset kateuden ja mustasukkaisuuden tunteet ovat toki vain yksi puoli sisarussuhdetta. Sisarukset merkitsevät lapselle myös toveruutta, turvaa ja kiintymystä. Lisäksi lapset oppivat vuorovaikutuksessa sisaruksiensa kanssa monia hyödyllisiä asioita. Siksi sisarussuhde onkin lapselle ristiriitainen ihmissuhde: voimakkaatkin myönteiset ja kielteiset tunteet saattavat vuorotella sisarusten kesken.

Sisaruskateus on sisarussuhteen osatekijöistä saanut sisarustutkimuksissa huomiota osakseen. Usein sisaruskateutta on kuitenkin tutkittu vain Freudilaisesta perspektiivistä keskittyen vanhemman lapsen kateuteen uuden sisaruksen synnyttyä perheeseen. Freud myös oletti, että sisaruskateus on sisarussuhteen hallitseva piirre. Freudin näkemyksiä sisarussuhteista on myöhemmin kritisoitu liian pessimistisiksi. Useat viimeaikaiset tutkimukset osoittavatkin, että sisarussuhteet eivät pohjaudu ensisijaisesti sisaruskateudelle. Kuitenkin tutkimukset osoittavat, että sisaruskateutta esiintyy sisarussuhteissa niin uuden vauvan synnyttyä perheeseen kuin senkin jälkeen. Sisaruskateuden on myös havaittu aktivoituvan vielä aikuisiälläkin, vaikkakin sisaruskateus yleensä vähenee sisarusten aikuistuessa.

Sisaruskateus ei ole vain lasten ongelma, vaan myös lasten vanhemmat voivat kokea lastensa sisaruskateuden hankalana kasvatuksellisenä ongelmana. Miten jakaa rakkautta ja huomiota tasapuolisesti kaikille lapsille, jotta jokainen heistä tuntisi olevansa

rakastettu ja arvokas? Useissa kasvatusoppaissa on vanhemmille neuvoja, miten toimia sisaruskateuden ilmetessä. Tutkimustenkin mukaan vanhempien käyttäytymisellä voi olla vaikutusta sisarussuhteiden laatuun.

Sisaruskateuden tunteita voi tarkastella myös emootiotutkimuksen näkökulmasta. Erilaisista tieteellisistä emootioteorioista olen valinnut kaksi: kognitiivisiin emootioteorioihin lukeutuvan Lazaruksen kognitiivis-sosiaalisen emootioteorian sekä psykoanalyttisen emootioteorian, sillä ne mielestäni sopivat hyvin sisaruskateuden tunteiden ymmärtämiseen. Kummassakin teoriassa kuvataan hyvin erilaisia selviytymiskeinoja (Lazaruksen teoriassa hallintastrategioita ja psykoanalyttisessä teoriassa puolustusmekanismeja), joita ihmiset käyttävät selviytyäkseen vaikeista tunteistaan. Psykologisessa, sosiologisessa, filosofisessa ja kulttuuriantropologisessa kirjallisuudessa on kuvattu yksityiskohtaisemmin myös sisaruskateuden perustunteita: kateutta ja mustasukkaisuutta. Kateus ja mustasukkaisuus ovat tunteina lähellä toisiaan, mutta tarkoittavat eri asioita. Kateus viittaa vertailun seurauksena koetun puutteen synnyttämään haluun omistaa jotakin, mitä toisella on ja mitä vailla itse kokee olevansa. Mustasukkaisuudessa pelätään jo itselle kuuluvaksi koetun rakastetun menettämistä kilpailijalle. (Alberoni 1993, 7-8, 37-38; Vauhkonen 1980, 64.)

Tarkoitukseni on tässä tutkimuksessa kuvata sisaruskateutta sekä lasten että aikuisten kokemuksena. Haluan myös verrata sisaruskateuden kokemista lapsuudessa ja aikuisuudessa eli minua kiinnostaa muuttuuko sisaruskateus mitenkään sisarusten aikuistuesssa. Lisäksi tarkastelen sisaruskateutta myös vanhempien näkökulmasta, kasvatuksellisena ongelmana. Varsinaisina tutkimusongelmina on selvittää: 1) Miten sisaruskateus ilmenee lasten sisarussuhteissa ja millaisia selviytymiskeinoja (copingstrategioita ja puolustusmekanismeja) lapset käyttävät sisaruskateuden tunteiden käsittelyssä? 2) Miten sisaruskateus ilmenee aikuisten sisarussuhteissa ja millaisia selviytymiskeinoja aikuiset käyttävät sisaruskateuden tunteiden käsittelyssä? 3) Miten sisaruskateuden kokeminen eroaa lapsuudessa ja aikuisena? 4) Mitä vanhemmat tekevät lastensa sisaruskateuden ilmetessä ja miten tasapuolisesti vanhemmat kohtelevat lapsiaan (lempilapset, kiintymys/läheisyys, lasten vertaileminen, lasten roolit perheessä, huomion ja materian saaminen, vapaudet, rajoitukset, velvollisuudet ja kasvatusmenettelyt)? 5) Miten tasapuoliseksi lapset kokivat omien vanhempiensa kasvatuksen? Tutkimukseni kohdejoukkona on kuusi lapsiperhettä, joissa olen haastatellut sekä lapsia että heidän vanhempiaan. Haastattelu on muodoltaan teemahaastattelu.

2 SISARUSSUHDE

Useimmilla lapsilla on sisaruksia. Euroopassa ja Yhdysvalloissa jopa 80 % lapsista kasvaa yhdessä sisarusten kanssa (Dunn 1984, 14). Sisaruksia ovat samojen vanhempien lapset keskenään sekä myös sisaruspuolet ja kasvatussisarukset (Taipale 1995, 13). Cicirelli (1985, 180; 1995,4) määrittelee sisarussuhteen kahden lapsen väliseksi keskinäiseksi riippuvuussuhteeksi perheessä. Lapsilla on tällöin joko biologinen side (sisarukset, sisaruspuolet) tai lain määrittelemä suhde (adoptoidut lapset) toisiinsa.

2.1 Sisarussuhde tutkimuksen kohteena

Perhesuhteet muodostuvat vanhempien välisestä parisuhteesta, vanhempien ja lasten välisistä suhteista sekä myös lasten keskinäisistä suhteista. Suurin osa tutkimuksista, jotka käsittelevät perhettä monimutkaisena sosiaalisena systeeminä, painottavat äidin, isän ja lapsen kolmoissuhdetta. Sisarussuhteisiin ei tutkimuksissa ole kiinnitetty yhtä paljon huomiota. (Lamb 1982, 4-5.) Tutkijat ovatkin vasta viime aikoina alkaneet käsitellä perhettä useista eri alasysteemeistä muodostuvana kokonaisuutena, jolloin sisarussuhdekin nähdään yhtenä perheen tärkeistä alasysteemeistä (Brody & Stoneman 1990, 190). Myös psykiatrisessa ja lastenpsykiatrisessa työssä ja tutkimuksessa on ruvettu kiinnittämään aiempaa enemmän huomiota sisarusten väliseen suhteeseen, sen sisäisiin sääntöihin ja vaikutuksiin (Salokangas 1988, 20; 1995, 16).

Varsinkin sisarussuhteen laatua on tutkittu vähän. Furmanin ja Buhrmesterin (1985, 448) mielestä tältä tutkimusalueelta puuttuu systemaattinen tapa kuvata sisarussuhteen ominaisuuksia. Tutkimuksissa on yleensä keskitytty joihinkin tiettyihin sisarussuhteen aspekteihin, kuten esimerkiksi sisarusten väliseen kilpailuun, eikä ole yritettykään vangita koko kuvaa sisarussuhteesta. Tutkimus on myös kohdistunut pääasiassa vain kahteen sisarukseen sekä vain perheen ensimmäiseksi ja toiseksi syntyneisiin lapsiin. Sisarustutkimuksen ulkopuolelle ovat jääneet isot perheet ja eri kulttuurit. (Dunn 1983,789.) Dunn ja McGuire (1992, 68-69) kokosivat artikkelissaan yhteen viimeaikaisia sisarussuhdetta käsitteleviä tutkimuksia. Heidän mukaansa sisarustutkimuksissa on kuitenkin edistytty sekä tutkimusten menetelmissä että uusien tutkimuskohteiden etsimisessä. Tällaisia uusia tutkimuskohteita ovat muun muassa yksilöllisten erojen vaikutukset sisarussuhteessa, kehitykselliset muutokset sisarussuhteessa, sisarusten elämänkaaritutkimus, vanhempien ja lasten välisen suhteen ja sisarusten välisen suhteen vaikutus toisiinsa sekä uusperheiden sisarussuhteet sisaruspuolineen.

2.2 Sisarusuhteen ominaisuuksia

Sisarussuhde on lapselle intensiivinen ja rikastuttava mutta samalla kompleksinen ja ristiriitainen ihmissuhde (Dunn 1984). Tyypillisiä sisarusten välillä ovat voimakkaat myönteiset ja kielteiset tunteet (Clarke-Stewart ym. 1988, 269-270; Furman & Buhrmester 1985, 457-458.). Sisarusuhde onkin usein ambivalentti: kiintymys, huolehtiminen ja toveruus saattavat vuorotella aggressiivisuuden, riitelyn ja kilpailemisen kanssa (Dunn 1984, 144). Dunn (1984, 59) väittää, että kun lapset puhuvat sisaruksistaan, niin he käyttävät enemmän emotionaalisia termejä kuin puhuessaan joistain muista ihmisistä.

Furmanin ja Buhrmesterin (1985, 457,450) mukaan sisarusuhde muodostuu neljästä osatekijästä, joita ovat 1) lämpö/läheisyys, 2) keskinäinen asema/valta, 3) konfliktit ja 4) kilpailu. *Lämpö ja läheisyys* ilmenevät sisarusten välisenä kumppanuutena, ihailuna, samankaltaisuutena, prososiaalisena käytöksenä ja hoivaamisena. Cicirellin (1985, 185-193) mielestä kiintymys ja läheisyys kehittyvät jo varhain sisarusten välille. Etenkin lapsuudessa sisarukset ovat tärkeitä toisilleen. Irish (ks. Furman & Buhrmester 1985, 448) on todennut sisarusten välisten tunnesiteiden olevan yleensä vahvuudessaan heti seuraavina vanhempien ja lasten välisen tunnesiteen jälkeen. Sisarukset voivat tarjota toisilleen apua, ystävyyttä ja henkistä tukea. Läheisyys sisarusten välillä vaihtelee samassakin perheessä. Enemmistöllä sisaruksista on aika läheiset välit ja ne paranevat vielä iän myötä. Sisarusuhteen kiintymyssiide jatkuu yli lapsuuden ja nuoruuden, säilyy välimatkasta tai kuluneesta ajasta huolimatta ja tarjoaa emotionaalista turvaa useimmille ihmisille vielä myöhemmissä ikävaiheissa. (Dunn 1984, 41, 120-121, 140.)

Furmanin ja Buhrmesterin (1985, 448, 450-451) mukaan sisarusuhteen toiseen osatekijään eli sisarusten keskinäiseen *asemaan ja valtaan* luetaan kuuluviksi sisarusuhteen epätasapaino ja dominoivuus sekä myös myönteisiä puolia, kuten ihailu ja hoivaaminen. Sisarusuhteelle ovatkin ominaista epäsymmetriset valta- ja voimasuhteet. Tutkimustulokset osoittivat, että vanhemmat sisarukset käyttävät valtaansa nuorempia sisaruksiaan kohtaan ja huolehtivat enemmän nuoremmista sisaruksistaan kuin päinvastoin. (emt. 1985, 457,450.)

Sisarussuhteen osatekijöinä ovat vielä sisarusten väliset *konfliktit ja kilpaileminen* sisaruksen kanssa. Sisarusten väliset konfliktit ja ajoittain kielteiset tunteet sisarusta kohtaan ovat tutkimustulosten mukaan hyvin yleisiä. (Dunn 1990, 49-50.) Sisarukset kilpailevat keskenään muun muassa vanhempien huomiosta, hyväksynnästä ja rakkaudesta. Tähän liittyvät olennaisesti sisarusten väliset kateuden ja mustasukkaisuuden tunteet, joita koetaan paremmassa asemassa olevaa sisarusta kohtaan. (Cicirelli 1985, 185-193.)

Dunnin (1984, 41) mielestä sisarukset ymmärtävät toisiaan hyvin, koska heidän suhteensa emotionaalinen vaikutus on niin voimakasta. Sisaruksen läsnäolon valtava emotionaalinen vaikutus on nähtävissä siinä häiriökäyttäytymisessä, jota lapsi osoittaa sisaruksen syntyessä. Jo parin ensimmäisen vuoden aikana vastasyntyneellä sisaruksella on voimakas emotionaalinen ja kehityksellinen vaikutus aikaisemmin syntyneisiin sisaruksiin. (Dunn 1984, 29.) Vanhempien rakkaudesta kilpaileminen saa lapset tarkoiksi havainnoimaan kilpailijoidensa teot, aikomukset, mielialat ja tunteet. Tämä kehittää lapsen sosiaalista ymmärrystä. Lapset tietävät tarkalleen, miten ärsyttää ja kiusata sisarustaan. Samoin he osaavat myös tukea ja lohduttaa sisaruksiaan. Joidenkin tutkimustulosten mukaan lapset pystyvät toimimaan tehokkaasti sisarustensa terapeutteina ja tukemaan sisaruksiaan vaikeuksissa. Sisarussuhteen intimitteetti ja emotionaalinen voima voivat synnyttää jopa huomattavia sosiaalisia kykyjä nuorissa lapsissa. Sisaruksilta opitaankin elämässä tärkeitä sosiaalisia ja kognitiivisia taitoja, jotka ovat merkittäviä ihmisen terveille sosiaaliselle kehitykselle (Furman & Buhrmester 1985, 448).

Sisarukset omaksuvat keskinäisessä vuorovaikutuksessaan itselleen myös erilaisia rooleja. Rooli tarkoittaa tietyssä tilanteessa vakiintunutta käyttäytymismallia, joka on opittu ja joka liittyy henkilön asemaan ja tehtävään (Ojala & Uutela 1993, 399. Furmanin ja Buhrmesterin (1985, 450-451) tutkimuksen mukaan vanhemmat sisarukset voivat toimia nuorempien *huolehtijoina, opettajina tai malleina*. He voivat jopa korvata pois- saolevan tai etäisen vanhemman. Brody, Stoneman, MacKinnon ja Mackinnon (1985, 125) tutkivat 36 esikoulu- ja kouluikäisten, samaa sukupuolta olevien sisarusparien erilaisia rooleja ja löysivät sisarussuhteista kolme erilaista rooliparia ja yhden erillisen roolin. Nämä olivat: *opettaja - oppija, ohjaaja - ohjattava, auttaja - autettava* sekä *tarkkailija*, joka on erillinen rooli. Tuloksien mukaan vanhemmat sisarukset omaksuivat opettajan, ohjaajan ja auttajan roolin useammin kuin heidän nuoremmat sisaruksensa. Nuoremmat sisarukset taas omaksuivat tarkkailijan, oppijan, ohjattajan ja autettavan roolin useammin kuin vanhemmat sisaruksensa.

Stonemanin, Brodyn ja MacKinnonin (1986, 496, 507-509) sisarusten erilaisia rooleja käsittelevässä tutkimuksessa oli 40 esikoulu- ja kouluikäisiä, samaa ja eri sukupuolta olevia sisaruspareja. Myös he havaitsivat sisarusten välisistä suhteista samat rooliparit kuin Brody ja kumppanit (1985) sekä lisäksi *leikkikaverin ja vuorovaikuttajan* roolit. Opettajan roolissa lapsi selittää ja havainnollistaa, kuinka selviytyä jostain tietystä tehtävästä. Hän kertoo kohteesta ja sen ominaisuuksista, selvittää syy- ja seuraussuhdetta sekä vastaa hänelle esitettyihin kysymyksiin. Oppilaan roolissa oleva kyselee joko selviytyäkseen tietystä tehtävästä tai kerätäkseen tietoa häntä kiinnostavasta asiasta. Hän on läsnä opetustilanteessa ja mukautuu siihen. Ohjaaja puolestaan käskää tai pyytää sisarustaan toimimaan, esimerkiksi hakemaan tavaroita tai olemaan toimimatta. Hän myös

vakuuttaa toista omista oikeuksistaan tehdä näin. Ohjattava mukautuu ohjaajan toimiin ja tekee usein mitä käsketään. Auttajan roolissa lapsi tarjoaa apua toiselle ja autettava sallii häntä autettavan. Leikkitoveri ryhtyy yhteisleikkiin sisaruksensa kanssa, kun taas vuorovaikuttaja on kanssakäymisessä sisaruksensa kanssa osallistumatta kuitenkaan tämän leikkiin. Tarkkailijan roolissa oleva lapsi pysyttelee etäämmällä, ei puhu eikä ole muutenkaan vuorovaikutuksessa sisaruksensa kanssa, vaan katselee ja tarkkailee. (Stoneman ym. 1986, 499)

2.3 Sisarussuhteeseen vaikuttavia tekijöitä

Sisarussuhteen laatuun vaikuttavat monet tekijät. Sisarusten iän, heidän ikäeronsa, syntymäjärjestyksensä ja sukupuolensa vaikutusten lisäksi sisarussuhteen laatuun vaikuttavat myös lasten persoonallisuus, perhekoko, perhetyyppi ja erityisesti sisarusten suhde vanhempiinsa. (Dunn 1984, 77.)

Sisarussuhde muuttuu lasten *iän* myötä. Tutkijat ovat sitä mieltä, että sisarusten suhde muuttuu aiempaa tasa-arvoisemmaksi lapsuuden keskivaiheen aikaan. Tutkimustulokset ovat kuitenkin ristiriitaisia. Kiistellään siitä, että onko olemassa tiettyjä ikäkausia, jolloin sisarusten välillä olisi tavallista enemmän konflikteja. Joidenkin tutkimusten mukaan mitään erityisiä ikäkausia ei ole. Toisten tutkimusten mukaan 8 - 17 ikävuoden välillä on havaittavissa, että sisarusten kumppanuus vähenee, mutta emotionaalinen side sisarusten kesken ei silti heikkene. Vandellin, Minettin ja Santrockin (1987, 247-255) mukaan 8 -11 ikävuoden välillä sisarussuhteen myönteinen sävy sekä myös konfliktit kasvoivat. Yleistäen voisi sanoa, että vanhemmat lapset tulevat yleensä paremmin toimeen keskenään kuin nuoremmat lapset. (Dunn & McGuire 1992, 69; Vandell ym. 1987, 247-255.) Sisarusten suuri *ikäero* puolestaan vähentää kilpailua ja antaa paremmat mahdollisuudet vanhemman ja lapsen vuorovaikutukseen. Perheessä, jossa sisarusten väliset ikäerot ovat pieniä, sisarukset voivat taas vaikuttaa toisiinsa enemmän kuin vanhemmat vaikuttavat heihin. (Richardson ym.1986, 806; Rogers 1982, 120.)

Sisarusten *syntymäjärjestys* vaikuttaa erityisesti sisarussuhteessa omaksuttaviin rooleihin. Esikoisella on usein perheessä jokin rooli perheen vanhimpana lapsena. Rooli voi olla kurinpidollinen, huolehtijan tai johtajan rooli. Esikoiset saattavat myös tuntea muita enemmän vihamielisyyttä sisarustaan kohtaan, koska he ovat olleet niitä, jotka ovat tulleet syrjäytetyiksi. (Dunn 1984, 65.) Perheen kuopus saa puolestaan apua vanhemmilta sisaruksilta, jotka antavat roolimalleja hänelle (Rogers 1982, 122). Kuten jo edellisessä luvussa mainittiin Brodyn ja kumppaneiden (1985, 125) tutkimuksen mukaan vanhempi sisarus omaksuu yleensä sisarussuhteessa opettajan, ohjaajan tai auttajan roolin, kun taas

nuorempi omaksuu puolestaan oppijan, ohjattavan ja autettavan sekä tarkkailijan roolin. Abromovitchin, Corterin, Peplerin ja Stanhopen (1986, 226) mielestä vanhemman sisaruksen käytös on aggressiivisempaa ja prososiaalisempaa kuin nuoremman. Vanhempi sisarus on dominoiva osapuoli suhteessa. Nuorempi sisarus sen sijaan jäljittelee paljon vanhempaa. Myös Furmanin ja Buhrmesterin (1985, 450, 457) mielestä vanhempi sisarus käyttää enemmän valtaansa nuorempia sisaruksia kohtaan sekä huolehtii enemmän nuoremmista sisaruksista kuin päinvastoin.

Sisarusten *sukupuolen* vaikutuksesta sisarussuhteeseen on ristiriitaisia tuloksia. Joidenkin tutkimustulosten mukaan vuorovaikutus samaa sukupuolta olevien sisarusten kesken on myönteisempää ja läheisempää kuin siskon ja veljen välillä. Joidenkin tutkimusten mukaan kuitenkin eri sukupuolta olevien sisarusten kesken on vähemmän vihamielisyyttä kuin samaa sukupuolta olevien sisarusten kesken. (Taipale 1995, 40.)

Sisarusten *persoonallisuudesta* erityisesti heidän temperamenttinsa vaikuttaa sisarussuhteen laatuun. Lapsilla, jotka ovat aktiivisia, kiihkeitä ja sopeutumattomia temperamentiltaan, on enemmän konflikteja sisarustensa kanssa (Boer 1990, Brody & Stoneman 1987, Stocker, Dunn & Plomin 1989 ks. Dunn 1993, 57). Myös pieniä lapsia tutkittaessa on havaittu, että konflikteja esiintyy enemmän sellaisten sisarusten välillä, joiden temperamentit ovat hyvin erilaisia (Munn & Dunn 1989, 433, 449-450).

Myös *perhekoko ja perhetyyppi* saattavat vaikuttaa sisarussuhteeseen. Pienissä perheissä lapsilla on enemmän aikaa olla vuorovaikutuksessa vanhempiensa kanssa. Perhekoon kasvaessa lasten vuorovaikutusmahdollisuudet vanhempien kanssa vähenevät, mutta toisaalta vuorovaikutussuhteet sisarusten kanssa kasvavat. Monilapsisissa perheissä sisarukset antavat voimaa ja tukevat toisiaan. (Rogers 1982, 120-121.) Takalan ja Takalan (1988, 238) mukaan suurissa perheissä velvollisuuksien ja vastuun ottaminen kasvattaa lapsia altruistiseen käytökseen. Pienissä perheissä lasten on puolestaan mahdollista tulla enemmän yksilöiksi ja saada useampia toiveita toteutumaan. Suurperheissä pitää sen sijaan taipua noudattamaan monen tahtoa ja lapsia ei ehkä oteta huomioon yksilöinä. (Jallinoja 1985, 116.) Vanhemmilla on usein myös vähemmän fyysisiä, emotionaalisia ja taloudellisia resursseja lapselle suuressa perheessä (Richardson ym. 1986, 806). Rogersin (1982, 120-121) mielestä pienien perheiden lapset tuntevat perhekriisien iskut voimakkaammin kuin suurperheiden lapset, jotka voivat jakaa ongelmia useiden ihmisten kanssa. Vanhempien avioero, yksinhuoltajaperheet ja uusperheet tuovat uusia sävyjä sisarussuhteisiin. Arajärvi ja Koski (1986, 121) korostavat sisarussuhteiden tärkeyttä vanhempien avioerossa. Sisarussuhteen merkitys voi kasvaa ja sisarukset voivat liittyä toisiinsa, kun ei ole molempia vanhempia, joiden kanssa viettää aikaa. Uusperhe voi olla uusien sisarussuhteiden kannalta ongelmallinen lapselle, ja lapsi voi kokea mustasukkaisuutta uusien sisaruksiinsa kohtaan.

Kun vanhempien ja lasten suhde on lämmin, sisarussuhteetkin ovat hyvät. Stocker ja McHalen (1992, 192) havaitsivat, että lapset, joilla on lämmin suhde vanhempiinsa ja etenkin isään, oppivat helposti sosiaalisia taitoja. Tämä puolestaan vahvistaa sisarusten välisiä myönteisiä tunteita ja vähentää sisarusten välistä vihamielisyyttä ja kilpailua. Brody, Stoneman ja Gauger (1996, 1289) totesivat useissa tutkimuksissa löytyneen tuloksia, joiden mukaan lasten ja vanhempien välinen ongelmallinen suhde olisi yhteydessä sisarusten aggressiiviseen ja itseään suojelemaan käyttäytymiseen. Dunnin (1990, 49-50) mukaan vanhempien erilaisella käyttäytymisellä sisaruksia kohtaan on yhteyttä sisarusten välisiin riitoihin. Jos vanhemmat suosivat yhtä lasta toisen/toisten kustannuksella, se aiheuttaa kilpailua ja siten kielteisiä tunteita sisarussuhteessa. Myös Stockerin, Dunnin ja Plomin (1991, 242-254) tutkimuksen mukaan äidin erilainen käytös sisaruksia kohtaan oli yhteydessä ristiriitaiseen sisarussuhteeseen. Kramerin ja Baronin (1995, 67) mielestä myös vanhempien aikaisemmat omat sisarussuhteet vaikuttivat heidän lastensa sisarussuhteisiin. Tuloksissa oli yllättävää se, että äideillä, joilla oli negatiiviset suhteet omiin sisaruksiinsa, olikin lapset, joiden sisarussuhteet olivat hyvin myönteiset. Tätä voi selittää sillä, että näiden äitien kasvatusmetodeihin kuului sisarusten yhtäläinen kohtelu, vähäinen auktoriteettiasemaan vetoaminen sekä ohjaava kasvattaminen. Dunnin (1990, 49-50) mukaan sisarusten keskinäisten konfliktien määrään ja voimakkuuteen vaikuttaisikin sisarusten ikää ja sukupuolta enemmän perheen tunneilmasto. Myönteinen tunneilmasto syntyy, kun vanhemmat keskustelevat avoimesti lastensa kanssa heidän tunteistaan ja tarpeistaan. Sisaruksia voidaan myös rohkaista ja auttaa tukemaan ja huolehtimaan toisistaan. Sisarussuhteen kiintymyksen ja huolehtimisen yksilölliset erot selittyvätkin Dunnin (1984, 121) mielestä siitä määrästä, kuinka paljon vanhemmat ovat vaalineet tällaista käytöstä.

3 SISARUSKATEUS

3.1 Sisaruskateuden määrittelyä

Sisaruskateus tarkoittaa sisarussuhteissa koettavia kateuden ja mustasukkaisuuden tunteita sisarusten välillä. Sisaruskateus on lapselle luonnollinen tunne, jonka on nähty kehittyvän kahdesta syystä: lapsen halusta saada osakseen vanhempiensa jakamaton rakkaus sekä lapsen tarpeesta määrittellä omaa identiteettiänsä vertailemalla itseään muihin eli sisaruksiinsa (Pfouts 1976, ks. Bryant 1982, 95). Vanhempien rakkaus edustaa lapselle kaikkea mitä hän tarvitsee selviytyäkseen ja menestyäkseen. Juuri vanhempien rakkaus ja rohkaisu mahdollistaa sen, että lapsi varttuu kyvykkääksi ja oppii vähitellen hallitsemaan elinympä-

ristöään. Tällöin sisarukset merkitsevät hänelle uhkaa ja kilpailijoita tälle rakkaudelle ja vanhempien rakkauden jakaminen siitä kilpailevien sisarusten kanssa tekee lapselle kipeätä. Lapsen kokemuksena rakkautta riittää heille vähemmän. (Faber & Mazlish 1988, 15.) Sosiaalisen vertailun teorian -mukaan ihmisellä on tarve sekä oppia tietämään, millainen hän on, että löytää oma arvonsa. Tästä syystä hän jatkuvasti arvioi itseään vertaamalla itseänsä kanssaihmiisiinsä. (ks. Schachter 1982, 135.)

Kateus ja mustasukkaisuus ovat tunteina lähellä toisiaan ja usein todellisuudessa sekoittuneet yhteen monisyiseksi vyyhdiksi. Nämä tunteet tarkoittavat kuitenkin eri asioita. Mustasukkaisuutta tunnetaan pelättäessä rakastetun menettämistä kilpailijalle. Mustasukkaisuudessa erottuvat kolme henkilöä: rakastunut, rakastettu ja kilpailija. Mustasukkaisuus voi kohdistua niin rakkauden kohteeseen kuin kilpailijaankin. Kateudessa on sen sijaan vain kaksi henkilöä: kadehtija ja kadehdittu. Kateudentunteemme kumpuaa halustamme olla samanlaisia (tai parempia) ja omistaa yhtä paljon (tai enemmän) kuin muut. Kateus herää vertaillessamme itseämme toisiin ja huomattessamme olevamme toista huonommassa asemassa. (Alberoni 1993, 7-8 ja 37-38.) Sisaruskateutta tuntevat sisarukset pyrkivät siis sekä kilpailemaan vanhempiensa rakkaudesta sisarustensa kanssa että olemaan parempia tai ainakin yhtä hyviä kuin sisaruksensa.

3.2 Sisaruskateuden ilmeneminen

Voimakkaimmin sisaruskateutta koetaan silloin, kun uusi vauva syntyy perheeseen. Kateus jatkuu sisarusten välillä senkin jälkeen, joskus jopa koko sisarusten eliniän. Sisaruskateutta voi ilmetä monin tavoin: kateus voi olla avointa tai salattua riippuen siitä, miten siihen perheessä suhtaudutaan. Sisaruskateuden tunteet eli kateus ja mustasukkaisuus sisältävät muitakin tunteita kuten vihaa, pelkoa, surua, tuskaa, ahdistusta, vahingoniloa, ahneutta ja alemmuudentunnetta. Avoimesti osoitetut sisaruskateuden tunteet voivat näkyä sisarusten puheessa, tunteissa tai käytöksessä. Varsinkin hyvin pienet lapset saattavat puheessaan ilmaista mustasukkaisuutensa epädiplomaattisesti vaikkapa kysyen äidiltä, kuolevatko vauvat koskaan tai ehdottaen vauvan laittamista roskapönttöön. (Ginott 1968, 94-98.) Podolskyn (1954, 77) mukaan avoimen kateellista ja mustasukkaista käyttäytymistä voi luonnehtia: vihamielisyytenä sisarusta kohtaan, haluna pilata sisaruksen tuntema mielihyvä ja voitot sekä kilpailemisena vanhempien huomiosta. Avointa vihamielisyyttään lapsi voi osoittaa suoraan tai epäsuorasti, eli joko olla vihainen sille, joka on aggression aiheuttaja (äiti, isä, sisarus ym.) tai epäsuorasti purkaa kiukkuaan itseään heikompiin (pienemmät lapset, eläimet, esineet ym.) Lapsi voi olla myös ärtyinen ja kiukutella pienistä asioista tajuamatta itsekään omaa levottomuuttaan. Äärimmäisissä

tapauksissa mustasukkainen lapsi voi aiheuttaa vauvalle korvaamatonta vahinkoa. (Arajärvi 1980, 59-60)

Sisaruskateus ja sen ilmaiseminen eivät ole aina helposti tunnistettavissa, vaan lapsi saattaa myös salata tai jopa torjua nämä tunteet. Torjuttuina sisaruskateuden tunteet naamioituvat erilaisiksi oireiksi ja epäsuotuisaksi käyttäytymiseksi. Kun lapsi tuntee vihaa sisarustaan kohtaan, mutta ei pysty ilmaisemaan sitä ääneen, hän saattaa esimerkiksi nähdä painajaisunia, joissa hän on tappamassa sisarustaan. Lapset voivat reagoida sisaruskateuteen myös fyysisin oirein kuten hengenahdistuskohtauksin, yskänä tai ihottumana. He saattavat kastella vuoteensa, tulla hävittämishaluisiksi, pureskella kynsiään tai nyhtää tukkaansa. (Ginott 1968, 94-95.) Tyypillistä on vanhempien lasten regressoituminen kehitystään alemmalle tasolle uuden vauvan synnyttyä perheeseen. Lapsi alkaa esimerkiksi kastella, tuhria tai hän haluaa tutin tai pullon itselleen. Joskus myös lapsen puhe taantuu. Regressoituneen käyttäytymisen taustalla on lapsen yritys saada samaa huomiota osakseen kuin vauva. Aivan päinvastaisena oireena lapsi voi vetäytyä kaikesta syrjään, nurkkaan katsomaan, kun pienintä hellitään ja hoidetaan. Silloin hän eristyy muista eikä pysty luomaan kontakteja toisiin lapsiin tai aikuisiin. (Arajärvi 1980, 59.) Lapsi saattaa kehittää itselleen myös syyllisyyden tunteita tiedostaessaan omat epämiellyttävät ja vihamieliset tunteensa sisarustaan kohtaan. Podolsky (1954, 77) olettaakin, että lapsen voimakas pelko aiheutuu joskus juuri syyllisyydestä, jota lapsi tuntee omiin sisaruksiinsa kohdistuvista vihamielisistä impulsseista. Jos sisarukselle tapahtuu todella jotakin, esimerkiksi vakava sairaus tai kuolema, saattaa mustasukkainen lapsi kokea itsensä syylliseksi tapahtuneeseen, vaikkei siihen olisi todellisuudessa mitään aihetta. Lapsen realiteettitaju ei riitä selvittämään asiaa, vaan lapsi voi kokea maagisesti, että hänen ajatuksensa tai toiveensa on saanut aikaan pahaa. (Arajärvi 1980, 56.)

Ison lapsen tai nuoren mustasukkaisuusoireet ovat monimutkaisempia ja syvemmältä tulevia, ja niissä on mukana aikaisempaa, tiedostamatonta ainesta. Mustasukkaisuus saattaa esimerkiksi olla osa murrosikäisen nuoren "uhmaa tai kostoja", joka suuntautuu omiin vanhempiin, tai se saattaa myös olla osa ahdistusta ja alemmuudentunnetta varsinkin samanikäisten seurassa ollessa. Joskus mustasukkaisuus saa isommankin lapsen eristytymään muista, joskus se taas purkautuu aggressioina, joita nuori ei pysty hallitsemaan. Oireiden ilmenemismuoto riippuukin lapsen iästä, persoonallisuuden rakenteesta, ympäristöstä, aikaisemmista kokemuksista jne. ja on siten yksilöllinen. Toisaalta mustasukkaisuus kietoutuu muihin tunteisiin ja esiintyy varhaisnuorilla harvoin puhtaana oireena. (Arajärvi 1980, 60.)

Sisaruskateuden voimakkuuteen vaikuttavat monet asiat: sisarusten ikä, sukupuoli, syntymäjärjestys, persoonallisuus, itsetunto sekä vanhempien suhtautuminen sisaruksiin. Iän ja sukupuolen erot voivat normaalisti aiheuttaa kateutta sisarusten kesken. Vanhinta

veljeä kadehditaan, koska hänellä on enemmän etuoikeuksia. Poika kadehtii siskoaan, koska tämä näyttää tyttönä saavan erityistä huomiota jne. Ginottin (1968, 92-97) mielestä vaaralliseksi tilanne kehittyy silloin, kun vanhemmat suosivat jotakin ikäkautta tai sukupuolta toisen kustannuksella. Samoin on vaarallista, jos jotakin lasta yliarvostetaan tai hän saa muita enemmän huomiota jonkin ominaisuutensa ansiosta. Vastaavasti vanhempien hyväksyvä ja tasapuolinen kasvatusta kaikkia lapsia kohtaan voi lievittää sisaruskateutta. Myös vahvan itsetunnon omaava sisarus on vähemmän alttiimpi kokemaan sisaruskateutta kuin sisarus, jolla on heikko itsetunto. Lisäksi sisarusten välinen kiintymys ja myönteiset tunteet vähentävät sisaruskateuden voimakkuutta. Jos sisaruskateus on korostuneen itsepintaista ja lapsen luonnetta hallitseva piirre, saatetaan tarvita ammattiauttajan apua. (Ginott 1968, 92-97, 132-133.)

Psykoanalyttikko Kristina Saraneva sanoo Hyvä Terveys-lehden (10/1998) sisaruskateutta käsittelevässä artikkelissa, että tunnistamattomana ja käsittelemättömänä sisaruskateus voi aiheuttaa paljon pahaa sekä kadehtijalle että sen kohteelle. Kummankaan ei ole tällöin hyvä olla. Käsittelemättömänä sisaruskateus heijastuu myöhemmin elämässä niin ystävyys- kuin rakkaus- ja työpaikkasuhteisiin. Sisaruskateuteen liittyvät vihoviimeiset katkerat kamppailut käydään usein perinnönjaossa, jossa äidin ja isän esineistöä tapellaan kuin vaille jääneestä rakkaudesta. Saranevan mielestä sisaruskateus on kuitenkin käsiteltävissä oleva tunne ja suotuisassa tilanteessa ihminen käy lävitse sisaruskateutensa nuoruudessa, varhaisessa aikuisuudessa ja miksei myöhemminkin ja oppii tunnistamaan sen mekanismeja. Parhaimmillaan kotona saatu oppi räväköitten riitojen suorista selvitte-lyistä, anteeksiannosta ja sopimisesta valmistaa elämän tuleviin koitoksiin.

3.3 Aikaisempia tutkimuksia sisaruskateudesta

Sisaruskateus on sisarussuhteen osatekijöistä saanut sisarustutkimuksissa paljon huomiota osakseen, vaikkakin sisaruskateuden merkitystä on usein joko aliarvioitu tai ylikorostettu riippuen kirjoittajan näkökulmasta (Cicirelli 1982, 276). Tässä luvussa tarkastelen tutkimuksia sisaruskateudesta sekä lapsuudessa että aikuisuudessa.

3.3.1 Tutkimuksia lapsuusajan sisaruskateudesta

Varsinkin psykoanalyysin alkuaikoina sisaruskateuden ajateltiin olevan lapsen kehitykseen vaikuttava hyvin merkittävä tekijä (Cicirelli 1982, 276). Sisarussuhteita ja siinä ilmenevää sisaruskateutta onkin tutkittu useimmiten Freudilaisesta näkökulmasta keskitty-

en vanhemman lapsen tuntemaan sisaruskateuteen uuden vauvan tullessa perheeseen (Murphy 1992, 147).

Freudin näkemykset sisaruskateudesta ovat kuitenkin myöhemmin saaneet kritiikkiä osakseen. Bank ja Kahn (1980, ks. Friday 1985, 405-406) arvostelivat kirjoittamassaan artikkelissa *Freudian siblings* Freudin pessimistisiä näkemyksiä sisarussuhteista. Heidän mielestään useimmissa Freudin esittämässä sisaruksiin kohdistuvissa viittauksissa on viisi teemaa ja kaikki niistä ovat negatiivisia. Teemat ovat seuraavat: 1) Toinen sisarus dominoi ja toista sisarusta dominoidaan. 2) Sisaruksilla on vahingollinen vaikutus toistensa kehitykseen 3) He kilpailevat toistensa kanssa vahingollisella tavalla. Toinen häviää taistelun vanhempien varoista ja rakkaudesta. Molemmat eivät voi voittaa. 4) Sisarusten välinen eroottisuus on normaalia, mutta tämä eroottinen side voi olla perverssi ei hyödyllinen 5) Sisarukset tuntevat usein pitkäaikaista, salattua vihaa toisiaan kohtaan. Lisäksi Freudin mukaan sisarukset tulevat toimeen vain, koska he yrittävät selviytyä oidipaalisesta syyllisyydestään. Veljesrakkautta ei Freudin mielestä siten olisi olemassa, ellei se olisi peräisin kollektiivisesta, yhteisestä oidipaalisesta konfliktista.

Bankin ja Kahnin (1980) mielestä Freudin negatiivinen näkemys sisarussuhteista syntyi tuon ajan Saksan vanhempiin keskittyneessä kulttuurissa. Vuosisadan alun länsimainen kulttuuri piti vanhempia emotionaalisten voimavarojen ensisijaisena lähteenä. Freud eli siis kulttuurissa, joka painotti hierarkiaa ja selviytymistä sekä vähätteli vertaisten välisten rinnakkaisuhteiden merkitystä. Vanhempien ja lasten välinen valtaero näyttikin Freudista ja hänen seuraajistaan sisarussuhteita tärkeämmältä. Esimerkiksi kuuluisassa Hansin tapauksessa, viisi-vuotiaan pojan fobian analyysissä, Freud pitää Hansin sisaren syntymää pojan psykoseksuaaliseen kehitykseen vaikuttavana merkittävänä tapahtumana, mutta kuitenkin alisteisena oidipaalikolmion tapahtumille. Kun oidipaalikolmio on läpityöskennelty Freud julistaa tapauksen loppuun käsitellyksi. (ks. Friday 1985, 403-423)

Myös Murphyn (1992, 147) mielestä norminomainen oletus vanhemman sisaruksen tuntemasta sisaruskateudesta uutta sisarustansa kohtaan voi johtaa ja on jo johtanutkin tutkijoita puolueellisten tulosten saamiseen. Tutkijat ovat tällöin keskittyneet vain negatiivisiin puoliin vanhemman sisaruksen reaktioissa uutta sisarustansa kohtaan ja käyttäneet sellaisia mittausmenetelmiä, jotka mittaavat ainoastaan vanhemman sisaruksen negatiivista tai regressiivistä käyttäytymistä. Siten tutkijat eivät ole huomanneet sitä laajaa variaatiota, millä tavoin vanhempi sisarus voi suhtautua uuden sisaruksensa syntymään.

Sekä Bank ja Kahn (1982) että Handel (1986) ovat tarkastelleet vanhemman sisaruksen suhtautumista uuteen sisarukseensa muutoinkin kuin sisaruskateuteen keskittymisen ja osoittaneet joitain Freudilaisen perspektiivin teoreettisista rajoituksista korostaen mm. vanhemman sisaruksen osoittamaa ystävyyttä ja lojaaliutta uutta sisarustansa kohtaan (ks. Murphy 1992, 147). Tutkimukset, jotka ovat keskittyneet vanhemman sisaruksen

reaktioihin uutta sisarusta kohtaan, myös osoittavat, että vanhemman sisaruksen kehityksen eteneminen on ollut yhtä tavallista kuin regressoituminen (Dunn 1983, 1984; Dunn & Kendrick 1982a; Nadelman & Begun 1982, ks. Murphy 1992, 148) ja että vanhemman sisaruksen yksilölliset ominaisuudet sekä nuoremman sisaruksen yksilölliset kyvyt myötävaikuttavat sisarussuhteen kehittymiseen (Dunn & Kendrick 1982b; Dunn & Munn 1985; Stewart 1990, ks. Murphy 1992, 148). Tutkimukset osoittavat lisäksi, että perheen vuorovaikutussuhteilla, erityisesti vanhempien kannustuksella ja kommunikaatiolla, voi olla tärkeä merkitys sille, miten vanhempi sisarus suhtautuu uuteen sisarukseensa. (Dunn & Kendrick 1982b; Kreppner 1987, 1990; ks. Murphy 1992, 148). Laajat pitkittäistutkimukset sisarussuhteista tukevatkin näkemystä, että sisarussuhteet eivät ensi sijassa pohjautu sisaruskateudelle (Abramovitch, Corter & Lando 1979; Abramovitch, Pepler & Corter 1982; Stewart 1983a, 1983b, 1990; Stewart, Mobley, Van Tuyl & Salvador 1987, ks. Murphy 1992, 147-148). Viimeaikaiset tutkimukset myös osoittavat, että sisaruskateuden ei tulisi ajatella olevan sisarussuhteen laatua kuvaavan janan toinen, negatiivinen ääripää, sisarusten välisen ystävyuden ja läheisyyden ollessa vastaavasti janan toisessa, positiivisessa päässä. Sen sijaan näitä sisarussuhteen positiivisia ja negatiivisia ominaisuuksia tulisi ajatella kahtena itsenäisenä, sisarussuhteen negatiivisia ja positiivisia puolia kuvaavina dimensioina, sillä sisarussuhteissa saattaa olla mitä erilaisempia yhdistelmiä vihamielisyyttä ja ystävällisyyttä. Jotkut sisarukset ovat sekä kateellisia että läheisiä ystäviä toisilleen. Toisten suhteissa on vähän sekä negatiivisia että positiivisia elementtejä ja joissakin sisarussuhteissa on taas huomattavasti enemmän joko negatiivisia tai positiivisia puolia. (Dunn 1993, 45.)

Sisaruksen syntymä on toki traumaattinen ja sisaruskateutta aktivoiva tapahtuma vanhemman lapsen elämässä. Tutkimukset ovat osoittaneet, että sisaruksen syntymällä ja sitä seuraavilla muutoksilla lapsen elämässä on voimakkaat vaikutukset hänen käyttäytymiseensä (Dunn 1984, 95). Dunnin ja Kendrickin (1982, 6) tutkimuksessa suurin osa lapsista osoitti sisaruksensa synnyttyä jonkinlaisia merkkejä sisaruskateudesta, vaikkakin lapset saattoivat samalla olla hyvin kiinnostuneita ja kiintyneitä vauvaan. Kuitenkin lasten mustasukkainen käyttäytyminen saattoi vaihdella paljon: toiset lapset tulivat vaativiksi ja vaikeiksi, toiset taas vetäytyviksi, onnettomiksi ja takertuviksi. Suoranainen aggressio vauvaa kohtaan oli aika harvinaista. Sen sijaan aggressioiden osoittaminen äitiä kohtaan oli yleisempää. Muutoksia tapahtui myös lasten nukkumistavoissa ja osa lapsista regressoitui kehitystään varhaisemmalle tasolle. Alle viisivuotiaat lapset olivat alttiimpia olemaan mustasukkaisia sisaruksen syntymästä. Muutoin alle viisivuotiailla lapsilla heidän persoonallisuutensa vaikutti ikää enemmän mustasukkaisuuden kokemiseen. Lapset, jotka olivat luonteeltaan ärtyisiä, helposti suuttuvia, vaikeahoitoisia ja muutoksiin ja turhautumiin voimakkaasti reagoivia, olivat kaikkein mustasukkaisimpia sisarustansa kohtaan.

Kuitenkin useimmat käytöshäiriöt olivat hävinneet kahdeksan kuukauden päästä vauvan syntymästä. (Dunn 1984, 96-97.)

Dunn ja Kendrick (1982, 58) myös havaitsivat, että vanhemman sisaruksen käyttäytyminen heti sisaruksen synnyttyä oli pysynyt samansuuntaisena 14 kuukauden kuluttua sisaruksen syntymästä. Lapset, jotka olivat osoittaneet eniten kiinnostusta ja kiintymystä sisarustaan kohtaan ensimmäisinä kolmena viikkoina, suhtautuivat myönteisemmin sisarukseensa 14 kuukaudenkin kuluttua. Näissä perheissä myös 14-kuukautinen nuorempi sisarus osoitti enemmän kiintymystä ja kiinnostusta vanhempaa sisarustaan kohtaan kuin muissa perheissä. Sen sijaan perheissä, joissa lapsi oli ollut vetäytyvä sisaruksen synnyttyä sisarusten välinen suhde oli 14 kuukauden kuluttua useimmin vihamielissävyinen. Vaikka sisarusten käyttäytymisen laatu näyttäisi pysyneen usein samansuuntaisena heti suhteen ensi viikoista alkaen, niin tarvitaan lisää tutkimuksia sisarussuhteiden myöhemmästä kehityksestä. Ensimmäisten vuosien läheinen ja harmoninen sisarussuhde ei kuitenkaan takaa sisarussuhteen jatkumista samanlaisena myöhempinä vuosina, samaten ensimmäisten vuosien negatiivissävyinen sisarussuhde voi myöhemmin kehittyä positiivisempaan suuntaan. (Dunn 1993, 55.)

Tutkimusten mukaan aggressiot sisaruksia kohtaan sekä sisarusten väliset konfliktit ja riidat yleistyvät sisarusten kasvaessa, alkaen nuoremman ollessa toisella vuodella, jolloin he ovat jo tasaveroisempia taistelukumppaneita (Dunn 1984, 33-34). Jo hyvin varhaisesta iästä alkaen lapset ovat tarkkoja havaitsemaan, miten vanhemmat kohtelevat heidän sisaruksiaan sekä huomaamaan sen, jos vanhemmat kohtelevat sisaruksia jotenkin eri tavalla kuin heitä. Nämä huomaamansa eroavaisuudet vanhempien kohtelussa kutakin sisarusta kohtaan lapset tuovat ilmi kommentteissaan sekä tavassa, jolla he reagoivat vanhempiensa ja sisaruksiensa väliseen vuorovaikutukseen. (Dunn 1993, 83-84.) Tutkimuksissa on lisäksi havaittu, että lapset ovat hyvin tietoisia heidän ja sisaruksiensa välisistä eroista ja että he alkavat vertailla itseään sisaruksiensa kanssa jo hyvin aikaisin. Lapset vertailevat sekä muiden mielipiteitä hänen ja sisarustensa välisistä eroista että tekevät itse omia päätelmiään niistä. (Dunn & Plomin 1990, 109-110.)

Psykoanalyttisen teorian mukaan *sisaruksesta erottautuminen* (*deidentification*) on sisarusten käyttämä puolustusmekanismi sisaruskateutta vastaan. Kun oidipuskompleksissa lapsi selviytyy ristiriitaisista tunteistaan samaa sukupuolta olevaa vanhempaansa kohtaan identifioitumalla tähän, niin sisaruskateuden ristiriitaisista tunteistaan lapsi selviytyy pyrkimällä erottautumaan sisaruksestansa, tulemaan erilaiseksi kuin hän. Ilmaisemalla itseään eri tavoin ja eri osa-alueilla kuin sisaruksensa lapsi vähentää sisarusten välistä vertailua ja kilpailemista sekä auttaa itseään ja sisarustaan säilyttämään harmonian ja rauhan sekä heidän keskinäisessä suhteessaan että perheen muissa vuorovaikutussuhteissa. Myös viime aikaiset sosiaalisen vertailun teoriaan perustuvat tutkimukset

sekä tutkimukset samaa sukupuolta olevien sisarusten sukupuoli-identiteeteistä vahvistavat tätä psykoanalyttisen teorian oletusta. (Schachter 1982, 129-136.) Psykoanalyttisiin teoreetikoihin lukeutuva Adler (1924) oletti, että persoonallisuuden erot sisarusten kesken perustuvat juuri sisarusten väliseen kilpailuun ja sisaruskateuteen, ja että sisaruskateus on lähes ohi jo noin kuuden vuoden ikäisenä. Samaa mieltä olivat myös Schacter, Gilutz, Shore ja Adler (1978) olettaessaan, että noin kuuden vuoden iässä lapsi kokee olevansa erilainen kuin sisaruksensa, joten voimakkain sisaruskateus on tällöin takana päin. (ks. Bryant 1982, 96).

Kuitenkin tutkimukset osoittavat, että sisaruskateus jatkuu ainakin jossain määrin lasten sisarussuhteissa myös lapsuuden keskivaiheessa ja nuoruudessakin. Sisarusten saavutukset esimerkiksi koulussa, toveripiirissä ja harrastuksissa voivat aiheuttaa vertailua ja kilpailua sisarusten kesken tässä iässä. Myös sosiaalinen ympäristö saattaa helposti asettaa sisarukset vertailuasetelmaan. (Bryant 1982, 96-98; Dunn 1984, 46.)

3.3.2 Tutkimuksia aikuisten sisaruskateudesta

Sisaruskateuden ilmenemistä on tutkittu myös aikuisten sisarussuhteissa. Tutkimusten mukaan näyttäisi siltä, että sisaruskateus yleensä vähenee sisarusten aikuistuessa, mutta kateuden tunteet saattavat silti aktivoitua jossain tilanteissa uudelleen (Cicirelli 1982, 278). Esimerkiksi Allanin (1977) mukaan sisaruskateus vähenee sisarusten aikuistuessa, koska sisarusten välinen vuorovaikutus vähenee ja heidän vuorovaikutuksensa luonne muuttuu. Jos sisarukset kuitenkin joutuvat asumaan yhdessä heidän sisaruskateutensa saattaa aktivoitua uudelleen. Tätä näkemystä tuki myös Laverty (1962), joka tarkkaili vanhoja ihmisiä kliinisissä olosuhteissa ja havaitsi heidän sisaruskateutensa aktivoituvan uudelleen. Myös Berezin (1977) havainnoi aikuisten sisarusten välisiä riitoja, kun he keskustelivat iäkkäiden vanhempiensa hoitamisesta ja huomasi heidän ilmaisujensa sisältävän irrationaalisen vihamielissävyisiä asenteita, jotka Berezin tulkitsi taantumukseksi vanhoihin sisaruskateuden tunteisiin. (ks. Cicirelli 1982, 277-278.)

Cicirelli (1981) haastatteli tutkimuksessaan keski-ikäisiä ihmisiä heidän sisarussuhteissa tuntemastaan sisaruskateudesta. Vain 2 % haastatelluista ilmoitti tuntevansa tällaisia tunteita usein, kun taas 93 % tunsikin kateutta sisaruksiinsa kohtaan harvoin tai ei koskaan. Haastatelluista myös vain 3 % kertoi riitelevänsä sisaruksiensa kanssa usein, enemmistön 88 % ilmoittaessa riitelevänsä sisaruksiensa kanssa harvoin tai ei juuri koskaan. Edelleen vain 3 % haastatelluista ilmoitti heidän sisaruksiensa olevan heitä kohtaan määrääviä, kun taas 89 % haastatelluista vastasi tähän kieltävästi. (ks. Cicirelli 1982, 277.)

Hieman erilaisen tuloksen saivat yhdysvaltalaiset Ross ja Milgram (1982, 225, 233-

236), jotka haastattelivat tutkimuksessaan 75 aikuista (iältään 22-93 vuoden väliltä) heidän sisarussuhteistaan ja siinä ilmenevästä sisaruskateudesta. Haastatelluista jopa 71 % kertoi ajoittaen tuntevansa sisaruskateutta sisarustaan kohtaan. Kateuden nähtiin johtuvan joko vanhempien taholta tulevasta toisen sisaruksen suosimisesta tai sisarusten välisestä vuorovaikutuksesta. Vanhempien käyttäytymisestä aiheutuva sisaruskateus alkoi tavallisesti jo lapsuudessa. Joko yhden tai molempien vanhempien mainittiin syyllistyneen toisen sisaruksen suosimiseen. Myös muut aikuiset, jotka olivat asuneet samassa taloudessa, kuten isovanhemmat, saattoivat syyllistyä tällaiseen käyttäytymiseen. Sisaruksen suosiminen saattoi olla avointa vanhempien vertailua sisarusten välillä ja toisen sisaruksen parempaa kohtelua. Suosiminen saattoi olla myös piilevämpää, jolloin lapsi kuitenkin oli havainnoinut, että vanhempi/vanhemmat arvostivat häntä vähemmän tai kohtelivat häntä huonommin kuin sisarustaan. Vanhempien jatkuva toisen sisaruksen suosiminen nähtiin myös sisaruskateutta eniten ylläpitäväksi tekijäksi. Lisäksi sisaruskateus oli intensiteetiltään voimakkainta silloin, kun koko perhe oli mukana kateutta aiheuttavassa vuorovaikutuskuviossa. Sisarusten välisestä vuorovaikutuksesta johtuvan kateuden nähtiin alkaneen useimmin veljen käyttäytymisestä, vähemmän sisaren tai omasta käytöksestä johtuvaksi.

Vaikka sisaruskateutta on yleensä tutkimusten mukaan aiheuttanut kilpailu vanhempien rakkaudesta, niin Rossin ja Milgramin tutkimuksessa sisarukset kertoivat kateutta herättävän erityisesti sisaruksen tietyt ominaisuudet ja menestyminen. Varsinkin kateutta herättivät sisarusten saavutukset, älykkyys, fyysinen viehättävyys, sosiaalinen kyvykkyys ja persoonallisuuden kypsyyt. Muutamaiset naiset ilmoittivat myös olevansa kateellisia veljillensä, koska nämä olivat saaneet sukupuolensa takia perinteiseen miesten ja naisten työnjakoon liittyviä vapauksia perheessä, naisten joutuessa tekemään stereotyyppisesti ajatellen naisten velvollisuuksiin kuuluvia kotitöitä. Sisarusten välinen vertailu ja kilpailu perheessä saattoi myös leimata sisarukset tiettyihin rooleihin. Kun sisarukset sitten sisäistivät roolinsa ja alkoivat käyttäytyä roolin odotusten mukaisesti, niin koko perhe ja ympäristö oppivat tuntemaan kunkin sisaruksen roolinsa mukaisina. Tällainen roolin omaksuminen saattoi vangita sisarusten todellista persoonallisuutta pysyvästi (emt. 1982, 236-239.)

Tutkimuksessa havaittiin myös, että sisarukset harvoin puhuivat kateudestaan sisaruksellensa. Itse asiassa kateuden kohteena oleva sisarus saattoi olla täysin tietämätön kateudesta. Rossin ja Milgramin mielestä tähän saattoi olla syynä se, että sisaruskateus yhdistetään helposti epäkypsään persoonallisuuteen. Myös kateuden tunteiden paljastamisen paremmassa asemassa olevalla sisarukselle ehkä arvellaan vain lisäävän omaa haavoittuvuutta ja häiritsevän monesti muuten hyvää sisarussuhdetta. (emt. 1982, 236-237.)

Rossin ja Milgramin mielestä sisaruskateus voi olla myös rakentavaa, silloin kun

sisaruksen parempi menestys motivoi toistakin sisarusta yrittämään kovemmin. Esimerkiksi tutkimuksessa kuuluisien ihmisten sisarussuhteista sisarukset ilmoittivat kuuluisien sisarustensa inspiroivan heitä parempiin suorituksiin. (Ross & Milgram 1982b, ks. Ross & Milgram 1982a, 137.) Kuitenkin tässä tutkimuksessa sisarukset ilmoittivat sisaruskateuden olevan luonteeltaan useammin tuhoavaa kuin rakentavaa. Tämä voi johtua Rossin ja Milgramin mielestä siitä, että kokemuksellisesti sisaruskateus tuntuu aina tuhoavalta. (emt. 1982, 237.)

Adamsin (1968) tutkimuksessa aikuiset veljet ilmoittivat olevansa kilpailevampia, ambivalentimpia ja mustasukkaisempia sisarussuhteissaan kuin mitkään muut aikuiset sisarusparit. Sisarten sisarussuhde näytti taas lähentyvän aikuisuudessa toisin kuin veljesten sisarussuhde. Veljesten suhde oli erityisen huono silloin, kun he olivat ammatillisesti eri tasoisessa asemassa. Form ja Geschwender (1962) havaitsivat tutkimuksessaan, että työntekijät olivat tyytyväisempiä työhönsä, kun he tunsivat pärjäävänsä siinä paremmin kuin veljensä ja vähiten tyytyväisiä silloin, kun he tunsivat, että heidän veljensä ovat paremmassa ammatillisessa asemassa kuin he. Trollin (1975) mielestä aikuiset käyttävätkin sisaruksiaan usein "mittatikkuna", jonka avulla he arvioivat omaa menestystään tai epäonnistumistaan. Kun sisarus on liian tavoittamattomissa, niin sisarussuhde kärsii. (ks. Cicirelli 1982, 277.)

3.4 Sisaruskateus vanhempien näkökulmasta

Sisaruskateuden tunteet lasten välillä ovat vanhemmille vaikea kasvatusongelma. Miten jakaa rakkautta tasapuolisesti kaikille, jotta jokainen lapsi tuntisi olevansa rakastettu ja arvokas? (Ginott 1968, 91-100; Faber & Mazlish 1988, 14-16.) Monissa kasvatusoppaissa on vanhemmille neuvoja, miten toimia sisaruskateuden ilmetessä. Lukemissani oppaissa sanotaan, että vanhempien tulisi ymmärtää ja hyväksyä lastensa sisaruskateuden tunteet sekä rohkaista heitä niiden avoimeen ilmaiseamiseen. Torjuttuina sisaruskateuden tunteet nimittäin saattavat aiheuttaa lapselle vain lisää ongelmia. Lapsen tulisi esimerkiksi saada vapaasti puhumalla purkaa tunteitaan. Tällöin päästään myöskin selvittämään lapselle tilannetta ja kertomaan, miten häntä rakastetaan perheessä yhtä paljon kuin ennenkin. Näin lapsi kokee olevansa hyväksytty sellaisena kuin hän on, mikä auttaa häntä tulemaan toimeen näiden vaikeiden tunteidensa kanssa. Vanhempien tulisi myös osoittaa lapselle, miten aggressioita voidaan purkaa rakentavasti vaikkapa juuri puhumalla. Lasten väkivaltainen käyttäytyminen tulisi sen sijaan aina estää sekä huolehtia siitä, etteivät lapset aiheuta vahinkoa toisilleen sisaruskateuden takia. Jos mustasukkaisuus kohdistuu äitiin tai isään, on vanhempien pystyttävä pitämään rajat vanhemmuuteen nähden. Syrjään vetäyty-

nyt lapsi olisi ehdottomasti vedettävä mukaan muun perheen piiriin. Sisaruskateuden tunteista rankaiseminen ja syyllistäminen ei vapauta lasta sisaruskateudesta, vaan voi aiheuttaa syyllisyyttä ja pelokkuutta. Jos sisaruskateus on korostuneen itsepintaista ja lapsen luonnetta hallitseva piirre saatetaan tarvita asiantuntijan apua. Vaikeissa tilanteissa lasten mustasukkaisuuden hoito on koko perheen hoitamista lyhyt- tai pitkäaikaisen perheterapian avulla, joskus tarvitaan lisäksi lapselle oma terapia. (Arajärvi 1980, 60-61; Baruch 1949, 119-136; Faber & Mazlish 1988, 42-48; Ginott 1968, 91-100.)

Dunnin ja Kendrickin (1982, 219) mukaan uuden vauvan tullessa perheeseen vanhempien olisi yritettävä minimoida muutokset vanhemman lapsen elämässä. Vanhempien tulisi edelleen antaa huomiotaan vanhemmalle lapselle, eivätkä vanhempien ja vanhemman lapsen väliset yhteiset leikit saisi kovin merkittävästi vähentyä. Dunnin (1984, 143) mukaan myös tietyt vanhempien käyttäytymistavat rohkaisevat lapsia suojelemaan, kiintymystä osoittavaan käyttäytymiseen sisaruksiaan kohtaan. Tällaisia keinoja ovat sisaruksista puhuminen lapselle, tunteiden ja tekojen selitykset sekä sen korostaminen, että muita ei saa vahingoittaa. Nämä käyttäytymismallit ovat yhteydessä harmonisen suhteen kehittymiseen sisarusten kesken. Myös Murphyn tutkimuksen (1992, 163-167) mukaan tietyt vanhempien käyttäytymistavat voivat edesauttaa uuden sisaruksen synnyttyä perheeseen sisarussuhteen kehittymistä molemminpuolista kiintymystä ja huolenpitoa osoittavaksi suhteeksi. Jotta näin tapahtuisi sisarussuhteen ensimmäisinä kuukausina vanhempien täytyy sallia vanhemmalle sisarukselle mahdollisuus olla keskeytyksettä ja luontevasti ilman turhia rajoituksia vuorovaikutuksessa vauvan kanssa. Myös vanhemman sisaruksen mukaan ottaminen yhdessä vanhempien kanssa huolehtimaan ja kantamaan vastuuta vauvasta edesauttaa sisarussuhteen positiivista kehitystä. Samoin sillä, että vanhemmat auttavat lasta keskittämään huomionsa vauvan tarpeisiin ja tunteisiin, oli tutkimuksen mukaan vaikutusta paremman sisarussuhteen kehittymiselle. Sen sijaan tietyt vanhempien käyttäytymistavat saattavat Murphyn mielestä ehkäistä sisarusten välisen kiintymyksen ja huolenpidon syntymistä. Tällaisia käyttäytymismalleja ovat vanhempien strategiat, jotka rajoittavat vanhemman sisaruksen ja vauvan yhdessäoloa tai keskeyttävät heidän yhdessäolonsa korjaten ja kontrolloiden heidän vuorovaikutustaan sekä strategiat, jotka rohkaisevat vanhempaa sisarusta kääntämään huomionsa pois vauvasta. Myös vanhempien ja lapsen välisen vuorovaikutuksen ollessa kontrolloivaa ja autoritaarista on todennäköistä, että lapsi käyttäytyy vastaavasti samalla tavoin sisarustaan kohtaan.

Podolskyn mielestä (1954, 78) vanhemmat eivät usein ymmärrä, että sisaruskateus on lapselle luonnollista. Vanhemmat saattavat huolehtia ja ponnistella turhaan tilanteissa, jotka ovat normaaleja ja ohimeneviä. Arajärven (1980, 56) mukaan taas aikuiset eivät useinkaan tajua mustasukkaisuudesta ja/tai syyllisyydestä kärsivän lapsen tuskaa. Kun asiasta ei puhuta, tuska jää lapsen sisimpään ahdistuksena, joka saattaa purkautua

erilaisina oireina lapsuudessa, nuoruudessa tai aikuisena. Ginottin (1968) mukaan jotkut vanhempien asenteet saattavat lietsoa sisaruskateutta. Myös Faberin ja Mazlishin (1988) mielestä vanhempien suosiessa jotain lasta muiden kustannuksella, lasten vertaileminen ja erilaisten roolien asettaminen lapsille voivat erityisesti aiheuttaa sisaruskateutta. Joidenkin tutkimusten mukaan juuri vanhempien erilainen huomio ja käyttäytyminen lapsia kohtaan aiheuttaa ristiriitoja ja vihamielisyyttä sisarussuhteessa. (Dunn & Munn 1986, 283; Furman & Buhrmester 1985, 457-458.) Yleensä kuitenkin lasten ajoittaiset sisaruskateuden tunteet ovat suhteettomia verrattuna siihen, mihin lapsen todellinen tilanne veljiensä ja sisartensa joukossa objektiivisesti katsoen antaisi aiheutta. Sillä vanhemmat harvoin uhraavat muita lapsia yhden hyväksi tai suvaitsevat sitä, että sisarukset vainoavat yhtä joukostaan. (Bettelheim 1975, 286.) Kuitenkin huolimatta vanhempiin kohdistuvista odotuksista, että he kohtelisivat kaikkia lapsiaan samalla tavoin, niin Coloradossa tehdyssä tutkimuksessa, jossa haastateltiin pienten lasten äitejä havaittiin, ettei näin usein tapahdu käytännössä. Esimerkiksi vain yksi kolmasosa äideistä ilmoitti tuntevansa intensiteetiltään yhtä voimakkaita kiintymyksen tunteita kaikkia lapsiaan kohtaan. Äidit kertoivat myös huomioivansa ja kurittavansa lapsiaan eri tavoin: vain 12 % äideistä sanoi, että he kurittivat kaikkia lapsiaan yhtä paljon ja vain yksi kolmasosa ilmoitti huomioivansa kaikkia lapsiaan yhtä paljon. (ks. Dunn & Plomin 1990, 74-75.)

Ginottin (1968, 99-100) mielestä lapset eivät kaipaakaan yhtä suurta osaa rakkaudesta: he kaipaavat sitä, että heitä rakastetaan ainutlaatuisesti, ei yhdenmukaisesti. Tärkeämpää kuin vanhempien rakkauden määrä on sen laatu. Vanhemmat eivät Ginottin mielestä rakasta kaikkia lapsiaan samalla tavoin, eikä heidän tulisi yrittääkään teeskennellä sitä. Vanhemmat rakastavat jokaista lastaan yksilöllisesti. Mitä valppaampia vanhemmat ovat estämään pienimmänkin epäoikeudenmukaisuuden, sitä tarkempia lapset ovat löytämään tapauksia, joissa tällaista epäoikeudenmukaisuutta kuitenkin ilmenee. Vanhempien tulisi ilmaista jokaiselle lapselle heidän välisensä suhteen ainutlaatuisuus vertaamalla sitä mihinkään toiseen suhteeseen. Kun vanhemmat viettävät aikaa yhden lapsen kanssa, heidän tulisi olla silloin tämän kanssa täysipainoisesti, antaa lapsen tuntea, että tämä on kyseisenä hetkenä heidän ainoansa. Huomion tulee kohdistua silloin jakamattomasti tähän lapseen.

Psykoanalyytikko Lars-Johan Schalinin (1986, 46) mukaan vanhemmat, jotka kykenevät rakastamaan ja arvostamaan lapsiaan näiden todellisista tai kuvitelluista vioista ja puutteista huolimatta ja jotka eivät aseta lapsen ihanneminälle liian korkeita vaatimuksia, ovat parhaita lasten itsetunnon vajeen ja siitä johtuvien kateusreaktioiden ennaltaehkäisijöitä. Lapsen hyvän itsetunnon ensimmäinen ja tärkein perusta on hänen mielestään sellainen lapsuuden vaiheen rakastava äiti, joka oman hyvän itsetuntonsa ansiosta voi antaa lapselle pysyvän kokemuksen siitä, että tämä on arvostettava ja rakastettava yksilö.

4 EMOOTIOT

Koska sisaruskateus on tunnetila, tarkastelen tätä aihetta myös emootiotutkimuksen näkökulmasta. Ensin selvitän, miten tunne eli emootio määritellään tieteellisesti, eli mitä ovat emootiot. Sitten tarkastelen, millaisia ovat eri tieteiden emootiot teoriat. Lopuksi esitän vielä kaksi emootiot teoriaa, jotka sopivat mielestäni hyvin sisaruskateuden tunteiden ymmärtämiseen. Niistä ensimmäinen on kognitiivisiin emootiot teorioihin kuuluva Lazaruksen kognitiivis-sosiaalinen emootiot teoria ja toinen on psykoanalyttinen (psyko-dynaaminen) emootiot teoria.

4.1 Mitä ovat emootiot?

Ihmisen tunneskaalassa on satoja erilaisia tunteita. Vaikka erilaiset tunteet eli emootiot ovat kaikille jokapäiväisestä elämästä hyvinkin tuttuja, on emootion käsitettä on ollut vaikea tieteellisesti määrittellä. Yleensä emootion käsite on perustunut kuvaileviin määritelmiin emotionaalista reaktioista. Useimmissa emotionaalisiin reaktioihin perustuvissa käsitteissä emootion määritellään olevan subjektiivinen, elämyksellinen kokemus, joka valmistaa ihmisen toimintaan sekä aiheuttaa fysiologisia muutoksia ihmisen kehossa. (Lazarus 1991, 36.) Esimerkiksi Oatley ja Jenkins (1996, 377) määrittelevät emootion sisältävän tavallisesti a) tietoisesta mentaalisen tilan, jossa tunnustetaan tunteen laatu ja sen suuntautuminen johonkin kohteeseen b) fysiologisia muutoksia kehossa c) tunteen ilmaisuja ilmeissä, äänen sävyssä tai eleissä sekä d) valmiuden toimintaan. Emootio määritellään usein myös prosessiksi, joka muodostuu erilaisista vaiheista. Emootio syntyy kun ihminen arvioi joko tietoisesti tai tiedostamattaan jotakin tilannetta (ärsykettä), jonka hän kokee tavoitteidensa/arvojensa kannalta merkitykselliseksi. Emootio koetaan positiivisena psyykkisenä tilana, jos emootio edistää ihmisen tavoitteita/arvoja tai negatiivisena, jos hänen tavoitteensa/arvonsa näyttävät tilanteessa uhatulta. Sitten ihminen arvioi sitä, mitä hän voi tehdä siinä tilanteessa. Emootio mahdollistaa valmiuden toimia, asettaa prioriteetteja ja tehdä suunnitelmia. (Fridja 1986, ks. Oatley & Jenkins 1996, 96, 130.)

Emootiotutkimuksessa ollaan kiistelty siitä, mistä emootiot muodostuvat. Yhden näkemyksen mukaan emootiot muodostuvat erilaisista refleksinomaisista komponenteista kuten arvioinnista ja ilmaisumuodoista, jotka eivät ole itsessään emootioita. Toisen näkemyksen mukaan taas on olemassa pieni määrä biologisesti määräytyviä perusemootioita, jotka ovat sitten edelleen eri kulttuureissa suureksi joukoksi erilaisia emootioita, joita ihmiset voivat kokea. (emt. 1996, 130.)

Emootioilla on tiettyjä funktioita ihmisille. Emootioiden avulla ihminen reagoi ympäristöönsä ja orientoituu todellisuuteen. Emootioiden keskeisimpänä tehtävänä on synnyttää ihmisessä muutosvalmius, joka saa hänet valitsemaan tietyt tavoitteet ja suunnitelmat toisten sijaan. Sana emootio tulee latinan verbistä *emovere*, panna liikkeelle. Emootiot ovat myös keskeisessä asemassa sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Emootio on ihmisen ensimmäinen kieli. Jo syntymänsä jälkeisenä ensimmäisinä sekunteina ihmislapsi kommunikoi ympäristönsä kanssa ensimmäistä kertaa, itkemällä. Samoin emootiot ovat tärkeitä ihmisen subjektiviteetin kannalta: ne ovat merkittävä ja aito osa ihmisen persoonallisuutta. Jos ihminen torjuu emootionsa, hän menettää tärkeän osan itsestään ja elämästään. Emootiot tuovat ihmisen elämään väriä: ne ovat sekä ilon ja mielihyvän että tuskan ja mielihäviön lähteenä. (Niiniluoto, 1996, 7; Oatley & Jenkins 1996, 130, 162.)

Ihmisten emotionaalinen erilaisuus selittyy kahdesta tekijästä: toinen on varhaislapsuuden läheisten ihmissuhteiden (myös myöhemmänkin iän) vaikutus ihmisen emotionaaliseen kehitykseen ja toinen on ihmisen temperamentti. Eniten tutkittu varhaislapsuuden emotionaalinen suhde on vauvan ja vanhemman välinen vuorovaikutussuhde, jonka perusteella syntyy lapsen luottamus elämään vanhempien vastatessa vauvan tarpeisiin. Vanhempien huolenpidon ohella myös vanhempien osoittama lämpö ja kiintymys ovat tärkeitä lapsen suotuisan emotionaalisen kehityksen kannalta. Vanhemmat muovaavat lastensa emotionaalisuutta monella tapaa: kielellisesti, näyttämällä esimerkkiä tietyistä emootiomuodoista sekä vastaamalla joihinkin emootioihin mieluummin kuin toisiin. Temperamentin voidaan määrittellä tarkoittavan ihmisen tunne-elämän peruslaatua, joka on alkuperältään geneettinen ja näin ihmiselle luontainen, suhteellisen pysyvä ominaisuus. Ihmiselle muodostuu kokemuksiensa ja temperamenttinsa perusteella emootioskeemoja, joiden välityksellä he ovat taipuvaisia reagoimaan tietynlaisella emotionaalisella tavalla. (Oatley & Jenkins 1996, 219-220.)

Emootiot voivat olla vain hetkellisiä tai pysyviä tiloja. Selkeyden vuoksi erilaiset emotionaaliset tilat voidaan kuitenkin erottaa kestoajankansa mukaan toisistaan. *Emootioksi* (tai *emotionaaliseksi episodiksi*) kutsutaan lähinnä tunnetilaa, joka kestää tietyn ajanjakson, muutamasta sekunnista muutamaan tuntiin. Emootiolla on useimmiten myös jokin kohde, joka on syynä emootioon. *Mieliala* viittaa taas emotionaaliseen tilaan, joka kestää kauemman aikaa: tunteja, päiviä tai viikkoja. Mieliala ei kuitenkaan usein ole intensiteetiltään niin voimakas kuin emootio, eikä mielialalle ole yleensä mitään tiettyä kohdetta, joka sen aiheuttaa. Vielä pitempiketoisille emotionaalisille tiloille on useita nimityksiä. *Emotionaalinen häiriö* -termiä käytetään kahdesta yleisestä psykiatrisesta syndroomasta: mielialahäiriöstä (depressio ja mania) ja ahdistushäiriöstä (jolla on useita eri muotoja). Emotionaaliset häiriöt kestävät viikkoja tai kuukausia, joskus vuosia. Janan ääripäässä

olevat hyvin pitkäaikaiset emotionaaliset tilat voidaan jo luokitella kuuluvaksi osaksi ihmisen *persoonallisuutta*. (emt. 1996, 124-127.)

4.2 Erilaisia emootioteorioita

Ihmisen emootioita on tutkittu usean eri tieteen parissa, kuten psykologiassa, psykiatriassa, biologiassa, antropologiassa, sosiologiassa, kirjallisuudessa ja filosofiassa. Deborah Lupton (1998, 10) on tutkinut humanististen tieteiden ja sosiaalitieteiden erilaisia emootioteorioita ja jakanut ne kahdeksi päälinjaksi sen mukaan, miten eri teorit näkevät emootioiden alkuperän. Ensimmäiseen päälinjaan kuuluviksi hän lukee sellaiset emootioteorit, joiden mukaan emootiot ovat pohjimmiltaan *biologista alkuperää*, ihmiselle luonnostaan kuuluvia. Toiseen päälinjaan kuuluvat taas sellaiset emootioteorit, joiden mukaan emootiot ovat *sosiaalisesti ja kulttuurisesti rakentuneita*. Lupton kuitenkin toteaa, että nämä kaksi päälinjaa eivät ole selkeärajaisia, vaan edustavat ennemminkin jatkumoa kuin kahta täysin toisistaan erillään olevaa kategoriaa.

Ensimmäiseen päälinjaan kuuluvilla *fysiologisilla, psykobiologisilla ja psykoevolutionistisilla* emootioteorioilla on essentialistinen näkemys emootioista universaaleina, ihmisrodulle luonnostaan kuuluvina ja emootioiden fyysisten reaktioiden keskeisyyttä korostavina. Psykoevolutionististen teorioiden mukaan emootioilla on ollut myös oma funktionsa ihmislajin säilymiselle ja kehittymiselle. Myös *kognitiiviset* emootioteorit lasketaan kuuluviksi ensimmäiseen päälinjaan, vaikkakin kognitiiviset teorit ovat vähemmän biologisesti essentialistisia kuin muut linjan teorit. Kognitiiviset teorit tunnustavat joidenkin emootioiden universaaliuden ja emootioiden fysiologisen perustan, mutta keskittyvät tutkimaan sitä, missä määrin emootioiden kokeminen perustuu yksilön tietoiseen arviointiin. Kognitiivisten teorioiden mukaan ihmiset tekevät tietoisia arvioita fyysisistä tunteuksistaan ja ympäristöstään identifioidessaan ja nimetessään emotionaalista tilaansa. (emt. 1998, 11-13, 38.)

Emootioita sosiaalisesti ja kulttuurisesti rakentuneina pitävään emootioteorioiden linjaan kuuluu eri teoriasuuntauksia. *Strukturalistinen* näkökulma tutkii miten sosiaaliset rakenteet (esimerkiksi sukupuoli tai luokkarakenteet), valtdynamiikka ja kuuluminen tiettyyn sosiaaliseen ryhmään muovaavat emootioiden kokemista ja ilmaisemista. *Poststrukturalistinen* näkökulma on puolestaan kiinnostunut emotionaalisten kokemusten diskursiivisesta rakentumisesta ja siitä, miten yksilöt osallistuvat tähän prosessiin joko hyväksymällä tai vastustamalla vallitsevaa diskurssia. *Fenomenologit* keskittävät huomionsa emootioiden sosiokulttuuriseen merkitykseen mikrotasolla, mm. niiden merkitykseen ihmisen minuuden kokemiselle, ihmisen elämänhistorialle ja moraalisen arvostelu-

kyvyn kehitykselle. *Psykodynaaminen lähestymistapa* taas tutkii, miten emootiot vaikuttavat alitajuisesti ihmisen motiiveihin ja käyttäytymiseen tavoilla, joista emme ole usein valvetajunnassa tietoisia. (emt. 1998, 38.)

4.2.1 Lazaruksen kognitiivis-sosiaalinen emootioteoria

Amerikkalainen Richard Lazarus (1966, 1984, 1991) on esittänyt emootioteorian, jolla on sekä kognitiivisia että sosiaalipsykologisia painotuksia. Teoria oli alunperin kognitiivinen stressiteoria, mutta hän on laajentanut sitä myöhemmin myös muihin emotionaalisiin tapahtumiin. Lazarus keskittyy teoriassaan ihmisen ja ympäristön väliseen suhteeseen, minkä hän näkee olevan perustana emootioiden synnyssä ja merkittävän emootioprosessin ymmärtämiseksi.

Tärkeä osa tunteiden synnyssä ovat ne ympäristöstä tulevat ulkoiset tai ihmisen sisäiset *ärsykkeet*, joihin ihminen reagoi tunteenomaisesti. Kuitenkin ihminen reagoi ärsykkeeseen emotionaalisesti vain, jos ärsyke on tärkeä hänen tavoitteidensa kannalta. Emootiot ovat siten riippuvaisia ihmisen *motivaatiosta*. Lazarus erottaa kuitenkin McClellandia, Koestneria ja Weinbergeriä (1989) mukaillen ihmisellä olevan kahdenlaisia motivaatiota: a) *minä-attribuuttinen motivaatio*, joka syntyy ihmisen tietoisista arvoista, jotka puolestaan perustuvat kieleen ja abstraktiin ajatteluun ja jotka opitaan yhteiskunnasta sekä b) *sokea motivaatio*, joka syntyy ennemminkin ihmisen tiedostamattomista tai esitiedostamattomista tarpeista, jotka perustuvat varhaislapsuuden primitiivisiin, emotionaalisiin ja ei-kielellisiin kokemuksiin. (ks. Lazarus 1991, 107, 125.)

Ihmisen emootioiden sävy ja hänen emotionaalinen reaktiotapansa määräytyy Lazaruksen teorian mukaan ihmisen ympäristöstään muodostavan *tilannearvioinnin* perusteella. Tilannearviointia on kolmenlaista: alustavaa, tarkentuvaa ja palautteen arviointia. *Alustavassa eli primaarisessa arvioinnissa* ihminen arvioi vastaanottamiaan ulkoisia tai sisäisiä ärsykejä selvittäen esiintyykö tilanteessa uhkaa vai kenties positiivisia mahdollisuuksia hänen hyvinvoinnilleen. Alustava arviointi muodostuu kolmesta komponentista: 1) Ihminen arvioi, onko tilanteen ärsyke hänen henkilökohtaisten tavoitteidensa kannalta tärkeä. Jos ärsyke ei ole hänen tavoitteidensa kannalta tärkeä, niin emootiota ei synny. Jos taas ärsyke on tavoitteiden kannalta tärkeä, niin emootio syntyy. 2) Ihminen arvioi, onko ärsyke hänen henkilökohtaisten tavoitteidensa mukainen vai niitä uhkaava. Emootio on sävyltään positiivinen, jos ärsyke edistää tavoitteiden saavuttamista. Vastaavasti emootio on sävyltään negatiivinen, jos ärsyke uhkaa tavoitteiden saavuttamista. 3) Ihminen arvioi, miten ärsyke vaikuttaa hänen minäkäsitykseensä ja henkilökohtaisiin sitoumuksiinsa: 1) omanarvontuntoon ja sosiaaliseen statukseen sisältäen sitoutumisen

tiettyihin sosiaalisiin rooleihin 2) moraalisiin arvoihin, 3) minäihanteisiin 4) itselle tärkeisiin ideoihin ja merkityksiin 5) toisiin ihmisiin ja heidän hyvinvointiinsa sekä 6) elämän päämääriin. (emt. 1991, 101, 133, 149-150.)

Tarkentuvassa eli sekundaarisessa arvioinnissa yksilö harkitsee ja valitsee tilanteen vaatimia toimenpiteitä pyrkien löytämään keinoja uhkan poistamiseksi tai myönteisten mahdollisuuksien toteuttamiseksi. Tarkentuva arviointi muodostuu niinkään kolmesta komponentista: 1) Ihminen arvioi, kuka on vastuussa tilanteen aiheuttamasta positiivis- tai negatiivissävyisestä tunnetilasta 2) Ihminen arvioi, mitä hän voi tehdä tilanteen muuttamiseksi tai suojelemiseksi. Tällöin hän valitsee tilanteeseen sopivan selviytymis- eli copingstrategian. Copingstrategiat sisältävät kognitiivisia ja käytöksellisiä yrityksiä selvittää tilanteen vaatimuksista. Lazaruksen mukaan on olemassa kahdenlaisia copingstrategioita, joilla pyritään vaikuttaman emootioprosessiin eri tavoin. Copingstrategioita, joissa ihminen pyrkii muuttamaan tilannetta tekemällä jotakin ulkoiselle ympäristölle hän kutsuu ongelmakeskeisiksi copingstrategioiksi. Toisia copingstrategioita, joissa ihminen pyrkii muuttamaan omaa suhtautumistapaansa tilanteeseen Lazarus nimittää emootiokeskeisiksi tai kognitiivisiksi copingstrategioiksi. 3) Ihminen arvioi vielä, onko tilanne muuttumassa parempaan vai huonompaan tulevaisuudessa. (emt. 1991, 112, 133-134, 150.)

Lopuksi ihminen *arvioi* sitten toiminnastaan saatua *palautetta* ja muokkaa näin edelleen tunteitaan. Kuvatut arviointivaiheet muodostavat kehämäisesti toistuvan, alati käynnissä olevan prosessin. *Varsinaiset tunnereaktiot* Lazarus jakaa kolmeen ryhmään: 1) Kognitiivisilla reaktioilla hän tarkoittaa niitä kognitiivisia ratkaisuja, joilla ihminen säätelee tunteitaan. 2) Ekspressiivisten reaktioiden avulla ihminen ilmaisee tunteitaan muille ja osallistuu sosiaaliseen viestintään. 3) Välineelliset eli instrumentaaliset reaktiot liittyvät puolestaan motivoituneen toiminnan tavoitteiden saavuttamiseen. Tunnereaktioilla voi Lazaruksen mukaan olla sekä lyhyt- että pitkäkestoisia vaikutuksia. Lyhytaikaiset vaikutukset sisältävät välittömiä reaktioita kuten toimintaa ja toimintavalmiutta, fysiologisia muutoksia ja subjektiivisia tiloja. Tunnereaktioiden pitkäaikaisvaikutukset sisältävät taas uusiutuvien ja kroonisten emootiomallien vaikutuksia ihmisen sosiaaliseen toimintakykyyn, subjektiiviseen hyvinvointiin ja somaattiseen terveyteen. (emt. 1984,38; 1991, 87-88.)

4.2.2 Psykoanalyttinen emootioteoria

Psykoanalyttinen näkökulma emootioihin tarjoaa mahdollisuuden ymmärtää emootioiden irrationaalista eli järjen selittämättömissä olevaa tiedostamatonta ulottuvuutta sekä nähdä

ihmisen persoonallisuus moninaisena, ristiriitoja ja vastakohtaisuuksia (ambivalenttiutta) sisältävänä. Sekä psykoanalyttisessä teoriassa että psykoanalyysissä terapeuttisena käytäntönä onkin keskeistä alitajunnan/tiedostamattoman käsite, joka tarkoittaa sitä paikkaa ihmisen psyykessä, missä ovat torjutut tunteet, ajatukset, fantasiat, vietit, toiveet ja motiivit. Psykoanalyttinen teoria korostaa ihmisen henkilöhistorian ensimmäisten elinvuosien objektisuhteiden (lähinnä vanhemmat ja muut perheenjäsenet) merkitystä ihmisen myöhemmälle kehitykselle. Psykoanalyttisen teorian mukaan ihminen nimittäin usein toistaa myöhemmissä ihmissuhteissaan ensimmäisten ihmissuhteittensa elementtejä. (Lupton 1998, 29, 31.)

Psykoanalyysin perustaja Sigmund Freud loi alitajunnan käsitteen 1800-luvun lopulla. Hänen mukaansa ihmisen persoonallisuus rakentuu kolmesta kerroksesta. Persoonallisuuden alin kerros on juuri *alitajunta* (*id*, *tiedostamaton*), joka muodostuu tiedostamattomista vieteistä. Alitajunnan toimintaperiaatteena on pyrkiä mielihyvään ja välttää tuskaa. Se syntyy ihmisen sosiaalisten kokemusten tuloksena ja vaikuttaa puolestaan takaisin hänen käyttäytymiseensä. Vähitellen, aluksi kasvattajien vaikutuksesta, lapselle muodostuu sensuroiva ja kontrolloiva kerros eli *superego*, *yliminä*. Superego on eräänlainen moraalinvartija (omatunto), joka palkitsee hyvästä käyttäytymisestä ja rangaistaa huonosta. Se kontrolloi, että yksilö toimii yhteiskunnan ja yhteisön sääntöjen mukaisesti. Superegoon sisältyvät myös yksilön ihanteet siitä, millainen hän haluaisi olla. Superegon sisällitys riippuu kulttuurista ja kasvatuksesta sekä muotoutuu yksilön kokemusten välityksellä. Persoonallisuuden ylin, tiedostettu kerros on *ego* (*minä*). Ego ohjaa ja kontrolloi toimintoja yrittäen pitää yllä mielentasapainoa tilanteissa, joissa toisaalta idin pyrkimykset ja toisaalta ulkomaailman rajoitukset ja superegon periaatteet törmäävät yhteen. Egon toimintaan kuuluu mm. havaitseminen, rationaalinen ajattelu ja päätöksen teko. (Lupton 1998, 27-29; Saarinen, Ruoppila & Korhonen 1991, 67-68.)

Ego käyttää erilaisia *puolustusmekanismeja eli defensessejä*, joilla se yrittää torjua alitajunnasta tietoisuuteen nousevia tunteita, jotka se kokee tuhoisaksi minuudelleen. Tällaisia tunteita ovat esimerkiksi pelko, viha, kateus ja tyhjyyden tunne. Egon puolustusmekanismeja tavataan kaikilla ihmisillä, eivätkä ne ole sellaisenaan patologisia; päinvastoin ne ovat välttämättömiä normaalin persoonallisuuden eheydelle. Voimakasasteisina puolustusmekanismit voivat olla kuitenkin ihmisen toimintaa rajoittavia. Neuroottisilla henkilöillä ne ovatkin korostuneempia ja jäykempiä kuin normaaleilla ihmisillä. Erilaisten puolustusmekanismien perustaa luodaan jo lapsuudenaikaisen kehityksen yhteydessä, silloisiin vaaratilanteisiin liittyen ja puolustusmekanismien vahvistumista ja kiinnittymistä tapahtuu edelleen identiteetin muodostumisen yhteydessä. Puolustusmekanismien usein myöhemmin katsoen epärealistinen ja tällöin häiriötä aiheuttava laatu on yhteydessä siihen, että ne seuraavat pyrkimyksiä, jotka niiden syntymisen aikaan olivat ajankohtaisia

ja mielekkäitä; eikä olosuhteiden myöhempi muutos ole päässyt niihin riittävästi vaikuttamaan. (Achte, Alanen & Tienari 1994, 163-164.)

Torjunta puolustusmekanismina tarkoittaa sitä, että mieltä ahdistava kokemus tai tunne painetaan pois tietoisuudesta ja unohdetaan, mutta torjunnan kohteeksi joutunut psyykkinen yllyke jää silti elämään tietoisuuden pinnan alla. Torjunta voi käynnistyä tietoisesti tai tiedostamattomasti. Torjunnan yleistä heikkenemistä tapahtuu murrosiän aikana viettilylykkeiden voimistuessa sekä esimerkiksi humalatilassa, jolloin tietoisesti torjuttujen impulssien ohella myös aikaisemmin tiedostamattomia yllykkeitä saattaa tulla ihmisen toimintoihin vaikuttamaan. Terve persoonallisuus tarvitsee jossain määrin torjuntaa, mutta runsaasti käytettynä torjunta kertoo, että mielen tasapaino on järkkynyt. Kun ihminen pelkää ja ahdistuu tietämättä syytä siihen, hänessä toimii torjunnan mekanismi. Se onkin neurooseissa eli ahdistushäiriöissä keskeinen defensi. (emt. 1994, 164.)

Torjunnalle läheistä sukua on tunteen *eristäminen eli isolaatio*, millä tarkoitetaan, että tietystä muisti- tai mielikuvasta “pyyhitään” pois siihen liittyvä tunnesisältö, muistikuvan itsensä säilyessä. Tällainen eristäminen kohdistuu luonnollisesti ennen kaikkea ahdistaviin muistikuviin. Ahdistavien muistojen “läpieläminen” ja niistä eheytyminen merkitsevät kuitenkin vaikeiden tunteiden purkamista ja siten niistä etäännyttäminen. Muuten tunteet patoutuvat ja synnyttävät mahdollisesti monenlaisia oireita ja psykosomaattisia vaivoja. Tunteiden eristäminen johtaa usein *älyllistämiseen eli intellektualisaatioon*. Ongelmien käsittely tapahtuu tällöin niiden tunnepohjaa koskettamatta, puhtaasti älyllisin keinoin. (emt. 1994, 164.)

Vastakohdaksi kääntäminen eli reaktionmuodostus on puolustusmekanismi, joka liittyy torjuntaan, ikään kuin sen vahvistukseksi, torjutuille yllykkeille vastakkaisia tietoisia pyrkimyksiä. Ihminen ei tällöin uskalla kohdata eikä näyttää ulkopuolisille todellisia tunteitaan ja toimintaimpulssejaan, vaan hän painaa ne sopimattomina piiloon ja käyttäytyy täysin vastakkaisesti kuin hänen todelliset tunteensa edellyttäisivät. Reaktio-*muodostus* voi koskea yksittäisiä tunteita tai liittyä kiinteästi asianomaisen henkilön koko luonteenmuodostukseen. Jatkuvana tämä defensi muuttaakin voimakkaasti persoonallisuutta. Defenssin pettäessä alkuperäiset tunteet pääsevät kuitenkin esiin. (emt. 1994, 164-165.)

Kieltämisellä puolustusmekanismina tarkoitetaan jonkin vaikean ahdistavan asian merkityksen kieltämistä; on kuin kieltäydyttäisiin kokonaan sitä näkemästä. Kieltäminen voi tapahtua ajatuksin, sanoin tai teoin. Aikuisen puolustuskeinona kieltäminen on usein patologista, mikä on yhteydessä siihen, että se on suhteellisen varhaiskantainen puolustusmekanismi. Erilaisista psyykkisistä häiriöistä tyypillisimmillään se esiintyy maanisissa tiloissa. (emt. 1994, 165.)

Kieltämistä lähellä oleva, mutta sitä lievempi puolustusmekanismi on *järkeistämi-*

nen eli rationalisaatio, millä tarkoitetaan ei-hyväksytyin asian merkityksen selittämistä itselle “järkeenkäyvällä”, vähemmän ahdistavalla, mutta todellisen syyn kieltävällä tavalla. Tällöin yksilö esimerkiksi pettyessään, ahdistuessaan tai kokiessaan syyllisyyden- tai häpeän tunteita etsii käyttäytymisensä syytä itsensä ulkopuolelta erilaisista tilanteista. Hän koettaa selittää toimintansa järkeen käyvällä tavalla haluamatta kuitenkaan tunnistaa itsessään vaikuttavia perimmäisiä syitä. (emt. 1994, 165.)

Siirtäminen puolustusmekanismina tarkoittaa sitä, että tunteiden todellinen kohde korvataan toisella, johon ei yhdisty todelliseen kohteeseen liittyviä kieltoja ja ahdistusta. Esimerkiksi esimiehensä moittima alainen purkaa kiukkunsa tämän asemasta kotona vaimoonsa ja lapsiinsa, tai vaikkapa autotallin oveen. Toisenlaisella tasolla tapahtuu siirtämistä neuroottisten pelkojen ja fobioiden muodostuksessa: ahdistava tilanne “korvataan” niissä usein toisella, helpommin vältettävällä, mihin myös alkuperäisessä tilanteessa syntynyt ahdistus siirretään. (emt. 1994, 165.)

Siirtämiselle läheistä sukua oleva, mutta sitä patologisempi puolustusmekanismi on *projisointi eli heijastaminen*. Projisointi tarkoittaa sitä, että yksilö siirtää omat sisäiset, ei-hyväksytyt (yleensä epämiellyttävät) tunteensa itsensä ulkopuolelle, esineisiin tai toisiin ihmisiin, ja kokee ne sitten muiden ominaisuuksiksi. Siten esimerkiksi omat vihantunteet, kateus ja mustasukkaisuus muuttuvat toisten ominaisuuksiksi, joista voi myös syyttää muita. Lievempiasteisena projisointia on normaaleillakin ihmisillä, mutta voimakasasteisena projisointi on patologista ja sitä tavataan erityisesti paranoidisissa tiloissa ja psykooseissa. (emt. 1994, 166.)

Eräänlaista projektion vastakohtaa edustaa *introjektio*, jonka mukaisesti toista henkilöä kohtaan tunnettu tunne, esimerkiksi viha “käännetään” itseen päin suuntautuvaksi. Tällaista kääntämistä saatetaan tavata esimerkiksi lapsilla, jotka kohdistavat toiseen suuntautuneen raivon itseensä lyömällä tai raapimalla itseään tämän asemasta. Syvempiasteisena introjektiota tavataan masennustiloissa ja niihin liittyvissä itsesyytöksissä, joiden dynaaminen pohja voi olla aggression tunteessa toista henkilöä kohtaan. (emt. 1994, 166.)

Myös *samastumista eli identifikaatiota* voidaan käyttää puolustusmekanismina. Tällöin yksilö samastuu toiseen ihmiseen pyrkien matkimaan tätä ja ottamaan toisen henkilön ominaisuuksia itsensä. Samastuminen on normaali persoonallisuuden muodostuksessa esiintyvä ilmiö lapsuudessa ja nuoruudessa. Sen sijaan aikuisuudessa voimakkaat samastukset ja persoonallisuuden kameleonttimaisuus kertovat persoonallisuuden kehityksen häiriöstä. (emt. 1994, 166.)

Taantuma eli regressio on tila, jossa yksilö ahdistuessaan palaa ikäänsä varhaisemalle kehitysasteelle, jolla vastuu omasta itsestä on nykyistä vähäisempi. Tällöin ahdistusta aiheuttaviin ristiriitoihin johtanut viettiyllyke hylätään ja korvataan vanhalla, jonka tyydyttämiseen ahdistusta ei liittynyt. Regressio on yleinen puolustusmekanismi varhais-

lapsuudessa. Aikuisiässä regressio on monelle tyypillinen humalatilassa. Myös vaikeissa kriiseissä ovat ohimenevät regressiiviset piirteet normaaleja aikuisuudessakin. (emt. 1994, 167.)

Kahtia jakaminen eli halkominen (splitting) on varhaiskantainen ja aikuisiässä usein patologinen puolustusmekanismi. Sillä tarkoitetaan mustavalkoiseen elämysmaailmaan liittyvää "hyvän" ja "pahan" jyrkkää toisistaan erottamista sekä sisäisesti että esimerkiksi ympäristön ihmisiä "eri leireihin" jaettaessa. Lievemässä muodossa tavataan kahtia jakamista toisiin henkilöihin (ja myös itsen) kohdistuvan liiallisen ihannoinnin tai väheksymisen yhteydessä. (emt. 1994, 167.)

Tyhjäksi tekeminen on myös varhaiskantainen puolustusmekanismi, jonka mukaisesti ahdistavat seksuaaliset tai aggressiiviset impulssit, ajatukset tai teot mitätöidään jollakin tempulla. Tyhjäksi tekeminen on normaalia reagointia vielä 7 - 12-vuotiailla lapsilla, mutta aikuisilla tämän defenssin runsas käyttö on ilmausta taikauskaisesta ajattelusta, häiriintyneestä mielenrauhasta ja runsaista syyllisyyden tunteista. (emt. 1994, 167.)

Kompensaatio eli korvaaminen on tiettyyn rajaan saakka myönteinen defensi, mutta jatkuva korvausten hakeminen pettymyksille tai pyrkiminen päihittämään toisia osoittaa heikkoa itsetuntoa. Neuroottiselle kompensaatiolle ovat tyypillisiä fanaattisuus, kohtuuttomuus ja liiallisuus, esimerkiksi ylikorostunut arkuus, ärtyisyys tai kosto oman vajavaisuuden uhkan käynnistyessä. (emt. 1994, 167.)

Sublimaatio eli tarpeen jalostaminen merkitsee sitä, että lapsenomainen tarve muuntuu kehityksen myötä ja purkautuu tavalla, jonka sekä henkilö itse että hänen ympäristönsä hyväksyvät. Kyseessä ei ole yksinkertainen puolustautuminen vaan kehittynyt toiminta, joka päinvastoin kuin muut defenssit rikastuttaa persoonallisuutta. (emt. 1994, 167.)

Minän puolustuskeinojen lisäksi on olemassa eräitä psyykkisiä toimintoja, joita normaalisti käytetään ahdistuksen käsittelyssä, niiden olematta silti puolustuskeinoja. Niihin kuuluvat ennen kaikkea *mielikuvitus ja huumori*. Tosin mielikuvitusta voidaan käyttää myös sairaalla tavalla, realiteetin korvikkeeksi päiväunien muodossa. Useammin luova fantasia kuitenkin on persoonallisuutta rikastuttava ja rakentava sekä samalla sen jännityksiä purkava toimintakanava. Huumorin avulla taas pystytään usein vähentämään ahdistusta, ikään kuin sen yläpuolelle nousten tai ainakin tehden sen vähemmän sietämättömäksi. Myös kielletyt yllykkeet voidaan usein helpommin ilmaista huumorin höystämänä; se tekee ne paremmin sallituiksi myös toisten kannalta. (emt. 1994, 167.)

5 KATEUS JA MUSTASUKKAISUUS TUNTEINA

Millaisia tunteita sitten ovat nämä sisaruskateutena ilmenevät kateuden ja mustasukkaisuuden tunteet? Tarkastelen tässä luvussa yksityiskohtaisemmin näitä tunteita käyttäen lähteinäni lähinnä psykologista, mutta myös sosiologista, filosofista ja kulttuuriantropologista kirjallisuutta.

5.1 Kateuden ja mustasukkaisuuden ero

Vaikkakin kateuden ja mustasukkaisuuden tunteet erotetaan usein toisistaan psykologisessa kirjallisuudessa, niin Bers ja Rodin (1984) sekä Salovey ja Rodin (1984) ovat osoittaneet empiirisissä tutkimuksissaan, että ihmiset käyttivät usein sanoja mustasukkaisuus ja kateus synonyymisesti tarkoittaen samaa tunnetta (ks. Salovey & Rodin 1986, 1100). Tämä onkin ymmärrettävää, sillä kateus ja mustasukkaisuus ovat tunteina lähellä toisiaan ja usein todellisuudessa sekoittuneet monisyiseksi vyyhdiksi. Kateus ja mustasukkaisuus kuitenkin tarkoittavat eri asioita, kuten tuli jo sisaruskateuden määrittelyssä yhteydessä todettua. Kateus viittaa vertailun seurauksena koetun puutteen synnyttämään haluun omistaa jotakin, mitä vertailun kohteella on ja mitä vailla itse kokee olevansa. Mustasukkaisuudessa pelätään jo itselle kuuluvaksi koetun rakastetun/objektin menettämistä kilpailijalle. (Alberoni 1993, 7-8, 37-38; Vauhkonen 1980, 64.) Kateutta on usein pidetty moraalisesti paheksuttavampana tunteena kuin mustasukkaisuutta, sillä mustasukkaisuuden ajatellaan olevan monesti oikeutettua taistelua rakkauden puolesta, kun taas kateuden ajatellaan vain ilmentävän kateellisen ihmisen pahaa tahtoa ja sellaisen asian haluamista, johon kateellisella ihmisellä ei ole omistusoikeutta. (Alberoni 1993, 37.) Mustasukkaisuutta on puolestaan pidetty kateutta voimakkaampana tunteena, sillä mustasukkaisuuden on nähty sisältävän enemmän aggressiota kuin kateuden tunteen (Spielman 1971, 59-60). Yhteistä näille tunteille on se, että ne ovat molemmat tuskallisia ja epämiellyttäviä tunteita, joista ihminen mieluummin vapautuisi kokonaan. Ne valtaavat ihmisen vastoin tahtoaan, eikä niistä pääse helposti irti vaikka yrittäisikin. (Alberoni 1993, 36.)

5.2 Kateus

Filosofien kateudelle eri aikoina antamat määritelmät ovat suhteellisen yksisuuntaisia. Aristoteles määrittelee kateuden tuskaksi, jota meille aiheuttaa vertaistemme ihmisten hyvä onni. Tuomas Akvinolainen taas määrittelee kateuden toisten ihmisten omaisuuden

aiheuttamaksi surullisuudeksi, joka ei johdu mistään meitä uhkaavasta vaarasta vaan siitä, että muiden varallisuus tai menestys vähentää omaa kunniaamme tai erinomaisuuttamme. Spinozalle kateus merkitsee samaa kuin viha, koska sen valtaama ihminen nauttii toisen onnettomuudesta ja suree toisen hyvää onnea. Descartesin mielestä kateelliset henkilöt kärsivät nähdessään muiden ihmisten saavan jotakin hyvää osakseen. Hän erottaa toisistaan oikeutetun kateuden, jota tunnemme, kun oikeuskäsitystämme loukataan, ja epäoikeudenmukaisen kateuden. Hän tosin toteaa, että ihmiset ovat harvoin oikeamielisiä ja laajasydämiisiä. Kant puolestaan määrittelee kateuden taipumukseksi tuntea tuskaa muiden onnesta silloinkin, kun se ei tuota itselle mitään haittaa. (ks. Alberoni 1993, 226.)

Vaikka kateus kuuluu erottamattomasti ihmismieleen, niin kateuden tunnetta on kuitenkin pidetty moraalisesti paheksuttavana. Tämä on perustunut varsinkin kristinuskon ja kristillisen kulttuurin käsitykseen kateudesta. Raamatusta löytyy kohtia, joissa kateus on tuomittu synnilliseksi, lihalliseksi tunteeksi. Kymmenessä käskyssäkin löytyy kahteenkin otteeseen kieltö: Älä himoitse lähimmäisesi omaa. Kateus on myös mainittu esimerkiksi yhdeksi katolisen kirkon perinteisestä seitsemästä kuolemansynnistä. (Schalin 1986, 13-14.) Kateutta tutkineen italialaisen sosiologi Francesco Alberonin (1993, 15-16) mielestä yhteiskunta syyttää kateellisia ihmisiä pääasiassa kolmesta synnistä. Ensinnäkin ollessaan kateellinen ihminen samalla kapinoi yhteiskunnan arvoarvostelmaa vastaan ja toiseksi hän silloin uhmaa niitä, joita yhteiskunta arvostaa. Yhteiskunnan ääni siis syyttää kateellisia ihmisiä siitä, että he tahtovat paha henkilöille, jota se arvostaa ja jonka ylle se on ojentanut suojelevan kätensä. Kolmantena ja painavimpana syntinä kateellisia ihmisiä syytetään siitä, että he tahtovat paha kateutensa kohteelle, vaikka tämä ei ole tehnyt heille mitään.

Suomalainen psykoanalyytikko Lars-Johan Schalin (1986, 38-39) on tutkinut kateutta psykoanalyttisesta itsetunto- ja narsismiproblematiikasta käsin. Kateus ilmenee hänen mukaansa aina ensisijaisesti suhteessa ihmisen itsetuntoon ja narsistiseen tasapainoon. Kateus pohjautuu yksilön itsetunnossa ilmenevään tuskalliseen koettuun puutteeseen, joka aiheuttaa riittämättömydentunteita kanssakäymisessä muiden kanssa. Myös Walter G. Joffe (1969, 529-546) toteaa kateuden metapsykologiaa käsittelevässä psykoanalyttisessä tutkielmassaan, että kateus on egossa koetun heikkouden aiheuttama tuskallinen tunnetila, joka johtaa heikentyneeseen itsetuntoon ja itsekunnioitukseen. Kateutta voidaan hänen mielestään pitää myös eräänä reaktiona inhimilliseen tuskaan, joka on seurauksena ihmisen senhetkisen minäkäsityksen (selfrepresentaation) ja hänen ihanneminänsä (selfrepresentaation ideaalitalan) välisestä erosta.

Jos yksilön itsetunto ulkoisista syistä joutuu ahtaalle, kuka hyvänsä voi kokea kateutta. Tällaisessa tapauksessa voimme puhua normaalista kateudesta. Yksilön kehityksessä tapahtuneet narsistiset traumat voivat kuitenkin aiheuttaa kroonisen itsetunnon

vajavuuden kokemuksen. Tällainen yksilö on altis kateusreaktioille sellaisissa tilanteissa, joissa paremman itsetunnon ja paremman narsistisen tasapainon omaavien yksilöiden ei tarvitse kokea kateutta. Viime kädessä onkin kysymys ihmisen minäkäsityksestä ja siihen sisältyvästä omanarvontunnosta, jota ihminen kantaa mukanaan kaikissa elämänsä vaiheissa ja jota hän heijastaa suhteissaan sosiaaliseen ympäristöönsä. Näin ollen ulkonaisesti hyvin menestynyt henkilökin voi kärsiä vaikeasta kateudesta, kun taas jonkun toisen ei tarvitse kokea voimakasta kateutta, vaikkei hänen ulkonainen menestyksensä ole mitenkään merkittävää. Kateus ei laajemmassa mielessä ole patologinen ilmiö. Kuka hyvänsä siis pystyy kokemaan kateutta tietyissä olosuhteissa. Toisaalta on ihmisiä, jotka vaikuttavat kateuden riivaamilta, niin että kateus hallitsee heidän kokemistapaansa ja toimintaansa kuin riuduttava, kyltymätön intohimo. Tällaisessa tapauksessa voimme puhua patologisesta kateudesta. (Schalin 1986, 15, 38-40.)

Edellä mainituista moraalisisista ja narsistisista syistä kateus koetaan harvoin täysin tietoisesti. Kateus onkin tavallisesti erilaisten sosiaalisten, taiteellisten, moraalisten, sotaisten ja muiden, enemmän tai vähemmän destruktiivisten inhimillisten toimintojen tiedostamaton taustavoima. Huumorissa kateus ilmenee siten, että kadehditun ominaisuuden tai aseman vastapainoksi asetetaan jokin epäedullinen ominaisuus: kateellinen pyrkii tuhoamaan tekemällä naurettavaksi. Esimerkiksi kauniit naiset esitetään mielellään tyhminä ja kanamaisina. (emt 1986, 14-15.) Mainin (1975) mukaan oma tiedostamaton kateuden tunne näkyy usein myös kateuden pelkona (ks. Lönnqvist 1980, 148). Silloinkin kun oma kateus tiedostetaan, niin se yritetään yleensä kätkeä. Kateuden ominaispiirteisiin kuuluukin sen salaaminen. Kateellinen pyrkii huolellisesti välttämään paljastumista. Hän ei halua kenenkään tietävän, että hän vertailee itseään johonkuhun toiseen. Hän suunnittelee juonia johdattaakseen mahdolliset epäilijät harhaan. Kateellisen ihmisen on siis pakko valehdella jatkuvasti. Hänen täytyy päivästä toiseen esittää välinpitämättömyyden, tietämättömyyden ja ystävyiden valheellista näytelmää. Hänen on siis esitettävä todellisten tunteittensa vastakohtaa. (Alberoni 1993, 118-120.)

Kateus saattaa vahingoittaa kadehtijan ja kateuden kohteen välistä vuorovaikutusta. Kateellinen ihminen sijoittaa kateutensa kohteena olevaan henkilöön ominaisuuksia, joita toinen osapuoli ei voi kokea omikseen, ja tuntee siksi itseään kohdeltavan epäoikeudenmukaisella ja vieraalla tavalla. Se kuva, joka kadehtivalla on kadehdittavasta on useimmiten vääristynyt. Vuorovaikutussuhteessa saatava palaute saattaa parhaimmillaan korjata näitä vääristyneitä käsityksiä. Toisaalta jatkuva väärinymmärretyksi tulemisen tunne karkottaa ihmisiä kadehtivan luota pois. Syntyvä etäisyys puolestaan jättää kateellisen henkilön yhä enemmän yksin ja etäälle muista, mikä on omiaan ylläpitämään tai vääristämään lisää ihmisten välisiä suhteita. Mitä vaikeammin realiteetit ovat testattavissa, sitä todennäköisempää on, että kateus jatkuu. Kateutta ei tulisikaan nähdä vain yksilön

ominaisuutena, vaan yhä enemmän myös vuorovaikutussuhteiden häiriönä. (Lönngqvist 1980, 145-146.)

Kateuden kokeminen edellyttää, että ihminen pystyy kokemaan itsensä objektista tai ryhmästä eriytyneeksi, erilliseksi yksilöksi ja että ego on kyllin kehittynyt pystyäkseen suorittamaan vertailevia ajatustoimintoja. Kateuden kokeminen edellyttää siis melko kehittyntä ja differentioitunutta psyykeä. Individuaatioprosessin täytyy olla niin pitkällä, että lapsi on irrottautunut symbioosista primaariobjektiin (äitiin) ja hänelle on kehittynyt käsitys omasta itsestään. Tämä aste saavutetaan toisen elinvuoden alkupuoliskolla, kun lapsi löytää itsensä, oppii kutsumaan itseään nimeltä ja alkaa kokea omat intentionsa (tahtominen ja uhmaaminen) todella ominaan. (Schalin 1986, 38.)

Tietynasteinen identifikaatio on myös välttämätön edellytys, jotta ihminen voisi suorittaa ne "vertailevat ajatustoiminnat", joiden tuloksena saattaa olla kateuden kokeminen. Jos yksilö kokee toisen ihmisen sosiaalisessa mielessä liian vieraana, etäisenä tai saavuttamattomana, ei identifikaatiota tapahdu lainkaan. Tämä vähentää myös henkilökohtaisen kateuskokemuksen edellytyksiä tai eliminoi ne kokonaan - silloin "ei kilpailla samassa sarjassa". (emt. 1986, 45-46.) Kateuden kohteen onkin oltava riittävän lähellä yksilön omia tavoitteita ja unelmia sekä herätettävä kadehtivassa ihmisessä ihailua. Kateus alkaakin aina ihailusta, mutta kateelliselle ihmiselle ihailu on liian kilpahenkistä muuttuen pian kateudeksi. (Alberoni 1993, 68; Friday 1985, 126.) Kadehtiminen voi kohdistua sekä toisen ihmisen omaisuuteen että hänen olemukseensa. Joidenkin tutkijoiden mukaan kadehdittu esine tai ominaisuus toimii aina vain välikappaleena, jonka kautta kurkotellaan jatkuvasti kohti korkeampaa tavoitetta. Tämä voi jatkua loputtomiin, ja pyrkimyksenä on joka kerran erinomaisuus ja yliveraisuus. Kateus olisi tämän käsityksen mukaan olennaisesti kilpailua arvovallasta, menestyksestä ja vallasta. Usein kateus merkitseekin kamppailua tietystä asemasta. (Alberoni 1993, 68.)

Kateuden alkulähteet ovat yleensä löydettävissä primaariperheen sisaruspiiristä. Ensimmäiset vertailut tehdään vanhempiin ja nuorempiin sisaruksiin. Lapsen kiihkeä halu saada sellaista, mitä hänellä ei ole ja mitä hän voimakkaasti tuntee tarvitsevansa, johtaa sisaruskilpailuun ja -kateuteen, jotka siten pyrkivät siirtymään myöhempiin objektisuhteisiin, silloin kun samastuminen ja vertailu ovat mahdollisia. Lapsi kadehtii myös vanhempiin sekä oidipaalisessa että preoidipaalisessa kehitysvaiheessa. (Schalin 1986, 15-16.) Psykoanalyttisen koulukunnan piirissä tunnetuimmat teoriat lapsuudenajan kateudesta ovat esittäneet Sigmund Freud ja Melanie Klein. Sekä Freud että Klein näkivät kateuden olevan ensisijaista ja kateuden tunteiden ilmaisemisen kuuluvan ihmisen rakenteeseen. (ks. Orbach & Eichenbaum 1989, 105.)

Kateus on tunteena hyvin ymmärrettävä, sillä kateuden tehtävänä on toimia ihmisen oman arvon puolustajana ja säilyttäjänä. Kateus onkin eräänlainen puolustautumiskeino:

kateuden tunteen valtaaman ihmisen tarkoituksena on palauttaa epäedulliseksi käänntynyt vertailutilanne entiselleen ja luoda uusi tasapaino. (Alberoni 1993, 94, 100.) Kateellinen pyrkii usein kompensoimaan riittämättömyyden tunnettansa yrittämällä päteä itse. Kunianhimo, huonommuudentunteet, kilpaileminen ja kateus kuuluvatkin usein yhteen. Kateus, jota ei onnistuta kompensoimaan riittämättömyyden tunnetta lievittäväällä "saamisella", tulee helposti näkyviin tuhoavana, aggressioita laukaisevana käyttäytymisenä. Superegon kehittyminen estää kuitenkin yleensä tuhoavan kateuden osoittamisen ja kateuden aggressiiviset ilmentymiset torjutaan, koska ne eivät ole superegon kannalta hyväksyttäviä. Jos kateellinen sitä vastoin pystyy muuntamaan kateudesta aiheutuvat aggressionsa moraaliseksi narkästymiseksi hänen on onnistunut ratkaista egon vaikea energettinen ongelma. Sen sijaan, että tuntisi riittämättömyyttä ja aggressiosta aiheutuvaa syyllisyyttä, hän voi hyvällä omallatunnolla ylvästellä moraalisella narkästymisellään. - Moralistilla on oikeus olla aggressiivinen silloin kun aggressiivisuus palvelee superegoa. Moralisti joutuu kuitenkin kateusproblematiikassaan ratkaisemattomaan ristiriitatilanteeseen: tuomitessaan moraalisesti omistamisen halun tai kadehtimansa asian hän ei voi tavoitella sitä mitä kadehtii toisilta. Moralistin ainoaksi sallituksi narsistiseksi kompensatiotokkeinoksi jää valtapyrkimys muiden suhteen, mikä helposti johtaa siihen, että hänen kateusproblematiikkansa saa superegon siunaamia tuhoavia ilmenemismuotoja. Jos hänen onnistuu saavuttaa valtaa, hän voi tuomita ne, jotka inhimillisessä turhamaisuudessaan ovat tyydyttäneet omistamishaluaan ja siten herättäneet hänen kateutensa. Kun yksilö ei onnistu kompensoimaan heikkoa itsetuntoaan, hän saattaa reagoida kateuteen aggression sijaan myös depressiolla. Depressiivinen on kokenut oman narsistisen riittämättömyytensä korjaamattomana ja sen vuoksi luopunut myös aggressiosta. (Schalin 1986, 40-43.)

Schalinin (1986, 44, 46) mielestä yksilö voi edellä mainittujen riittämättömyydetunteidensa kompensoinnin tai moraalisen tuomitsemisen lisäksi lievittää kateuttaan myös surutyöllä. Ihmistä, joka suree omaa riittämättömyyttään ja kykenee antamaan puutteensa itselleen anteeksi, ei armoton ihanneminä (egoideaali) pakota kompensoimaan kateusreaktioiden aiheuttamia itsetunnon haavoja. Hänellä on varaa myöntää itselleen kateutensa ja kokea narsistinen konflikti, joka kateudesta on aiheutunut, silti vaipumatta itseään hylkivään depressioon. Hänen ei myöskään tarvitse superegonsa kautta tuomita kateuden tunteitaan ja kateudesta johtuvia kompensatiotokiveitaan. Hänellä on varaa havaita ja kokea kaikki nämä intrapsyykkiset ilmiöt ja samalla rakastavasti ja suvaitsevasti hoitaa narsistisia haavojaan. Riittävä määrä narsistista libidoa, egon itseensä kohdistamaa rakkautta, on parantavan surutyön edellytys. Ihmisen minäkäsityksen narsistista vahvistumista edistävä ihanneminän realistinen uudelleenarviointi on surutyön oleellinen osa. Jos yksilö suremalla ja itselleen anteeksi antamalla kykenee kestämään sen tosiasian, ettei hän täytä ihanneminänsä vaatimia mittoja, hänen ei myöskään tarvitse kadehtia lähim-

mäisiään samalla tavoin kuin siinä tapauksessa, ettei hän kykene rakastamaan itseään vikoineen ja puutteineen.

Teologi ja toimittaja Outi Reinola kirjoittaa kateutta käsittelevässä artikkelissaan (Voi Hyvin 6/96, 31), että ihmisten välinen yhteisyyden- ja läheisyydentunne vähentää kateutta. Läheisimpiä ihmisiä ei yleensä kadehdi, koska heidän kanssaan eletään niin hyvässä yhteydessä, että osataan samastua heidän iloihinsa ja suruihinsa. Erityisen hyvin tämä näkyy rakkaussuhteessa. Siinä symbioosi on niin vahva, että kateus katoaa lähes tyystin. Empatian kokeminen yleensäkin vähentää kateutta, kun pystytään asettumaan toisen ihmisen asemaan tai elämään. Kateus yleensä vähenee myös silloin, kun ihminen tuntee kuuluvansa samaan joukkoon muiden kanssa, ja joukon voitto ikään kuin koittaa itsellekin eduksi. Mutta yhteisyyden tunne edellyttää myös sitä, että koetaan kyseisen ryhmän edustajat nimenomaan kanssakumppaneiksi, ei kilpailijoiksi. Myös Schalinin (1986, 44-45) mielestä kateutta edellyttävän "minän" ja "sinän" -välisen suhteen hajottaminen joko yksilön sulautuessa ryhmään tai symbioottiseen suhteeseen vähentää kateuden kokemista. Edelleen Alberoni (1993, 213) toteaa, että ihmisen sulautuessa yhteisöön kateus häviää, kun yksilö unohtaa minänsä ja sen arvoon liittyvät ongelmat. Hän ei enää vertaa itseään muihin ihmisiin, vaan samastuu heidän kanssaan kokonaisuuteen, joka on verrattomasti kaikkia yksilöitä suurempi.

Onko kateus sitten aina negatiivista? Suomalainen terapeutti, kouluttaja ja perhekonsultti Tommy Hellsten (1993, 100) näkee kateudessa positiivisiakin puolia. Hellsten sanoo, että kateus on ihmiselle merkki siitä, että hän ei ole huolehtinut omista tarpeistaan riittävästi. Kaivatessaan jotain, mitä jollakulla toisella on, voi tämä kateuden tunne olla hänelle silloin viesti siitä, mitä hän vielä tarvitsee. Oleellista onkin, että ihminen kuuntelee tätä viestiä eikä jää harmittelemaan naapurinsa menestystä vaan ryhtyy toimiin omien tarpeidensa tyydyttämiseksi. Hän voi itse asiassa olla kiitollinen kateudelleen, koska se on kertonut hänelle jotain hyvin tärkeää omasta itsestään. Myös naisten välisissä ystävyys-suhteissa ilmenevää kateutta tutkineet Susie Orbach ja Luise Eichenbaum (1989, 104, 115) näkevät kateuden olevan ilmausta ihmisen omista peitetyistä haluista ja kapinasta ilman jäämistä vastaan. Kateus onkin heidän mielestään eräänlainen puolustuskeino, jota ihminen käyttää torjuakseen, salatakseen ja muuntaakseen sisäisiä tarpeitaan, joiden tyydyttämisen ihminen pelkää olevan mahdotonta, tai kätkeäkseen sisimpäänsä jotakin, jota hän ei tunne pystyvänsä suoraan kohtaamaan.

5.3 Mustasukkaisuus

Mustasukkaisuutta voivat kokea lähes kaikenikäiset ihmiset sekä jopa korkeamman

asteiset eläimetkin. Lapset voivat olla mustasukkaisia sekä vanhemmilleen (varsinkin oidipuskompleksin aikana) että sisaruksillensa. Myös lasten ystävyysuhteissa voidaan kokea mustasukkaisuutta. (Arajärvi 1980, 50-61.) Nuorten ja aikuisten ihmisten välisissä rakkaussuhteissa esiintyvää mustasukkaisuutta sanotaan romanttiseksi tai eroottiseksi mustasukkaisuudeksi (Vauhkonen 1980, 62).

Mustasukkaisuuden kokemiseen tarvitaan aina vähintään kolme osapuolta: mustasukkainen itse, hänen rakkautensa tai yleisemmin positiivisten tunteidensa kohde sekä kolmas osapuoli, jonka mustasukkainen kokee kilpailijakseen ja joka on onnistunut joko syrjäyttämään hänet tai jonka hän kokee uhkana hänen ja rakkautensa kohteen väliselle suhteelle. Mustasukkaisen ihmisen rakkauden tai positiivisten tunteiden kohteena on tavallisesti elävä olento, mutta myös ihmiselle tärkeät ja merkittävät elottomat asiat voivat toimia objekteina. Esimerkiksi ihminen voi varjella mustasukkaisesti omistamaansa esinettä. Varsinkin pienten lasten käyttäytymisessä tämä piirre tulee selvästi esille heidän kykenemättömyydessään lainata omia leikkikalujaan toisille lapsille. Elottomien esineiden lisäksi ihminen voi varjella mustasukkaisesti myös jotakin henkilökohtaista ominaisuuttaan. Esimerkkinä tällaisesta mustasukkaisuudesta on omasta kauneudestaan ylpeä nainen, joka pettymyksekseen kohtaa toisen yhtä kauniin naisen. Jos oma kauneus on naiselle erityisen tärkeä, syntyy tällaisessa kilpailutilanteessa mustasukkaisuutta muistuttava tunnetila, koska toisen naisen kauneus tuntuu silloin olevan uhka hänen omalle kauneudelleen. Tällainen sosiaaliseen vertailuun perustuva mustasukkaisuus on tosin jo hyvin lähellä kateuden tunnetta. Mustasukkaisuustilanteen kolmas osapuoli, kilpailija, on samaten tavallisesti toinen ihminen, mutta kilpailijaksi voidaan myös kokea vaikkapa jokin rakkauden kohteen harrastus, jonka mustasukkainen ihminen tuntee olevan itseään tärkeämmän rakkautensa kohteelle. Niinpä esimerkiksi aviovaimo voi olla mustasukkainen miehensä intohimoiselle urheiluharrastukselle, josta hän ei itse pääse osalliseksi. (Vauhkonen 1980, 62-64.)

Mustasukkaisuuden syntyminen edellyttää myös, että mustasukkainen kokee omistavansa objektin, josta hän on mustasukkainen, ja jonka omistamisoikeuden hän pelkää menettävänsä kilpailijalle. Tämä erottaakin mustasukkaisuuden kateuden tunteesta. Kateutta tunteva ihminen päinvastaisesti kokee, että toisella on jotain arvokasta, mitä häneltä itseltä puuttuu. Kateuden tunnetta aiheuttava objekti ei siten ole kadehtivan ihmisen hallussa, vaan kateuden kohteena olevalla henkilöllä. Kaikki omistettujen ja arvokkaiksi koettujen objektien menetykset eivät kuitenkaan aiheuta mustasukkaisuutta. Mustasukkaisuuden herääminen näyttääkin olevan yhteydessä omistusoikeuden loukkaukseen, sen sijaan vapaaehtoinen luopuminen tai objektin menettäminen jollain muulla tavalla ei aiheuta mustasukkaisuutta, vaan muita tunteita kuten pettymystä, surua tai hätää. (emt. 1980, 64-65.)

Tärkeä edellytys mustasukkaisuuden kokemiselle on lisäksi mielikuva tai tunne siitä, että menetetty objekti tuottaa kilpailijalle samanlaisen nautinnon ja mielihyvän kuin se tuotti mustasukkaiselle itselleen. Se seikka, että mielihyvän menetys toiselle on näin keskeinen tekijä, aiheuttaa sen varsinkin pitkittyneelle mustasukkaisuusreaktiolle tyypillisen piirteen, että mustasukkainen enemmän tai vähemmän tietoisesti kuvittelee objektin ja kilpailijan välistä vuorovaikutusta ja siinä koettua mustasukkaiselta itseltään jäänyttä mielihyvää. Oleellista mustasukkaisuudessa näyttääkin olevan haluttomuus tai kykenemättömyys luopua mustasukkaisen ja hänen objektinsa välisestä mielihyvää ja nautintoa tuottavasta vuorovaikutuksesta. Tämä vastentahtoisen menetyksen tunne on kaikkien mustasukkaisuusreaktioiden perustunne. (emt. 1980, 66.)

Itsetunnon loukkaus on mustasukkaisuusreaktiossa ilmenevä keskeinen tunnekomponentti. Voimakkuudeltaan se voi vaihdella lievästä kipeältä tuntuvasta ajatuksesta aina sietämättömään tuskaan, jossa koko elämän ja olemassaolon perusta tuntuu luhistuvan. Muita tunnekomponentteja ovat mustasukkaisen mielessä ilmenevä *huoli ja pelko rakastetun menettämisestä, syyllisyyden tunnot sekä vihamieliset tunteet*. Näiden tunteiden voimakkuus ja keskinäinen suhde riippuu suuresti mustasukkaisen ihmisen persoonallisuudesta, mutta myös kokonaistilanteen luonteesta ja kehityksestä. Huoli rakastetun menetyksestä on tietenkin sitä suurempi, mitä vakavammalta rakastetun ja kilpailijan suhde näyttää. Silloin, kun rakastettu todella hylkää mustasukkaisuutta kokevan kumppaninsa pelko menetyksestä muuttuu menetyksen aiheuttamaksi *ahdistukseksi tai suruksi*. Syyllisyydentunnot ilmenevät itseen kohdistuvina moittivina ajatuksina, joiden sisältönä on omien laiminlyöntien ja virheiden myöntäminen. Vihamieliset tunteet kohdistuvat pääasiassa kilpailijaan silloin, kun mustasukkainen, loukattu osapuoli pystyy riittävän selvästi näkemään oman osuutensa rakastetun käyttäytymiseen. Itsetunnon loukkauksen vuoksi vihamielisiä tunteita kohdistuu aina myöskin partneriin, joka koetaan loukkauksen aiheuttajaksi. Mitä voimakkaampana itsetunnon loukkaus koetaan, sitä voimakkaampina ja tuhoavampina ilmenevät myös vihamieliset tunteet. (emt. 1980, 68-69.)

Mustasukkaisuutta voidaan pitää normaalina reaktiona ellei henkilöä vaivaa pohjaa vailla oleva epäluulo ja harhainen vakuuttuneisuus kumppaninsa jo tapahtuneesta tai tapahtumassa olevasta uskottomuudesta. Tällöin on kysymys sairaalloisesta mustasukkaisuudesta. (Kontula & Koskela 1991, 16.) Samat tunnekomponentit kuin normaalissa mustasukkaisuudessa esiintyvät myös sairaalloisessa mustasukkaisuudessa, tosin eri tavoin painottuneina ja erilaisina yhdistelminä. Selvin ero on syyllisyydentunteen vähäisyys tai täydellinen puuttuminen sairaalloisesti mustasukkaisen tietoisuudesta. Sen tilalla on voimakas vihamielissävyinen partnerin syyttely. Samoin sairaalloisesti mustasukkaisen tuntuu olevan vaikeata lainkaan kestää tunnetta oman itsetunnon haavoittumisesta. Tämä kykenemättömyys ilmenee jatkuvana oletetun tai elämyksellisesti todeksi koetun uskotto-

muuden ajattelemisena, erilaisten näyttöjen ja todisteiden hakemisena sekä partneriin kohdistuvien syytöksinä ja vaatimuksina kertoa totuus. (Vauhkonen 1980, 69.) Sairaalloinen mustasukkaisuus johtaa toisinaan myös väkivaltaan. Mustasukkaisuus onkin tavallisimpia syitä tapoissa ja etenkin perheväkivallassa. Tosin pelkkä mustasukkaisuus ei vielä johda väkivaltaan, vaan siihen vaikuttavat aina muutkin tekijät. (Mattila 1980, 102.) Lisäksi sairaalloinen mustasukkaisuus merkitsee ihmiselle ja usein mustasukkaisuuden kohteelle kroonista stressiä ja suoranaista kärsimystä. (Kontula & Koskela 1991, 95).

Freud (1922, 223) erottaa olevan kolmenlaista mustasukkaisuutta: edellä mainittujen *normaalin eli kilpailevan mustasukkaisuuden* ja *sairaalloisen mustasukkaisuuden* lisäksi Freud kutsuu kolmatta mustasukkaisuuden lajia *projisoiduksi eli heijastetuksi mustasukkaisuudeksi*. Projisoitu mustasukkaisuus syntyy, kun mustasukkainen henkilö itse on jo ollut tai haluaa enemmän tai vähemmän tietoisesti olla uskoton, mutta pelkää näitä tunteita itsessään. Siksi hän projisoi uskottomuutensa rakastettuunsa ja luulee tällä olevan vastaavia aikomuksia. Mustasukkainen voi näin puolustaa omia tunteitaan sillä, että "eihän tuo toinen ole sen parempi."

Normaalissa psyykkisessä kehityksessä ensimmäiset ikävuodet ovat merkityksellisiä erilaisten tunteiden syntymisen, kehittymisen ja samalla kestämisen kannalta. Normaalin, projisoidun ja sairaalloisen mustasukkaisuuden perusta onkin näissä varhaisissa ihmissuhteissa, yksilön eri kehitysvaiheiden onnistumisessa ja epäonnistumisessa. (Kontula & Koskela 1991, 9.) Psykoanalyttisen kirjallisuuden mukaan oidipuskompleksilla, mutta myöskin oidipaalivaihetta edeltävillä kokemuksilla ja narsistisilla ongelmilla on merkittävä sija sairaalloisten mustasukkaisuusoireiden syntyprosessissa (Pierloot 1988, ks. Kontula & Koskela 1991, 50). Kehityspsykologit taas väittävät mustasukkaisuuden juurten olevan sisarusten välisessä kilpailussa. (emt. 1991, 50.)

Lenneer-Axelson (1980, 175-176) on terapeutisessa työssään havainnut, että voimakkaimmat taipumukset mustasukkaisuuteen, on epävarmoilla, epäitsenäisillä ihmisillä. Hänen mielestään mustasukkaisuus on voimakkaan riippuvuuden merkki ja liittyy harvoin syvään rakkauteen. Mustasukkaisuus myös yleensä voimistuu silloin, kun suhde huononee muutenkin tai henkilö itse on huonossa psyykkisessä tai fyysisessä kunnossa. Vastaavasti ihmisen, jolla on vahva perusturvallisuus, on helpompi hallita elämänsä ja mustasukkaisuuttaan. Mustasukkaisuustutkimuksissa onkin mustasukkaisuutta osoittavia luonteenpiirteitä usein korreloitu muiden persoonallisuuden piirteiden kanssa. Näiden tutkimusten tuloksena mustasukkaisuutta on havaittu olevan eniten ihmisillä, jotka ovat romanttisesti rakastuneita kumppaniinsa, ja joilla on erilaisia persoonallisuuden vajeita kuten huono itsetunto, neuroottisuutta, ahdistuneisuutta, tyytymättömyyttä omaan elämään, ulkoajoavuutta sekä dogmaattisuutta. (Bringle & Evenbeck, 1979; Mathes, Roter, & Joeger, 1982; Mathes & Severa, 1981; White 1981, ks.

Mathes, Adams & Davies 1985, 1552.)

White (1981) on esittänyt mustasukkaisuuden koostuvan kolmesta komponentista: ajatuksista, tunteista ja selviytymiskäyttäytymisestä. Mustasukkaisuuden kognitiivinen komponentti toteutuu, kun ihminen tulee tietoiseksi uhasta, joka kohdistuu rakkaussuhteeseen. Negatiiviset tunteet ovat seurausta sellaisen uhan tajuamisesta. Ihmiset soveltavat sitten tilanteeseen erilaisia selviytymisstrategioita, joiden tarkoituksena on tulla toimeen uhan kanssa ja sitä kautta vähentää negatiivisia tunteita. (ks. Kontula & Koskela 1991, 14.) Onkin esitetty, että mustasukkaisuuteen taipuvaiset ihmiset ovat niitä, joilta puuttuu yleensä kyky käyttää tehokkaita selviytymisstrategioita sosiaalisen stressin, kuten mustasukkaisuustilanteen kohtaamisessa. Erilaisia selviytymisstrategioita ovat tutkineet eniten stressitutkijat, jotka ovat selvittäneet stressiä aiheuttavia tilanteita koskevia kognitiivisia arviointeja. Ihmisten tyypillisiä mustasukkaisuudesta selviytymisstrategioita ovat olleet käsityksen muuttaminen omasta itsestä tai suhteesta, suhteen ei-uhkaavien, positiivisten elementtien ajattelu sekä päätöksenteko siitä, ettei suhde ole niin tärkeä, että siitä kannattaisi huolestua. (Salovey & Rodin 1988, ks. Kontula & Koskela 1991, 86.) Mustasukkaisuudesta selviämässä on keskeistä ollut myös mustasukkaisuuden myöntäminen ja valmius keskustella siitä. (emt. 1991, 99.)

Sairaalloisen mustasukkaisuuden hoitoon tarvitaan yksilöllistä psykoterapiaa. Tällöin psykoterapian eräänä tavoitteena on auttaa ihmistä kohentamaan itsetuntoaan niin, että hän voisi vapautua mustasukkaisuuden tunteistaan ja mustasukkaisesta käyttäytymisestäään, jotka ovat suojaantumista itsetunnon alenemisen tai jopa täydellisen menettämisen aiheuttamaa ahdistusta ja psyykkistä kipua vastaan. Vaikea-asteinen sairaalloinen mustasukkaisuus voi edellyttää pitkäaikaistakin yksilöterapiaa ja lääkehoitoa. (Vauhkonen 1980, 157-160.) Mustasukkaisuuden vuorovaikutusluonteen vuoksi perheterapia ja ryhmäterapia ovat myös käyttökelpoisia tapoja hoitaa mustasukkaisuutta (Varilo 1980, 163).

6. TUTKIMUSPROSESSI

6.1 Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimusongelmat

Tarkoitukseni on tässä tutkimuksessa kuvata sisaruskateutta sekä lasten että aikuisten kokemuksena. Selvitän, mistä lapset ja aikuiset ovat kateellisia ja mustasukkaisia sisaruksillensa, miten sisaruskateus lapsilla ja aikuisilla ilmenee sekä miten he käsittelevät näitä tunteitaan. Samalla myös vertaan sisaruskateuden kokemista lapsuudessa ja aikuisuudessa, muuttuuko sisaruskateus mitenkään lasten kasvaessa aikuisiksi. Lisäksi tarkastelen

sisaruskateutta vanhempien näkökulmasta, kasvatuksellisenä ongelmana: Miten vanhemmat suhtautuvat lastensa sisaruskateuteen, mitä he tekevät sisaruskateuden ilmetessä ja onko vanhemmilla mahdollisesti sisaruskateutta aiheuttavia asenteita ja toimintatapoja?

Varsinaisina tutkimusongelmina on selvittää:

- 1) Miten sisaruskateus ilmenee lasten sisarussuhteissa ja millaisia selviytymiskeinoja lapset käyttävät sisaruskateuden tunteiden käsittelyssä?
- 2) Miten sisaruskateus ilmenee aikuisten sisarussuhteissa ja millaisia selviytymiskeinoja aikuiset käyttävät näiden tunteiden käsittelyssä?
- 3) Miten sisaruskateuden kokeminen eroaa lapsuudessa ja aikuisuudessa?
- 4) Miten vanhemmat toimivat sisaruskateuden ilmetessä ja miten tasapuolisesti he kohtelevat lapsiaan (lempilapset, läheisyys/kiintymys, lasten vertaileminen, lasten roolit perheessä, huomion ja materian saaminen, vapaudet, rajoitukset, velvollisuudet ja kasvatusten menettelyt)?
- 5) Miten tasapuoliseksi lapset kokivat omien vanhempiensa kasvatuksen?

6.2 Tutkimusmenetelmän valinta

Tavoitteenani oli tutkimuksen avulla saada mahdollisimman syvällistä ja monipuolista tietoa sisaruskateuden kokemisesta. Tällainen tieto on mielestäni luonteeltaan pikemmin *kvalitatiivista eli laadullista* kuin kvantitatiivista. Kvantitatiivisia menetelmiä käyttäen olisi tutkimuskohteeni tarkastelu jäänyt mielestäni pinnallisemmaksi. Toinen syy laadullisten tutkimusmenetelmien valintaan oli se, että sisaruskateuden kokeminen on tutkimuskohteenä tutkittaville ihmisille intiimi ja arkaluontoinenkin. Grönforsin (1982, 11) mielestä mitä arkaluontoisemmista tai intiimimmeistä asioista on tutkimuksessa kysymys, niin sitä epäluotettavampia ovat tilastollisten, kvantitatiivisten surveymenetelmien avulla saadut tulokset. Lisäksi laadullisten tutkimusmenetelmien valintaa puoltaa se, että tässä tutkimuksessa olen kiinnostunut sisaruskateudesta erityisesti ihmisen, niin lapsen kuin aikuisenkin, sisäisenä kokemuksena.

Kvalitatiivisilla eli laadullisilla tutkimusmenetelmillä tarkoitetaan tavallisimmin ei-tilastollisia kenttätutkimusmenetelmiä. Joskus kvalitatiivisista menetelmistä käytetään

nimitystä “pehmeät” tutkimusmenetelmät erotukseksi tilastollisista, “kovista” tutkimusmenetelmistä. (Grönfors 1982, 11.) Näitä kahta suuntausta, kvalitatiivista ja kvantitatiivista, onkin pyritty erottelamaan pääasiassa kahdella tavalla: korostamalla eroja tutkimuskäytänteissä sekä periaatteellisissa kysymyksissä (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 1997, 132).

Kvalitatiiviset ja kvantitatiiviset menetelmät voidaan erottaa toisistaan ensinnäkin sen mukaan, mikä on tutkimuksen tarkoitus. Glesnen ja Peshkinin (1992) mukaan kvantitatiivinen tutkimus pyrkii yleistettävyyteen, ennustettavuuteen ja kausaaliselityksiin, kun taas kvalitatiivinen tutkimus pyrkii kontekstuaalisuuteen, tulkintaan ja toimijoiden näkökulman ymmärtämiseen. (ks. Hirsjärvi & Hurme 2000, 21-22.) Voidaan myös sanoa, että kvalitatiivinen tutkimus painottuu enemmän teorianmuodostukseen kuin hypoteesin testaamiseen, joka puolestaan korostuu kvantitatiivisessa tutkimuksessa (Grönfors 1982, 13).

Toiseksi kvalitatiiviset ja kvantitatiiviset menetelmät voidaan erottaa toisistaan sen mukaan, millaisia oletuksia näillä on todellisuuden luonteesta. Kvantitatiivisen tutkimusotteen mukaan todellisuus on objektiivinen ja yhteneväinen, kun sen sijaan kvalitatiivisen otteen mukaan se on subjektiivinen ja moninainen niin kuin tutkittavat sen kokevat. (Creswell 1994, ks. Hirsjärvi & Hurme 2000, 22.) Kvalitatiiviseen tutkimukseen on liitetty myös käsitys, että todellisuus on sosiaalisesti konstruoitu (esim. Glesne ja Peskin 1992, Hurme 1992b, 1997c) ja että on olemassa yhtä monta todellisuutta kuin on henkilöäkin (ks. Hirsjärvi & Hurme 2000, 22).

Kolmanneksi kvalitatiivisten ja kvantitatiivisten menetelmien erona ovat erilaiset olettamukset tiedon luonteesta ja tutkijan ja tutkittavan suhteesta. Kvantitatiivinen suuntaus olettaa, että tutkimuksen kohde on tutkijasta riippumaton. Tutkijan tehtävänä on tällöin vain keksiä oikeat menetelmät tiedon löytämiseksi. Kvantitatiivinen tutkimus ottaa tutkimuskohteeseen siis ulkopuolisen näkökulman. Tutkija on etäinen ja puolueeton sekä pyrkii objektiiviseen kuvaukseen. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 23.) Kvalitatiivisen strategian mukaan taas tutkimuskohde ja tutkija ovat vuorovaikutuksessa. Tällöin tutkijatkin ovat mukana luomassa tutkimaansa kohdetta. Tutkija ottaa osallisen näkökulman tutkimuskohteeseensa, jolle on ominaista henkilökohtainen osallistuminen ja se, että tutkija pyrkii empaattiseen ymmärtämiseen. (Glesne & Peskinin 1992, ks. Hirsjärvi & Hurme 2000, 23-24.)

Neljänneksi kvalitatiivisen ja kvantitatiivisen suuntausten erot tulevat esille oletuksissa tutkimuksen suhteesta arvoihin. Kvantitatiivinen suuntaus pitää tutkimusta arvoista vapaana, kvalitatiivinen taas arvosidonnaisena. (Creswell 1994, ks. Hirsjärvi & Hurme 2000, 24.) Kvalitatiivisen tutkimuksen kannattajat näkevät tutkimuksen objektiivisuuden ongelmallisena ja saavuttamattomana asiana. Monet kvalitatiivisia menetelmiä käyttävät tutkijat katsovat tutkimuksen subjektiivisuuden vain lisäävän sen tieteellistä

selitysvoimaa. Kun tutkija antaa oman viitekehyksensä tarkasteltavaksi, tutkimusta hyödyntävillä on mahdollista saada selville ainakin jotain niistä puitteista, joissa tietoa on kerätty. (Grönfors 1982, 13-14.)

Kvalitatiivisen ja kvantitatiivisen suuntauksen erot näkyvät vielä tutkimuksen kielessä ja raportoinnissa. Kvantitatiivisessa suuntauksessa kieli on formaalia, muodollista, kun taas kvalitatiivisessa tutkimusotteessa yksilön ääni tulee kuuluviin (Creswell 1994, ks. Hirsjärvi & Hurme 2000, 24). Kvantitatiivisen tutkimuksen raportointi on puolestaan abstraktia ja tieto pyritään tiivistämään numeeriseksi, kvalitatiivisessa raportointi on kuvailevaa ja numeerisia osoittimia käytetään vähän tai ei ollenkaan (Glesne & Peshkin 1992, ks. Hirsjärvi & Hurme 2000, 24). Lisäksi tavallisimmaksi ja yksinkertaistavimmaksi eroksi kvantitatiivisen ja kvalitatiivisen tutkimusotteen välillä on nähty tutkimusprosessia koskevat oletukset eli se, että kvantitatiivinen suuntaus perustuu nimensä mukaisesti numeroiden käyttöön (Hirsjärvi ja Hurme 2000, 24).

Lasten ja aikuisten henkilökohtainen *haastattelu* oli mielestäni paras vaihtoehto tällaisen laadullisen tiedon keräämiseksi. Havainnointi tiedonkeruumenetelmänä ei tullut kysymykseen, koska olin kiinnostunut sisaruskateudesta ihmisten sisäisenä kokemuksena ja tällöin halusin kuulla sitä kokevien ihmisten itse kertovan aiheesta. Olettaisin myös, että sisaruskateutta on ainakin aikuisten kohdalla vaikea havainnoida suoraan. Lasten kohdalla havainnointi olisi voinut olla hyväkin vaihtoehto, koska heidän haastattelemisensa aiheesta on vaikeaa. Lasten havainnointi olisi kuitenkin ollut työlästä toteuttaa tämän tutkimuksen puitteissa. Kyselylomake tiedonkeruumenetelmänä ei taas mielestäni sopinut sen vuoksi, että lomakkeen avulla en olisi pystynyt saamaan aiheesta niin monipuolista tietoa. Myös vastaajien motivaatio olisi voinut jäädä kyselylomakkeiden kohdalla vähäiseksi.

Varteenotettava tiedonkeruumenetelmä olisi voinut olla myös *vapaiden kirjoitelmien* kerääminen aiheesta. Koska tutkimukseni tarkoituksena oli kuitenkin saada tietoa myös lapsilta, niin haastattelu oli tähän tehtävään sopivampi. Lapset eivät nimittäin ole kirjalliselta ilmaisultaan vielä kovin taitavia, joten arvelin, että haastattelemalla lapsia saisin heiltä paremmin tietoa kuin antamalla heidän kirjoittaa tutkimusaiheesta. Henkilökohtainen haastattelu oli mielestäni tiedonkeruumenetelmänä myös mielenkiintoisempi, vastauksia saattoi haastattelun kuluessa täsmentää ja se antoi mahdollisuuden haastattelutilanteissa myös omien havaintojen tekemiseen. Tosin vapaiden kirjoitelmien -menetelmä olisi ehkä tehokkaammin estänyt tutkittavia vastaamasta kysymyksiin sosiaalisesti suotavalla tavalla tai miellyttämistä tutkijaa kuin henkilökohtaisessa haastattelussa. Oletan kuitenkin, että nimenomaan tutkijan henkilökohtainen läsnäolo motivoi ja innosti tutkittavia avautumaan ja kertomaan kokemuksistaan.

Erilaisista tutkimushaastattelun lajeista valitsin aineistonkeruumenetelmäksi

teemahaastattelun. Teemahaastattelussa haastattelija lähtee liikkeelle ennalta päättämistään teemoista, mutta ei käytä valmiita kysymyksiä. Haastattelussa tutkijalle jää näin vapaus sovittaa kysymystensä muoto ja osittain sisältökin henkilön ja keskustelun kulun mukaan. (Syrjälä ym. 1994, 138.) Teemahaastattelun etuina voidaan pitää, että haastattelu on melkein keskustelunomaista ja tilannekohtaista, loogisia puutteita aineistossa voidaan ennakoida ja täydentää, teemat lisäävät aineiston yhtenäisyyttä ja tekevät aineiston koonnista jossain määrin systemaattisen kullekin vastaajalle. Teemahaastattelumenetelmällä on toki haittojakin. Tulokset voivat olla erilaisia eri vastaajien kohdalla, mikä tietysti vähentää vastausten vertailevuutta. Myös tärkeitä ja esille nousevia teemoja voi teemahaastattelun aikana jäädä huomaamatta. (Patton 1990, 288.)

Mielestäni puolistrukturoitu teemahaastattelu sopi strukturoitua haastattelua paremmin sisaruskateuteen liittyvien tutkimusongelmien selvittämiseen, koska se antoi haastateltaville mahdollisuuden vapaammin, monipuolisemmin ja syvällisemmin kertoa omista sisaruskateuden kokemuksistaan. Oletan myös, että teemahaastattelumenetelmää käytettäessä tunnelma haastattelutilanteissa oli luontevampi ja avoimempi sekä tutkittavat motivoituneempia vastaamaan ehkä arkaluontoisiksi ja työläiksikin kokemiinsa tutkimuskysymyksiin kuin strukturoidussa haastattelussa. Saatoin myös tarvittaessa haastattelun aikana kysyä lisäkysymyksiä ja siten saada haastatellut täsmentämään vastauksia. Avoimeen haastatteluun verrattaessa taas puolistrukturoitu teemahaastattelu on mielestäni tehokkaampi, kohdistetumpi ja systemaattisempi tiedonhankintatapa.

Aikuisten haastatteluissa eri teema-alueita oli kaiken kaikkiaan kahdeksan ja lasten haastatteluissa niin ikään kahdeksan (ks. liite). Tutkimuskysymykset teema-alueilla olivat etukäteen tarkkaan mietittyjä, mutta kuitenkin joustavia, jotta niitä pystyi yksilöllisesti muotoilemaan kunkin haastateltavan kohdalla. Varsinkin lasten ja nuorten haastatteluissa kysymysten esittämistapa ja järjestyskin vaihtelivat aina lapsen ja nuoren iän huomioon ottaen, vaikka kysymysten sisällöt pysyivätkin samoina. Haastattelukysymyksiäni luotettavuutta arvioin tutkimuksen luotettavuutta käsittelevässä luvussa.

Tämä tutkimus ei edusta suoranaisesti *uutta lapsitutkimusta*, mutta tutkimusmenetelmäni sisältää kuitenkin joitain uuden lapsitutkimuksen perusajatuksista. Uuden lapsitutkimuksen keskeisiin piirteisiin nimittäin kuuluu lapsen ”oman äänen” huomioiminen ja sen esille tuominen heitä koskevissa tutkimuksissa, koska uudessa lapsitutkimuksessa uskotaan lasten pätevyyteen kertoa itse omasta elämästään ja antaa asioille merkityksiä (James & Prout 1990, 4). Myös tässä tutkimuksessa uskotaan lasten kykyyn kertoa itse sisaruskateuden kokemuksistaan ja saada heiltä aiheesta luotettavaa tietoa. Tämä on näkynyt tässä tutkimuksessa siinä, että lapsia on käytetty suorana tietolähteenä aineistonkeruussa sekä siinä, että tutkimusaineistoa analysoidessa ja tutkimustuloksia etsittäessä on ollut tärkeää säilyttää kunnioitus lapsen puhetta ja mielipiteitä kohtaan. Sen sijaan yleensä

tieteessä on käytetty lapsia suorana tietolähteenä vähän, jolloin tieto lapsista on saatu usein muista tietolähteistä kuin lapsilta itseltään (Tiller 1989, 7). Tämä on perustunut käsitykseen, että lapset olisivat kykenemättömiä kertomaan omasta elämästään luotettavasti. Kuitenkin kun lapsia on haastateltu, on todettu, että heiltä saatu tieto on pätevää ja relevanttia. (ks. Eerola-Pennanen 1990, Lallukka 1993, Miettinen 1996, 38).

Lasten tutkimushaastattelu eroaa monissa suhteissa aikuisten haastattelusta. Yleensä haastattelukirjat kuitenkin antavat ohjeita ainoastaan aikuisten haastattelua varten. Lasten tutkimushaastattelua käsitelläänkin lähinnä vain lapsitutkimuksen menetelmiä koskevissa kirjoissa. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 128.) Seuraavassa joitakin tärkeimpiä seikkoja, jotka näiden kirjojen mukaan on lasten tutkimushaastattelussa otettava huomioon.

Lasten haastattelun ehkä ongelmallisimpia asioita on tutkimussuhteen rakentaminen lapseen ja se, millaisen roolin tutkija omaksuu suhteessa lapseen. Lapsen ja aikuisen välinen suhde on epätasapainoinen, sillä siihen liittyy tutkijan ja aikuisen auktoriteettiasema tutkittavaan eli lapseen nähden. Tutkijan onkin tunnistettava, että hänen ikänsä ja auktoriteettiasemansa ovat aikuista ja lasta erottavia tekijöitä, eikä niitä voi hävittää kokonaan. (Fine & Sandström 1988, 13, 14, 26.) Hyvä tutkimussuhde vaatii siis tutkijalta tietoisuutta ja kunnioitusta epätasapainossa olevaa voimasuhdetta kohtaan, joka tutkijan ja tutkittavan lapsen välillä vallitsee (Oakley 1994, 26).

Lasten ja heidän maailmansa tutkimista on verrattu jopa etnologien tutkimuksiin vieraista maista. Aikuinen on samalla tavoin vieras lasten maailmassa ja lapset puhuvat "eri kieltä" kuin aikuiset. Mandellin (1991, 49) mukaan lasten käyttämä kieli ja kielen ymmärrys onkin merkittävä tutkijan ja lapsen suhdetta koetteleva tekijä. Tutkijan on esimerkiksi osattava muotoilla kysymyksensä lapsen kehitystasoa vastaaviksi ja varmistettava tutkimuksen kuluessa, että lapsi on ymmärtänyt oikein kysymyksen (Hirsjärvi & Hurme 2000, 130-131). Myös lasten antamat vastaukset saattavat aiheuttaa tutkijoille päänvaivaa. Koska lapset eivät käytä verbaalista ilmaisua samoin kuin aikuiset, heitä on usein pidetty kielellisesti epäpätevinä ilmaisemaan asioita. Kuitenkin asian voisi nähdä niinkin, että aikuiset ovat usein epäpäteviä lasten ilmaisujen tulkitsijoita. (Miettinen 1996, 37.)

Lapsia voi olla myös vaikea saada haastattelussa avautumaan ja vastaamaan haastattelukysymyksiin vapautuneesti. Pienet lapset saattavat jopa vierastaa haastattelijaa. Jos mahdollista lasten tulisikin saada tutustua jo ennakoita haastattelijaan. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 130.) Tosin Grauen ja Walshin (1998) mukaan myös sellaisista lapsista, jotka yleensä rakastavat istua paikallaan ja puhua kelle tahansa ja jotka jaksavat kuunnella, tulee usein haastattelun aikana muodollisia ja pidättyväisiä, vaikka tutkija yrittäisi tehdä tilanteesta mahdollisimman rennon ja epämuodollisen (Graue ja Walsh 1998, 116).

Useat lapsia haastatelleet tutkijat, esimerkiksi Andersson (1998), Doverborg & Pramling (1985) ja Yarrow (1960), korostavat sitä, että turvallisen ilmapiirin luomiseksi haastattelutilanteessa haastattelijan tulisi aloittaa kysymyksensä lapsille tutuista teemoista (ks. Hirsjärvi & Hurme 2000, 131).

Lisäksi lapsen käsitys tutkimuksesta ja motivaatio vastata kysymyksiin saattavat erota aikuisten käsityksistä. Lapsi ei välttämättä näe “paljastustensa” merkityksiä, joita aikuinen hänen puheestaan ja toiminnastaan tulkitsee. Näin tutkija on lapsille myös vastuussa siitä, mitä tietoa hän lapsilta kerää ja miten sen esittää. (Oakley 1994, 27-28) Koska lasten kohdalla on kysymys myös ryhmästä, jolla ei ole sosiaalista ja poliittista valtaa ja joka ei voi itse edustaa itseään tieteessä, on tutkijan sitouduttava muutenkin eettisesti lapsitutkimuksen tekemiseen. Tutkijan on tarkoin harkittava tapaa, jolla representaatioita lasten puolesta tehdään ja miten heitä koskeva tieto tuodaan esille. Tämä sitoumus liittyy sekä tutkimusmetodeihin että kirjoittamiseen ja vaatii myös kiinnittämään huomiota sekä tutkimustulosten yhteiskunnalliseen että yksilötason merkitykseen. (James 1993, 69-71; Prout & James 1990, 9.)

Oikeastaan on väärin puhua “lasten haastattelusta” yhtenä menetelmänä, koska haastateltavien lasten ikä saattaa vaihdella neljän ja kahdeksantoista ikävuoden välillä (lasten tutkimushaastattelun alaikäraja suositellaan neljää ikävuotta). On esimerkiksi erilaista haastatella esikouluikäistä lasta kuin murrosikäistä nuorta. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 129.) Myös tässä tutkimuksessa haastateltavien lasten ikä vaihteli viidestä vuodesta aina aikuisiän kynnykselle. Seuraavassa vielä muutamia seikkoja, joita pienten lasten sekä toisaalta nuorten haastattelussa on huomioitava.

Esikouluikäisen lapsen haastattelua rajoittavat useat seikat. Lapsen sanavarasto on ensinnäkin aika pieni. Garbarino ja Scott (1992) suosittelivat, että tässä iässä lapselle esitetään vain 3-5 sanaa käsittäviä kysymyksiä. Lisäksi kysymyksiin sisältyvien sanojen on oltava lapselle tuttuja. Lasten vastaukset ovat tässä iässä usein hyvin lyhyitä ja melko pintapuolisia. Esikouluikäisten lasten on myös vaikea keskittyä pitkiä aikoja. Siksi haastattelun tulisi olla lyhyt, ehkä 15 - 20 minuutin mittainen. Koska lapsi saattaa reagoida aikuista voimakkaammin haastatteluympäristöön, sen pitäisi olla mahdollisimman neutraali. (ks. Hirsjärvi & Hurme 2000. 129-130.)

Nuorten haastattelun onnistumiseksi on ensiarvoisen tärkeää saada heidät alusta lähtien tutkimuksen “puolelle”, motivoituneiksi vastaamaan. Tämä ei ole itsestään selvää nuorten kohdalla. Länsimaisissa kulttuureissa nuoruuteen kuuluu etäännyminen aikuisten maailmasta ja siksi nuoret eivät välttämättä halua, että heidän asioitaan udellaan. Nuoret saattavat esimerkiksi olla erityisen herkkiä sille, että haastattelu edustaa koulua tai vanhempia tai muita instituutioita, joita vastaan he kapinoivat. Nuoria haastateltaessa on niinkään tärkeää välittää tunne siitä, että haastateltavasta nuoresta ja hänen mielipitees-

tään ollaan todella kiinnostuneita. Nuoren on koettava, että hän osallistuu tutkimukseen, että hän on tutkijan apuri. Jos haastattelu tehdään kotona, tutkijan tulisi ensiksi kysyä nimenomaan nuorta itseään eikä keskustella vanhempien kanssa ikään kuin nuoren ohi. Itse haastattelu olisi voitava tehdä rauhallisessa paikassa niin, etteivät vanhemmat kuule haastattelua. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 132-133.)

6.3 Tutkimuksen kohdejoukko

Valitun tutkimusmenetelmän vuoksi tutkimuksen kohdejoukko ei voinut olla tässä tutkimuksessa kovin iso. Tutkimuksen kohdejoukko typistyiikin käsittämään kuusi lapsiperhettä. Perheiden valintakriteereinä olivat, että perheessä oli vähintään kaksi lasta (eli perheessä oli sisaruksia) ja että perheen lapset olivat 5-ikävuodesta ylöspäin, sillä sitä nuorempien lasten haastattelemisen ajattelin olevan liian hankalaa. Myös Hirsjärvi ja Hurme (2000, 129) suosittelevat lasten tutkimushaastattelun alaikärajaksi esikouluikää, noin neljää ikävuotta. Perheet valitsin harkinnanvaraisesti joko minulle ennestään tutuista, mutta ei kuitenkaan kovin läheisistä lapsiperheistä, tai sitten tuttavaverkostoani hyväksi käyttäen, jolloin haastatteleman perheet olivat minulle "tuttujeni tai tuttujeni tuttujen tuttavaperheitä". Yhden perheen sain mukaan lumipallomenetelmällä. Se on menetelmä, jossa uusien haastateltavien löytymiseksi kysytään jo haastatelluilta henkilöiltä, tietävätkö he tuttavapiiristään muita, jotka olisivat sopivia tutkimuksen kannalta (Gilbert 1993, 73 - 74).

Haastatellut perheet jakautuivat lasten lukumäärän suhteen siten, että kaksi haastattelemaani perhettä olivat nelilapsisia. Toisessa nelilapsisessa perheessä lapsia oli kuitenkin oikeammin viisi, jos laskettiin mukaan isän aikaisemmasta avioliitosta oleva tytär, joka ei kuitenkaan asunut kyseisen perheen kanssa. Kahdessa perheessä lapsia oli kolme ja kahdessa perheessä lapsia oli kaksi. Lasten haastatteluja tuli yhteensä 18. Haastattelemistani lapsista tyttöjä oli 12 ja poikia oli 6. Haastateltavien perheiden lasten iät vaihtelivat 5 - 20 vuoden välillä. Aikuisten haastatteluja tuli yhteensä 10. Haastateltavien perheiden vanhempien iät vaihtelivat 32 - 45 vuoden välillä. Koulutustaustaltaan kaikissa perheissä molemmat tai ainakin toinen vanhemmista oli suorittanut lukion. Puolet perheistä eli kolme kuudesta perheestä oli avioliitossa olevien kahden vanhemman ja heidän lastensa muodostamia perheitä (ns. ydinperheitä). Kaksi perheistä oli yksinhuoltajaperheitä, joissa kummassakin oli vain äiti sekä yksi perhe oli puolestaan uusperhe. Lisäksi yhtä haastattelemaani perhettä voisi kutsua ns. kahden kulttuurin perheeksi, sillä perheen isä oli syntyperältään hollantilainen ja perhe oli vähän aikaa sitten muuttanut Hollannista Suomeen. Kaikki haastatteleman perheet asuivat haastatteluajankohtana

Jyväskylässä.

Olen antanut kullekin perheelle tässä tutkimuksessa heidän intymiteettinsä suojaamiseksi peitesukunimet. Tutkimustulos-kappaleessa olevissa suorissa lainauksissa olen myöskin käyttänyt peite-etunimiä, jos lainauksissa on esiintynyt ihmisten etunimiä. Esittelen tässä lyhyesti kunkin perheen. Ensimmäisenä on *Jaatisen perhe*. Perheessä on yksinhuoltajaäidin lisäksi kaksi 10- ja 12-vuotiasta tyttöä. *Saarisen perheessä* on neljä lasta sekä äiti ja isä. Vanhin lapsi on 16-vuotias tyttö ja muut kolme lasta ovat poikia iältään 14-, 7- ja 5-vuotiaita. *Miettisen perheeseen* kuuluu vanhempien lisäksi 9- ja 7-vuotiaat pojat sekä 5-vuotias tyttö. *Keinäsen perheessä* on vanhemmat ja kaksi tytärtä. Tytöt ovat 7- ja 9-vuotiaita. *Peltosen perheeseen* kuuluu yksinhuoltajaäidin lisäksi 12- ja 10-vuotiaat pojat sekä 7-vuotias tyttö. *Soinisen perhe* on uusperhe. Vanhempien ja neljän tytön kaartin lisäksi perheeseen kuuluu yksi tyttö isän edellisestä avioliitosta. Tytöt ovat iältään 20-, 16-, 14-, 13- ja 5-vuotiaita.

TAULUKKO 1. Lasten ja aikuisten lukumäärä perheissä sekä perhetyyppi

	Lasten lukumäärä	Aikuisten lukumäärä/Perhetyyppi	
Jaatisen perhe	2	1	Yksinhuoltajaperhe
Saarisen perhe	4	2	Ydinperhe
Miettisen perhe	3	2	Ydinperhe
Keinäsen perhe	2	2	Ydinperhe
Peltosen perhe	3	1	Yksinhuoltajaperhe
Soinisen perhe (4 + 1) = 5		2	Uusperhe
Yhteensä	19	10	

6.4 Aineiston keruu ja analysointi

Kävin haastattelemassa perheitä kevään ja syksyn 1999 aikana sekä vielä syksyllä 2000. Olin etukäteen kertonut perheiden vanhemmille tai toiselle vanhemmalle, joko kasvotusten tai puhelimitse, tutkimukseni aiheesta ja tarkoituksesta sekä kysynyt heiltä halukkuutta osallistua haastatteluun. Perheiden vanhemmat tai toinen vanhempi olivat puolestaan välittäneet informaation muille perheensä jäsenille ja tutkimukseen osallistuminen oli aina kunkin perheen yhteinen päätös, jolloin kaikki perheenjäsenet olivat antaneet suostumuksensa haastatteluun.

Haastattelut suoritettiin kunkin perheen luona, heidän omassa kodissaan. Puhelimesta olimme perheen kanssa etukäteen sopineet sopivan haastatteluajankohdan, jolloin kaikki perheenjäsenet olisivat paikalla. Haastatteluajankohtana oli yleensä jokin arki-ilta, työ- ja koulupäivän päätyttyä sekä perheen ruokailun jälkeen. Kaikissa perheissä minulle järjestyi haastattelua varten oma rauhallinen huone, johon kukin haastateltavani tuli aina yksi kerrallaan. Haastattelin lähes kaikissa perheissä jokaista perheenjäsentä. Ainoastaan Saarisen perheessä yhtä pientä poikaa ujustutti liikaa ja näin ollen hänen haastattelustaan ei tullut mitään. Parissa perheessä perheen vanhin lapsi ei ollut muiden perheenjäsenten haastatteluajankohtana kotona, joten haastattelin heitä erikseen omassa kodissani. Koska kysymyksessä olivat tällaisissa tapauksissa jo murrosikäiset nuoret, niin heidän tuleminen luokseni haastateltavaksi yksin ilman vanhempiaan saattoi jopa vapauttaa heitä avoimemmin vastaamaan kysymyksiini. Myös yhdessä perheessä perheen 10-vuotias poika oli unohtanut, että tulen haastattelemaan heitä ja hän oli haastatteluajankohtana poissa kotoa. Haastattelin häntä myöhemmin sähköpostin välityksellä. Lisäksi yhden haastattelun suoritin puhelimitse, koska tässä tapauksessa uusperheen vanhin, isän ensimmäisestä avioliitosta oleva tytär asui toisella paikkakunnalla.

Kaikki haastattelut, sähköposti- ja puhelinhaastattelua lukuun ottamatta, nauhoitettiin ja haastateltavani suostuivatkin aina ongelmitta haastattelujen nauhoittamiseen. Nauhurin olemassaoloa tuskin huomasi haastattelujen aikana, paitsi kasetin loppuessa. Haastattelutilanteissa nauhuri toimi moitteettomasti. Teknisiä ongelmia ilmeni vasta kirjoittaessani haastatteluja nauhalta tekstiksi, jolloin huomasin, että toisinaan haastateltavan ääni kuului liian hiljaa. Puhelinhaastattelun aikana jouduin tekemään muistiinpanoja haastateltavani vastauksista, koska nauhurin käytön onnistuminen siinä tilanteessa oli epävarmaa.

Koska perheet olivat minulle jo ennestään tuttuja tai sitten tuttujeni tai tuttujeni tuttujen tuttavaperheitä, niin luottamuksellisten suhteiden luominen haastateltaviini oli aika helppoa. Kaikki perheet olivat myös yhteistyöhaluisia ja innostuneita osallistumaan tutkimukseeni. Tunnelma aikuisten ja vanhempien lasten haastattelutilanteissa olikin luonteva, läheinen ja avoin. Oletan, että nämä haastateltavani pyrkivät olemaan mahdollisimman rehellisiä ja avoimia vastauksissaan, sillä he olivat vilpittömän tunteisia ja jotkut heistä puhuivat aroista ja kipeistäkin tuntemuksistaan. Jos he vastasivat kysymyksiini sosiaalisesti suotavalla tavalla tai minua miellyttääkseen, niin se tapahtui luultavasti enneminkin alitajuisesti kuin tietoisesti. Muutamien pienten lasten haastattelujen kohdalla sen sijaan luottamuksellisen suhteen luominen täysin vieraaseen lapseen oli toisinaan vaikeaa. Tällaisissa tapauksissa huomasin, että lasten avoimuutta ja vastausten syvällisyyttä edesauttoi se, että heidän äitinsä olivat mukana seuraamassa haastattelua ja kannustamassa heitä vastaamaan. En valitettavasti siis ollut noudattanut

metodologiakirjoissa annettuja neuvoja siitä, että lasten ujouden ja vierastamisen välttämiseksi lasten olisi ollut hyvä saada tutustua minuun jo hyvissä ajoin ennen haastattelua.

Teemahaastattelu vaatii tutkijalta paljon. Teemoitetut kysymykset todella mahdollistivat haastateltavien vapaan, avoimen ja syvällisen kerronnan, mutta vaativat samalla tutkijalta tarkkuutta, jotta kaikki teemat ja kysymykset tulee läpikäytyä riittävän tarkasti. Kaikki haastateltavani olivat, pieniä lapsia lukuun ottamatta, riittävän puheliaita. Jouduin kuitenkin usein haastattelun kuluessa tekemään tarkentavia lisäkysymyksiä aiheesta. Haastattelukysymysten järjestys muuttui melkein jokaisessa haastattelussa jonkin verran aina henkilön vastauksesta riippuen. Toisinaan ongelmana tuntui olevan haastateltavien kerronnan rönsyily asian viereen. Lisäksi vaikeutena oli olla johdattelematta haastateltavaa liikaa kysymysten asettelussa. Pyrin litteroimaan haastattelut pian nauhoituksen jälkeen tekstiksi, jolloin itse haastattelutilannekin oli vielä tuoreessa muistissa.

Perheiden vanhempien sekä vanhimpien lasten haastattelut onnistuivat mielestäni parhaiten, sillä he olivat riittävän kypsiä vastaamaan syvällisesti kysymyksiini. Pienimpien lasten haastattelut sujuivat kaikkein huonoiten. Vaikka kysyinkin lapsilta eri tavalla ja helpompia kysymyksiä, niin pienemmät lapset antoivat kysymyksiini hyvin lyhyitä vastauksia, joista puolestaan on vaikea tehdä mitään johtopäätöksiä. Kaikkien perheiden lapsia en tuntenut ennestään ja parissa perheessä pienemmät lapset saattoivat myös hiukan ujostella minua, mikä vaikutti tietenkin heidän vastaustensa pituuteen ja ehkä sisältöönkin. Yleisesti ottaen ainakin kaikki aikuiset sekä vanhimmat lapset ja nuoret näyttivät pitävän haastattelutilanteesta ja kysymyksiin vastaamisesta.

Perheiden vanhemmat kuitenkin valittivat kysymyksiini vastatessa, että heidän lapsuutensa sisaruskateustilanteista sekä heidän lastensa varhaislapsuuden sisaruskateustilanteista oli kulunut niin kauan aikaa, että tarkkojen ja tuoreiden muistikuvien tavoittaminen oli välillä vaikeaa. Jälkiviisaana keksinkin, että olisin voinut antaa perheille etukäteen kysymysteni teemat mietittäväksi ja työstettäväksi, jolloin itse haastattelutilanteissa muistaminen olisi ehkä ollut helpompaa kuin näin ”kylmiltään”.

Tutkimusaineistoni analysoin *sisällönanalyysin* avulla. Sisällönanalyysia eräät tutkijat pitävät erillisenä koulukuntana, toiset analyysimuotona (Hirsjärvi & Hurme 2000, 153). Sisällönanalyysissa yleisesti käytetyistä keinoista aineiston analysoimiseksi olen puolestaan valinnut laskemisen, teemoittelun ja yhteyksien tarkastelun. *Laskemisella* tarkoitetaan tässä sen seikan selvittämistä, kuinka monta kertaa tietty ilmiö esiintyi kyseisessä materiaalissa. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 172). *Teemoittelulla* tarkoitetaan tässä puolestaan sitä, että analyysivaiheessa tarkasteltiin sellaisia aineistosta nousevia piirteitä, jotka olivat yhteisiä usealle haastateltavalle. Ne pohjautuivat sekä teemahaastattelun teemoihin että muihin aineistosta esille nousseihin teemoihin. (emt. 2000, 173.) *Yhteyksi-*

en tarkastelulla tarkoitetaan haastatteluaineistosta esiin nousseiden seikkojen tarkastelua suhteessa toisiinsa. Yhteyksien tarkasteluun on useita tapoja. (emt. 2000, 174.) Tässä olen valinnut niistä *tyypittelyn*. Se tarkoittaa sitä, että tapauksia analysoimalla pyritään määrittelemään, miten ne voitaisiin ryhmitellä tiettyjen yhteisten piirteiden perusteella (Miles & Huberman 1994, ks. Hirsjärvi & Hurme 2000, 174.)

6.5 Tutkimuksen luotettavuus

Jokaisessa tutkimuksessa tulisi olla tavoitteena tulosten ja todellisuuden mahdollisimman hyvä vastaavuus. Tutkimustuloksia ja siihen johtanutta tutkimusprosessia tulisikin arvioida kriittisesti, jotta saataisiin selville kuinka luotettavaa tietoa tutkimuksen tulokset sisältävät. (Hirsjärvi & Hurme 1985, 128-129.) Laadullisessa tutkimuksessa pääasiallinen luotettavuuden kriteeri on tutkija itse, koska laadullisen tutkimuksen lähtökohtana on tutkijan avoin subjektiviteetti ja sen myöntäminen, että tutkija on keskeinen tutkimusväline. Näin ollen luotettavuuden arviointi koskee koko tutkimusprosessia. Tulosten luotettavuutta arvioidessa on yleensä kiinnitetty huomiota tutkimuksen *validiteettiin ja reliabiliteettiin*. Laadullisen tutkimuksen arvioitavuudesta käydyssä keskustelussa on kuitenkin esitetty näkemyksiä, joiden mukaan perinteisesti ymmärrettyinä validiteetti ja reliabiliteetti eivät sellaisinaan sovellu laadullisen tutkimuksen luotettavuuden perusteiksi. (Eskola & Suoranta 1998, 211-212.) Tähän on syynä se, että kvantitatiivisesta tutkimuksesta peräisin olevat perinteiset reliabiliuden ja validiuden käsitteet perustuvat ajatukselle siitä, että tutkija voi päästä käsiksi objektiiviseen todellisuuteen ja objektiiviseen totuuteen. Kun taas laadullisen ihmistutkimuksen ontologisena ja epistemologisena lähtökohtana on se, että käsitys todellisuudesta on aina syntynyt sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ja siksi kullakin ihmisellä on oma subjektiivinen käsityksensä todellisuudesta. Näin ollen absoluuttista, kaikille yhteistä totuutta ei voi täysin saavuttaakaan. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 16-18, 185.) Hirsjärvi ja Hurme (2000, 185, 188-189) suosittelevatkin, että laadullisessa ihmistutkimuksessa hylättäisiin reliabiliuden ja validiuden totutut muodot. Se ei tarkoita heidän mukaansa kuitenkaan sitä, että tutkimusta voisi tehdä miten tahansa, vaan tutkimuksen on edelleen pyrittävä siihen, että se paljastaa tutkittavien käsityksiä ja heidän maailmaansa niin hyvin kuin mahdollista. Tämän tulee kuitenkin tapahtua tietoisena siitä, että tutkija vaikuttaa saatavaan tietoon jo tietojen keruuvaiheessa ja että kyse on tutkijan tulkinnoista, hänen käsitteistöstään, johon tutkittavien käsityksiä yritetään sovittaa. Seuraavissa kahdessa kappaleessa arvioin tutkimustulosten luotettavuutta tarkastelemalla sellaisia tutkimuksen validiuden ja reliabiliuden muotoja, jotka ovat käyttökelpoisia laadullisessa ihmistutkimuksessa.

6.5.1 Tutkimuksen validius

Perinteisen validiuden muodoista laadullisen ihmistutkimuksen luotettavuuden arvioimiseksi soveltuvat parhaiten *rakennevalidius* sekä *ulkoinen validius* (Hirsjärvi & Hurme 2000, 185-189). *Rakennevalidius* liittyy kysymykseen, jonka tavallisesti kuulee validiutta määritellessä: koskeeko tutkimus sitä, mitä sen on oletettu koskevan, toisin sanoen käytetäänkö tutkimuksessa käsitteitä, jotka heijastavat tutkituksi aiottua ilmiötä (emt. 2000, 187). Rakennevalidiudesta voidaan erottaa vielä kaksi validiuden eri muotoa: *käsitevalidius* ja *sisältövalidius*, jotka molemmat ovat tärkeitä tutkimuksen luotettavuuden arvioinnissa. *Käsitevalidius* tarkoittaa sitä, kuinka hyvin tutkittavasta ilmiöstä on tavoitettu keskeiset piirteet tai teoriasta on johdettu keskeiset käsitteet. (emt. 1985, 129.) Hyvällä käsitevalidiudella tarkennetaan kaikin osin tutkimuksen luotettavuutta ja päästään siihen, että tutkija tutkii sitä, mitä on aikonut tutkia, ja että hänen käsitteiden määritelmänsä ovat mahdollisimman lähellä tutkittavien ja tutkimusyhteisön käsitystä (emt. 2000, 187). Tässä tutkimuksessa on tarkasteltu sisaruskateutta monipuolisesti useasta eri näkökulmasta, olen rakentanut sisaruskateudesta teoreettisen viitekehyksen yhdistelemällä eri teorioita, tutkimuksia, teoreettisia käsitteitä ja muuta kirjallisuutta. Tämän teoreettisen viitekehyksen avulla sisaruskateuden yksityiskohtien ymmärtäminen helpottui huomattavasti. Käsitevalidiuteen kuuluu olennaisena osana myös *lähdekritiikki* eli ovatko tutkimuksessa käytetyt teoreettisen viitekehyksen perustana olevat lähteet tutkimusaiheen kannalta käyttökelpoisia. Hirsjärven, Remeksen ja Sajavaaran (1997, 105) mielestä lähteitä arvioitaessa olisi kiinnitettävä huomiota ensinnäkin kirjoittajan tunnettavuuteen ja arvovaltaan. Monet tässä tutkimuksessa käytettyjen lähteiden kirjoittajat ovatkin nimiä, jotka tulevat usein vastaan kansainvälisiä sisarustutkimuksia lukiessa. Suomalaisia tutkimuksia en juuri aiheesta löytänyt, poikkeuksena Arajärvi. Kuitenkin tässä tutkimuksessa on käytetty myös tuntemattomampiakin nimiä, koska sisaruskateudesta oli muuten vaikea löytää riittävästi lähteitä. Toiseksi Hirsjärven ja kumppaneiden (1997, 105) mielestä olisi kiinnitettävä huomiota lähteiden ikään sekä niiden uskottavuuteen. Tässä tutkimuksessa jotkut lähteet ovat aika vanhoja. Tämä johtui siitä, ettei uudempia lähteitä ollut aiheesta aina saatavilla. Toisaalta lähteiden tuoreuden ohella arvokkaita voivat olla myös vanhat lähteet, jos ne ovat alkuperäisiä. Olen käyttänyt myös joitain tieteellisessä tutkimuksessa uskottavuudeltaan kyseenalaisia lähteitä, kuten muutamia kasvatusoppaita sekä lehtiartikkeleita. Tämäkin johtui osaksi siitä, ettei varsinkaan vanhempien osuudesta sisaruskateuteen ollut muuten saatavilla riittävästi tieteellistä tutkimusta. Osaksi taas tällaisten epätyyppillisten lähteiden käyttöä puolsi mielestäni se, että niissä oli toisinaan sanottu ja kuvattu hyvin joitain asioita.

Sisältövalidius tarkoittaa puolestaan sitä, kuinka hyvin mittari eli tässä tapauksessa

tutkimuskysymykset kattavat teoreettisen käsitteen sisällön. Hyvä sisältövalidius voidaan varmistaa riittävän monipuolisilla ja kattavilla kysymyksillä sekä tarkoituksenmukaisilla lisäkysymyksillä kullakin teema-alueella. (Hirsjärvi & Hurme 1982, 129.) Tässä tutkimuksessa sekä aikuisten että lasten haastatteluissa teema-alueita oli kaiken kaikkiaan kahdeksan (ks. liitteet). Teema-alueiden aiheet ja niihin sisältyvät kysymykset niin aikuisten kuin lastenkin haastatteluissa tuntuivat tutkimusongelmien kannalta riittävän kattavilta ja monipuolisilta. Toki haastattelurungossa mainitsemaattomia lisäkysymyksiäkin toisinaan tarvittiin, mutta se kuului mielestäni enemmän teemahaastattelun spontaaniin luonteeseen kuin varsinaisten tutkimuskysymysten riittämättömyyteen. Myöskään turhanpäiväisiä ja tulosten kannalta merkityksettömiä kysymyksiä ei mielestäni ollut. Teoriaosuudessa selitetyjen Lazaruksen kognitiivis-sosiaalisen emotioteorian sekä psykoanalyttisen emotioteorian selviytymiskeinojen käyttöä ei haastatelluilta kysytty suoraan. Tämä oli tietoinen valinta, koska en halunnut kysymyksillä vaikuttaa haastateltavien kuvauksiin siitä, miten he selviytyivät sisaruskateuden tunteistaan. Haastateltavien vastausten perusteella en sitten pystynytäkään sijoittamaan heidän selviytymiskeinojaan psykoanalyttisen emotioteorian puolustusmekanismeja vastaaviksi, joten tulosten analysoimisessa ei tästä emotioteoriasta ollut hyötyä. Päätin kuitenkin jättää psykoanalyttisen emotioteorian teoriaosuuteen, koska se on vaikuttanut niin paljon länsimaiseen psykologiaan ja ajatteluun tunteista.

Ehkä epäonnistuneinta tutkimuskysymyksissä oli se, että ne olivat pienille lapsille välillä liian vaikeata ja kysymysten ymmärtäminen edellytti toisinaan sitä, että jouduin ensin selittämään heille joitain asioita. Olin tähän kyllä etukäteenkin jo jonkin verran varautunut, mutta olisin silti voinut onnistua paremmin pienten lasten haastattelijana, jos olisin ensin testannut tutkimuskysymyksiä joillain lapsilla sekä myös harjoitellut lasten haastattelemista etukäteen. Kuitenkin arvelisin, että pieniä lapsia on varmaankin ylipäättänsä vaikea haastatella niin vaikeasta aiheesta kuin sisaruskateus. Aikuisten kohdalla kysymyksissä oli välillä ongelmana taas se, etteivät he muistaneet haastattelutilanteessa sellaisia asioita, joista oli kulunut kauan aikaa. Tätä olisin voinut ennakoida siten, että olisin antanut heille tutkimuskysymykset jo etukäteen tutustuttaviksi, jolloin he olisivat voineet verestää muistiaan itse haastattelutilannetta varten. Lisäksi tutkimuskysymyksiä voisi kritisoida vielä siitä, että ne saattoivat toisinaan olla hieman johdattelevia tai etenkin tapani kysyä haastattelutilanteessa saattoi olla johdatteleva. Koska haastattelujen lopputuloksena oli kuitenkin aineistoa, josta sai vastauksia tutkimuksen alussa esitettyihin kysymyksiin, olivat kysymykset siihen nähden kohtalaisen onnistuneita. Ja jos koin epäonnistuneeni jonkin verran tutkimuskysymysten laadinnassa, niin on lohdullista tietää, että Guban ja Lincolnin (1988, 112) mielestä tunteisiin liittyvät kysymykset ovat yleensäkin vaikeita kysyä ja niihin on myös vaikea vastata.

Tutkimuksen *ulkoinen validius* tarkoittaa tutkimustulosten yleistettävyyttä esimerkiksi erilaisiin tilanteisiin ja erilaisiin henkilöihin (Hirsjärvi & Hurme 2000, 188). Laadullisessa tutkimuksessa tulosten yleistettävyys on usein nähty ongelmallisena. On ajateltu, että laadullisten menetelmien avulla saadaan syvällistä, mutta huonosti yleistettävää tietoa. Kuitenkin Alasuutarin mukaan vaatimus siitä, että tutkimustulokset täytyy voida yleistää johonkin perusjoukkoon, on tärkeä vain tietyn tieteenihanteen puitteissa. (Alasuutari 1994, 203, 206). Siksi laadullisessa tutkimuksessa ei pyritäkään tilastollisiin yleistyksiin, vaan pyritään kuvaamaan jotakin tapahtumaa, ymmärtämään tiettyä toimintaa tai antamaan teoreettisesti mielekäs tulkinta jostakin ilmiöstä (Eskola & Suoranta 1998, 61). Myöskään tässä tutkimuksessa ei tavoiteltu tilastollista yleistettävyyttä, vaan tavoitteena oli kuvata, ymmärtää ja teoreettisesti tulkita sisaruskateutta. Uusitalon (1991) mukaan laadullisessa tutkimuksessa voitaisiinkin korvata puhe tilastollisesta yleistettävyydestä puheella *teoreettisesta tai olemuksellisesta yleistettävyydestä*. Tällöin keskeisiä ovat ne tulkinnat, joita aineistosta tehdään. Ratkaisevaa ei ole aineiston koko ja siitä lasketut tunnusluvut, vaan tulkintojen kestävyys ja syvyys. (Uusitalo 1991, 78.) Siksi voisikin ajatella, että vaikka tämän tutkimuksen tuloksien tilastollinen yleistettävyys ei ole tutkimuksen suppean otosjoukon vuoksi mahdollista, voisi tutkimustuloksia pitää mahdollisesti teoreettisesti tai olemuksellisesti yleistettävänä, jolloin niistä voisi olla käytännön hyötyä sisaruskateuden teoreettisessa kuvauksessa ja ymmärtämisessä.

Lisäksi usein laadullisessa tutkimuksessa yleistettävyyttä parannetaan paljolti siten, että tutkimuksen kaikissa vaiheissa viitataan muuhun tutkimukseen ja käytettävissä oleviin tilastotietoihin sekä vertaillaan saatuja tutkimustuloksia muihin tutkimustuloksiin ja tulkintoihin (Alasuutari 1995, 217; Eskola & Suoranta 1998, 66). Näin on yritetty tehdä tässäkin tutkimuksessa. Aina tulosten yleistettävyyttä ei nähdä myöskään ongelmallisena, koska ulkoisen validiuden kysymyksen yleistettävyydestä korvaa laadullisessa ihmistutkimuksessa Hirsjärven ja Hurmeen (2000) mukaan osittain *ekologisen validiuden* vaatimus. Ekologinen validius tarkoittaa sitä, että ihmistä tulisi tutkia luonnollisissa oloissa. Tällöin myönnetään, että tutkimustulokset riippuvat historiallisista ja kulttuurisista tekijöistä ja että jokainen ihminen on erilainen. Yleistettävyyttä ei siis odotetakaan. (emt. 2000, 19, 188.)

6.5.2 Tutkimuksen reliabelius

Laadullisen ihmistutkimuksen luotettavuuden arvioinnissa kiinnitetään huomiota myös tutkimustulosten *reliabiliteettiin eli pysyvyyteen*, vaikka perinteiset reliabeliuden muodot eivät tällöin olekaan relevantteja. Hirsjärven ja Hurmeen (2000) mukaan aineistoa kvalitatiivisesti analysoitaessa lähimmäksi perinteistä reliabeliuden käsitettä tullaan niillä

alueilla, jotka koskevat *aineiston laatua*. Reliaabelius koskee tällöin pikemminkin tutkijan toimintaa kuin haastateltavien vastauksia. (emt. 2000, 189.)

Hirsjärven ja Hurmeen (2000, 184) mielestä haastatteluaineiston laatua tulisi tarkkailla tutkimuksen eri vaiheissa. Haastatteluaineiston laadukkuutta voidaan tavoitella etukäteen sillä, että tehdään hyvä haastattelurunko. Eduksi on myös se, että mietitään ennalta, miten teemoja voidaan syventää, ja pohditaan vaihtoehtoisia lisäkysymysten muotoja, sillä teemahaastattelu ei ole vain pääteemojen esittämistä. Tähän yritin toki panostaa. Toinen tapa parantaa etukäteen aineiston laatua on etukäteisharjoittelun eli esihaastattelun avulla lisätä omaa varmuutta haastattelijana sekä oppia omista virheistä esihaastatteluissa. Esihaastattelussa voidaan myös arvioida haastattelukysymysten toimivuutta ja tarvittaessa vielä muuttaa niitä. (emt. 2000, 184.) Täytyy tunnustaa, että esihaastatteluja en suorittanut. Siksi kylmiltään kentälle lähteminen saattoi kostautua minulle kokemattomuutena haastattelijana sekä myös tutkimuskysymysten vaikeaselkoisuutena. Varsinkin pienten lasten haastatteluja olisi pitänyt harjoitella esihaastattelemalla etukäteen.

Haastatteluvaiheen aikana laatua voi parantaa huolehtimalla siitä, että tekninen välineistö on kunnossa ja toimii (emt. 2000 184). Haastattelutilanteisiin olinkin esimerkiksi aina varannut tarvittaessa varapatterit, joita ei koskaan tarvinnut kyllä käyttää. Sen sijaan toisinaan haastatteluissa loppui kasetti kesken, joten onneksi olin aina varannut varakasettejäkin mukaan. Kunkin haastattelun alussa tarkistin aina, että sekä haastateltavan ääni että oma ääneni kuului hyvin nauhoitettuna ja että nauhuri toimi. Yhdessä perheessä kävi niin, että nauhuri ei jostain syystä ensimmäisessä haastattelussa toiminut kunnolla, vaan jouduin kirjoittamaan haastateltavan vastaukset ylös.

Haastattelun päättyessä Hirsjärvi ja Hurme kehottavat vielä vilkaisemaan haastattelurunkoa ja tarvittaessa todeta, olisiko vielä jotakin kysyttävää haastateltavalta (emt. 2000, 184). Tein näin aina haastattelujen lopussa. Aineistoa analysoidessa huomasin kuitenkin jonkun haastateltavan kohdalla, että olisi vielä pitänyt haastattelutilanteessa muistaa tarkistaa tai kysyä haastateltavalta lisää jostain teemasta. Lisäksi Hirsjärven ja Hurmeen (2000, 184) mukaan haastatteluaineiston laatua parantaa myös haastattelupäiväkirjan pito. Siihen voidaan kirjata esimerkiksi huomioita haastateltavista ja heidän ympäristöstään. Muistiinpanot voivat erityisesti helpottaa myöhempää aineiston tulkintaa. En itse varsinaisesti pitänyt haastattelupäiväkirjaa, mutta tein kyllä joitain muistiinpanoja havainnoistani haastattelutilanteissa, ja siitä oli ehkä toisinaan apua aineiston tulkinnessa, varsinkin vahvistamassa jotain johtopäätöstä tai silloin kun en ollut litteroinut haastattelua heti tuoreeltaan. Haastattelun laatua kylläkin parantaa myös se, että haastattelu litteroidaan niin nopeasti kuin mahdollista (emt. 2000, 185). Näin pyrinkin usein tekemään haastatteluiden jälkeen, mutta jotkut haastattelut litteroin vasta jonkin ajan kuluttua haastattelusta.

Tällöin itse haastattelutilanne yksityiskohtineen ei valitettavasti ollut enää niin hyvin tuoreessa muistissani ja siksi muistiinpanoista oli hyötyä palauttamaan mieliin havaintoni haastattelutilanteesta.

7 TUTKIMUSTULOKSET

7.1 ENSIMMÄINEN SISARUSKATEUSKRIISI: SISARUKSEN SYNTYMÄ

Ensimmäiset sisaruskateuden tuntemukset koetaan yleensä heti sisarussuhteen alussa eli uuden sisaruksen synnyttyä. Aikaisempien sisaruskateutta tarkastelevien tutkimusten mukaan suurin osa pienistä lapsista osoittaa jonkinlaisia merkkejä sisaruskateudesta sisaruksensa synnyttyä. Myös tässä tutkimuksessa olivat kaikissa haastattelemisani perheissä useat lapset sekä myös heidän vanhempansa omissa lapsuuden perheissään tunteneet kateutta ja mustasukkaisuutta nuoremman sisaruksensa synnyttyä.

Haastatteleman lapset eivät itse yleensä muistaneet, olivatko he tunteneet mustasukkaisuutta tai kateutta sisarustensa syntyessä, jos he olivat olleet itsekkin silloin vain muutaman vuoden ikäisiä. Poikkeuksena oli yksi haastatteleman poika, joka väitti muistaneensa hyvinkin, miten hän 2,5-vuotiaana tunsi mustasukkaisuutta vastasyntyntä veljeään kohtaan. Vaikka lapsilla ei itsellään ollut useinkaan muistikuvia mustasukkaisuudesta näissä tilanteissa, muistivat lasten vanhemmat kuitenkin lastensa sisaruskateuden sisaruksen syntymän aikoihin. Vanhemmista taas äidit muistivat kaikissa perheissä paremmin ja yksityiskohtaisemmin, miten lapsen mustasukkaisuus oli vauvan synnyttyä ilmennyt.

Kuten aikaisemmissakin sisaruskateutta koskevissa tutkimuksissa myös tässä tutkimuksessa lasten iällä näytti olevan vaikutusta siihen, kokivatko lapset mustasukkaisuutta uuden sisaruksen syntyessä. Missään perheessä ei vanhempien eikä lasten itsensäkään mielestä mustasukkaisuutta vauvaa kohtaan ollut enää ilmennyt, jos vanhemmat sisarukset olivat olleet jo selvästi isompia vauvan syntyessä. Ainakaan seitsemästä ikävuodesta ylöspäin ei mainintoja sisaruskateudesta vauvaa kohtaan esiintynyt näissä perheissä. Päinvastoin lapset olivat tällöin suhtautuneet pelkästään innostuneesti ja odottaen uuteen sisarukseensa. He olivat myös halunneet osallistua vauvan hoivaamiseen ja hellimiseen. Tosin yksi äiti ja myös hänen tyttärensä mainitsivat, että sisaruksen synnyttyä silloin 9-vuotias tytär oli ajoittain tuntenut, ettei äidillä ollut vauvan tultua samalla tavalla aikaa tehdä isompien lasten kanssa jotain kivaa ja erityistä yhdessä, mutta se ei ollut ollut heidän mielestä kuitenkaan varsinaisesti mustasukkaisuutta.

Sen sijaan suurimmalla osalla (11/14) niistä lapsista, jotka sisaruksen synnyttyä olivat alle 7-vuotiaita, oli jonkin asteinen mustasukkaisuus uuden vauvan syntyessä ollut tavallista. Tässä otoksessa myös aivan pienet, vasta vuoden ja muutaman kuukauden ikäiset lapset (1v 4kk ja 1v 5 kk) olivat olleet heidän vanhempiansa mielestä mustasukkaisia syntyneille sisaruksillensa. Voimakkainta mustasukkaisuus oli tässä otoksessa sisaruksen syntymän aikoihin muutaman vuoden ikäisillä lapsilla, jotka olivat itsekin vielä aika riippuvaisia vanhemmistaan ja saivat ensimmäistä kertaa itselleen nuoremman sisaruksen. Myös sisaruksen syntymän aiheuttamaa mustasukkaisuutta paljon tutkineen englantilaisen Judy Dunninkin (1984, 96-97) mielestä alle viisivuotiaat lapset olisivat alttiimpia olemaan mustasukkaisia sisaruksensa syntymästä. Omassa otoksessani oli tosin yksi esimerkki voimakkaasta mustasukkaisuudesta myös hieman vanhemmankin lapsen kohdalla. Nimittäin yksi haastattelemani äiti muisteli olleensa itse 6-vuotiaana pitkään todella mustasukkainen pikkusiskonsa syntymästä, sillä hän oli ollut sitä ennen perheensä kuopus kauan aikaa, mutta menetti siskonsa synnyttyä asemansa perheen nuorimmaisena.

Haastattelemissani perheissä lasten mustasukkaisuus vastasyntyntä sisarusta kohtaan oli tavallisimmin aktivoitunut tilanteissa, jolloin vauvaa huomioitiin tai vanhemmat pyrkivät jotenkin vastaamaan vauvan tarpeisiin. Esimerkiksi kaikissa perheissä imetystilanteet olivat olleet tyypillinen hetki, jossa muutamaa vuotta vanhempi sisarus oli saattanut osoittaa avointa mustasukkaisuutta. Tällöin vanhempi lapsi oli ollut joko samanaikaisesti vauvan kanssa pyrkimässä äidin syliin tai yritti muuten häiritä äidin ja vauvan välistä syöttämistoimenpidettä ja saada äidin huomion osakseen.

Se oli vaikea hetki, kun mä rupesin imettämään vauvaa, enkä tosiaan sitten voinut lähteä tai liikkua siitä, kun annoin rintaa. Niissä tilanteissa osoitti erityisesti mustasukkaisuutta. Teki jotain sellaista, että mun oli pakko puuttua asiaan. Teki jotain ihan älytöntä, mitä ei normaalisti tekisi. Esimerkiksi uhkasi tehdä jotain vaarallista tai sitten piti ruveta lukemaan kirjaa. Tuli ison kirjapinon kanssa, no niin nyt luet. (Keinäsen perheen äiti)

Jos imetin tää tuli isompi pomppiin siihen. Repimään jotain ja ihan häiritsee vaan sitä tilannetta, että huomaa mut. (Peltosen perheen äiti)

Kun vauvaa syötettiin ja pidettiin sylissä Lasse oli heti pyrkimässä myös syliin. Mustasukkaisuus oli niin ilmiselvää, että se välillä jopa nauratti. Tiesin, että kun vauva on tässä, niin kuinka moneen lasken, niin Lassekin tulee vaatimaan syliin. (Miettisen perheen äiti)

Koska vastasyntyneen vauvan saama suuri huomio selvästi aiheutti vanhemmissa sisaruk-
sissa mustasukkaisuutta, haastattelemani vanhemmat olivatkin joka perheessä yrittäneet
jollain tavalla panostaa siihen, että myös perheen vanhempia lapsia muistettaisiin huomi-

oida ja heille oltiin saatettu vakuuttaa, että he olivat yhtä tärkeitä ja rakkaita vanhemmille kuin vastasyntynyt sisaruskin. Vanhempien oman arvioinnin mukaan silloin, kun he (joko äiti tai isä) tai joku muu sukulainen olivat pystyneet viettämään riittävästi aikaa myös isompien lasten kanssa kahden kesken, olisi sisaruskateus vauvaa kohtaan jonkin verran lieventynytkin. Myös aikaisempien tutkimusten mukaan vanhempien huomiolla ja kannustuksella olisi merkitystä lasten sisaruskateuden voimakkuuteen sisaruksen synnyttyä (Dunn & Kendrick 1982b; Dunn & Munn 1985; Stewart 1990 ks. Murphy 1992). Haastattelemani vanhemmat usein kuitenkin myönsivät, etteivät he ehkä olleet siltikään jaksaneet riittävästi panostaa vanhempien lastensa huomioimiseen, kun vauvan hoitaminen vei niin paljon aikaa. Vanhempien toimintaa ja osuutta lasten sisaruskateuteen tarkastelen enemmän myöhempänä olevassa luvussa.

Kuten aikaisemmissakin sisaruskateustutkimuksissa, niin tässäkin tutkimuksessa lasten mustasukkainen käyttäytyminen sisaruksen syntyessä saattoi vaihdella paljon. Toiset lapset tulivat avoimen aggressiiviseksi joko vauvaa tai vanhempiaan kohtaan, toisilla lapsilla mustasukkaisuus näkyi taas vanhempien huomion tavoitteluna, vetäytymisenä, murjottamisena tai oman arvottomuuden kokemisena. Seuraavassa taulukossa on lueteltu miten eri tavoin lasten mustasukkainen käyttäytyminen sisaruksen synnyttyä saattoi ilmetä. Taulukosta näkyy myös se, kuinka moni lapsista käyttäytyi aina kyseisellä tavalla. Koska sama lapsi saattoi käyttäytyä useilla eri tavoilla, on taulukossa avointa aggressiivisuutta osoittavien lasten yhteislukumäärä mainittu erikseen ja aggressiivisuutta ilmaisevien eri tapojen lukumäärä erikseen. Samoin on vanhempien huomiota tavoittelevien lasten yhteislukumäärä mainittu erikseen ja vanhempien huomiota tavoittelevien keinojen lukumäärä erikseen.

TAULUKKO 2. Lasten mustasukkainen käyttäytyminen sisaruksen synnyttyä (F)

1) Avoin aggressiivisuus vauvaa kohtaan	Yht.(7 lasta)	10
- Vauvan lyöminen		2
- Vauvan nipistely, puristeleminen, sormien pureminen, potkukousuista vetäminen		6
- Aggressiivisuuden ilmaiseminen sanoin		2
2) Avoin aggressiivisuus vanhempia kohtaan		1

3) Vanhempien huomion tavoittelu	Yht. (11 lasta)	17
- Vaaditaan/pyydetään vanhempia täyttämään jonkin tarve		7
- Haetaan vanhempien huomiota epäsuotuisalla käytöksellä		4
- Taistelemine vanhempien syylistä		4
- Taantumine kehitystään alemmalle tasolle		2
4) Vetäytyminen ja murjottaminen		1
5) Oman arvottomuuden kokemine		2

Useimmin lasten mustasukkaisuusreaktiot olivat näkyneet **vanhempien huomion tavoitteluna**. Itse asiassa kaikkien mustasukkaisuutta osoittaneiden (11/11) lasten mustasukkaisuus oli näkynyt jollain tavalla vanhempien huomion tavoitteluna sekä niillä lapsilla, jotka olivat osoittaneet suoraa aggressiivisuutta ilmaisevaa mustasukkaisuutta, että myös niillä lapsilla, jotka olivat ilmaisseet mustasukkaisuutta kätkeymmin. Vanhempien huomion tavoittelua esiintyi useimmin tilanteissa, joissa vauvaa huomioitiin, kuten esimerkiksi jo edellä mainituissa imetystilanteissa. Vanhempien huomiota saatettiin tavoitella eri tavoilla. Tyypillisintä oli *pyytää/vaatia vanhempaa täyttämään jonkin tarve samaan aikaan kuin vauvaa huomioitiin*. Tästä oli useita esimerkkejä, yhteensä seitsemän lapsen kohdalla. Vanhempien huomiota saatettiin tavoitella myös sillä tavalla, että *lapset kilpailivat vauvan kanssa vanhemman syylistä tai lapsi yritti tehdä jotain väärää ja sopimatonta, joka saisi vanhemmat kiinnittämään häneen huomiota*. Sekä vanhempien syylistä kilpailevia lapsia että epäsuotuisalla käytöksellä vanhempien huomiota tavoittelevia lapsia mainittiin olevan neljä. Lisäksi vanhempien huomion tavoittelu oli ollut Soinisen perheen molemmilla tytöillä (sisaruksen synnyttyä 2-vuotiaalla ja toisessa tapauksessa 1 v 4 kuukautta vanhalla) sellaista, että tytöt *olivat hetkeksi taantuneet kehitystään alemmalle tasolle* siten, että olivat halunnut itselleen samoja asioita, mitä vauvallakin oli, kuten vaipat ja tutin, vaikka olivatkin jo kasvaneet vaippa- ja tuttivaiheesta ohi.

Suoraa aggressiivisuutta ilmaisevaa mustasukkaisuutta joko vauvaa tai vanhempia kohtaan oli esiintynyt neljässä haastattelemassani perheessä yhden tai useamman lapsen kohdalla. Lisäksi yhdessä perheessä äiti muisteli itse pienenä olleensa suoran aggressiivinen vastasyntyntä sisartaan kohtaan. Aggressiivisen mustasukkaisesti joko vauvaa tai vanhempia kohtaan käyttäytyviä lapsia oli siis yhteensä yli puolet (7/11) sisaruksen synnyttyä mustasukkaisuutta osoittaneista lapsista. Aggressiivisen mustasuk-

kaisesti vauvaa kohtaan käyttäytyneitä lapsia oli niin ikään yli puolet (7/11) mustasukkaisuutta osoittaneista lapsista. Tässä otoksessa vauvaan kohdistuva mustasukkainen aggressio oli lapsilla ollut yleisempää kuin vanhempiin kohdistuva aggressio. Vain yhden lapsen (1/11) kerrottiin osoittaneen mustasukkaista vihaa myös vanhempiaan kohtaan. Aivan päinvastaisia tuloksia ovat saaneet Dunn ja Kendrick (1982), joiden tutkimuksessa suoranaisen aggression osoittaminen äitiä kohtaan oli ollut lapsilla yleisempää kuin vauvaa kohtaan. Heidän tutkimuksessaan lasten suoranainen aggressio vauvaa kohtaan olikin ollut harvinaista, mikä oli myös päinvastaista tämän tutkimuksen tuloksiin nähden. Voi kuitenkin olla, että vanhempiin kohdistuva mustasukkainen viha olisi lapsilla todellisuudessa ollut yleisempää kuin tämän tutkimuksen tulokset antavat ymmärtää, sillä vanhemmat usein haastatteluissa valittivat sitä, että lasten syntymistä oli niin kauan aikaa, etteivät lasten mustasukkaisen käyttäytymisen yksityiskohdat olleet enää niin tarkkaan heidän muistissaan. Vain lasten räikeimmät käytöshäiriöt (esimerkiksi juuri vauvaan kohdistuva aggressio) muistettiin parhaiten.

Useimmin avoin aggressiivisuus vauvaa kohtaan oli näkynyt siinä, että lapset olivat ihan fyysisesti jollain tavalla koskeneet vauvaan ja häirinneet tätä. Kuitenkin vain kahdessa perheessä vauvaa oltiin käyty ihan *lyömässä*. Ensimmäisessä tapauksessa oli kysymyksessä silloin 2-vuotias Jaatisen perheen esikoistytär, joka sai ensimmäistä kertaa sisaren ja toisessa tapauksessa oli kysymys niin ikään 2-vuotiaasta, Miettisen perheen keskimmäisestä pojasta, joka sai myös ensimmäistä kertaa nuoremman sisaruksen.

Kerran olin kuvannut lapsia videokameralla ja videolta oli näkynyt, että mun poistuttua huoneesta tyttö oli käynyt sillä välin lyömässä vauvaa. Kysyin häneltä myöhemmin siitä ja hän myönsi sen. (Jaatisen perheen äiti)

Lyömistä yleisempää oli kuitenkin se, että vauvaa oltiin käyty nipistämässä, *puristelemassa*, *puremassa vauvan sormia tai vetämässä tämän potkukousuista*. Näistä oli esimerkkejä kuuden lapsen kohdalla. Puolet näin käyttäytyvistä lapsista oli poikia ja puolet tyttöjä. Puolet olivat niin ikään perheen esikoisia ja puolet taas perheen keskimmäisiä lapsia. Useimmat (5/6) näistä lapsista olivat iältään 2- tai 3-vuotiaita.

Jos katsoo valokuvia, niin niistä se mustasukkaisuus näkyy älyttömän hyvin. Tällä isoveljellä on joka kuvassa joku hirveä ilme vauvaa kohtaan tai sitten se on nipistämässä tai puristamassa vauvaa. (Peltosen perheen äiti)

Ihan on ollut sellaista avointa fyysistä, he ovat tulleet räknäämään ja nyppimään vauvaa. (Saarisen perheen äiti)

Ainoastaan yksi kuudesta edellä mainitusti käyttäytyvästä lapsesta oli iältään tuolloin jo 6-vuotias tyttö, joka oli ollut pitkään perheensä kuopus ja sai nyt ensimmäistä kertaa nuoremman sisaruksen. Kysymyksessä oli erään haastattelemani perheen äiti, joka kertoi miten hän lapsuudenkodissaan oli purrut mustasukkaisen raivon vallassa pikkusisarensa pikkurillia.

Mä oikein inhosin sitä suoraan sanottuna ja mietin, että voi kun se kuolisi tai häipyisi johonkin. Ensimmäinen minkä muistan oli, että tää mun pikkusisko oli ihan vauva ja se makasi sängyllä ja meillä oli jotkut juhlat. Mä ajattelin, että mun tekisi mieli purra vauvaa ja mä purinkin sitten sen mielettömän pientä pikkurillia ja se alkoi huutaa hirveästi. Mun ajatus kai oli, että mä saisin sillä huomiota ja sainkin tietysti hirveät haukut siitä. (Peltosen perheen äiti)

Kahdessa tapauksessa aggressiivisuutta vauvaa kohtaan oli ilmaistu myös *sanoin*. Jaatisen perheen 2-vuotias esikoistytär oli ilmaissut jo synnytyslaitoksella toivovansa, että *vauva vietäisiin pois* ja myöhemmin kotona hän oli toivonut, että *hänen pikkusisarensa laitettaisiin roskakoriin*. Peltosen perheen 2,5-vuotias esikoispoika oli taas *ääneen tunnustanut inhoavansa syntynyttä pikkuveljeään*.

Vanhempiin kohdistuvaa mustasukkaista vihaa ei mainittu koettaneen kuin yhden pojan kohdalla, jonka mustasukkainen viha ja ärtymys oli kohdistunut vanhemmista puolestaan enemmän äitiin kuin isään. Tällöin kysymyksessä oli 3-vuotias Peltosen perheen keskimäinen poika, joka sai silloin ensimmäistä kertaa nuoremman sisaruksen.

Mua töni, mulle kosti kanssa. Oli kauhean kiukkuinen mulle. (Peltosen perheen äiti)

Voimakasta aggression sävyttämää mustasukkaisuusvaihetta joko vauvaa tai vanhempia kohtaan ei haastattelemini vanhempien mukaan ollut yleensä kestänyt lapsien kohdalla kuitenkaan kovin kauan, vain muutaman kuukauden tai ehkä puoli vuotta vauvan syntymän jälkeen. Myös Dunnin (1984, 96-97) tutkimuksen mukaan useimmat käytöshäiriöt, niin aggressiivisuus kuin muutkin käytöshäiriöt, olivat hävinneet vanhemmilta sisaruksilta viimeistään kahdeksan kuukauden päästä vauvan syntymästä.

Sisaruksen syntymän aiheuttamasta joidenkin lasten aggressiivisesta mustasukkaisuudesta huolimatta sisarustutkimusten mukaan yleisesti ottaen aggressiot sisaruksia kohtaan yleistyivät enemmän sisarusten kasvaessa, alkaen nuoremman ollessa toisella vuodella (Dunn 1984,33-34). Tästä oli viitteitä tässäkin tutkimuksessa. Ainakin kahdessa haastattelemassani perheessä vanhemmat olivat selkeästi sitä mieltä, että heidän perheidensä pojilla suoraa aggressiivisuutta sisältävän mustasukkaisuuden osoittaminen sisarusta kohtaan oli lisääntynyt tai vasta alkanut vauvan vähän vartuttua eli silloin kun

vauva oli opetellut jo seisomaan tai konttaamaan. Näiden lasten vanhemmat arvelivat, että heidän poikansa olivat varmastikin ajatelleet, ettei aivan pientä vauvaa voinut vielä vahingoittaa, mutta vauvan kasvettua hieman vanhemmaksi se oli heidän mielestään sallitumpaa. Esimerkiksi Miettisen perheen silloin 2-vuotias esikoispoika ei ollut pikkuveljensä synnyttyä ollut yhtään avoimen aggressiivinen tätä kohtaan, mutta vähän myöhemmin pikkuveljen opittua juuri seisomaan, oli pojasta ollut hauska käydä tönnäisemässä pikkuveli kumoon ja pikkuveljen opittua edelleen konttaamaan isoveljellä oli tapana ajaa leikkimopollansa tämän sormien päältä. Muissakin perheissä sisarusten väliset riidat ja aggressiot olivat toki yleisempiä sisarusten kasvettua, mutta aggressiot ja riidat eivät tällöin aina olleet enää mustasukkaisuuden aiheuttamia.

Alle puolet (4/11) sisaruksen synnyttyä mustasukkaisuutta osoittaneista lapsista eivät olleet kuitenkaan käyttäytyneet suoran aggressiivisesti ketään kohtaan. Tällöin lasten mustasukkaisuusreaktiot olivat vanhempien mielestä näkyneet vanhempien huomion tavoitteluna, vetäytymisenä, murjottamisena tai oman arvottomuuden kokemisena. Tyypillisintä oli ollut **vanhempien huomion tavoittelu**, jota kuten jo edellä mainittiin, oli esiintynyt suoran aggressiivisesti käyttäytyvien lasten ohella myös kaikilla niillä lapsilla, jotka eivät olleet osoittaneet suoraa aggressiivisuutta ketään kohtaan.

Vetäytyvien, murjottavien ja itsensä arvottomaksi kokevien lasten mustasukkaisuus oli ollut vanhempien mielestä toisinaan aika vaikeastikin nähtävissä. Tässä otoksessa sisaruksen synnyttyä **vetäytyviä ja murjottavia** lapsia ei ollut kuin yksi: Saarisen perheen silloin 2-vuotias esikoistyttö, joka sai ensimmäistä kertaa sisaruksen.

Tiina murjotti ja vetäyty. Sitä piti oikein kattoa ja arvioida sen tunnetiloja. Mustasukkaisuuden näkeminen ei ollut ollenkaan niin selvää kuin jollain muulla meidän lapsella.
(Saarisen perheen isä)

Vetäytyminen, murjottaminen ja **oman arvottomuuden kokeminen** saattoivat liittyä myös yhteen: vetäytynyt ja murjottava lapsi koki itsensä helposti arvottomaksi, kuten oli vanhempien mielestä tehnyt edellä mainittu tyttö. Tosin lapsi saattoi kokea itsensä arvottomaksi myös ilman, että hän olisi erityisesti vetäytynyt ja murjottanut. Itsensä arvottomaksi koki nimittäin myös Miettisen perheen 4-vuotias esikoispoika, joka sai sisaruksen silloin jo toisen kerran. Hän ei silloin erityisesti vetäytynyt ja murjottanut, mutta hänellä *oli* sisaruksen syntymän jälkeen *tapana usein moittia itseään huonoksi ja kritisoida itseään siitä, ettei hän osaa mitään*. Vanhemmat tulkitsivat tällaisen käytöksen sekä oman arvottomuuden kokemiseksi että toisaalta samalla myös vanhempien huomion tavoitteluksi, sillä toisaalta poika kyllä tiesi olevansa lahjakas ja taitavakin monissa asioissa ja odotti itsekritiikillään tavallaan vanhempien kehuja ja huomiota.

Vain kolme otokseni lasta, jotka olivat olleet sisaruksensa syntyessä alle 7-vuotiaita, eivät heidän vanhempiansa mukaan olleet näyttäneet tunteneen tai ainakaan päälle päin ei ollut mitenkään näkynyt, että he olisivat tunteneet sisaruskateutta sisaruksensa syntyessä. Kahdessa tapauksessa kysymyksessä olivat olleet Peltosen ja Soinisen perheiden esikoiset (5-vuotias poika sekä 4-vuotias tyttö), jotka saivat silloin jo toisen kerran uuden sisaruksen. Ensimmäisellä kerralla kumpikin kyseisistä esikoisista oli sen sijaan ollut näkyvästi mustasukkainen uudelle sisaruksellensa. Kolmas alle 7-vuotias lapsi, josta ei vanhempien mukaan päälle päin ollut huomannut hänen olevan mustasukkainen, oli sen sijaan vasta 2-vuotias Miettisen perheen esikoispoika, joka sai tällöin ensimmäistä kertaa pikkuveljen. Pojan äidin mukaan poika oli ollut päinvastoin hyvinkin avulias hoitamaan vauvaa. Äidin mielestä pojan avuliaisuus oli kuitenkin ollut joskus jopa liioiteltua. Kerrankin poika olisi halunnut luovuttaa kaikki rakkaimmat lelunsa vauvalle. Vauvan synnyttyä poika alkoi kuitenkin nukkua yönsä rauhottomasti ja näki painajaisia. Tätä kesti kahden tai kolmen kuukauden ajan. Äidin mielestä painajaisunet saattoivatkin liittyä uuteen perhetilanteeseen ja siitä johtuviin sisaruskateuden tunteisiin. Myös sisaruskateudesta kärsiviä lapsia tutkineen ja hoitaneen amerikkalaisen lapsipsykiatri Ginott Haimin (1968, 94-95) mukaan torjuttuina ja salattuina sisaruskateuden tunteet mahdollisesti naamioituisivat erilaisiksi oireiksi tai epäsuotuisaksi käyttäytymiseksi.

Mitään eroja lasten tavoissa kokea mustasukkaisuutta ei ollut havaittavissa tyttöjen ja poikien välillä tässä otoksessa. Sekä tytöt että pojat saattoivat käyttäytyä joko suoran aggressiivisesti tai ilmaista mustasukkaisuutensa kätkeymmin. Mitään eroja sukupuolen suhteen ei ollut myöskään niissä tavoissa, joilla aggressiivisuutta osoitettiin. Sekä tytöt että pojat olivat ilmaisseet aggressiota lyömällä, sanallisesti tai muuten fyysisesti häiriten vauvaa. Kuitenkin ainoa vanhempia kohtaan aggressiivisuutta ilmaissut lapsi oli tässä otoksessa poika. Myös vanhempien huomiota tytöt ja pojat tavoittelivat lähes samalla tavoin. Sekä tytöt että pojat olivat taistelleet vauvan kanssa vanhempien sylistä, vaatineet vanhempia huomioimaan omia tarpeitaan samaa aikaan kuin vauvaakin huomioitiin tai käyttäytyivät epäsuotuisasti saadakseen vanhempien huomiota. Kuitenkin ne kaksi lasta, jotka tavoittelivat vanhempien huomiota taantumalla hetkeksi kehitystään alemmalle tasolle olivat tässä otoksessa olleet tyttöjä. Itsensä arvottomiksi olivat kokeneet sekä tyttö että poika, mutta ainoa vetäytyvä ja murjottava lapsi oli tässä otoksessa ollut tyttö.

Sen sijaan lasten syntymäjärjestys vaikutti jonkin verran tapoihin, joilla mustasukkaisuutta koettiin. Silloin kun perheen esikoiset olivat iältään jo selvästi vanhempia sisarusten syntyessä, kuten edellä on jo tullut ilmi, he eivät osoittaneet ollenkaan tuntevansa mustasukkaisuutta sisaruksen syntyessä. Nuorempien esikoisten ollessa kyseessä heidän mustasukkaisuutensa oli voimakkaampaa ja avoimempaa silloin, kun he saivat ensimmäisen sisaruksensa kuin seuraavilla kerroilla. Seuraavillakin kerroilla esikoisilla

saattoi ilmetä mustasukkaisuutta aivan lievässä muodossa mutta ei enää suorana aggressiona vauvaa tai vanhempia kohtaan. Jos mustasukkaisuutta tällöin ilmeni, se oli usein kätkettyä. Esikoiset eivät myöskään enää saadessaan sisaruksen toisen kerran olleet häirinneet äitiä ja vauvaa imetystilanteissa. Sen sijaan perheiden keskimmäisten lasten ja esikoisten tavoissa kokea mustasukkaisuutta ei ollut eroja silloin, kun esikoiset saivat sisaruksen ensimmäistä kertaa. Tällöin sekä esikoiset että keskimmäiset lapset saattoivat osoittaa mustasukkaisuutta yhtä lailla joko avoimen aggressiivisesti tai kätketympin. Syntymäjärjestyksen ohella myös lasten iällä saattoi olla vaikutusta siihen, miten mustasukkaisuutta koettiin. Suoraa aggressiivisuutta vauvaa tai vanhempiaan kohtaan osoittaneet lapset olivat lähes kaikki (6/7) iältään kahden tai kolmen vuoden ikäisiä. Ainoastaan yksi suoraa aggressiivisuutta osoittanut lapsi oli jo 6-vuotias. Ne lapset puolestaan, jotka olivat olleet mustasukkaisia sisaruksellensa, mutta eivät olleet osoittaneet suoraa aggressiivisuutta olivat joko aika pieniä: 1 vuosi 4 kuukautta, 1 vuosi 5 kuukautta sekä 2-vuotias tai sitten vähän vanhempia, yksi 4-vuotias.

Mustasukkaisuus ei toki ollut ainoa tunne, mitä lapset kokivat sisaruksensa syntyessä. Monet niistä lapsista, jotka olivat tunteneet mustasukkaisuuden tunteita uutta sisarusta kohtaan, olivat samalla tunteneet myös positiivisiakin tunteita vauvaa kohtaan tai lasten positiiviset tunteet vauvaa kohtaan olivat viimeistään heränneet ainakin pahimman mustasukkaisuusvaiheen mentyä ohitse. Perheen isommat lapset, jotka eivät olleet osoittaneet ollenkaan mustasukkaisuutta vauvaa kohtaan, olivat suhtautuneet uuteen sisarukseensa ainoastaan myönteisesti. Lasten positiiviset tunteet vauvaa kohtaan näkyivät siinä, että he halusivat osallistua vauvan hoivaamiseen ja suojelemiseen. Lasten mielestä vauvaa oli kiva myös hellitellä ja vauva oli heistä ihana ja söpö. Myös isonsiskon tai isonveljen rooli saattoi tuottaa perheen vanhemmille lapsille tyydytystä sisaruksen synnyttyä.

Lasten mustasukkaisuus sisaruksen synnyttyä oli vanhempien mielestä ollut useimmiten siis vain ohimenevä vaihe, eikä mustasukkaisuus useinkaan ollut vaikuttanut negatiivisesti sisarussuhteiden myöhempisiin vaiheisiin. Tosin parissa tapauksessa sisaruksen syntymästä oli haastateltavien mielestä jäänyt pysyvä sisaruskateusasetelma perheen vanhemmalle sisarukselle. Ensimmäisessä tapauksessa kyse oli pikkusiskoan kolme vuotta vanhemmasta, perheen keskimmäisestä, nyt jo 10-vuotiaasta pojasta. Pojan äidin mukaan poika on usein ja toistuvasti edelleen mustasukkainen siskollensa äidin huomionsa.

Samilla oli kyllä tosi rankkaa kun Viivi syntyi ja on vieläkin. Siitä ei niin kuin päästy. Se on jättänyt syvät arvet siihen pikkusiskon syntymä. Joskus olen ajatellut, että olisi helpompaa näillä pojilla tai Samilla, jos ei olisi kolmatta. (Peltosen perheen äiti)

Toisessa tapauksessa kyseessä oli samaisen perheen äiti, joka muisteli myös itse lapsuudessaan olleensa kuusi vuotta itseään nuoremmalle pikkusiskollensa tämän syntymästä asti lähes pysyvästi mustasukkainen vanhempien huomiosta koko lapsuusikänsä.

7.2 SISARUSKATEUS LAPSUUDEN KESKIVAIHEESSA JA NUORUUDESSA

Kun sisaruksen syntymän aiheuttamasta shokista oltiin jotenkin toivuttu oli sisaruskateus silti jatkunut kaikissa haastattelemistani perheissä jossain muodossa myös lapsuuden keskivaiheessa ja nuoruudessa. Näin ainakin lasten vanhemmat kertoivat ja niin myös kaikki haastatteleman lapset ja nuoret, yhtä tyttöä lukuun ottamatta, itsekin myönsivät olevansa vieläkin silloin tällöin kateellisia tai mustasukkaisia jollekin sisaruksellensa. Myös useiden aikaisempien sisaruskateustutkimuksien mukaan sisaruskateus jatkui edelleen lapsuuden keskivaiheessa ja nuoruudessa. Tässä luvussa kuvaan ensiksi sitä, millaisia tunteita kateus ja mustasukkaisuus lasten ja nuorten mielestä ovat. Sen jälkeen tarkastelen Lazaruksen kognitiivis-sosiaalista emotioteoriaa apuna käyttäen sitä, millaisista asioista haastatteleman lapset ja nuoret olivat kateellisia ja mustasukkaisia sisaruksillensa sekä sitä, millaisia selviytymiskeinoja lapsilla ja nuorilla oli sisaruskateus-tilanteissa. Tämän luvun lopussa yritän vielä arvioida sisaruskateuden osuutta haastattelemieni lasten ja nuorten sisarussuhteissa.

7.2.1 Millaisiksi tunteiksi lapset ja nuoret kuvaavat kateutta ja mustasukkaisuutta?

Sekä kateus että mustasukkaisuus olivat nuorimmille haastattelemistani lapsista hiukan vaikeaselkoisia käsitteitä. Nuorimmaisinkin haastateltavistani kuitenkin kertoivat, että kateus oli heille ainakin jotenkin tuttu sana, ja että he suurin piirtein ymmärsivät, mitä *kateus* tai *olla kateellinen* tarkoitti. He eivät silti useinkaan osanneet omin sanoin selittää sanan merkitystä ja varsinkaan mustasukkaisuus-sanan merkitystä eivät nuorimmat haastateltavistani selvästikään ymmärtäneet. Vanhemmille lapsille ja nuorille molemmat sanat ja niiden merkitykset olivat tuttuja. Vaikka vanhemmat lapset ja nuoret osasivatkin jossain määrin eritellä kateuden ja mustasukkaisuuden tunteiden eroja, niin hekin usein sekoittivat nämä kaksi tunnetta keskenään ja puhuivat usein kateudesta silloinkin, kun olisi pitänyt puhua mustasukkaisuudesta. Tämä ei ole mitenkään outoa, jos vertaa näitä tutkimustuloksia aikaisempien kateus- ja mustasukkaisuustutkimusten tuloksiin. Nimittäin aikaisempienkin tutkimustulosten mukaan ihmiset (myös aikuiset) käyttäisivät usein

sanoja mustasukkaisuus ja kateus synonyymisesti tarkoittaen samaa tunnetta. (Bers & Rodin 1984; Salovey & Rodin 1984; ks. Salovey & Rodin 1986, 1100).

Nuorimmat haastattelemistani lapsista eivät luonnollisesti myöskään osanneet kovin monisanaisesti ja syvällisesti arvioida sitä, millaisia tunteita kateus ja mustasukkaisuus heidän mielestään ovat. Useimmiten käytetty adjektiivi kuvaamaan heidän mielipidettään kateuden ja mustasukkaisuuden tunteista oli, että ne olivat *ärsyttäviä tunteita*. Vanhemmat lapset ja nuoret sen sijaan osasivat kuvata ja analysoida näitä tunteita vähän tarkemmin. Heidän mielestään kateus ja mustasukkaisuus olivat *lähes samanlaisia tunteita*. Molemmat tunteet olivat *epämiellyttäviä kokea* ja sisälsivät heidän mukaansa enimmäkseen *vihaa tai sitten surua tai molempia tunteita yhtaikaa*.

Riippuu vähän tilanteesta, usein kateus ja mustasukkaisuus on sellasta ärtymystä. Joskus se voi olla surua, jos se on joku isompikin asia, mut se on aika harvinaista. Ärtymystä se enimmäkseen on. (Poika 12 v.)

Ei vihaa, mut kumminkin sitä niinku vihaa sitä ihmistä, jolle on kateellinen. Kun olin alasteella kateellinen yhdelle tytölle, rupesin vihaamaan sitä. (Tyttö 16 v.)

Mustasukkaisuus sisälsi haastattelemieni nuorten mielestä kuitenkin enemmän vihaa ja yleensäkin voimakkaampia tunteita kuin kateus. Myös aikaisempien tutkimusten mukaan mustasukkaisuutta on pidetty kateutta voimakkaampana tunteena, sillä sen on nähty sisältävän enemmän aggressiota (Spielman 1971, 59-60).

Mustasukkaisuus on aika samanlainen tunne kun kateuskin, mut mustasukkaisuudesta tulee enemmän vihaiseksi. (Tyttö 16 v.)

Haastattelemani nuoret sisällyttivät kateuden ja mustasukkaisuuden kokemiseen usein vielä jonkinlaisia *alemmuudentunteita ja masennuksen tuntemuksia*. Ehkä pienemmätkin haastateltavani saattoivat kokea kateutta ja mustasukkaisuutta tuntiessaan edellä mainittuja tunteita, mutta he eivät osanneet niitä erikseen mainita tai myöntää haastattelutilanteessa.

Mun siskot on molemmat koulussa parempia kuin mä ja se masentaa... Mun sisko esimerkiksi tulee, et mä sain saksan kokeesta ysin ja mä oon ihan, et mee pois mua masentaa. (Tyttö 16 v.)

Kateutta ja mustasukkaisuutta on usein pidetty moraalisesti paheksuttavina tunteina.

Haastattelemani nuoret myönsivätkin, että *jos on kateellinen hyvälle ystävälle, niin siitä tulee syyllinen olo, koska kateus ei ole reilua ystävää kohtaan*. Muuten nuoret ja varsinkin lapset eivät haastattelujen perusteella näyttäneet kovin voimakkaasti kateuden ja mustasukkaisuuden tunteita moraalisesti tuomitsevan, mutta he kertoivat kuitenkin yrittävänsä usein salata nämä tunteensa toisilta ihmisiltä, ja etenkin tunteidensa kohteelta. Syy näiden tunteiden salaamiseen näytti haastattelujen perusteella olevan useimmiten enemmän narsistinen kuin moraalinen. Nimittäin lasten ja nuorten vastauksissa monesti ilmeni, että varsinkin kateuden tunnustaminen toiselle on *jollakin tavalla noloa, koska sitä silloin ihan kuin myöntäisi, että on huonompi kuin tuo toinen*. Mustasukkaisuuden salaaminen oli taas haastattelemieni nuorten mukaan vaikeampaa kuin kateuden salaaminen, koska mustasukkaisuus, kuten jo edellä mainittiin, sisälsi heidän mielestään enemmän vihaa kuin kateus ja voimakkaamman vihan salaaminen ei taas ollut heidän mielestään helppoa.

Vaikkei kateuden tunnetta kovin voimakkaasti moraalisesti tuomittukaan, niin kateus sai kyllä joiltain haastateltaviltani kritiikkiä muuten osakseen. Haastattelemani nuoret pitivät kateutta hyvin *typeränä tunteena*, sillä heidän mielestään ei periaatteessa kannattaisi olla kateellinen kenellekään, sillä aina löytyy ihmisiä, jotka ovat parempia jossain asiassa ja toiset taas jossain toisessa. Myös yksi haastattelemani lapsi totesi kateuden tunnetta analysoidessaan hieman pikkuvanhasta, että *kateus ei ole terveellistä ihmiselle, sillä se voi satuttaa ihmisen sydäntä*. Tämän ”viisauden” hän oli kuullut erään ystävänsä äidiltä.

7.2.2 Mistä lapset ja nuoret ovat kateellisia ja mustasukkaisia sisaruksillensa?

Lazaruksen kognitiivis-sosiaalisen emotioteorian mukaan merkittävä osa tunteiden synnyssä on niillä ympäristöstä tulevilla ulkoisilla tai ihmisen sisäisillä ärsykkeillä, joihin ihminen reagoi tunteenomaisesti. Kuitenkin ihminen reagoi ärsykkeeseen emotionaalisesti vain, jos ärsyke on tärkeä hänen henkilökohtaisten tavoitteidensa kannalta. Myös ihmisen emotioiden sävy ja hänen emotionaalinen reaktiotapansa muodostuu ihmisen ympäristöstään muodostavan tilanearvioinnin perusteella. Tunne koetaan positiivisena tilana, jos ihminen arvioi ärsykkeen edistävän hänen tavoitteitaan ja vastaavasti negatiivisena tilana, jos ärsyke näyttää uhkaavan hänen tavoitteitansa. Lazaruksen teorian mukaisesti siis negatiivisiksi tunteiksi luokitellut sisaruskateuden tunteet syntyisivät siten, että lapset ja nuoret arvioivat erilaisissa tilanteissa esiintyviä ärsykejä, joiden he kokevat jollakin tavoin uhkaavan heidän tavoitteitaan ja hyvinvointiaan.

Millaisia olivat sitten ne sisarussuhteissa esiintyvät ärsykkeet, joiden haastattelema-

ni lapset ja nuoret arvioivat uhkaavan heidän henkilökohtaisia tavoitteitaan ja joihin he siten tekemänsä tilannearvioinnin perusteella reagoivat sisaruskateutta tuntien? Seuraavissa kahdessa taulukossa on nähtävissä kaikki ne ärsykkeet, jotka sekä lasten ja nuorten omien sanojen mukaan että heidän vanhempiansakin mielestä herättivät kateuden ja mustasukkaisuuden tunteita sisarusten välillä. Taulukoista näkyy myös se, kuinka monta kertaa kyseinen ärsyke kateuden tai mustasukkaisuuden aiheuttajana haastatteluissa mainittiin. Mainintoihin ei laskettu mukaan sitä, jos useampi ihminen (vanhemmat ja molemmat sisarukset) kertoi eri haastatteluissa samasta tapauksesta.

<u>TAULUKKO 3. Kateutta sisarusten välillä aiheuttavat ärsykkeet</u>	<u>(F)</u>
1) Sisaruksen omistamat tavarat sekä rahan saaminen	16
2) Sisaruksen ominaisuudet/taidot	14
3) Tilanteet, joissa sisarus oli ollut jossain hauskassa paikassa tai tehnyt jotain mukavaa, johon ei itse ollut päässyt osallistumaan	14
4) Sisaruksen oikeudet/vapaudet tehdä jotain, mitä itsellä ei ollut lupa tehdä	7

<u>TAULUKKO 4. Mustasukkaisuutta sisarusten välillä aiheuttavat ärsykkeet</u>	<u>(F)</u>
1) Tilanteet, joissa vanhemmat huomioivat, olivat läheisessä vuorovaikutuksessa tai osoittivat arvostusta sisarusta kohtaan	10
2) Tilanteet, joissa vanhempi tai vanhemmat selvästi suosivat jotain sisarusta tai arvostivat häntä enemmän kuin muita	6
3) Vanhemman ja jonkun sisaruksen erityisen hyvä ja läheinen suhde	4
4) Sisaruksen kaverisuhteet	4
5) Muiden sukulaisten huomio sisarusta kohtaan	2
6) Kahden muun sisaruksen välinen erityisen hyvä suhde	1

Vaikka kateutta herättävistä ärsykkeistä oli haastatteluissa enemmän mainintoja kuin mustasukkaisuudesta, niin mielestäni oli silti vaikea arvioida, kumpaa näistä tunteista koettiin sisarusten välillä enemmän. Kateutta koettiin ehkä useammista asioista kuin mustasukkaisuutta, kun taas mustasukkaisuuden aiheuttama ärsyke oli usein luonteeltaan pitkäkestoisempi. Haastattelujen perusteella oli vaikea arvioida myös sitä, mitkä edellä

mainituista ärsykkeistä aiheuttivat voimakkainta kateutta tai mustasukkaisuutta sisarusten kesken, sillä vastauksissa oli paljon hajontaa. Sen sijaan useimmin kateutta näytti tämän otoksen mukaan herättävän sisaruksen omistamat tavarat ja rahat. Tästä oli haastatteluissa eniten mainintoja, 16 eri tapausta. Mustasukkaisuutta taas sisarusten välillä aiheuttivat useimmin tilanteet, joissa vanhemmat huomioivat, olivat läheisessä vuorovaikutuksessa tai osoittivat arvostusta sisarusta kohtaan. Tästä oli mainintoja kymmenen tapauksen verran. Tähän en laskenut kuuluvaksi sisaruksen syntymän jälkeistä mustasukkaisuutta. Seuraavassa käsittelen kutakin taulukoissa mainittua kateutta tai mustasukkaisuutta aiheuttavaa ärsykettä tarkemmin.

Sisaruksen omistamien tavaroiden ja rahan kadehtiminen näkyi erityisen hyvin siinä, että haastattelemani lapset ja nuoret olivat joka perheessä erittäin tarkkoja siitä, että kaikki sisarukset saivat vanhemmilta (joskus myös sukulaisilta) tasapuolisesti tavaroita ja rahaa. Kuitenkin jos sisarukset olivat eri sukupuolta, he eivät olleet useinkaan kateellisia toistensa tavaroista, koska tytöt ja pojat olivat kiinnostuneita eri tavaroista. Sen sijaan useat samaa sukupuolta olevat sisarukset mainitsivat olevansa välillä kateellisia toisen sisaruksen omistamista tavaroista. Tavaroista tyttöjen keskuudessa kateutta aiheuttivat erityisesti *vaatteet* sekä *lelut* ja poikienkin keskuudessa *lelut, vaatteet ja urheiluvälineet*. Osoituksena nykykulttuurista kateutta herättävinä leluina mainittiin erityisesti *Pokemon-kortit ja Teletap-nuket*. Tavaroiden ollessa kateuden kohteena nuorempaa sisarusta saattoi myös harmittaa se seikka, että hän aina *peri vanhempien sisarustensa vanhoja vaatteita tai urheiluvälineitä*, kuten vaikkapa luistimet tai polkupyörän. Kun taas vanhemmat sisarukset saivat omat vaatteensa ja urheiluvälineensä uusina.

Sisaruksen ominaisuuksista/taidoista, joista oltiin kateellisia mainittiin, molempien sisarusten ollessa tyttöjä, sisaruksen *hyvä ulkonäkö, koulussa tai urheilussa menestyminen, taito olla poikien kaveri/saada poikien huomiota* sekä *“päälläseisontataito”*. Viimeksi mainitussa tapauksessa perheen äiti uskoi, että tytön kateudella siskonsa taidosta seistä päällään, oli syvempi merkitys. Äidin mielestä siinä oli itse asiassa kyse siitä, että *“päällä seisova”* tyttö oli *taitavampi olemaan huomion keskipisteenä* ja se aiheuttaa toisessa siskossa kateutta. Poikien kesken kateutta aiheuttivat niin ikään *koulussa tai urheilussa menestyminen, toisen voittaminen tietokonepeleissä, hyvä piirustustaito ja taito olla huomion keskipisteenä* sekä myös *fyysinen vahvuus*. Poikasisarusten ollessa kyseessä mainittiin kahdessa tapauksessa kateutta aiheuttavan myös sen, että *isovelji oli nuoremmalle veljelle yleisesti ottaen idoli, jota tämä ihaili ja matki parhaansa mukaan*. Esimerkiksi toisessa näistä perheistä isonveljen kertoessa vitsin pikkuveljelläkin oli tapana aina kertoa vitsi heti toisen perässä ja isovelji sitten raivostui toisen apinoimisesta. Kuten edellä mainitusta esimerkistäkin käy ilmi, sekä tyttöjen että poikien kesken kateus ominaisuuksista ja taidoista ilmeni usein juuri *kilpailuna sisarusten kesken*. Eri sukupuolta olevien

sisarusten kesken kateutta aiheutti lähinnä *sisaruksen koulumenestys ja taito olla huomion keskipisteenä*.

Hetkellisesti voimakkaitakin kateusreaktioita sisarusten välillä aiheutti toisinaan se, jos **toinen sisaruksista oli ollut jossain hauskassa paikassa tai saanut tehdä jotain mukavaa, mihin toinen ei ollut päässyt osallistumaan**. Esimerkkeinä mainittiin, että toinen oli päässyt jonkun *ystävänsä syntymäpäiville, ollut joko kavereiden, vanhempien tai sukulaisten kanssa kaupungilla, elokuvissa, uimahallissa, huvipuistossa tai ulkona syömässä*. Ulkona syömisestä mainittiin kateutta herättävän erityisesti *pitsan syöminen tai Mac Donalds`issa käynti*. Varsinkin *Mac Donald`sin Happy Meal-aterian syöminen ja ateriaan kuuluvan lelun saaminen* saivat toisen sisaruksen kuulemma vihreäksi kateudesta kahdessakin perheessä.

Sisarusten ollessa kateellisia toisen **sisaruksen oikeuksista tehdä (tai olla tekemättä) jotain, mitä he eivät itse saaneet tehdä (tai heidän tuli tehdä)**, oli lähes aina kysymyksessä tilanne, jossa vanhemmalla sisaruksella oli jo etuoikeus tehdä asioita, mitä nuorempi sisarus ei vielä saanut tehdä. Tällaisia asioita olivat vanhemman sisaruksen *myöhäisemmät nukkumaanmeno- ja kotiintuloajat sekä suuremmat vapaudet kodin ulkopuolisiin menoihin*. Ne aiheuttivat nuoremmissa sisaruksissa sekä kateutta että purnausta epäoikeudenmukaisuudesta. Jotkut heistä sanoivat toisaalta kuitenkin ymmärtävänsä tilanteen, koska toinen oli vanhempi. Asetelma saattoi olla myös päinvastainen. Yhdessä tapauksessa perheen äiti kertoi, että hänen ollessaan lapsi, hänen vanhemmat sisaruksensa olivat olleet hänelle kateellisia, koska *hän oli kuopuksena ja perheen "iltatähtenä" saanut vapaamman kasvatuksen kuin he olivat aikanaan saaneet*. Toisen perheen äiti taas muistelee tunteneensa lapsena kateutta veljiänsä kohtaan siksi, että hänen vanhemmillaan oli vanhanaikainen käsitys sukupuolten välisestä työnjaosta. *Perheen poikien ei tarvinnut ollenkaan osallistua kotitöihin, kun taas perheen tytöt joutuivat raatamaan paljonkin*.

Sisarukset eivät ole ainoita, joita kohtaan tunnetaan kateutta lapsuudessa ja nuoruudessa. Lähes puolet haastatelluista (7/18) kertoikin olevansa/olleensa kateellisempi kavereillaan kuin sisaruksillaan. Vähän yli puolet haastatelluista (10/18) sanoi taas olevansa kateellisempia sisaruksillaan kuin kavereillaan. Yleensä mitä vanhemmasta lapsesta oli kyse, he olivat kateellisempia kavereillaan kuin sisaruksilleen, mutta poikkeuksiakin oli. Kavereille oltiin kateellisia monista samoista asioista kuin sisaruksillekin eli tavaroista, taidoista/ominaisuuksista, ulkomaanmatkoista ja yleensäkin siitä, jos kaveri oli ollut jossain hauskassa paikassa, mihin ei ollut itse päässyt. Poikakaverusten kesken kateus saattoi ilmetä myös kilpailuna siitä, kenen isä ajaa paremmalla autolla, kenen isällä on parempi työpaikka jne.

Vanhempien huomiosta/ajasta, läheisyydestä tai arvostuksesta tunnettiin

jossain määrin mustasukkaisuutta lapsuudessa ja nuoruudessa kaikissa perheissä. Kuitenkin mitä nuoremasta lapsesta oli kysymys, niin sitä enemmän mustasukkaisuutta yleensä koettiin. Vanhemmat lapset, eivätkä varsinkaan nuoret, ainakaan omien sanojensa mukaan olleet useinkaan enää mustasukkaisia vanhempien huomiosta tai ajasta. Päinvastoin he olivat usein jo niin itsenäisiä ja suuntautuneita kodin ulkopuoliseen elämään, että halusivatkin enemmän omaa aikaa ilman vanhempia. Joitakin mainintoja oli kuitenkin mustasukkaisuudesta vanhempien arvostuksesta tai läheisyydestä vanhemmillakin lapsilla ja nuorilla. Pienemmät lapset olivat sen sijaan vielä hyvinkin mustasukkaisia sekä vanhempiensa huomiosta, ajasta, läheisyydestä että arvostuksestaan. Mustasukkaisuus nosti päätään pienemmällä lapsilla erityisesti silloin, kun *vanhempi/vanhemmat kohdistivat huomionsa johonkin lapseen ja toinenkin olisi halunnut huomiota samaan aikaan*. Erityisesti mainittiin *tilanteet, jolloin vanhemmat tulivat töistä kotiin ja useampi lapsi olisi tällöin halunnut vanhempien huomiota ja läheisyyttä*.

Me oltiin koulun jälkeen pikkusiskon kanssa aina kaikessa sovussa kahdestaan kotona, mut kun äiti tuli töistä meillä alkoi aina kauhea tappelu. Kyllä se oli sellaista huomion hakemista. Molemmat kaipasi huomiota. (Peltosen perheen äiti)

Myös se, että *vanhempi osoitti hellyyttä jollekin lapselle saattoi saada toisessa lapsessa aikaan mustasukkaisuusreaktion*.

Jos mä oon Samia lohduttanut, Viivi on sanonut, että sä et välitä musta... sitten Sami on mustasukkainen, jos Viivi imeytyy muhun. (Peltosen perheen äiti)

Mustasukkaisuus vanhempien arvostuksesta saattoi aktivoitua sekä nuoremmilla että vanhemmilla lapsilla taas *tilanteissa, joissa vanhemmat kehuivat jotain lapsista*.

Isä sattui kerran kehumaan mun ulkonäköä ja mun isosisko loukkaantui siitä. Lähti kiukkuisena ja tuiskien ruokapöydästä portaita ylös. Oisko ollut silloin jotain 10 - 13 vuotias. Ollaan siitä aikuisena joskus puhuttu. Hän on sanonut, että sisu kasvoi siitä. Hän ajatteli, että pärjää sen vaikutuksesta. (Soinisen perheen äiti)

Mustasukkaisuutta tunnettiin myös siitä, **jos vanhemmat selvästi suosivat jotain lasta tai arvostivat häntä enemmän kuin muita**. Puolella (5/10) haastateltujen vanhempien lapsuuden perheissä sekä yhden haastatellun lapsen mielestä hänen perheessään *yksi sisaruksista oli vanhempien lempilapsi*, mikä oli tuntunut haastatelluista jossain määrin epäoikeudenmukaiselta ja väärältä. Lasten suosimiseen saattoivat vaikuttaa esimerkiksi lapsen sukupuoli tai syntymäjärjestys. Yhden perheen äiti esimerkiksi kertoi, että hänen

lapsuudenperheessään hänen vanhempansa arvostivat enemmän poikia kuin tyttöjä sekä jatkuvasti suosivat perheen poikia tyttöjen kustannuksella. Joissain perheissä taas perheen esikoista suosittiin ja joissain puolestaan suosittiin perheen kuopusta.

Mun lapsuuden kodissa lempilapsiasetelma oli kauhean selkeä. Se varmaan aiheutti sitä mustasukkaisuutta ja muuta lisää. Pikkusisko oli molempien vanhempien lemmikki ja se oli myös sisarusten lemmikki. Kaikki tykkäsi siitä. Se oli kaikkien mielestä ihana ja söpö. (Peltosen perheen äiti)

Aina vanhempien suosiminen jotain sisarusta muiden kustannuksella ei luultavasti ollut kuitenkaan objektiivisesti totta, vaan haastattelemani lapset saattoivat tietyissä tilanteissa kokea, että jotain sisarusta suositaan ja tuntee sitä hetkellistä mustasukkaisuutta, vaikka heidän vanhempiensa mukaan kyse oli vain siitä, että sillä hetkellä joku lapsista oli saanut jotain, mutta seuraavalla kerralla olisi sitten jo toisen vuoro. Lempilapsi-teemaa ja vanhempien tasapuolisuutta käsitellään enemmän tutkimuksen myöhemmässä luvussa.

Mustasukkaisuutta sisarusten välillä saattoi aiheuttaa myös se, **jos vanhemmalla ja jollakin sisaruksista oli erityisen hyvä ja läheinen suhde**. Esimerkiksi yhden perheen isä kertoi tunteneensa lapsena mustasukkaisuutta, koska *hänen isänsä ja isoveljensä suhde oli läheisempi kuin hänen suhteensa isään ja isä jutteli vakavammin hänen isoveljensä kanssa kuin hänen kanssaan*. Niin ikään toisessa perheessä isä muisteli, miten hän tunsii lapsena mustasukkaisuutta, koska *hänen isänsä ja isoveljensä lähtivät yhdessä pilkille ja heillä oli paljon yhteisiä harrastuksia, joihin hän ei päässyt osalliseksi*. Isä ja isovelji olivat myös hyvin samanluontoisia ja heillä synkkasi hyvin keskenään. Kolmannessa perheessä taas perheen pojat tunsivat äidin mielestä välillä mustasukkaisuutta siitä, että *perheen äidillä ja tyttärellä oli sukupuolesta johtuen niin paljon yhteistä*. Lisäksi tyttö oli vielä *perheen kuopus, joka lisäsi äidin ja tyttären suhteen läheisyyttä*. Haastatteluista tuli myös ilmi, että oli ihan tavallista, että vanhemmilla oli johonkin lapsen tietyllä tavalla parempi ja läheisempi suhde kuin muihin, vaikka he olisivat yrittäneetkin olla tasapuolisia. Tätä aihetta käsitelen enemmän tämän tutkimuksen myöhempänä olevassa luvussa.

Kolme tyttöä ja yksi äiti kertoivat olevansa/olleensa lapsuudessa mustasukkaisia myös **siskonsa kaverisuhteista**. Monesti *siskon kaverit olivat jossain määrin omiakin kavereita, mutta heillä oli kuitenkin läheisempi suhde siskon kanssa, joten mustasukkaisuutta kokeva sisarus tunsii itsensä tällöin ulkopuoliseksi*. Samaa sukupuolta olevat poikasisarukset tai eri sukupuolta olevat sisarukset eivät tässä tutkimuksessa maininneet tuntevansa mustasukkaisuutta toisen sisaruksen kavereista. Tähän voi olla syynä se, että tutkimusten mukaan tyttöjen ja poikien kaverisuhteet eroavat toisistaan. Tyttöillä on usein yksi hyvä kaveri, jonka kanssa he viettävät aikaansa enemmän kuin muiden. Pojat taas

viettävät aikaansa enemmän isommissa kaveriporukoissa. (Beal 1994, ks. Hopearuoho-Saajala & Keskinen 1998, 62.) Tyttöjen kaverisuhteiden luonteesta johtuen voisi siten ajatella, että niissä tunnettaisiin myös enemmän mustasukkaisuutta kuin poikien kaverisuhteissa. Lapsuudessa tytöt ja pojat leikkivät mielummin myös samaa sukupuolta olevien lasten kanssa, joten sekin olisi ymmärrettävää, etteivät he olisi niin mustasukkaisia vastakkaista sukupuolta olevien sisarustensa kavereista.

Mustasukkaisuutta sisarusten välillä saatettiin kokea myös **sukulaisten huomiosta**. Esimerkiksi yhden perheen isä muisteli lapsena panneensa merkille, että hänen *pikkusiskonsa sai samassa taloudessa asuvilta isovanhemmilta ja tädiltä enemmän joululahjoja kuin hän ja että sisko sai viettää aikaan enemmän heidän kanssaan*. Kerrankin *sisko oli päässyt tädin luo yöksi kaupunkiin ja käynyt tädin kanssa siellä uimahallissa*. Varsinkin silloin hän kertoi ajatelleensa, että nyt sisko sai liikaa etuoikeuksia. Toisessa perheessä äiti taas kertoi nuoremman poikansa tulevan aina surullisen näköiseksi *tilanteissa, joissa sukulaiset keuhvat perheen vanhinta poikaa siitä, kun tämä on hyvä koulussa ja lahjakas piirtäjä*.

Teroa sukulaiset on aina ärsyttävästi kehuneet Samin kuullen, kun Tero on taitava piirtäjä ja hyvä koulussa ja kun se tekee kaiken ensimmäisenä. Mä oon usein nähnyt Samilla silloin sen silmissä jotain, ehkä surullisuutta. Yhteen aikaan sitä tapahtui paljon

ja mä siitä joskus sanoinkin sukulaisille, että älkää viitsikö verrata Teroa ja Samia.
(Peltosen perheen äiti)

Perheissä, joissa lapsia oli useampi kuin kaksi, oli myös mahdollista, että jokin sisarus tunsi mustasukkaisuutta **kahden muun sisaruksen välisestä hyvästä suhteesta**. Yhdessä perheessä vanhin tyttö kertoi tuntevansa mustasukkaisuuden ja ulkopuolisuuden tunteita, kun toiset siskokset olivat niin läheisiä keskenään, eivätkä usein hyväksyneet häntä joukkoonsa. Läheiset siskokset saattoivat esimerkiksi riidoissa liittoutua vanhinta sisartaan vastaan ja hänestä ei ollut hauskaa joutua taistelemaan yksin kahta vastaan.

Mä oon kateellinen, kun ne tulee niin hyvin toimeen. Mä vihaan sitä, et miks ne ei voi hyväksyä mua mukaan niihin juttuihin, mitä niillä nyt on, ällöttävää... ja riidoissa mä oon että ai jaa taas hyökätään mua vastaan kaks vastaan yks. (Tyttö 16 v.)

Mustasukkaisuutta haastateltavat kertoivat esiintyneen vanhempien ja sisarusten välisten suhteiden lisäksi lapsuudessa ja nuoruudessa myös jonkin verran lasten ja nuorten kaverisuhteissa. Haastattelemani nuoret saattoivat tuntea mustasukkaisuutta myös suhteissa vastakkaiseen sukupuoleen ja jo alkaneissa seurustelusuhteissa. Lisäksi yhdessä

perheessä tulivat esille myös uusperheisiin liittyvät mustasukkaisuustilanteet. Nimittäin tämän perheen äiti kertoi olleensa lapsena ja nuorena mustasukkainen kaikille isänsä uusille vaimoille. Mitä nuoremasta lapsesta oli kyse, mustasukkaisuutta koettiin yleensä enemmän sisaruksiin liittyvissä “kolmiodraamoissa” kuin muissa lapsuusajan ihmissuhteissa. Lasten kasvaessa ja etenkin nuorilla mustasukkaisuus kaverisuhteissa tai suhteissa vastakkaiseen sukupuoleen puolestaan lisääntyi.

7.2.3 Lasten ja nuorten selviytymiskeinot sisaruskateustilanteissa

Sekä Lazaruksen kognitiivis-sosiaalisessa emotioteoriassa (ks. s. 24-25) että psykoanalyttisessa emotioteoriassa (ks. s. 25-30) kuvataan erilaisia selviytymiskeinoja, joita ihmiset käyttävät selviytyäkseen vaikeista tunteistaan. Lazaruksen kognitiivis-sosiaalisen teorian mukaan ärsykkeen synnyttämän tunnetilan jälkeen ihminen suorittaa arviointiprosessin, jossa hän ensin miettii, kuka on vastuussa ärsykkeen synnyttämästä tunnetilasta, ja sen jälkeen hän valitsee jonkinlaisen **selviytymiskeinon (copingstrategian)**, jonka avulla hän pyrkii selviämään kyseisestä tunnetilasta. Lazaruksen mukaan on olemassa kahdenlaisia selviytymiskeinoja, joilla pyritään vaikuttamaan emotioprosessiin eri tavoin. **Ongelmakeskeiset selviytymiskeinot** ovat toiminnallisia keinoja, joiden avulla ihminen pyrkii muuttamaan tilannetta suuntautuen ulkoiseen ympäristöön eli yrittäen tehdä jotakin ulkoiselle tilanteelle. Kun taas **emotionaaliskognitiivisten selviytymiskeinojen** turvin ihminen suuntautuu itseensä ja pyrkii muuttamaan omaa suhtautumistaan tilanteeseen. Psykoanalyttisen emotioteorian mukaan taas selviytymiskeinoiksi voidaan kutsua erilaisia **puolustusmekanismeja eli defensessejä**, joiden avulla ihmisen persoonallisuuden tiedostettu kerros ego yrittää torjua alitajunnasta tietoisuuteen nousevia tunteita, jotka se kokee tuhoisaksi minuudelleen.

Myös haastattelemani lapset ja nuoret pyrkivät sisaruskateustilanteissa valitsemaan erilaisia selviytymiskeinoja, joiden avulla he yrittivät käsitellä kateuden ja mustasukkaisuuden tunteitaan. Lasten ja nuorten selviytymiskeinot sisaruskateustilanteissa vaihtelivat aika paljon sen mukaan, mistä asioista lapset ja nuoret olivat kateellisia tai mustasukkaisia sisaruksillensa. Seuraavassa käynkin yksityiskohtaisesti läpi kunkin edellisessä kappaleessa mainitun, sisarusten välillä kateutta ja mustasukkaisuutta herättävän ärsykkeen kohdalla, millaisia selviytymiskeinoja lapset ja nuoret kyseisissä tilanteissa valitsivat. Lasten ja nuorten selviytymiskeinojen esittelyn yhteydessä pyrin samalla myös sijoittamaan heidän erilaiset selviytymiskeinonsa jompaankumpaan Lazaruksen emotioteorian luokkaan: **1) ongelmakekskeisiin ja 2) emotionaaliskognitiivisiin selviytymiskeinoihin**. Samalla kuvaan myös sitä, miten lapset ja nuoret arvioivat selviytymiskeinoansa valites-

saan sitä, kuka heidän mielestään on vastuussa kyseisestä ärsykkeen herättämästä tunnetilasta. Vaikka teoriaosuudessa esittelinkin myös psykoanalyttisen teorian puolustusmekanismeja eräänlaisina selviytymiskeinoina, oli lasten ja nuorten haastattelujen perusteella liian vaikea yrittää sijoittaa heidän selviytymiskeinonsa erilaisiksi puolustusmekanismeiksi, joten jätän sen tässä tekemättä.

Jos haastattelemani lapset ja nuoret olivat **kateellisia sisaruksen omistamista tavaroista tai rahoista**, he useimmiten tällöin valitsivat *ongelmakeskeisiä selviytymiskeinoja* eli pyrkivät mieluummin tekemään jotain ulkoiselle ympäristölle kuin muuttamaan omaa suhtautumistaan tilanteeseen. Tyypillistä oli, että lapset ja nuoret saattoivat tällöin *sanoa vanhemmillensa tai sisaruksillensa, että hekin halusivat samanlaisen tavaran kuin sisaruksellakin on ja ehkä ilmaisivat heille kateuden aiheuttamaa mielipahaansa jotenkin, esimerkiksi kiukustamalla, syyttämällä vanhempia sisaruksen suosimisesta tai jopa piilottamalla hetkeksi sisarukseltansa kyseessä olevan tavaran.*

Kyllä mä saatan sanoa, että mäkin haluan tollaisen. Joskus suutun. (7-vuotias poika)

Jos kateuden kohteena on joku tavara, niin voin myös varastaa sen ja laittaa sen johonkin piiloon vähäksi aikaa. (12-vuotias poika)

He saattoivat myös yrittää *neuvotella sisaruksensa kanssa tavaran lainaamisesta tai vaihtokauppojen tekemisestä.*

Jos mä olen mun siskolle kateellinen sen jostain vaatteista, mä sanon sille, että mäkin haluan pitää tota paitaa ja se tietysti kieltää. Mutta joskus me sovitaan, että mä saan joskus käyttää jotain vaatetta, vaikka jossain juhliissa. (10-vuotias tyttö)

Mun sisko on ollut mulle kateellinen Pokemon-korteista, joita mulla on enemmän. Tiesin sen siitä, kun se yritti vaihtaa niitä mun kanssa silleen, että mä olisin antanut sille kaksi yhtä korttia vastaan. (7-vuotias tyttö)

Tavaran kadehtiminen tuntui enemmän *vihana, ärsyyntyneisyytenä tai tunteena epäoikeudenmukaisuudesta* kuin minään muuna tunteena. Usein sisarukset olivat myös tietoisia siitä, jos heidän sisaruksensa kadehtivat heiltä jotain tavaraa, sillä sisaruksen omistamien tavaroiden tai rahojen kadehtiminen *näytettiin* siis usein *avoimesti* jollakin tavoin kateuden kohteena oleville *sisaruksille tai vanhemmille*. Tunteiden avoin näyttäminenkin oli hyvin ongelma-keskeinen selviytymiskeino, sillä se oli lasten yritys viestittää vanhemmille ja sisaruksille, että he eivät olleet tyytyväisiä tilanteeseen ja halusivat siihen muutosta. Sisarustensa tavaroita ja rahoja kadehtiessaan lapset ja nuoret usein myös

arvioivat, että *heidän vanhempansa* olivat tällöin vastuussa sisarusten tavaroiden ja rahojen aiheuttamasta kateustilanteesta, mikä vaikutti myös heidän selviytymiskeinojensa valintaan.

Sen sijaan lasten ja nuorten ollessa kateellisia **kavereillensa näiden omistamista tavaroista**, he yrittivät *salata kateutensa kaverilta ja sopeutua tilanteeseen*. Tällöin he saattoivat esimerkiksi *kehua kavereidensa tavaroita ja yrittivät teeskennellä, etteivät muka olisi kateellisia*. Selviytymiskeinoiksi valittiin kyseisissä kateustilanteissa siis enemmän *emotionaaliskognitiivisia selviytymiskeinoja* kuin ongelmakeskeisiä keinoja eli lapset ja nuoret yrittivät tällöin useammin muuttaa omaa suhtautumistaan kateustilanteeseen ja arvioivat myös olevansa enemmän *itse vastuussa kateustilanteesta*. Kateus saattoi tuntua haastattelemieni lasten ja nuorten mukaan tällaisissa tilanteissa kuitenkin esimerkiksi *vaivautuneena olona tai ärsyyntymisenä*, varsinkin jos kaveri selvästi kehuskeli kateuden kohteena olevalla tavaralla. Toisinaan kateus kavereiden tavaroita kohtaan saattoi innoittaa lapsia ja nuoria myös *haukkumaan ja vähättelemään kavereille heiltä kadehtimiansa tavaroita*. Tämä on puolestaan *ongelmakeskeinen selviytymiskeino*, sillä lapsi suuntautuu siinä ulkoiseen ympäristöön eli haluaa, että kadehditun tyytyväisyys ja mielihyvä kadehtimastaan asiasta vähenisi. Lisäksi yksi haastatteleman poika kertoi, että kadehtiessaan jotain kaverinsa tavaraa, hän saattaa *sanoa tälle, että hänkin kyllä saa myöhemmin samanlaisen tavararan, kuin mitä kaverilla on* ja usein lapset saattoivatkin kotonaan sitten *pyytää vanhempiaan hankkimaan heillekin niitä tavaroita*, joista he olivat kavereille kateellisia, jolloin he valitsivat *ongelmakeskeisen selviytymiskeinon* kateuden tunteen työstämiseksi sekä arvioivat silloin *vanhempiansa olevan vastuussa* heidän kateudestansa.

TAULUKKO 5. Lasten ja nuorten selviytymiskeinot toisen tavaroiden ja rahojen aiheuttamissa kateustilanteissa

---

1) Sisaruksia kohtaan

- Ilmaista avoimesti kateutensa vanhemmille tai sisaruksille (ongelmakeskeinen)
  - kiukustumalla
  - syyttämällä vanhempia sisaruksen suosimisesta
  - sanoa vanhemmille tai sisarukselle, että haluaisi itsekkin saada samanlaisen tavararan
- Yrittää saada vanhemmilta samanlaisen tavararan (ongelmakeskeinen)
- Piilottaa hetkeksi sisarukselta kyseessä oleva tavara (ongelmakeskeinen)
- Yrittää neuvotella sisaruksen kanssa tavararan lainaamisesta tai vaihtokauppojen tekemisestä (ongelmakeskeinen)

2) Kavereita kohtaan

- Yrittää sopeutua tilanteeseen ja teeskennellen salata kateus (emotionaaliskognitiivinen)
    - Kehua kavereidensa tavaroita (emotionaaliskognitiivinen)
  - Haukkua ja vähätellä kavereiden tavaroita (ongelmakeskeinen)
  - Sanoa kaverille, että itsekin saa myöhemmin samanlaisen tavararan (ongelmakeskeinen)
  - Pyytää vanhempia hankkimaan itsellekin samanlaisen tavararan kuin kaverillakin (ongelmakeskeinen)
-

Sisarusten ominaisuuksien ja taitojen kadehtiminen oli sisarusten tavaroiden kadehtimiseen verrattuna *kätkeymää* luonteeltaan *eikä kateutta tällöin useinkaan sanottu ääneen sisaruksille eikä vanhemmille.*

Olen yhdelle mun siskoista kateellinen siitä, että se on hyvännäköinen, parhaimman näköinen meidän perheestä. En mä sille kehtaa suoraan sanoa, että sä oot kaunis. (16-vuotias tyttö)

Tuntuu monestikin siltä, että mun isovelji osaa sellaisia asioita, mitä en itse osaa ja olen kateellinen sille. Ajattelen vaan niin mielessä. En mä puhu yleensä siitä paljoa. (7-vuotias poika)

Sisarukset olivat usein myös tietämättömämpiä siitä, kadehtivatko toiset sisarukset heidän taitojaan ja ominaisuuksiaan. Sisarusten ominaisuuksien tai taitojen kadehtiminen aiheutti haastateltavieni mukaan joidenkin seuraavien tunteiden kokemista: *alemmuudentuntoa, masennusta, surua tai suuttumusta.* Kyseisissä kateustilanteissa lapset ja nuoret arvioivat *olevansa itse vastuussa kateudestansa* ja valitsivat useimmin *ongelmakeskeisiä selviytymiskeinoja* eli yrittivät muuttaa kateustilannetta *pyrkimällä joko avoimesti tai kätkeymmin kilpailemaan sisaruksensa kanssa joko kyseisessä taidossa tai ominaisuudessa, mistä oli sisarukselle kateellinen tai sitten yrittämällä päteä jossain toisessa asiassa paremmin kuin sisaruksensa.* Kun lapsi tai nuori yritti itsekin päteä samassa taidossa tai ominaisuudessa missä sisaruskin, niin varsinkin pienemmät lapset saattoivat yrittää tällöin *matkia sisarustaan* kyseisessä asiassa. Usein tällöin oli kysymyksessä nuoremman sisaruksen kateus vanhemman sisaruksen taitoja kohtaan. Esimerkiksi jos vanhempi veli kertoo vitsin, nuorempikin veli kertoo sen heti perässä. Kilpailu sisarusten kanssa saattoi ilmetä myös *sisaruksen kadehdittujen ominaisuuksien, taitojen tai saavutusten haukkumisena ja vähättelynä sekä leuhkimisena omista saavutuksista tai taidoista.*

Sami voi olla mulle kateellinen piirtämisestä, kun me molemmat piirretään. Sami on mua nuorempi, mutta se haluaisi olla parempi, vaikka se ei ole. Siitä huomaan sen, että jos mä

piirrän jonkun, sen pitää tehdä samanlainen ja kun mulla on parempi se alkaa haukkumaan, että sulla on paljon huonompi kuin mulla. Voin mä kyllä itekin kadehtiessani alkaa toisen tekemistä haukkumaan. (12-vuotias poika 10-vuotiaasta veljestään)

Olen huomannut, että Elina on kateellinen mulle, kun olen saanut kokeista paremman numeron kuin se. Silloin se on sanonut mulle, että se on kuitenkin yleisesti katsoen parempi kuin mä. (16-vuotias tyttö 13-vuotiaasta pikkusiskostaan)

Yleensä se mun ja pikkusiskon kateus oli sellaista kilpailua, että kuka on fiksumpi, kuka nopeampi jne. Mittaamista niin kuin. (Keinäsen perheen äiti)

Kilpaileminen sisaruksen kanssa saattoi kallistua myös *emotionaaliskognitiivisten selviytymiskeinojen* puolelle, jos lapset ja nuoret yrittivät muuttaa suhtautumistaan sisaruksen ominaisuuksien ja taitojen aiheuttamaan kateuteensa enemmän *ajatusten tasolla* miettimällä, missä asioissa on puolestaan parempi kuin sisaruksensa ja pyrkien sen avulla hyväksymään sisaruksen paremmuuden kadehtimissaan asioissa.

Myös **kavereiden taitoja ja ominaisuuksia kadehdittiin** paljon. Tällöinkin lapset ja nuoret pyrkivät yleensä kaikin tavoin *salaamaan kateutensa* kaverilta sekä *kilpailemaan kaverinsa kanssa joko kyseisessä taidossa/ominaisuudessa tai yrittämällä päteä jossain muussa asiassa, jossa heidän kaverinsa ei ollut yhtä hyvä*. Riippuen kilpailun luonteesta kyseessä oli *joko ongelmakeskeinen tai emotionaaliskognitiivinen selviytymiskeino* ja lapset ja nuoret arvioivat olevansa *itse vastuussa kateustilanteesta*. Jos lapset ja nuoret olivat kateellisia vähän etäisemmälle kaverille, niin he saattoivat alkaa myös *vältellä tämän kaverin seuraa*, sillä kuten yksi haastateltavani totesi: *“sen ihmisen seurassa ei ole kiva olla, ketä kadehtii”*. Kaverin välttely voidaan luokitella *ongelmakeskeiseksi selviytymiskeinoksi*, koska siinä ongelman ratkaisuksi tehdään jotain ulkoiselle ympäristölle. Hyvän ja läheisen kaverin vältteleminen ei kuitenkaan onnistunut, vaan kateuden tunnetta oli silloin työstettävä jollain tavalla tai muuten ystävyysuhde saattoi kärsiä kateudesta. Yksi tyttö kertoikin, että kun hän oli ollut yhdelle kaverilleen kateellinen tämän paremmasta koulumenetyksestä, niin he eivät olleet sen jälkeen enää niin hyviä ystäviä. Tyypillisin keino, jolla lapset ja nuoret kertoivat yleensä työstävänsä kateuden tunnettaan oli juuri se, että he *yrittivät kilpailemalla “päästä tasoihin” ystävänsä kanssa*. Kateuden salaamisen, kaverin välttelemisen ja kaverin kanssa kilpailemalla *“tasoihin pääsemisen”* lisäksi kaksi haastattelemaani nuorta tyttöä kertoivat muutaman kerran *tunnustaneensa avoimesti kateutensa hyvälle ystävälleen*. Ensimmäisessä tapauksessa haastateltavani kertoi voivansa kertoa kaverilleen avoimesti kateutensa, jos kysymyksessä ei ole niin vakava kateus. Toisessa tapauksessa taas haastattelemani tytön tunnustettua kateutensa avoimesti ystävälleen, tämä oli hämmentynyt siitä kovin. Tyttö kertoi kuitenkin kateutensa

helpottaneen tunnustuksen jälkeen.

Mun luonteelle on ominaista, että mä voin sanoa toiselle, että nyt mä oon kade sulle, mutta se ei ole mulle silloin vakavaa. Jos oikeasti olen kunnolla kade ja sen sanoisi, silloin tavallaan myöntäisi, että on huonompi ja se olisi noloa, enkä silloin sitä tee. (16-vuotias tyttö)

Kyllä mä kerran kerroin yhdelle mun kaverille kateudestani. Mä sanoin sille, että älä nyt naura, mutta mä olen kateellinen sulle, kun kaikki jätkät on aina sun perään. Se häkeltyi ja sanoi, ettei tollaista saa sanoa ääneen. Se pitää pitää itsellään. Mutta mun oli pakko sanoa se ääneen. Se helpotti heti. (16-vuotias tyttö)

Kateuden avoimen tunnustamisen kaverille voisi luokitella olevan *sekä emotionaaliskognitiivinen että ongelmakeskeinen selviytymiskeino*, koska siinä kadehtija pyrkii muuttamaan tilannetta tekemällä jotain ulkoiselle ympäristölle eli kertomalla asiasta kaverille, mutta samalla hän pyrkii sitä kautta muuttamaan myös omaa suhtautumistaan tilanteeseen.

TAULUKKO 6. Lasten ja nuorten selviytymiskeinot, kun he olivat kateellisia toisen ominaisuuksista/taidoista

---

1) Sisaruksia kohtaan

- Kateuden salaaminen (emotionaaliskognitiivinen)
- Kilpailla sisaruksen kanssa avoimesti tai kätkeymmin kadehditussa taidossa/ominaisuudessa tai jossain muussa taidossa/ominaisuudessa (ongelmakeskeinen)
  - Matkia sisarusta
  - Haukkua ja vähätellä sisaruksen taitoja, ominaisuuksia ja saavutuksia
  - Leuhkia omista taidoista ja saavutuksista
- Kilpailla sisaruksen kanssa ajatustasolla miettimällä, missä on vuorostaan parempi kuin sisarus ja pyrkiä sitä kautta hyväksymään sisaruksen paremmuus kyseisessä taidossa/ominaisuudessa (emotionaaliskognitiivinen)

2) Kavereita kohtaan

- Kateuden salaaminen (emotionaaliskognitiivinen)
  - Kilpailla kaverin kanssa kadehditussa taidossa/ominaisuudessa tai jossain muussa taidossa/ominaisuudessa (ongelmakeskeinen tai emotionaaliskognitiivinen)
  - Vältellä kadehtimansa kaverin seuraa (ongelmakeskeinen)
  - Tunnustaa kateus avoimesti kadehtimalleen kaverille (emotionaaliskognitiivinen ja ongelmakeskeinen)
-

Kun lapset ja nuoret kadehtivat sisaruksensa etuoikeuksia tai sitä, että sisarus oli saanut olla jossain hauskassa paikassa, mihin itse ei ollut päässyt mukaan, kateuden avoin näyttäminen sisarukselle ja etenkin vanhemmille oli sen sijaan yleistä. Näistä kahdesta syystä johtuva kateus tuntui lapsilla ja nuorilla usein vihana, ärtymyksenä ja tunteena epäoikeudenmukaisuudesta, mutta surukin saattoi kuulua kuvaan, jos pettymys siitä, ettei ollut päässyt mukaan samaan hauskaan paikkaan kuin sisaruskin, oli suuri.

Olin kateellinen mun siskolle siitä kun se kutsuttiin synttäriluhlille ja mua ei. Itkin kauheesti. Ei ollut yhtään kivaa. (7-vuotias tyttö)

Lasten haastatteluista kävi myös ilmi, että lapset olivat monesti tietoisia siitä, että sisarukset kadehtivat heiltä näitä asioita. Kyseisissä kateustilanteissa lapset ja nuoret näyttivät usein arvioivan, että heidän vanhempansa olivat sisaruksen etuoikeuksista ja menemisistä aiheutuvista kateuden tunteista vastuussa. Lapset ja nuoret valitsivat tällöin usein ongelmakeskeisiä selviytymiskeinoja eli pyrkivät tekemään jotakin ulkoiselle ympäristölle muuttaakseen kateustilannetta. Tällöin lapset ja nuoret useimmiten ilmaisivat avoimesti kateuden aiheuttamaa mielipahaansa joko kiukustumalla, itkemällä tai vain purnaamalla vanhemmille sitä, että miksi heillä ei ole samoja oikeuksia kuin sisaruksella-kin tai miksi he eivät olleet päässeet samaan paikkaan kuin sisaruskin. Lapset ja nuoret usein myös yrittivät itsekkin saada samoja etuoikeuksia osakseen kuin sisaruksellakin oli sekä päästä käymään samassa paikassa kuin sisaruskin oli käynyt tai sitten jossain muussa mukavassa paikassa. Toisinaan lapset saattoivat myös alkaa haukkumaan ja vähättelemään sitä paikkaa, missä sisarus oli ollut ja mihin he eivät olleet päässeet, mikä siis mielestäni oli ongelmakeskeinen selviytymiskeino, koska sillä tavalla lapset halusivat pilata sisarusten mielihyvän kadehtimastaan asiasta.

Kun oltiin Särkäniemen huvipuistossa ja siellä oli sellaisia laitteita, joihin Viivi ei päässyt, koska se oli liian nuori, niin se sanoi silloin vihaisena, että tää puisto on tyhmä paikka. (12-vuotias poika 7-vuotiaasta siskostaan)

Kaverien kadehtiminen edellä mainituista asioista pyrittiin sen sijaan taas joko salaamaan ja lapset yrittivät sopeutua kateustilanteeseen, mikä oli emotionaaliskognitiivinen selviytymiskeino. Muutamat lapset ja nuoret kertoivat saattavansa myös haukkua ja vähätellä sitä paikkaa, missä kaveri oli käynyt ja mistä oltiin itse asiassa kaverille kateellisia eli valitsivat tällöin ongelmakeskeisen selviytymiskeinon.

TAULUKKO 7. Lasten ja nuorten selviytymiskeinot, kun he olivat kateellisia siitä, että toinen oli ollut jossain hausassa paikassa, mihin ei itse ollut päässyt tai etuoikeuksista, joita toisella oli

---

1) Sisaruksia kohtaan

- Ilmaista avoimesti kateutensa vanhemmille tai sisaruksille (ongelmakeskeinen)
  - Kiukustumalla
  - Itkemällä
  - Purnaamalla vanhemmille sitä, miksi itsellä ei ole samoja oikeuksia tai sitä, miksei ole päässyt samaan paikkaan kuin sisaruskin
- Yrittää itsekin saada samoja etuoikeuksia kuin sisaruksella oli tai päästä käymään samassa paikassa, missä sisaruskin oli ollut tai jossain muussa hausassa paikassa (ongelmakeskeinen)
- Haukkua ja vähätellä sitä paikkaa, mihin sisarus oli päässyt (ongelmakeskeinen)

2) Kavereita kohtaan

- Sopeutua tilanteeseen ja teeskennellen salata kateus (emotionaaliskognitiivinen)
  - Haukkua ja vähätellä sitä paikkaa, jossa kaveri oli ollut (ongelmakeskeinen)
-

Mustasukkaisuus vanhempien huomiosta, ajasta, läheisyydestä tai arvostuksesta ilmeni eri tavoin eri ikäisillä lapsilla ja nuorilla. Kun nuoremmat haastatelluista lapsista olivat sisaruksellensa mustasukkaisia vanhempiensa huomiosta, ajasta, läheisyydestä tai arvostuksesta, he näyttivät *mustasukkaisuutensa usein avoimesti* ja valitsivat useimmiten *ongelmakeskeisiä selviytymiskeinoja* mustasukkaisuustilanteissa. Tyypillisintä oli, että lapset yrittivät mustasukkaisuustilanteissa *tuppautua vanhemman ja sisaruksen väliin häiriten heidän välistään vuorovaikutusta sekä kilpailla vanhempiensa huomiosta ja arvostuksesta joko käyttäytymällä hyvin tai päinvastaisesti käyttäytymällä huonosti*. Mustasukkaisuus vanhempien huomiosta ja arvostuksesta saattoi saada lapset myös *haukkumaan, kiusaamaan tai jopa vahingoittamaan jollain tavalla sisarustaan sekä riitelemään tämän kanssa*. Lisäksi joskus lapset saattoivat *ilmaista mustasukkaisuuden aiheuttamaa vihaa tai surua avoimesti* ja jopa *moittia vanhempiaan siitä, että nämä rakastavat enemmän sisarusta kuin heitä*. Näissä tilanteissa lapset myös usein arvioivat, että *heidän vanhempansa tai sisaruksensa olivat vastuussa heidän mustasukkaisuudestaan*. Tosin oli myös tilanteita, jolloin nuoremmatkin lapset saattoivat mustasukkaisuutta kokiessaan *salata mustasukkaisuutensa*. Tällöin he saattoivat *vetäytyä ja yksin surra, kokea vihaa tai alemmuudentunnetta mustasukkaisuudestaan* eli kyseisissä tilanteissa lapset valitsivat siis *emotionaaliskognitiivisia selviytymiskeinoja*, mutta *vastuu mustasuk-*

kaisuustilanteista saattoi lasten arvion mukaan olla silti usein heidän vanhempiansa tai sisaruksiensa harteilla tai sitten he arvioivat olevansa itse syyppäitä tunnetilaansa.

Vanhempien lasten ja nuorten mustasukkaisuus vanhempiansa huomiosta, ajasta, läheisyydestä ja arvostuksesta oli sen sijaan *kätkeymää*. Harvemmin he sanoivat mustasukkaisuuttansa ääneen tai ilmaisivat avoimesti mustasukkaisuuden tunteitaan.

En yleensä sano siitä kenellekään, mutta oon saattanut ääneen ajatella silleen hiljaa, ettei kukaan kuule. (9-vuotias poika)

Nuoret eivät itse asiassa omien sanojensa mukaan edes olleet sisaruksillensa juuri mustasukkaisia vanhempiansa ajasta ja huomiosta, mutta läheisyydestä ja arvostuksesta kylläkin. Vanhempien lasten ja nuorten kokiessa mustasukkaisuutta he yleensä *pitivät asian omana tietonaan ja surivat, tunsivat vihaa tai alemmuudentunnetta asiasta omassa rauhassa* eli valitsivat kyseisissä tilanteissa useimmin *emotionaaliskognitiivisia selviytymiskeinoja*. Vastuu mustasukkaisuustilanteista oli vanhempien lasten ja nuorten arvioinnin mukaan toisaalta *vanhempien*, koska lasten ja nuorten mielestä vanhempien tulisi olla tasapuolisia kaikkia lapsiaan kohtaan, mutta toisaalta taas lapset ja nuoret saattoivat mustasukkaisuustilanteissa arvioida vastuun heidän tunnetilastaan olevan myös heistä itsestäänkin kiinni ja tällöin he saattoivat *pyrkä kilpailemaan sisaruksensa kanssa vanhempiansa arvostuksesta ja huomiosta aivan samalla tavoin kuin silloin, kun he kadehtivat sisaruksensa taitoja tai ominaisuuksia*. Tällöin kilpailun luonteesta riippuen heidän selviytymiskeinonsa saattoivat olla *joko ongelma- tai emotionaaliskognitiivisia*.

TAULUKKO 8. Lasten selviytymiskeinot tilanteissa, joissa he kokevat mustasukkaisuutta vanhempiansa huomiosta, ajasta, läheisyydestä ja arvostuksesta

1) Pienet lapset

- Tuppautua vanhemman ja sisaruksen väliin häiriten heidän vuorovaikutustaan (ongelmakeskeinen)
- Kilpailla vanhempien huomiosta ja arvostuksesta (ongelmakeskeinen)
  - käyttäytymällä hyvin
  - käyttäytymällä huonosti
- Haukkua, kiusata tai vahingoittaa sisarusta (ongelmakeskeinen)
- Riidellä sisaruksen kanssa (ongelmakeskeinen)
- Ilmaista mustasukkaisuuden aiheuttamaa vihaa tai surua avoimesti (ongelmakeskeinen)
- Moittia vanhempia siitä, että he rakastavat enemmän sisarusta kuin itseä (ongelmakeskeinen)
- Salata mustasukkaisuus, vetäytyä ja tuntea siihen kuuluvia tunteita yksin (emotionaaliskognitiivinen)

2) Vanhemmat lapset ja nuoret

- Salata mustasukkaisuus ja tuntea siihen kuuluvia tunteita yksin (emotionaaliskognitiivinen)
- Kilpailla sisaruksen kanssa vanhempien arvostuksesta ja huomiosta (ongelmakeskeinen tai emotionaaliskognitiivinen)

Jos lapset tai nuoret kokivat **mustasukkaisuutta** siitä, että heidän mielestään **heidän vanhempansa tai toinen vanhemmista suosivat toista sisarusta enemmän kuin heitä itseään**, he arvioivat *vastuun mustasukkaisuustilanteista* olevan tällöin *erityisesti heidän vanhemmillaan ja ehkä toisinaan vähän sisaruksillakin*. Näissä tilanteissa lapset ja nuoret näyttivät usein *mustasukkaisuutensa aika avoimesti vanhemmilleen valittaen heille asiasta ja tunteita ilmaisemalla viestittäen olevansa tyytymättömiä tilanteeseen*. Varsinkin kiukustuessaan asiasta lapset ja nuoret saattoivat avoimestikin *syyttää ja arvostella vanhempiaan sisaruksen suosimisesta tai lellimisestä*. Tällöin kyseessä oli tyypillinen *ongelmakeskeinen selviytymiskeino* eli lapset ja nuoret yrittivät muuttaa tilannetta tunteita ilmaisten viestittämällä tyytymättömyyttään ja valittamalla vanhemmille asiasta toivoen, että nämä korjaisivat epätasa-arvoisen tilanteen.

Äiti lellii mun pikkusiskoa kaikella tavalla... Olen monta kertaa sanonut ärsyyntyneenä siitä äidille. Olen vihainen siitä, en mä siitä muulloin sanokaan kun olen vihainen... Mä huudan, että sä et voi koskaan todistaa, että sä lellit Siljaa. (12-vuotias tyttö)

Tero pitkän aikaa arvosteli mun kasvatusta. Nyt on kyllä lopettanut. Se moralisoi, että mä annan kaiken periksi Viiville (kuopus). Lellin sen pilalle. Sen pyllykin pyyhittää. Se on lellikki eikä siitä ei tule koskaan kunnan aikuista. (Peltosen perheen äiti)

Sen sijaan niissä **mustasukkaisuustilanteissa, jolloin lapset ja nuoret kokivat, että heidän vanhempansa arvostivat heidän sisarustaan enemmän kuin heitä itseään**, he eivät useinkaan *näyttäneet mustasukkaisuuttansa avoimesti*, ellei kyse ollut sitten aivan pienistä lapsista. Tällöin lapset ja nuoret arvioivat *vastuun mustasukkaisuudesta* olevan *usein heistä itsestään kiinni* ja pyrkivät siksi *kilpailemaan sisaruksensa kanssa vanhempiensa arvostuksesta* eli valitsivat kilpailun luonteesta riippuen joko *ongelmakeskeisiä tai emotionaaliskognitiivisia selviytymiskeinoja*.

Myöskin silloin, kun lapset ja nuoret kokivat **mustasukkaisuutta siitä, että heidän vanhemmillaan/vanhemmalla ja jollakin heidän sisaruksistaan oli läheisempi tai parempi suhde keskenään kuin mitä heillä itsellään oli vanhempiensa kanssa**, *mustasukkaisuus pyrittiin pitämään omana tietona*. Lapset ja nuoret yrittivät silloin joko

vain hyväksyä asian eli valitsivat emotionaaliskognitiivisen selviytymiskeinon tai he yrittivät kilpailla sisaruksensa kanssa vanhempiensa rakkaudesta eli valitsivat siinä tapauksessa kilpailun luonteesta riippuen joko ongelma-keskeisiä tai emotionaaliskognitiivisia selviytymiskeinoja. Vastuun mustasukkaisuustilanteista lapset ja nuoret arvioivat silloin olevan sekä heistä itsestään kiinni että myös heidän vanhempiensa ja sisarusten syytä.

Haastattelemani 16-vuotias tyttö, joka sanoi olevansa **mustasukkainen kahden siskonsa läheisestä suhteesta** ja siitä, että hän jää usein ulkopuoliseksi sisarusten keskinäisissä suhteissa, kertoi mustasukkaisuutensa tässä tapauksessa sisältävän erityisesti *vihaa ja ärsyyntymistä*. Tyttö kertoi myös, että mustasukkainen viha saa hänet usein *riitelemään* toisen siskonsa kanssa. Hän myöntääkin ikään kuin haluavansa *kostaa* toiselle *siskollensa* sen, että hän jää ulkopuoliseksi sisarussuhteissa. Haastateltavani valitsee kyseisissä mustasukkaisuustilanteissa siis *ongelma-keskeisen selviytymiskeinon* eli pyrkii muuttamaan tilannetta riitelemällä ja kostamalla siskollensa ja arvioi, että *hänen siskonsa ovat vastuussa mustasukkaisuustilanteesta*.

Silloin kun haastattelemani tytöt olivat **mustasukkaisia sisaruksensa sekä tämän kaverin ystävyys-suhteesta**, he valitsivat usein ensin *ongelma-keskeisen selviytymiskeinon* eli pyrkivät muuttamaan tilannetta *yrittämällä tuppautua sisaruksen ja tämän ystävän väliin tai tulla joukkoon mukaan "kolmanneksi pyöräksi"*.

Tässä talossa asuu yksi tyttö, joka on enemmän mun ikänen ja on enemmän mun kaveri. Mun pikkusisko on meille mustasukkainen siitä. Tuppautuu väliin, vaikka Iida on enemmän mun kaveri. (12-vuotias tyttö 10-vuotiaasta siskostaan)

Jos nämä tuppautumisyrietykset johtivat torjuntaan ja hylätyksi tulemiseen mustasukkaisuus purkautui usein *suruna ja pettymyksenä*. Jotkut haastateltavani olivat näissä tilanteissa *kertoneet surustansa äidillensä* ja saaneet siitä lohtua mustasukkaisuutensa työstämiseen. Äidin kanssa tunteiden jakaminen olikin sitten jo *emotionaaliskognitiivinen selviytymiskeino*, koska tytöt pyrkivät tällöin muuttamaan omaa suhtautumistaan tilanteeseen, *koettaen hyväksyä tilanteen*.

Jos lapset tai nuoret olivat **sisaruksillensa mustasukkaisia sukulaisten huomiosta** heidän mustasukkaisuutensa ilmeni lapsen tai nuoren iästä riippuen eri tavoin. Pienet lapset olivat taipuvaisempia *osoittamaan mustasukkaisuutensa avoimemmin ja käyttäytymään samalla tavoin kuin silloin, kun he olivat mustasukkaisia vanhempiensa huomiosta* eli valitsemaan *ongelma-keskeisiä selviytymiskeinoja*. Kun taas vanhemmat lapset ja nuoret yrittivät *kätkeä mustasukkaisuutensa ja ehkä vain salaa kilpailla sisaruksensa kanssa sukulaisten arvostuksesta*. Tällöin kyseessä olivat usein *enemmän emotionaaliskognitiiviset selviytymiskeinot*. Tosin lasten tai nuorten mustasukkaisuus sukulaisten huomiosta

ei ollut voimakkuudeltaan tai yleisyydeltään niin suurta kuin mustasukkaisuus vanhempien huomiosta.

Haastattelemieni lasten ja nuorten kaveri- sekä seurustelusuhteissa heidän mustasukkaisuutensa sai jossain määrin samanlaisia ilmenemismuotoja kuin sisaruskateustilanteissakin. Mustasukkaisuus kaveri- ja seurustelusuhteissa saattoi näkyä lapsilla ja nuorilla kilpailuna kaverin huomiosta ja arvostuksesta, yrityksenä tuppautua ystävänsä ja tämän ystävän väliin sekä häiritä heidän välistä vuorovaikutustaan, kilpakumppanin haukkumisena ja vähättelynä, riitelynä ja kostona sekä avoimena tai kätkeytyneenä mustasukkaisuuden aiheuttamien muiden tunteiden, kuten vihan, surun, alemmuudentunteen ja masennuksen kokemisena.

Lasten ja nuorten selviytymiskeinot sisaruskateustilanteissa vaihtelivat aika paljon sen mukaan, mistä oltiin kateellisia tai mustasukkaisia sisarukselle. Mitä vanhemmasta lapsesta oli kyse myös emotionaaliskognitiivisten selviytymiskeinojen käyttö yleensä lisääntyi. Mielenkiintoista tuloksissa oli se, että sisaruksen ominaisuuksien tai taitojen kadehtiminen oli kätkeytympää luonteeltaan kuin muut sisarussuhteissa kateutta aiheuttavat asiat, sillä muissa tilanteissa sisarukset ja nuoret saattoivat usein aika avoimestikin näyttää kateutensa. Ehkä sisaruksen ominaisuuksien ja taitojen kadehtiminen oli narsistisesti ajatellen lasten ja nuorten itsetuntoa loukkaavampaa ja siksi sen avoin myöntäminen oli harvinaisempaa kuin esimerkiksi tilanteissa, joissa kateuden kohteena oli sisaruksen tavarat, oikeudet/vapaudet tai tekemiset. Myös kavereiden kadehtiminen kaikista edellä mainituista asioista oli kätkeytympää luonteeltaan verrattuna sisaruksen kadehtimiseen. Mustasukkaisuustilanteissa eri ikäisten lasten selviytymiskeinoissa oli selviä eroja. Nuoremmat lapset näyttivät mustasukkaisuutensa usein avoimemmin kuin vanhemmat lapset ja nuoret. Lisäksi nuoremmat lapset käyttivät useammin ongelmakeskeisiä selviytymiskeinoja, kun taas vanhemmat lapset ja nuoret turvautuivat näissä tilanteissa sekä emotionaaliskognitiivisiin että ongelmakeskeisiin selviytymiskeinoihin.

TAULUKKO 9. Lasten selviytymiskeinot muissa mustasukkaisuustilanteissa

- 1) Mustasukkaisuus siitä, että vanhemmat suosivat jotain sisarusta
  - Ilmaista avoimesti mustasukkaisuutensa vanhemmille (ongelmakeskeinen)
    - valittaa, syyttää ja arvostella vanhempia asiasta
    - kiukustumalla

- 2) Mustasukkaisuus siitä, että vanhemmat arvostivat jotain sisarusta enemmän
  - Salata mustasukkaisuus ja tuntee niitä tunteita yksin (emotionaaliskognitiivinen)
  - Kilpailaa sisaruksen kanssa vanhempien arvostuksesta (ongelmakeskeinen tai emotionaaliskognitiivinen)

3) Mustasukkaisuus vanhemman ja sisaruksen läheisestä suhteesta

- Sopeutua tilanteeseen ja salata mustasukkaisuus (emotionaaliskognitiivinen)
- Kilpailla sisaruksen kanssa vanhemman läheisyydestä (ongelmakeskeinen tai emotionaaliskognitiivinen)

4) Mustasukkaisuus kahden sisaruksen välisestä läheisestä suhteesta

- Riidellä sisaruksen kanssa ja kostaa tälle (ongelmakeskeinen)

5) Mustasukkaisuus sisaruksen ystävyysuhteista

- Tuppautua sisaruksen ja tämän ystävän väliin (ongelmakeskeinen)
- Tuppautua "kolmanneksi pyöräksi" (ongelmakeskeinen)
- Kertoa pettymys äidille ja koettaa hyväksyä tilanne (emotionaaliskognitiivinen)

6) Mustasukkaisuus sukulaisten huomiosta

A. Pienet lapset

- Tuppautua sisaruksen ja sukulaisen väliin häiriten heidän välistä vuorovaikutusta (ongelmakeskeinen)
- Kilpailla sukulaisten huomiosta (ongelmakeskeinen)
- Ilmaista mustasukkaisuuden tunteita avoimesti (ongelmakeskeinen)
- Haukkua, kiusata tai vahingoittaa sisarusta (ongelmakeskeinen)
- Riidellä sisaruksen kanssa (ongelmakeskeinen)
- Salata mustasukkaisuus, vetäytyä ja tuntea siihen kuuluvia tunteita yksin (emotionaaliskognitiivinen)

B. Vanhemmat lapset ja nuoret

- Salata kateus (emotionaaliskognitiivinen)
- Kilpailla sukulaisten huomiosta (ongelmakeskeinen tai emotionaaliskognitiivinen)

7) Mustasukkaisuus kaveri- sekä seurustelusuhteissa

- Kilpailla ystävän huomiosta, arvostuksesta (ongelmakeskeinen tai emotionaaliskognitiivinen)
- Tuppautua ystävän ja tämän ystävän väliin sekä häiritä heidän vuorovaikutustaan (ongelmakeskeinen)
- Haukkua ja vähätellä kilpakumppania (ongelmakeskeinen)
- Riidellä asianomaisten ihmisten kanssa (ongelmakeskeinen)
- Kostaa asianomaisille (ongelmakeskeinen)
- Mustasukkaisuuden tunteiden näyttäminen avoimesti toisille (ongelmakeskeinen)
- Mustasukkaisuuden tunteiden kokeminen yksin (emotionaaliskognitiivinen)

7.2.4 Sisaruskateus osana lasten ja nuorten sisarussuhdetta

Kuten jo teoriaosuudessa (ks. s. 12-13) mainitsin, aikaisemmin lähinnä Freudin ja psykoanalyttisen koulukunnan sisarustutkimuksissa sisaruskateuden ajateltiin olevan hyvinkin iso, jopa määräävin osatekijä lasten sisarussuhteissa. Myöhemmin nämä näkemykset ovat saaneet runsaasti kritiikkiä osakseen ja laajat pitkittäistutkimukset sisarussuhteista tukevatkin nykyisin näkemystä, että sisarussuhteet eivät ensisijaisesti pohjautuisi sisaruskateudelle. Myös tässä tutkimuksessa yritin haastattelujen perusteella arvioida sitä, kuinka suuri osuus sisaruskateudella oli haastattelemini lasten ja nuorten sisarussuhteissa.

Sisarussuhteita tutkineiden Furmanin ja Buhrmesterin (1985, 457, 450) mukaan sisarussuhde muodostuu neljästä osatekijästä, joita ovat 1) lämpö ja läheisyys, 2) keskinäinen asema/valta 3) konfliktit sekä 4) kilpailu. Sisaruskateus voidaan nähdä kuuluvaksi viimeisen osatekijän eli sisarusten välisen kilpailun piiriin. Voidaan myös ajatella, että sisarussuhteen toiseen osatekijään eli sisarusten keskinäiseen asemaan ja valtaan kuuluva sisaruksen dominoivuus ja sisarussuhteen epätasapaino sekä sisaruksen ihailu saattaisivat aiheuttaa sisaruskateutta sisarusten välillä. Lisäksi sisarussuhteen kolmas osatekijä eli sisarusten väliset konfliktit saattavat toisinaan aiheutua sisaruskateudesta. Kaikki sisarussuhteen neljä osatekijää tulivatkin mielestäni jollain tavalla mainituiksi sekä lasten että heidän vanhempiansa kuvatessa lasten ja nuorten sisarussuhteita.

Sisarussuhteen ensimmäisestä osatekijästä eli sisarusten välisestä **lämmöstä ja läheisyydestä** oli esimerkkejä kaikissa haastattelemissani perheissä jonkin verran joka sisarussuhteessa. Kaikki haastattelemani lapset sanoivat ainakin jossain määrin pitävänsä sisaruksista, mutta jotkut sisaruksista olivat selvästi läheisempiä tai heidän välillään oli enemmän lämpöä kuin joidenkin toisten sisarusten välillä. Lämpö ja läheisyys näkyivät sisarusten välillä monin tavoin. Lämpimät tunteet sisarusta kohtaan ilmenivät esimerkiksi siten, että *sisarusta kaivattiin tämän ollessa poissa kotoa kauemman aikaa* tai että *sisarukset tunsivat myötätuntoa toisiaan kohtaan*. Tämä näkyi myös siinä, että *sisarukset osasivat lohduttaa ja tukea toisiaan, antaa toisilleen turvaa sekä huolehtia ja suojella toisiaan*. Lisäksi *sisarukset saattoivat myös suoraan osoittaa toisilleen myönteisiä tunteita sanoin tai hellimällä toisiaan*. Läheisyys sisarusten välillä taas näkyi siten, että *sisarukset viettivät aikaa yhdessä, viihtyivät toistensa seurassa ja jakoivat asioitansa toisilleen*.

Ehkä läheisimmät välit tässä otoksessa olivat niillä sisaruspareilla, jotka olivat samaa sukupuolta ja joiden välillä oli vain pieni ikäero. Tällaiset sisarukset olivat ikään kuin toistensa hyviä kavereita. Heillä oli usein samoja kiinnostuksen kohteita, he kertoivat aika paljon omia asioitansa toisilleen ja viettivät paljon aikaa yhdessä, vaikka heillä oli usein kummallakin myös omat ystävänsä ja menonsa. Seuraavissa aineistokatkelmissa

vanhemmat kuvaavat osuvasti tällaisten sisarusparien olevan esimerkiksi *kuin paita ja peppu* tai *kuin kaksoset*. Siitä huolimatta tällaiset sisarusparit saattoivat myös riidellä paljon keskenään ja heidän välillään saattoi toisinaan olla aika paljon sisaruskateutta.

Riikka ja Elina ovat olleet pienestä pitäen kuin paita ja peppu. Niillä oli pitkään yhteiset kaveritkin. Elina meni jo neljännelle luokalle ennekuin sillä oli omat kaverit, sillä koulussa Riikan kaverit oli usein Elinankin kavereita. Silloin mä ajattelin, että nyt tohon pitää jo puuttua muuten Elina ei saa omia kavereita ollenkaan, kun ne on niin liimautuneita ja tiiviisti yhdessä. Nyt Elina on itsenäistynyt paljon parin vuoden sisällä. On ne silti läheisempiä keskenään kuin muut. (Soinisen perheen äiti 13- ja 14-vuotiaista tyttöjensä suhteesta)

Kyllä ne hyviä ystäviä ovat. Osaavat tietysti riidelläkin kuten hyvät ystävät tekevät. Ne on toisille tuki ja turva. Tänä vuonnakin kun ollaan muutettu ja ollaan oltu matkoilla vieraisissa paikoissa se korostuu. Ne roikkuu toistensa kauloissa ja sanovat toisilleen: Sä olet mun paras ystävä. Se on tosi ihana nähdä. Ja aina missä ollaan oltu ne kehittää jotain tekemistä itselleen. Ei ne tarvii leluja, niillä riittää mielikuvitusta, ne keksii kyllä. (Keinäsen perheen äiti 7- ja 9-vuotiaiden tyttöjensä suhteesta)

Sami ja Tero on olleet tavallaan kuin kaksoset. Ovat mielettömästi yhdessä. Tosi läheisiä. Voisi kuvitella, että ne on aikuisenakin läheisiä. Riiteleekin kyllä ja niillä on omat kaverinsa, mutta on ne yhdessäkin. (Peltosen perheen äiti 10- ja 12-vuotiaiden poikiensa suhteesta)

Päiväkodissa sanottiin, että Eero ja Pauli on jopa liiankin yhteenkasvaneita ja läheisiä. Eero oli esimerkiksi päiväkodissa ihmeissään, kun Pauli olikin toisessa porukassa. Kyllä heidän suhteessaan on iso osa myönteistä. (Saarisen perheen isä 5- ja 7- vuotiaiden poikiensa suhteesta)

Silloinkin kun sisarusten välillä ei ollut samasta sukupuolesta ja pienestä ikäerosta johtuvan samankaltaisuuden tuomaa läheisyyttä, heidän välinsä saattoivat silti olla läheiset tai ainakin lämpimät. Tällöin sisarusten välinen läheisyys ei muistuttanut luonteeltaan kuitenkaan sisarusten kaverisuhteita. Sisarukset eivät tällöin esimerkiksi viettäneet paljon aikaa yhdessä, eivät jakaneet omia asioitaan niin paljon toiselle eikä heillä ollut juurikaan samoja kiinnostuksen kohteita. Sisarusten välisen ikäeron ollessa suuri, olivat he sitten samaa tai eri sukupuolta, lämpö ja läheisyys ilmenivät sisarusten välillä siten, että vanhemmat sisarukset hoivasivat, hellivät, suojelivat ja auttoivat pienempää sisarustaan sekä leikkivät välillä hänen kanssaan ja pienemmät sisarukset puolestaan etsivät turvaa, pyysivät apua ja joskus leikkiseuraakin isommilta sisaruksiltaan.

Terolla ja Viivillä on mukava suhde. Niiden välit on hyvät ja omalla tavalla läheiset. Niillä on sellainen lempeä suhde ja Tero on Viiville lempeä isovelji. Saattaa joskus intoutua leikkiinkin Viivin kanssa ja on pyrkinyt jopa suojelemaan Viiviä koulussa. (Peltosen perheen äiti 12-vuotiaan poikansa ja 7-vuotiaan tyttänsä suhteesta)

Eri sukupuolta olevat sisarukset, joiden välinen ikäero oli pieni, saattoivat pienempinä viettää enemmän aikaa yhdessä ja olla ystäviä keskenään. Vanhempina sisarusten sukupuolierot kuitenkin korostuivat ja heidän elinpiirinsä erkanivat enemmän. Tällöin läheisyys sisarusten välillä ilmeni enemmän tietynlaisena yhteisymmärryksenä ja kumpuutena. Jos lapsella oli sisaruksia useampi kuin yksi, hänellä saattoi olla johonkin sisaruksista läheisemmät välit kuin toisiin.

Mikon kanssa oltiin pienempänä enemmän yhdessä. Ollaan me vieläkin ihan läheisiä, kun muut on niin paljon nuorempia. Mikon kanssa meillä voi olla älykkäämpiä juttuja. Välillä meillä on omia keskusteluja tai väittelyitä. Se on mukava tyyppi ja auttaa mua tietokonejutuissa, kun en ole mikään tietokonenero. (16-vuotias tyttö suhteestaan 14-vuotiaaseen pikkuveljeensä)

Vähiten lämpöä ja läheisyyttä oli niissä lasten sisarussuhteissa, joissa esiintyi paljon sisaruskateutta sekä riitoja. Tällaisia sisarustareja oli tässä otoksessa kaksi: Soinisen perheen toiseksi vanhimman tytön (jos sisarpuoli lasketaan mukaan) ja toiseksi nuorimman tytön välillä oli vähän lämpöä ja läheisyyttä, kun taas heidän välillään oli enemmän riitoja ja sisaruskateutta. Molemmat tytöt myönsivät huonon suhteensa heitä haastatellessa ja toinen tytöistä luonnehtikin heitä *sisarusvihollisiksi*. Myös Peltosen perheen keskimäisen pojan ja hänen pikkusiskonsa välillä oli varsinkin lasten äidin mielestä paljon sekä sisaruskateutta että konflikteja ja vähemmän lämpöä ja läheisyyttä.

Sisarussuhteen toiseen osatekijään eli **sisarusten keskinäiseen asemaan ja valtaan** luetaan kuuluviksi sisarussuhteen epätasapaino ja dominoivuus sekä myönteisinä puolina sisaruksen ihailu ja hoivaaminen (Furman & Buhrmester 1985, 448, 450-451). Sisarussuhteen epätasapainosta ja dominoivuudesta oli esimerkkejä kaikissa perheissä sekä usein myös haastattelemini vanhempien lapsuuden sisarussuhteissa. Kolmessa perheessä joko lasten vanhempien tai muiden sisarusten mielestä *perheen vanhin tai joku vanhimmista lapsista yritti toisinaan olla johtajan tai auktoriteetin roolissa pienemmille sisaruksille*, aina siinä kuitenkin onnistumatta. Sisarussuhteen epätasapaino saattoi joillakin sisaruksilla näkyä myös siinä, että *sisarusten riidellessä vanhempi sisarus saattoi auktoriteetillaan saada nuoremman sisaruksensa usein nujerrettua*, vaikka tämä olisi ollut periaatteessa yhtä vahva kuin vanhempikin sisarus. Lisäksi sisarussuhteen epätasapaino näkyi toisinaan siinä, että *vanhempi sisarus saattoi jollain tavalla "jymäyttää" nuorempaa* ja siksi tyhempää sisarustansa tai siinä, että *vanhempi sisarus saattoi haastattelussa*

kuvata nuorempia sisaruksiansa ylenkatseellisesti lapsellisiksi.

Mä olin lapsuudessa selkeästi mun isompien sisarusten tossun ja määräysvallan alla. Kun mulle sanottiin mene, niin mä menin. Ei mulla ollut mitään mahdollisuutta ja valtaa napista vastaan. Sitten mä tietysti monotin vuorostaan pikkusiskoa. Olin vallan kahvassa ja ihan alistanut sen. (Peltosen perheen äiti)

Mua ärsyttää, kun mun veli yrittää välillä olla niin auktoriteettia meidän pienemmille veljille. Se niin kuin muka vanhemman oikeudella määräälee niitä. (16-vuotias tyttö 14-vuotiaasta veljestään)

Mä muistan kun meillä oli keväällä sellainen iso vesilätäkkö meidän kodin vieressä pihalla ja sitten meillä oli sellainen ilmapatja. Mä sanoin mun pikkusiskolle, että mene tohon lätäkköön patjan kanssa pitkällesi, niin varmaan pysyt pinnalla ja voi kun mulla oli hauskaa, kun sisko kastu ihan märäksi. Se oli silloin vielä sen verran pieni ja tyhmä, että usko mua. (Keinäsen perheen äiti)

Ärsyttävintä mun pikkusiskossa on se, että se on niin lapsellinen, ihan kaksivuotiaan tasolla. En mä ole koskaan ollut niin lapsellinen. Se esimerkiksi suuttuu joka asiasta ja jää kadun varrelle seisomaan. Sitten se leikkii vielä jollain barbeilla. (12-vuotias tyttö 10-vuotiaasta pikkusiskostaan)

Sisarussuhteen keskinäisen aseman ja vallan myönteisistä puolista eli sisaruksen hoivaamisesta tai ihailusta oli niin ikään esimerkkejä kaikissa perheissä. Useimmissa perheissä mainittiin perheen isompien sisarusten toisinaan *hoivaavan tai suojelevan* pienempiä sisaruksiaan. Kuitenkin sellaisissa sisarussuhteissa, joissa lasten ikäero oli pieni, isomman sisaruksen hoivaamisesta mainittiin vähemmän. Myös silloin kun pienemmät sisarukset olivat jo tulleet iältään vanhemmiksi, ei sisaruksen hoivaamisesta ollut niin paljon mainintoja. Pienemmän sisaruksen *ihailu* vanhempaa sisarusta kohtaan mainittiin kolmessa perheessä ja yhdessä perheessä sisaruksen ihaileminen oli aistittavissa rivien välistä. Kahdessa tapauksessa kysymyksessä oli nuoremman veljen ihailu isoveljeään kohtaan. Tällöin pikkuveljet yrittivät matkia isoja veljiään ja olla samanlaisia kuin he. Erään perheen äiti puolestaan muisteli, miten hän lapsuudessaan oli ihailut isoveljeään, joka oli niin vahva, iso ja ihmeellinen. Neljännessä tapauksessa 14-vuotiaasta tyttöä haastattellessani olin rivien välistä aistivani, että tyttö ihaili 20-vuotiaasta sisarpuoltaan, joka oli tytön mielestä jo täysikasvuinen, oli kihloissa ja sai tehdä mitä halusi.

Tässä otoksessa eniten **konflikteja eli riitoja** oli kahdenlaisilla sisaruspareilla. Sellaisilla sisaruspareilla, jotka olivat samaa sukupuolta ja joiden välinen ikäero oli pieni

ja jotka olivat lisäksi läheisiä keskenään ja viettivät paljon aikaa yhdessä tai sitten sellaisilla sisaruspareilla, joiden välillä oli vähän lämpöä ja läheisyyttä ja joiden välillä oli selvästi sisaruskateutta. Vähiten sisarusten välisiä riitoja oli niillä sisaruspareilla, joilla oli suuri ikäero. Kuitenkin kaikissa lasten ja nuorten sisarussuhteessa ilmeni ainakin pieniä riitoja tai konflikteja jonkin verran. Joidenkin haastateltavien mielestä lasten riidat vähenivät sisarusten tullessa vanhemmiksi. Lasten riitojen syyt olivat hyvin moninaisia. Usein riitelyä tuli hyvin arkisista asioista, kuten television katsomisesta, tietokonevuoroista ja siitä, että toinen oli ottanut toisen tavaran kysymättä lupaa. Sekä vanhempien että lasten itsensäkin mielestä riitelemineen johtui joskus sisaruskateudesta, mutta monesti myös muista syistä. Myös toisen sisaruksen ärsyttäminen tahallaan mainittiin riidan alkamisen syyksi monissa perheissä. Vanhempien mielestä sisarukset olivatkin loistavia tietämään, miten sisaruksensa saa ärsyntyneeseen. Lasten väliset riidat sisälsivät usein sisaruksen nimittelyä, huutamista sisarukselle, lähtemistä huoneesta ovet paukkuen sekä toisinaan myös ihan fyysistä toiseen käsiksi käymistä, kuten nipistelyä, potkimista, raapimista ja lyömistä. Tytöt saattoivat vetää toisiaan myös hiuksista. Fyysisesti sisarukseen kiinni käyminen oli lasten riidoissa yllättävän yleistä ja sekä pojat että tytöt saattoivat riidellessään käyttää fyysisiä keinoja. Fyysisissä riidoissa alakynteeseen jäänyt lapsi turvautui usein hädässä vanhempiensa valittaen heille sisaruksensa käytöksestä. Silloin kun sisarusten välinen ikäero oli suuri, sisarukset eivät riidellessään fyysisesti käyneet toisiinsa käsiksi tai ainakaan isommat lapset eivät niin tehneet. Myös sisarusten vanhetessa heidän riitansa muuttuivat fyysisestä tappelemisesta enemmän sanallisiksi.

Kuten jo edellä olevista luvuista on tullut ilmi useimmissa lasten sisarussuhteissa esiintyi **kilpailua ja siihen liittyvää sisaruskateutta**. Vaikea oli kuitenkin tarkkaan arvioida sitä, miten iso osuus sisaruskateudella oli haastattelemieni lasten sisarussuhteissa. Näyttäisi kuitenkin siltä, että sisaruskateuden ja muiden negatiivisten osatekijöiden määrä sisarussuhteissa ei ole verrannollinen sisarussuhteiden myönteisten osatekijöiden määrään. Myös viimeaikaiset tutkimukset sisarussuhteista tukevat tätä näkemystä (Dunn 1993, 45). Sekä viimeaikaisten tutkimusten että tämänkin tutkimuksen mukaan on olemassa sisarussuhteita, joissa on samanaikaisesti sekä paljon sisaruskateutta, riitoja, epätasapainoa ja dominoivuutta että sisarussuhteen myönteisiä osatekijöitä, kuten lämpöä, läheisyyttä, ihailua ja hoivaamista. On myös sisarussuhteita, joissa on korostuneesti enemmän joko sisarussuhteen myönteisiä tai kielteisiä osatekijöitä. Sitten voi olla vielä sisarussuhteita, joissa sekä sisarussuhteen myönteisiä että kielteisiä osatekijöitä on vähän. Tässä tutkimusotoksessa niissä sisarussuhteissa, joissa sisarukset olivat samaa sukupuolta ja heidän välinen ikäeronsa oli pieni (alle 3 vuotta), oli kaikkein eniten sisarussuhteen myönteisiä osatekijöitä, mutta samalla myös paljon kielteisiä osatekijöitä, erityisesti riitoja ja sisaruskateutta. Niissä sisarussuhteissa taas, joissa lasten välinen ikäero oli suuri (vähintään 4 vuotta), oli korostuneesti enemmän myönteisiä osatekijöitä ja vain vähän sisaruska-

teutta sekä muita negatiivisia osatekijöitä, varsinkin riitoja. Kahdessa tämän otoksen sisarusuhteessa oli puolestaan korostuneesti enemmän negatiivisia osatekijöitä, erityisesti sisaruskateutta ja riitoja, ja vain vähän myönteisiä osatekijöitä eli lämpöä ja läheisyyttä. Sisaruskateus johtui tällaisten sisarusten kohdalla mustasukkaisuudesta joko vanhemman ja sisaruksen tai sisaruksen ja toisen sisaruksen suhteesta. Lisäksi sisarukset olivat näissä tapauksissa sisaruspareja, jotka olivat joko samaa tai eri sukupuolta ja heidän välinen ikäero ei ollut pieni, mutta ei kovin suurikaan (noin 3- 4 vuotta). Sen sijaan oli vaikea sanoa oliko tässä otoksessa yhtään sellaista sisarussuhdetta, jossa olisi ollut vain vähän sekä sisarusuhteen myönteisiä että kielteisiä osatekijöitä. Tulkitsin mahdollisesti tällaiset sisarusuhteet nyt suhteiksi, joissa oli molempia sekä sisarusuhteen myönteisiä että kielteisiä osatekijöitä aika paljon, muttei kuitenkaan niin paljon kuin sisaruspareilla, jotka olivat samaa sukupuolta ja joiden välillä oli vain pieni ikäero. Tällaiset sisarusparit olivat nimittäin edellisistä poiketen joko samaa sukupuolta ja heidän ikäeronsa oli noin 3 - 4 vuotta tai sitten he olivat eri sukupuolta ja heidän ikäeronsa oli pieni tai korkeintaan 4 vuotta. Seuraavasta taulukosta näkyy sisarusuhteiden jakautuminen edellä mainittuihin luokkiin.

TAULUKKO 10. Sisaruskateuden osuus lasten ja nuorten sisarusuhteissa (F)

1. Sisarusuhteet, joissa hyvin paljon lämpöä ja läheisyyttä sekä paljon sisaruskateutta ja riitoja	6
- Sisarukset samaa sukupuolta ja heidän välinen ikäero on pieni (alle 3 vuotta)	
2. Sisarusuhteet, joissa aika paljon sekä lämpöä ja läheisyyttä että sisaruskateutta ja riitoja	5
- Sisarukset joko samaa sukupuolta ja heidän välinen ikäeronsa ei ole pieni, muttei kovin suurikaan (n. 3- 4 v.) tai he ovat eri sukupuolta ja heidän ikäeronsa on pieni tai korkeintaan n. 3 - 4 vuotta	
3. Sisarusuhteet, joissa korostuneesti enemmän lämpöä ja läheisyyttä kuin sisaruskateutta ja riitoja	11
- Sisarusten välillä iso ikäero (vähintään 4 vuotta) ja he ovat joko samaa tai eri sukupuolta	
4. Sisarusuhteet, joissa korostuneesti enemmän sisaruskateutta ja riitoja kuin lämpöä ja läheisyyttä	2
- Sisarukset ovat joko samaa tai eri sukupuolta ja heidän välinen ikäero ei ole pieni, mutta ei kovin isokaan (n. 3 - 4 vuotta)	
Yht.	23

7.3 SISARUSKATEUS AIKUISUUDESSA

Aikuisten sisarussuhteissa sisaruskateus oli haastattelemieni aikuisten mielestä selvästi *vähäisempää* verrattuna heidän lapsuuteensa ja nuoruuteensa. Useissa aikuisten sisarussuhteissa ei haastateltavieni mukaan sitä jopa esiintynyt lainkaan. Myös aikaisempien tutkimusten mukaan sisaruskateus yleensä vähenee sisarusten aikuistuesssa. Kuitenkin tutkimusotoksessani oli joitain sisarussuhteita, joissa sisaruskateutta oli jonkin verran havaittavissa myös aikuisuudessakin. Tällöin haastattelemanani aikuiset joko kertoivat olleensa itse kateellisia tai mustasukkaisia sisaruksillensa tai sitten he kokivat, että heidän omat sisaruksensa olivat heille kateellisia tai mustasukkaisia.

Kateutta ja mustasukkaisuutta aiheuttivat aikuisten sisarusten välillä edelleen aika samanlaiset ärsykkeet kuin lasten ja nuortenkin sisarussuhteissa. Seuraavissa kahdessa taulukossa näkyvät ne ärsykkeet, jotka haastatellut aikuiset mainitsivat kateutta ja mustasukkaisuutta aiheuttavina sisarussuhteissaan.

TAULUKKO 11. Kateutta sisarusten välillä aiheuttavat ärsykkeet (F)

1) Sisaruksen ominaisuudet ja taidot	2
(sisaruksen opiskelu- ja uramenestys, sisarusten fyysinen terveys)	
2) Sisaruksen lapset (jonka voisi luokitella kuuluvaksi samaan sarjaan	1
kuin lasten ja nuorten kateus sisaruksen omistamista tavaroista ja rahasta)	
3) Sisarus oli ollut jossain hauskassa paikassa, mihin itse ei ollut päässyt	1
(Sisaruksen ulkomaan matkat eri puolilla maailmaa)	

TAULUKKO 12. Mustasukkaisuutta sisarusten välillä aiheuttavat ärsykkeet (F)

1) Tilanteet, joissa vanhemmat suosivat tai arvostivat jotain lasta	4
enemmän kuin muita sisaruksia	
2) Sisaruksen saama yhteiskunnallinen arvonanto	1

Tässä otoksessa eniten sisaruskateutta aikuisten sisarusten suhteissa aiheuttivat *tilanteet, joissa vanhemmat suosivat tai arvostivat jotain lasta enemmän kuin muita sisaruksia*. Tällaisista sisaruskateustilanteista oli yhteensä neljä mainintaa. Muista kateutta tai mustasukkaisuutta aiheuttavista ärsykkeistä oli joko kaksi tai useammin vain yksi maininta. Jos sisaruskateus jaetaan sekä mustasukkaisuuden että kateuden tunteisiin, niin molempia tunteita mainittiin koettavan lähes yhtä usein. Mustasukkaisuudesta oli viisi mainintaa ja kateudesta neljä mainintaa.

Ainoastaan kolme haastattelemaani aikuista yhdeksästä tunnusti itse tunteneensa kateutta tai mustasukkaisuutta jotain sisarustaan kohtaan vielä aikuisiässä. Loput kuusi haastateltavistani eivät omasta mielestään olleet kateellisia tai mustasukkaisia sisaruksilleen enää aikuisina. (Yksi haastattelemistani lasten vanhemmista oli ainoa lapsi) Kaikki ne kolme haastateltua, jotka kertoivat tunteneensa sisaruskateutta vielä aikuisiässäkin, olivat naisia. Näiden naisten sisaruskateuden (tässä tapauksessa mustasukkaisuuden) oli aiheuttanut se, että *heidän vanhempansa tai toinen vanhemmista olivat jollain tavalla suosineet, auttaneet tai tukeneet jotain toista sisarusta enemmän kuin heitä itseään. Kahdessa tapauksessa mustasukkaisuutta oli aiheuttanut se, että haastateltujen äidit olivat suojelleet, hoivanneet tai auttaneet enemmän perheen kuopusta tämän ollessa jo aikuinen kuin heitä vanhempia sisaruksia.*

Jos mä oon ihan rehellinen, niin mulla oli sellainen vaihe aikuisiällä, että äiti on ikään kuin hylännyt mut. Semmonen olo, se tuli jostain tilanteesta, että mä koin, että eihän se vieläkään välitä musta silleen, kun se välittää pikkusiskosta. Kun mä mietin sitä asiaa päädyin siihen, että äiti on aina luottanut, että mä pärjään ja huolehdin itsestäni. Mut jossain vaiheessa iskee sellanen "pikkulapsi" päälle, että miksei kukaan musta huolehdi. Surullisuutta siitä, että miksen mä saa koskaan olla heikko. Kohdistu äitiin, ei pikkusiskoon, koska eihän se ollu siihen syyllinen. Mä yhdessä vaiheessa puhuin siitä mun tyttökaverillekin aika paljon. Kun mä esimerkiksi soitin äidille, niin äiti alkoi aina puhua pikkusiskosta ja sen lapsesta, miten se on ihana ja kaikkea. Se ei kysynyt multa mitään miten mä voin. Se ei varmaan tajunnut vaan. (Peltosen perheen äiti)

Äidiltä raha on helpommin irronnut Mattiin. Kyllähän mä ymmärrän sen järjellä, mutta tunnetasolla se tuntuu epäoikeudenmukaiselta, vaikka se oli taloudellisesti vaikeampaa aikaa äidille mun nuoruus. Kun Matti on ainut poika ja kuopus, äiti on tavallaan lellinytkin Mattia. Vieläkään ei päästä irti tai on hyvin helposti taloudellisesti auttamassa tai suojelemassa ja hoivaamassa. (Keinäsen perheen äiti)

Kolmannessa tapauksessa oli kyse siitä, että haastatellun vanhemmat olivat aina arvostaneet ja tukeneet perheen poikien tekemisiä ja uskoneet poikien kykyihin enemmän kuin perheen kahden tyttären.

Poikiin on luotettu ja heitä on aina tuettu ja kannustettu siinä, mitä ne tekee. On uskottu, että pojat kyllä pystyy, mutta tyttöjen kykyihin ei ole luotettu. Poikia on ihan konkreettisesti tuettu taloudellisestikin heidän yritystoimintaa. Tytöille ei ole edes annettu sitä mahdollisuutta. Kyllä meille molemmille siskoille on tullut sellainen puolustusreaktio vanhempia kohtaan. Aina me siihen törmätään. (Soinisen perheen äiti)

Yhdenkään näiden kolmen naisen mustasukkaisuus ei ollut kuitenkaan heidän mielestään vaikuttanut heidän sisarussuhteisiinsa. He sanoivat olleensa joko vihaisia, surullisia tai kokeneet epäoikeudenmukaisuutta vanhempiaan kohtaan, mutta ei sisaruksiaan.

Yksi edellä mainituista mustasukkaisuutta kokeneista naisista kertoi myös jossain vaiheessa aikuisuudessa kokeneensa lievää kateutta pikkusiskonsa *hyvästä opiskelu- ja uramenestyksestä sekä yhteiskunnallisesta arvostuksesta*, mitä tämä oli saanut osakseen. Nainen oli itse jäänyt lastensa synnyttyä kotiin ja kertoi, että tunsii tällöin ehkä olevansa jollain tavalla huonompi kuin sisaruksensa. Tämä kateus oli hänen mielestään ollut kuitenkin aika lievää ja ohimenevää.

Ehkä mä olin kokenut, että Kirsti on niin uranainen ja järkevä, mä oon jotenkin huonompi. Kirsti on niin hienosti opiskellut ja saanut sellaista yhteiskunnallista arvostusta, jonka minäkin mielelläni ottaisin. On tutkijana yliopistossa... Toisaalta oon ylpeä siitä, että jäin kotiin ja kasvatin lapset itse. Uskon, että tein oikea valinnan. Nyt varsinkin on hyvä sanoa, kun itse opiskelen ja kaikki on hyvin. (Keinäsen perheen äiti)

Tämä nainen kertoi myös, että hän on ollut kateellinen sisaruksillensa siitä, että *he ovat terveitä*, kun taas hän on itse perinyt pysyvän perinnöllisen sairauden.

Nyt sekin tulee mieleen, että mä oon perinyt sellaisen perinnöllisen sairauden. Vaikka mä pärjään sen sairauden kanssa ihan hyvin, se ei ikinä lähde pois. Tulee mieleen, että miksi minä. Siitäkin voi tosiaan olla kateellinen, että toiset on terveitä, vaikka mun sisarukset on kyllä suhtautuneet hienosti mun sairauteen. (Keinäsen perheen äiti)

Kovin moni (6/9) haastattelemistani aikuisista ei uskonut, että heidän sisaruksensa olisivat olleet heille kateellisia tai mustasukkaisia nyt aikuisena tai ainakaan he eivät olleet siitä tietoisia, vaikka näin olisikin ollut asian laita. Ainoastaan kolmessa tapauksessa haastateltavat arvelivat jonkun sisaruksistansa olevan heille kateellinen tai mustasukkainen vielä aikuisenakin. Näissäkin kolmessa tapauksessa kysymyksessä olivat taas naiset. Yksi haastattelemanin nainen kertoi, että toinen hänen isoista siskoistaan on elämässään katkeroitunut vuosien varrella, koska ei ole toiveistaan huolimatta saanut kuin yhden lapsen ja *on sen vuoksi kateellinen hänelle, jolla on kolme lasta*.

Sillä on selkeätä kateutta mua kohtaan. Mä luulen, että se johtuu paljon lapsista, sillä muuten sillä on elämä mallillaan. Sillä on edellisestä liitosta lapsi, mutta siltä jäi puuttumaan se lapsi tän uuden miehensä kanssa. Mä luulen, että se oli sellanen asia, että se katkeroititti sitä hirveesti. Ei se sitä selvästi kerro mulle eikä mun pikkusiskolle, se on meille molemmille jotenkin katkera ja kateellinen, mutta kyllä sen vaan aistii, kun se katsoo ja puhuu. Sitten se saattoi yhteen aikaan, kun me oltiin oltu sen luona käymässä,

aina sen jälkeen haukkua mun äidille mua ja mun lapsia. Se haukkui meidät kaikki heti, kun me oltiin lähetty. Lapset on ihan häiriintyneitä ja mä oon ihan hirveä ja sehän jo kertoi. Kateudeksi mä sen luokittelen. Se on mun edes hyvää pataa, mutta sitten haukkuu mut. Mitäs muuta se voisi olla, kun jonkinlaista kateutta. (Peltosen perheen äiti)

Myös toinenkin haastattelemanin nainen uskoi isonsiskonsa olevan hänelle kateellinen. Tässä tapauksessa oli haastattelemanin naisen mukaan kyse puolestaan siitä, että isosisko on vieläkin hänelle kateellinen tai oikeammin mustasukkainen siitä, että *hän on aikanaan perheen kuopuksena ja "iltatähtenä" saanut hemmotellumman ja vapaamielisemmän kasvatuksen kuin perheen vanhimmat lapset.*

Vieläkin mun vanhempi sisko muistaa katkerana, miten mä olin itsekäs ja sain paremman kohtelun kuin vanhemmat sisarukset. Musta hänen muistonsa ovat hiukan liioiteltuja. (Jaatisen perheen äiti)

Kummassakin edellä mainitussa tapauksessa toisen sisaruksen taholta tuleva sisaruskateus oli naisten arvion mukaan vaikuttanut jonkin verran negatiivisesti sisarusten väleihin. Viimeisessä tapauksessa haastattelemanin nainen arveli, että hänen pikkuveljensä saattaa tuntea hieman kateutta häntä kohtaan siitä, että *hän päässyt niin paljon matkustelemaan maailman eri kolkissa.* Tämä kyseinen kateus on ollut kuitenkin luonteeltaan niin pientä, ettei se hänen mielestään ollut vaikuttanut mitenkään heidän väleihinsä ja toisaalta pikkuveli on ollut myös iloinenkin siitä, että hän on nähnyt maailmaa.

Lapsuuteen verrattuna sisaruskateus oli aikuisuudessa useimmiten *voimakkuudeltaan myös vähäisempää.* Ehkä aikuiset olivat osanneet paremmin työstää sisaruskateuden tunteitaan ja siten päästä niiden yli helpommin, tai sitten he osasivat paremmin arvioida tilanteita, joissa kateutta ja mustasukkaisuutta saattaisi syntyä, ja että heidän kateuden ja mustasukkaisuuden tunteensa eivät yleensä yltäneet enää sellaisiin mittoihin kuin lapsuudessa. Esimerkiksi jos aikuisuudessakin oli ollut selkeästi sellaisia tilanteita, joissa heidän vanhempansa olivat suosineet tai arvostaneet jotain lapsistaan enemmän kuin muita tai jos vanhemmilla oli ollut läheisempi suhde johonkin lapsista kuin muihin, aikuiset olivat usein oppineet hyväksymään tällaiset tilanteet ja mustasukkaisuutta ei aina edes tällöin koettu.

Esikoinen on vanhempien taholta erikoisasemassa vielä aikuisenakin. Nykyään sen kokee, että se on luonnollista, että se on näin. Sitä on aikuisena ruvennut tajuaan, että näin se menee. (Soinisen perheen isä)

Lapsena mä oli mustasukkainen siitä, kun mun isä ja vanhin veli lähti yhdessä pilkille ja niillä oli yhteisiä harrastuksia. Nyt vanhempana tajuaa, että se oli tahatonta, niillä vaan synkkasi keskenään. (Saarisen perheen isä)

Tosin yksi haastattelemanin nainen kertoi, että koska hän nyt aikuisena tiedostaa vanhempiensa epätasa-arvoisen kohtelun paremmin kuin lapsuudessa, hänen mustasukkaisuutensa on voimakkaampaa nyt aikuisuudessa kuin lapsena.

Nyt aikuisena mun sisaruskateus on voimakkaampaa, kun tajuaa, ettei se ole oikein, että suositaan. (Soinisen perheen äiti)

Vaikka kateuden ja mustasukkaisuuden tunteita sisaruksia kohtaan ei aikuisuudessa kovinkaan paljoa kerrottu koettavan, eivät kateuden ja mustasukkaisuuden tunteet aikuisuudessa muuten täysin vieraita tunteita olleet. Jokainen haastateltavani kertoi joskus aikuisuudessa toki kokeneensa kateutta jotain ystäväänsä, työkaveriaan, tuttavaansa tai yli päätänsä jotain ihmistä kohtaan. Kukaan haastateltavistani ei kuitenkaan tunnustautunut kovin kateelliseksi ihmiseksi ja silloinkin kun haastateltavani kertoivat olleensa kateellisia jollekin, sitä ei ollut heidän mukaansa kestänyt kovin pitkään. Kateutta oltiin saatettu kokea sellaisista asioista, mistä itsellä oli ollut puutetta. Yleisiä kateuden aiheita olivat lahjakkuus ja menestyminen työelämässä, yhteiskunnallinen arvonto, raha ja materia. Mustasukkaisuutta taas oltiin aikuisena joissain tapauksissa saatettu kokea parisuhteissa, varsinkin parisuhteen alkuvaiheessa. Rajasin tarkoituksella parisuhteisiin kuuluvan mustasukkaisuuden täysin tämän tutkimuksen ulkopuolelle. Yksi haastattelemanin nainen kertoi myös tunteneensa vielä aikuisenakin mustasukkaisuutta isänsä uusille vaimoille, jotka olivat vieneet suuren osan hänen isänsä ajasta, huomiosta, energiasta ja rahoista. Lisäksi tämä nainen kertoi olevansa vielä aikuisenakin vähän kateellinen ehjille, ihanille perheille, sillä ne muistuttavat häntä siitä, mistä hän on itse jäänyt paitsi lapsuudessaan ja nuoruudessaan. Hänen oma lapsuuden perheensä oli nimittäin aikoinaan hajonnut hänen vanhempiensa avioeroon.

7.3.1 Millaisia tunteita ovat kateus ja mustasukkaisuus aikuisten mielestä?

Myös haastattelemanin aikuiset käyttivät toisinaan lasten ja nuorten lailla sanoja kateus ja mustasukkaisuus synonyymisesti tarkoittaen samaa tunnetta, vaikka aikuisille näiden sanojen merkityssisällöt ja eroavaisuudet toisistaan olivat toki tuttuja. Vaikka aikuiset näyttivät käyttävän sanoja kateus ja mustasukkaisuus sekä niihin viittaavia tunteita arkipuheessaan ja -ajattelussaan itsestään selvinä käsitteinä, he harvoin olivat syvällisem-

min miettineet, mitkä olivat kateuden ja mustasukkaisuuden tunteiden selkeät eroavaisuudet.

Haastattelemanani aikuiset kuvasivat kateuden ja mustasukkaisuuden tunteita hyvin epämiellyttäväksi kokea, sillä kumpaankin tunteeseen sisältyi heidän mukaansa jollain tavalla kipua. Kipua aiheuttivat näihin tunteisiin mahdollisesti liittyvät muut tunteet, kuten alemmuuden tunne, suru, viha, itsesääli, tunne epäoikeudenmukaisuudesta sekä katkeruus. Näitä muita tunteita saattoi esiintyä erilaisina yhdistelminä jonkun näistä tunteista painottuessa enemmän, jonkun vähemmän ja joku edellä mainituista tunteista ei ehkä esiintynyt ollenkaan. Mustasukkaisuutta haastateltavani kuvasivat intensiteetiltään voimakkaampana ja vielä enemmän kipua tuottavana tunteena kuin kateutta, mutta mustasukkaisuutta myönnettiin kuitenkin tunnettavan yleisesti ottaen paljon vähemmän kuin kateutta. Kuten jo aikaisemmin olen maininnut, en halunnut tässä tutkimuksessa juuri käsitellä parisuhteeseen liittyvää mustasukkaisuutta. Kateutta tunnettiin taas useimmiten vain nopeasti ohikiitävänä kipeänä häivähdyksenä. Jos kateuden tunne oli voimakkaampi luonteeltaan, se saattoi aiheuttaa jonkin aikaa etenkin alemmuuden tunnetta ja itsesääliä.

Kateus menee nopeasti ohi, korkeintaan kestää yhden illan. Silloin tunnen itsesääliä ja huonommuutta. (Keinäsen perheen isä)

Aikuiset pitivät lapsia enemmän kateuden ja mustasukkaisuuden tunteita *moraalisesti huonoina, epäsovivina ja tuhoavina tunteina*. Moraalisesti arvioituna aikuiset luonnehtivat varsinkin kateutta *alhaiseksi tunteeksi*, josta saattoi edellisessä kappaleessa mainittujen tunteiden ohella kokea myös *huonoa omatuntoa ja syyllisyyttä*. Etenkin jos kateus kohdistui johonkin läheiseen ihmiseen, josta piti, kuten juuri sisarukseen tai hyvään ystävänsä. *Mustasukkaisuutta* haastateltavani sen sijaan pitivät kateutta *ymmärrettävämpänä ja moraalisesti oikeutettumpana tunteena*. Myös aikaisempien kateus- ja mustasukkaisuustutkimusten mukaan ihmiset pitäisivät kateutta moraalisesti paheksuttavampana tunteena kuin mustasukkaisuutta, sillä mustasukkaisuuden ajatellaan olevan monesti oikeutettua taistelua rakkauden saamiseksi, kun taas kateuden ajatellaan olevan vain sellaisen asian haluamista, joka ei moraalisesti kuulu kadehtijalle (Alberoni 1993, 37).

Musta kateus on hirveä, yksi pahimpia tunteita. Usein se johtaa siihen, että sä katkeroidut. Se tuo mukanaan muita negatiivisia tunteita. Se on sellainen, et se jäytää ihmistä ja se alkaa näkyä musta ihmisen silmissä ja ulkoisessa olemuksessa, sellainen katkera kademielinen ihminen. Musta se on hirveän tuhoava tunne, jos sitä ei pysty hillitsemään mitenkään tai työstämään. Mä lähinnä säälin ihmisiä, jos ne on kateellisia, musta niiden elämän täytyy olla aika inhottavaa... Mustasukkaisuuskin on samanlainen kauhean negatiivinen, voimakas, tuhoava tunne kun kateus, mutta kateus on mun mielestä alhai-

sempaa kuin mustasukkaisuus. Mustasukkaisuutta voi ymmärtää paremmin. (Peltosen perheen äiti)

Silti tässä tutkimusotoksessa molempia tunteita pidettiin siis *moraalisesti huonoina, epäkypsinä ja ei mitenkään jaloina tunteina*. Yksi haastateltava, jolla oli kristillinen maailmankatsomus, oli myös sitä mieltä, että kateus ja mustasukkaisuus *eivät ole ainakaan Jumalalta tulevia ja Jumalan mielen mukaisia tunteita*. Kuitenkin jokainen haastateltavani myönsi kateuden ja mustasukkaisuuden olevan *inhimillisiä, ihmisluontoon kuuluvia tunteita*, joihin jokaisella on taipumusta tietyissä tilanteissa. Kateuden ja mustasukkaisuuden tunteilla oli joidenkin aikuisten mukaan myös *tärkeä ja terve puolensa* siinä mielessä, että *näitä tunteita tuntiessa ihminen huomaa sen, ettei häntä ole kohdeltu oikein*. Siitä huolimatta lasten ja nuorten tavoin aikuisetkin pyrkivät monesti salaamaan kateuden ja mustasukkaisuuden tunteensa toisilta ihmisiltä ja etenkin tunteidensa kohteelta. Aikuisilla näiden tunteiden salaamisen motiiveina näyttivät olevan selvästi sekä narsistiset että moraaliset syyt. Aikuiset näyttivätkin pyrkivän lapsiin verrattuna vielä useammin kätkeään toisilta ihmisiltä kateutensa ja mustasukkaisuutensa, vaikka aikuisten oli toisaalta helpompi myös avoimesti myöntää toisille ihmisille ja itselleen oma kateutensa ja mustasukkaisuutensa kuin lasten ja nuorten.

7.3.2 Aikuisten selviytymiskeinot sisaruskateustilanteissa

Kaikki haastattelemanani aikuiset olivat sitä mieltä, että jos ihminen tuntee kateutta ja mustasukkaisuutta, hänen tulisi yrittää jotenkin työstää näitä tunteita itsessään sekä yrittää sitä kautta päästä näistä tunteistansa eroon ja kasvaa niiden yli. Lazaruksen kognitiivis-sosiaalisen emootioteorian näkökulmasta haastattelemanani aikuiset näyttivätkin ajattelevan, että he ovat etupäässä *itse vastuussa kateuden ja mustasukkaisuuden tunteistansa* tai että *he pystyvät ainakin vaikuttamaan tunteisiinsa*. Aikuisten oman vastuullisuuden korostaminen kateuden ja mustasukkaisuuden tunteidensa synnyssä vaikutti puolestaan niihin selviytymiskeinoihin, joita he kateus- ja mustasukkaisuustilanteissa valitsivat. Aikuiset valitsivat selviytymiskeinoikseen *enemmän emotionaaliskognitiivisia kuin ongelmakeskeisiä selviytymiskeinoja* eli he suuntautuivat useammin itseensä päin tilanteesta selviytyäkseen ja yrittivät näin muuttaa omaa suhtautumistaan kateus- ja mustasukkaisuustilanteisiin.

Kaikilla haastattelemillani aikuisilla oli myös lähes samanlaisia selviytymiskeinoja, joiden avulla he käsittelivät ja työstivät omia kateuden ja mustasukkaisuuden tunteitaan, jos heillä näitä tunteita ilmeni. Silloin kun kateuden tai mustasukkaisuuden tunne kävi vain hetken häivähdyksenä mielessä, eivät haastateltavani aina tunteneet tarvitsevansa

mitään erityistä keinoa tunteen työstämiseksi. Usein he vain silloin *suuntasivat ajatuksensa muualle ja yrittivät unohtaa äsken kokemansa ikävän tunteen.*

Kun tunne on lyhytaikainen, hetken kestää, niin se unohtuukin pian. Omat asiat on niin päällimmäisinä ja löydän ympäristöstäkin heti monenlaisia mielenkiinnon kohteita.
(Saarisen perheen isä)

Sen sijaan silloin kun kateutta ja mustasukkaisuutta koettiin voimakkaammin, kauemman aikaa tai tunne häiritsi ihmissuhteita, haastateltavani yrittivät tietoisesti valita jonkin selviytymiskeinon, jonka avulla voisi päästä näistä epämiellyttävistä tunteista eroon. Haastattelemieni aikuisten yleisimpänä selviytymiskeinona niin sisaruskateus-, kuin muissakin kateus- ja mustasukkaisuustilanteissa oli *pohdiskella näitä tunteitansa ja yleensäkin asioitansa tällöin vähän tarkemmin.* Haastattelemanani aikuiset yrittivät tällöin ensinnäkin *selvittää itselleen, miksi he ovat kateellisia tai mustasukkaisia sekä onko heillä todellista syytä olla kateellinen tai mustasukkainen toiselle ihmiselle.* Jotta haastateltavani pystyivät helpommin vastaamaan jälkimmäiseen kysymykseen kielteisesti, heitä auttoi tällöin *niiden kaikkien asioiden muisteleminen, mitkä heillä olivat hyvin ja mihin he olivat tyytyväisiä elämässään sekä toisinaan myös niiden asioiden ajattelemisen, mitkä heillä olivat puolestaan ehkä paremminkin kuin heidän kateutensa tai mustasukkaisuutensa kohteella.* Lisäksi kateuden tunteen työstämisessä haastateltaviani auttoi myös *sen asian oivaltaminen ja hyväksyminen, että ihminen ei aina saa elämässään kaikkea, mitä hän haluaisi.*

Kyllä mä silloin varmaan mieltisin miksi mä oon kateellinen. Onko siihen syytä ja onko siinä mieltä. Alkaisin miettiä, mitä kaikkea mulla on. Sitten mä lopulta varmaan päätyisin siihen, ettei mun tarvitse ollakaan kateellinen. (Peltosen perheen äiti)

Koen huonoa omatuntoa, jos on hyvä tuttava ja tunnen häntä kohtaan kateutta. Äkkiä pyrin käsittelemään kateuttani. Mietin, että mitä mulla on. Pyrin löytämään omasta elämästä hyviä puolia. Yritän hyväksyä, ettei kaikkea voikaan saada ja ehkä hänellä ei ole jotain, mitä minulla on. (Saarisen perheen äiti)

Niitä tunteita tulee kohdella kuten negatiivisia tunteita muutenkin. Testaan onko totta. Sitten yritän unohtaa ja katsoa positiivista. (Keinäsen perheen isä)

Ehkä funtsaan ja työstän kateutta, sitä tuntiessani. Esimerkiksi kateus siskoa kohtaan on ollut sellaista ryhdistäytymistä. Että katsoo itseään ja niitä hyviä puolia, onnistumisiansa. Hyväksyy itsensä ja siskonsa sellaisina kuin me ollaan. Sitten pystyy olemaan iloinen

niistä hänenkin vahvuuksistaan. Ollaan vain erilaisia, ollaan tehty erilaisia valintoja. (Keinäsen perheen äiti)

Sisaruskateuteen kuuluvan mustasukkaisuuden työstämisessä haastateltavia auttoi puolestaan *sen asian ymmärtäminen ja hyväksyminen, että ihmisten välisiin suhteisiin vaikuttavat niin monet asiat ja siksi esimerkiksi "henkilökemioista" tai joistain muista syistä johtuen vanhemmilla tai toisella vanhemmista saattoi olla läheisempi ja parempi suhde sisaruksen kanssa kuin mitä haastateltavalla itsellä oli vanhempinsa.*

Kyllä mä semmosen tiedän, että mun isä ja toinen veli on niin valtavan samanluonteisia ja ne niinku ymmärtää sanoittakin toisiaan. Siinä nyt on. En mä koe sitä niin negatiivisena. Mä oon jotenkin kasvanut omaksi itsekseksi. Mä menin ensimmäiseksi naimisiinkin veljistä. (Saarisen perheen isä)

Aina ei tunteiden ja asioiden pelkkä järjen tasolla tapahtuva työstäminen ollut riittävä selviytymiskeino, vaan *kipeitä tunteita täytyi käydä läpi myös tunnetasolla. Varsinkin vanhempien epätasa-arvoisesta kohtelusta johtuva mustasukkaisuus ja myös muukin mustasukkaisuus mainittiin usein sen verran voimakkaaksi tunteeksi, että mustasukkaisuuteen sisältyvien erilaisten muiden tunteiden kirjoa vihasta aina suruun ja tuskaan asti oli saatettu joutua useastikin käymään tunnetasolla läpi, ennen kuin kipeältä tuntuva mustasukkaisuuden tunne oli hellittänyt.*

Välillä olen kaikki ne tunteet käynyt läpi: viha, tuska, ärsytys. Ne on olleet semmoisia, joista ei olisi saanut puhua meidän perheessä. Nyt mulla on laantunut se, kun olen sitä työstänyt. Käynyt läpi asioita. (Soinisen perheen äiti)

Mustasukkaisuus isän vaimoja kohtaan on ollut sellaista surua. Sitä mä oon itkenyt ihan omassa rauhassa. Mä muistan, että yhdessä vaiheessa oli ihmeellistä, miten mä heräsin sellaisiin uniin. Sitä joutui ihan itkemään, mutta sillä tavalla se sulikin pois. (Keinäsen perheen äiti)

Hyvänä keinona kateuden ja mustasukkaisuuden tunteiden työstämisessä nähtiin myös näistä vaikeista *tunteista puhuminen ja käsitteleminen jonkun läheisen ja luotettavan ihmisen kanssa. Tällaisia ihmisiä olivat yleensä aviopuoliso, sisarus tai hyvä ystävä.*

Keskustelen varsinkin mun miehen kanssa. Hän saa ensimmäisenä kuulla kaikista mun vaikeista tunteista. Meillä on avoin, hyvä suhde. Pystytään kertomaan toisillemme mitä halutaan. (Keinäsen perheen äiti)

Nyt aikuisena tajuaa, ettei se ole oikein, että mun vanhemmat suosivat perheen poikia... Ollaan käyty keskenään siskon kanssa läpi näitä juttuja. (Soinisen perheen äiti)

Mulla oli sellainen vaihe ihan aikuisiällä, että äiti on ikään kuin hylännyt mut... ettei se vieläkään välitä musta sillä tavalla kun se välittää pikkusiskosta... Mä yhdessä vaiheessa puhuin mun hyvälle tyttökaverillekin siitä aika paljon. (Peltosen perheen äiti)

Harvoin haastateltavani sanoivat *kertovansa* kuitenkin *kateutensa tai mustasukkaisuutensa kohteelle itselleen kateudestansa tai mustasukkaisuudestansa*. Näinkin oli tosin joissain tapauksissa tehty ja se oli tällöin usein auttanut näiden tunteiden ylipääsemisessä. Haastateltavani kertoivat, että kateuden myöntäminen kateutensa kohteelle oli helpompaa, jos asia kerrottiin *huumorilla höystettynä* tai siinä muodossa, että *sanottiin toiselle mieluummin ihailevansa tätä* kyseisessä asiassa kuin olevansa tälle kateellinen.

Kateus helpottaa, kun sanon sen sille ihmiselle, kelle olen kateellinen, vaikka huumorin avulla. (Keinäsen perheen isä)

Yleensä haluan kateutta tuntiessani sanoa sille ihmiselle, että ihailen häntä, koska ihmiset eivät aina osaa arvostaa sitä, mikä on hyvin. (Keinäsen perheen äiti)

Yksi haastattelemani nainen kertoi nyt aikuisena jopa selvittäneensä avoimesti puhumalla pikkusiskonsa kanssa kaikki heidän lapsuus- ja nuoruusaikoina sekä myös nuorena aikuisena koetut sisaruskateuden tunteensa. Tähän kaikista sisaruskateustilanteista puhumiseen puolin ja toisin siskon kanssa oli kulunut pari kolme vuotta, mutta se oli haastattelemani naisen mukaan kannattanut, sillä hän kertoo olevansa nyt näiden *terapeutistien keskustelujen* vuoksi tosi hyvissä ja läheisissä väleissä siskoonsa.

Meidän välit on nyt uskomattoman hyvät, mutta se vaati vuosien taistelun ja työn, että me päästiin siihen. Opiskeluaikoinakin meillä oli vielä aivan älyttömiä riitoja. Se vaati mielettömän selvittelytyön kyllä, mutta nyt on monta vuotta oltu tosi hyviä ystäviä. Sisko on mulle rakkain ihminen lasten jälkeen tässä maailmassa. Me oikeen kelattiin lapsuusjuttuja, ihan käytiin niitä läpi. Silloin niitä muistikin, nyt on alkanut jo unohtaa. Me jauhettiin ja jaariteltiin, juotiin kaljaa ja jauhettiin jälleen niitä juttuja. Me käytiin sellainen prosessi, oikea terapia keskenämme. Sitä kesti ehkä noin pari kolme vuotta, ei ollut mikään yhden yön keskustelu. Sitä käytiin pitkään ja hartaasti. (Peltosen perheen äiti)

Aina ei sisaruskateuden avoin selvittäminen asianomaisten kanssa ollut kuitenkaan mahdollista, vaikka haastateltavani sitä olisivat halunneetkin, sillä asianomaiset sisarukset tai vanhemmat eivät haastateltavien mielestä olleet aina halukkaita tai kykeneviä selvittä-

mään ja myöntämään kyseisiä asioita.

En ole käyty vastaavanlaisia avoimia keskusteluja muiden sisarusten kanssa. Niiden kanssa ei oikein pysty. Ne vetäytyy kaikesta tollasesta. (Peltosen perheen äiti)

Eivätkä he itsekään olleet aina pystyneet ottamaan asiaa suoraan puheeksi. Varsinkin vanhempien epätasa-arvoisesta kohtelusta johtuvasta mustasukkaisuudesta oli ollut vaikea puhua suoraan vanhemmille.

En ole äidillekään pystynyt sanomaan suoraan, että ne vertailee meitä. Ei se huomaa sitä ollenkaan. Mutta on tullut joskus sanottua äidille jotain esikoisen asemasta, mutta en jaksa välittää siitä kauheasti. (Soinisen perheen isä)

Yksi haastattelemanin nainen kertoikin, että hän on punninnut eri vaihtoehtoja ja tullut siihen tulokseen, että paras tapa kestää vanhempien epätasa-arvoisesta kohtelusta johtuva mustasukkaisuus on hänelle lopultakin se, *ettei hän ole tekemisissä vanhempiensa kanssa kovin paljoa*, vaikka muodolliset välit heihin onkin säilyttänyt. Sen sijaan hänkin on työstänyt sisaruskateuttansa yhdessä siskonsa kanssa puhuen ja se on auttanut häntä.

Sisaruskateuteen ja kateuteen yleensäkin haastateltavani saattoivat reagoida myös siten, että kateutta tuntiessaan he *sisuuntuivat yrittämään entistä enemmän menestyäkseen vielä paremmin jossakin itselle tärkeässä asiassa*.

Nuorena aikuisena mun veljet pärjäsivät koulussa paremmin kuin mä ja olin heille siitä kateellinen, koska ajattelin, että isä arvostaa heitä enemmän. Se on vaikuttanut muhun ehkä silleen, että yritän todistaa jotain itselleni ja muille. Mulla on esimerkiksi sama ammatti kuin isällä. En ole puhunut veljilleni ja isälle tästä, mutta ammatinvalintapsykologilla muistan pohtineeni näitä asioita ääneen. (Keinäsen perheen isä)

Hyvänä selviytymiskeinona kateustilanteisiin haastateltavat mainitsivat lisäksi sen, että *kun huolehtii siitä, että on oman elämänsä perusasiat kunnossa ja on siltä osin elämäänsä suhteellisen tyytyväinen*, niin pieni kateuden pistos silloin tällöin ei heilauta elämän kokonaistasapainoa tai mielenrauhaa.

Perusasiat kun on kunnossa, se on sellainen perusta, että jos jotain vaihtelua tapahtuu, niin se ei hetkauta sitä kokonaisuutta. Toki tunteita on aina, mutta ne menee ohi. Ne on vain osa sitä kokonaisuutta. (Saarisen perheen isä)

Seuraavasta taulukosta näkyy yhteenvedona mitä kaikkia eri selviytymiskeinoja aikuiset käyttivät sisaruskateuden tunteidensa työstämiseksi. Näistä selviytymiskeinoista kahdek-

san ensimmäistä ovat selkeästi emotionaaliskognitiivisia selviytymiskeinoja, joissa ihminen suuntautuu itseensä pyrkien muuttamaan omaa suhtautumistaan kateus- ja mustasukkaisuustilanteeseen. Yhdeksäs selviytymiskeino, jossa ihminen avoimesti kertoo kateutensa tai mustasukkaisuutensa tunteidensa kohteelle, on mielestäni sekä emotionaaliskognitiivinen että ongelmakeskeinen selviytymiskeino, sillä siinä ihminen pyrkii sekä muuttamaan omaa suhtautumistaan tunteisiinsa että muuttamaan myös ulkoista ympäristöä. Kun taas kolme viimeistä ovat enemmän ongelmakeskeisiä, ulkoista ympäristöä muuttamaan pyrkiviä toiminnallisia selviytymiskeinoja. Taulukosta käy ilmi myös se, kuinka moni haastatelluista kertoi käyttävänsä kutakin selviytymiskeinoa.

TAULUKKO 13. Aikuisten selviytymiskeinot sisaruskateuden tunteiden
työstämiseksi

(F)

Emotionaaliskognitiiviset selviytymiskeinot:

A. Hetkellisissä kateus- ja mustasukkaisuustilanteissa

- 1) Asian unohtaminen ja ajatusten siirtäminen muihin asioihin 10

B. Voimakkaammissa ja pitempikestoissa sisaruskateustilanteissa

- 2) Miettiä miksi on kateellinen tai mustasukkainen toiselle ja onko siihen todellisuudessa mitään syytä 10
- 3) Miettiä oman elämänsä hyviä asioita, joihin on tyytyväinen 10
- 4) Miettiä mitkä asiat ovat itsellä paremmin kuin kateuden kohteella
- 5) Hyväksyä se, että kaikkea ei voi aina saada, mitä haluaa 2
- 6) Hyväksyä se, että erilaisista syistä johtuen joillakin ihmisillä on paremmat välit kuin toisilla 3
- 7) Tunteiden läpi eläminen, usein surutyö 2
- 8) Kateudesta ja mustasukkaisuudesta puhuminen jonkun luotettavan ihmisen kanssa 4

Sekä emotionaaliskognitiivinen että ongelmakeskeinen keino:

- 9) Kateudesta ja mustasukkaisuudesta puhuminen asianomaisen ihmisen kanssa 3

Ongelmakeskeiset selviytymiskeinot:

- 10) Olla vähemmän tekemisissä sisaruskateutta aiheuttavan ihmisen kanssa, jos hänen kanssaan ei voi selvittää asioita avoimesti 1
- 11) Tehdä enemmän työtä oman menestyksensä eteen 2
- 12) Huolehtia siitä, että oman elämän perusasiat ovat kunnossa. 1

Mitään eroja miesten ja naisten välillä ei juuri ollut niissä tavoissa, joilla aikuiset kateuden ja mustasukkaisuuden tunteitansa työstivät. Sekä naiset että miehet pyrkivät yleensä käyttämään emotionaaliskognitiivisia selviytymiskeinoja kateus- ja mustasukkaisuustilanteissa. Tyypillisintä oli, että he pyrkivät muuttamaan suhtautumistansa kateuden ja mustasukkaisuuden tunteisiinsa miettimällä niitä syitä, miksi he ovat kateellisia tai mustasukkaisia jollekin, sekä muistelemaan niitä asioita, jotka ovat itsellä hyvin ja ehkä vertailemaan oman elämänsä hyviä puolia kateuden tai mustasukkaisuuden kohteensa kanssa. Myös molemmat sukupuolet mainitsivat selviytymiskeinokseen itsensä sekä asioiden hyväksymisen sellaisena kuin ne olivat. Kuitenkin tunteiden läpi elämistä ja siihen liittyvää eräänlaista surutyötä selviytymiskeinona eivät tässä otoksessa maininneet ollenkaan miehet, vaan ainoastaan kaksi naista. Näillä molemmilla naisilla tunteiden läpi elämistä ja surutyötä olivat vaatineet vanhempiin liittyvä, voimakkaita tunteita sisältävä mustasukkaisuus. Sen sijaan sekä naiset että miehet kertoivat puhuvansa kateudestansa tai mustasukkaisuudestansa joko jonkun luotettavan ihmisen kanssa tai tunteidensa kohteelle. Ehkä miehet tässä otoksessa korostivat vähän naisia enemmän selviytymiskeinona sitä, että yrittää tehdä enemmän työtä oman menestyksensä eteen ja myös sitä, että yrittää huolehtia siitä, että oman elämän perusasiat ovat kunnossa. Kun taas ainoa tämän otoksen aikuinen, joka kertoi selviytymiskeinokseen olla vähemmän tekemisissä sisaruskateutta aiheuttavien ihmisten kanssa, oli nainen. Tämä nainen kertoi kuitenkin pohtineensa ensin useita eri selviytymiskeinoja tilanteeseen, mutta koska asioiden avoin puhuminen asiaan liittyvien ihmisten kanssa ei ollut hänestä mahdollista, oli hänen täytynyt valita kyseinen selviytymiskeino.

Sen sijaan aikuisten ja lasten selviytymiskeinoissa oli joitain eroavaisuuksia. Lapsiin verrattuna aikuiset käyttivät niin sisaruskateus- kuin muissakin kateus- ja mustasukkaisuustilanteissa selvästi enemmän emotionaaliskognitiivisia selviytymiskeinoja eli he yrittivät tällöin kognitiivisin keinoin, kuten pohdiskelun ja järjen käytön avulla muuttaa omaa suhtautumistaan kateus- tai mustasukkaisuustilanteeseen. Lapsilla taas toiminnalliset, ulkoista ympäristöä muuttamaan pyrkivät ongelmakeskeiset selviytymiskeinot olivat yleisempiä kuin emotionaaliskognitiiviset selviytymiskeinot. Koska lapset eivät ole kognitiivisesti vielä yhtä kehittyneitä kuin aikuiset, onkin ymmärrettävää, että he valitsisivat useammin toiminnallisempia kuin syvällisempää pohdintaa vaativia keinoja. Aikuisten ja lasten selviytymiskeinojen eroavaisuudet näkyivät myös siinä, että aikuiset arvioivat lapsia enemmän vastuun omista tunteistaan olevan heidän itsensä tai että he ainakin pystyvät vaikuttamaan tunteisiinsa. Tämä arviointi saattoi kuitenkin johtaa yhtä lailla emotionaaliskognitiivisen kuin ongelmakeskeisen keinon valintaan. Aikuisten oman vastuullisuuden korostaminen kateus- ja mustasukkaisuustilanteissa on myös ymmärrettävää, koska aikuisuuteen liitetään usein vastuu omista teoista ja valinnoista toisin kuin

lapsuuteen. Lisäksi aikuisten ja lasten selviytymiskeinojen eroavaisuudet näkyivät siinä, että aikuiset pyrkivät lapsia useammin salaamaan kateutensa ja mustasukkaisuutensa tunteidensa kohteelta ja tietoisemmin löytämään jonkin rakentavan tavan käsitellä näitä vaikeita tunteitaan. Tähän oli varmaankin syynä se, että aikuiset pitivät lapsia useammin kateuden ja mustasukkaisuuden tunteita moraalisesti tuomittavina. Kuitenkin aikuisten oli toisaalta lapsia helpompi hyväksyä tunteensa ja myöntää ne avoimesti toiselle ihmiselle. Tämä näkyi siinä, että aikuiset puhuivat lapsia enemmän omista kateuden ja mustasukkaisuuden tunteistaan jonkin läheisen ja luotettavaksi kokemansa ihmisen kanssa. Yleisesti ottaen aikuisten selviytymiskeinoja voisi pitää rakentavimpina kuin lasten, koska aikuisten selviytymiskeinoissa ei esiintynyt ollenkaan tuhoavaa, aggressiivista toimintaa kateuden tai mustasukkaisuuden kohdetta kohtaan, kun taas lapsilla tällaista toisinaan esiintyi. On kuitenkin muistettava, että aikuiset eivät ehkä kehdanneet haastatteluissa myöntää käyttäytyvänsä aggressiivisen tuhoavasti kateus- ja mustasukkaisuustilanteissa, koska aikuisilta odotetaan kypsempää ja rakentavampaa käyttäytymistä kuin lapsilta. Sekä ongelmakeskeiset että emotionaaliskognitiiviset keinot saattoivat sinänsä olla joko rakentavia tai tuhoavia.

7.3.3 Sisaruskateus osana aikuisten sisarussuhteita

Yritän arvioida sisaruskateuden osuutta myös haastatteleminen aikuisten sisarussuhteissa käyttäen apunani Furmanin ja Buhrmesterin jaottelua sisarussuhteiden neljästä osatekijästä, joita ovat siis 1) lämpö/läheisyys 2) keskinäinen asema/valta 3) konfliktit ja 4) kilpailu. Kuten jo aiemmin mainitsin, sisaruskateus kuuluu olennaisena osana sekä neljänteen osatekijään eli sisarusten väliseen kilpailuun että toisinaan sisaruskateus voi olla myös kolmannen osatekijän eli sisarusten välisten konfliktien aiheuttaja.

En tosin varsinaisesti kysynyt haastattelemltani aikuisilta, sisältyivätkö nämä sisarussuhteen eri osatekijät heidän aikuisiän sisarussuhteisiinsa. Pyysin haastateltaviani kuitenkin kuvaamaan heidän aikuisiän sisarussuhteitansa sekä kysyin esiintyikö heidän sisarussuhteissaan aikuisena sisaruskateutta. Aikuisten haastatteluista mielestäni välittyi eniten sisarussuhteen ensimmäisen osatekijän eli **lämmön ja läheisyyden** osuus heidän kuvatessaan sisarussuhteitaan nyt aikuisuudessa. Useimmat haastattelemani sanoivat omaavansa läheiset ja hyvät välit sisaruksiinsa tai ainakin johonkin sisaruksista. Oikeastaan vain yhden haastateltavan mielestä hänen suhteensa kehenkään sisaruksistaan ei ollut erityisen läheinen ja hyvä. Läheisyys ei aina tarkoittanut sitä, että sisarukset olisivat olleet paljon tekemisissä toistensa kanssa. Välimatkat ja oman elämän kuviot saattoivat pitää huolen siitä, ettei sisaruksiin oltu niin usein yhteydessä. Silloin kun sisarukset taas pitkän

ajan jälkeen kuitenkin tapasivat toisensa, saatettiin silti tuntea läheisyyttä toisiaan kohtaan. Jos sisaruksia oli useampi, saattoi olla myös niin, että johonkin sisaruksista oli läheisemmät välit kuin muihin. Vaikka suhteet joihinkin sisaruksiin eivät olleet niin läheiset, ne eivät välttämättä olleet kuitenkaan huonot, ainoastaan vieraantuneemmat ja etäisemmät. Sisarussuhde merkitsi aikuisille useimmiten kuitenkin joko tiiviimpää tai löyhempää kiintymystä ja lämpöä. Sisarusten välinen lämpö ja läheisyys näkyi myös siinä, että jotkut haastateltavani sanoivat haluavansa auttaa sisaruksiansa, jos heillä on vaikeuksia sekä tarvittaessa itse myös turvautuvansa sisaruksiinsa elämän vaikeuksissa.

Haluan pitää hyvät suhteet sisaruksiini. He ovat tärkeitä minulle, mutta meidän ei tarvitse nähdä toisiamme koko ajan. Jos he tarvitsevat minua, olen siellä ja päinvastoin. (Keinäsen perheen isä)

Me nähdään hirveän vähän ja mä olen vieraantunut mun vanhemmista sisaruksista tässä vuosien saatossa aika tavalla. Kyllä me soitellaan ja aina jos me nähdään me ollaan sitten tavallaan kuitenkin hirveän läheisiä taas. Se ei katoa se sisaruus... Mun pikkusisko on sisaruksista kuitenkin ainoa, jota mä kaipaen. Meillä on hirveän läheiset välit. Se on rakkain ihminen mulle lasten jälkeen tässä maailmassa. (Peltosen perheen äiti)

Sisarussuhteen toisesta osatekijästä eli **sisarusten keskinäisestä asemasta ja vallasta** ei kukaan haastateltu maininnut mitään. Voisikin olettaa, että luultavasti yleensä sisarusten väliset asema- ja valtasuhteet aikuisten sisarussuhteissa olisivat joko hävinneet tai ainakin vähentyneet sisarusten tasavertaistuessa aikuisina.

Myös sisarussuhteen kolmannesta osatekijästä eli **sisarusten välisistä konflikteista** kerrottiin haastatteluissa harvoin. Vain kaksi haastateltavaani mainitsi sisarusten väliset riidat kuvatessaan aikuisiän sisarussuhteitaan. Yhden perheen äiti kertoi, että hän riitelee edelleen siskonsa kanssa aika paljon, vaikka heillä on samalla hyvät ja läheiset välit. Toisen perheen äiti taas kertoi, että heille tuli hänen pikkusiskonsa kanssa nuorina aikuisina vielä paljon riitoja mitä älyttömimmistä aiheista, mutta myöhemmin heidän välinsä olivat parantuneet, koska he olivat yhdessä keskustelemalla selvittäneet kaikki kaunansa ja sisaruskateutensa toisiaan kohtaan. Riidat olivat sen myötä huomattavasti vähentyneet ja sisarusten väliset suhteet olivat nyt todella läheiset ja hyvät. Lisäksi tämä äiti kertoi miten hänen isosiskonsa saattaa välillä suuttua hänelle ihan syyttä suotta, niin että heidän välinsä ovat olleet vaarassa jopa katketa johonkin typerään riitaan. Äidin mukaan isonsiskon riidanhalu häntä kohtaan johtuisi juuri sisaruskateudesta. Edellä mainituista esimerkeistä käy ilmi, että sekä sellaiset sisarukset, joilla oli hyvä ja läheinen suhde, että myös sellaiset sisarukset, joiden suhde oli huonompi ja joiden suhteeseen sisältyi kateutta, saattoivat riidellä paljon keskenään. Koska haastatellut eivät yleensä

kuitenkaan maininneet riitelemistä kuvatessaan aikuisiän sisarussuhteitaan, voisi ehkä ajatella, että sisarusten väliset konfliktit saattaisivat yleensä vähentyä aikuisten sisarussuhteissa lapsuuteen verrattuna. Tämä taas voi johtua siitä, että sisarukset eivät aikuisiässä ole enää niin paljon ja tiiviisti läheisessä vuorovaikutuksessa keskenään. Aikuisten sisarusten väliset riidat saattavat toki silti olla yleisempiä kuin haastattelujen perusteella voisi olettaa, koska riitelemisestä ei siis suoraan kysytty haastatelluilta.

Haastateltujen mielestä sisarussuhteen neljäs osatekijä eli **sisarusten välinen kilpailu ja siihen kuuluva sisaruskateus** oli, kuten jo aiemmin todettiin, yleensä huomattavasti vähentynyt aikuisten sisarussuhteissa lapsuuteen verrattuna. Tämä johtui ehkä samasta syystä kuin sisarusten välisten konfliktien vähentyminen eli siitä, että aikuiset eivät olleet enää niin paljon läheisessä vuorovaikutuksessa sisarustensa kanssa kuin lapsuudessa. Niissä harvoissa sisarussuhteissa, joissa sisaruskateutta kerrottiin esiintyvän, sisaruskateus ei läheskään aina ollut vaikuttanut sisarussuhteen laatuun huonontavasti, vaan sisarussuhteet olivat saattaneet olla samalla myös lämpimiä ja läheisiä. Varsinkin silloin, jos kateus oli ollut pientä. Myöskään vanhempien epäoikeudenmukaisesta kohtelusta johtuva sisaruskateus, joka oli voimakkaampaa intensiteetiltään, ei haastateltujen mielestä useinkaan ollut vaikuttanut sisarusten keskinäisiin väleihin huonontavasti, vaan ainoastaan haastateltujen suhteisiin vanhempiinsa. Kuitenkin kahdessa tapauksessa haastateltavat kertoivat, että heidän sisaruksiensa heitä kohtaan tuntema kateus tai mustasukkaisuus oli etäännyttänyt sisaruksia toisistaan ja vähentänyt heidän välisen suhteensa lämpöä ja kiintymystä. Kokonaisuutena arvioiden sisaruskateus ei näyttäisi olevan siis määräävin osatekijä useimmissa tämän otoksen aikuisten sisarussuhteissa, vaan aikuisten sisarussuhteita määrittäisi eniten sisarusten välinen läheisyys ja lämpö.

7.4 SISARUSKATEUS VANHEMPIEN KASVATUKSELLISENA ONGELMANA

Sisaruskateus ei ole vanhempienkaan näkökulmasta miellyttävä asia, vaan kysymyksiä herättävä kasvatuspulma. Kuitenkin ainoastaan yhdessä haastattelemistani kuudesta perheestä vanhemmat arvioivat sisaruskateuden olevan heidän perheensä suurimpien kasvatusongelmien joukossa. Muissa perheissä sisaruskateus ei kuulunut perheen suurimpiin kasvatuspulmiin. Silti kaikki haastatteleman vanhemmat pitivät sisaruskateuden minimointia ja tasapuolisuutta kaikkia lapsia kohtaan tärkeänä kasvatuskysymyksenä, varsinkin lasten ollessa pieniä. Haastatteleman vanhemmat myös toivoivat, että he voisivat omalta osaltaan vaikuttaa siihen, että heidän lapsilleen kehittyisivät hyvät

sisarussuhteet eikä sisaruskateutta lasten välillä kovin paljon ilmenisi. Tässä luvussa tarkastelen ensin sitä, miten haastatteleman vanhemmat toimivat lastensa sisaruskateustilanteissa ja sen jälkeen sitä, miten tasapuolisesti vanhemmat omien arvioidensa mukaan kohtelivat lapsiaan sekä miten tasapuoliseksi lapset puolestaan kokivat vanhempiensa kasvatuksen.

7.4.1 Miten vanhemmat toimivat sisaruskateuden ilmetessä?

Vaikkei lasten sisaruskateus ollutkaan useimpien vanhempien mielestä kaikkein vaikeimpia ongelmia lasten kasvatuksessa, pulmallisia tilanteita sisaruskateus vanhemmille silti aiheutti. Jokainen vanhempi oli joutunut arjessa miettimään keinoja siihen, miten kohdata oikealla tavalla sisaruskateutta tunteva lapsi. Kasvatusoppaiden neuvojen mukaan vanhempien tulisi ennen kaikkea ymmärtää ja hyväksyä lastensa sisaruskateuden tunteet sekä rohkaista heitä niiden avoimeen ilmaisemiseen. Lapsille tulisi myös opettaa miten vaikeita tunteita, kuten vihaa, surua tai pelkoa, voidaan käsitellä rakentavasti, esimerkiksi puhumalla. Vanhemmat eivät saisi rangaista eivätkä syyllistää lasta sisaruskateuden tuntemisesta, mutta heidän tulisi kuitenkin aina estää lasten väkivaltainen käyttäytyminen ja huolehtia siitä, etteivät lapset aiheuta vahinkoa toisilleen sisaruskateuden takia. Sisaruskateuden takia syrjäänvetäytyvä lapsi olisi myös aina vedettävä mukaan perheen piiriin. (Arajärvi 1980; Baruch 1949; Faber & Mazlish 1988; Ginott 1968.)

Aika lailla edellä mainittujen kasvatusoppaiden neuvojen mukaisesti haastatteleman vanhemmat kertoivat lastensa sisaruskateustilanteissa toimivansa. Ainakin kovin ymmärtäväisen ja hyväksyvän *tuntuisesti* haastatteleman vanhemmat kertoivat *suhtautuvansa lastensa sisaruskateuden tunteisiin*. Kaikki vanhemmat pitivät lasten sisaruskateuden tunteita *normaaleina ja luonnollisina*, ja niitä oli myös *osattu odottaa perheen vanhemmilla lapsilla asiaankuuluvina reaktioina uuden sisaruksen synnyttyä perheeseen*. Muutama haastatteleman vanhempi mainitsi jopa *lukeneensakin* aiheesta jostain *kasvatusoppaasta* ja joidenkin vanhempien mielestä myös *omat lapsuudenmuistot sisaruskateudesta* tai *kertomukset tuttavaperheiden lasten sisaruskateudesta edesauttoivat omien lasten sisaruskateuden tunteiden ymmärtämistä*.

Kaikissa haastattelemisiani perheissä vanhemmat kertoivat myös *suhtautuvansa periaatteessa myönteisesti kaikenlaisten tunteiden, myös negatiivisten (eli sisaruskateudenkin), avoimeen ilmaisemiseen*. Esimerkiksi jos joissakin perheissä joku perheen lapsista (vielä pieni) ei ollut osoittanut ollenkaan mustasukkaisuutta uuden sisaruksen synnyttyä tai lapsi muuten selvästi jotenkin patosi tai ”piti sisällään” negatiivisia tunteita, vanhemmat olivat toisinaan olleet huolestuneita asiasta ja olivat sitten olleet

tyytyväisiä, jos tällainen negatiivisia tunteitaan tukahduttava lapsi olikin yllättäen purkanut tunteitaan avoimesti, vaikka lapsen tunnereaktio olisi tällöin ollut voimakaskin.

Uskaltaa noi lapset osoittaa kielteisiä tunteitaan ja musta onkin parempi, että ne purkautuu. Samin kohdalla olen iloinenkin. Se eniten panttaa. (Peltosen perheen äiti)

Mä olen tehnyt hyvin tietoisesti, että jos Marika tosiaan suuttuu ja kiukuttelee, niin mä olen että antaa tulla vaan, hyvä että suutut, että ei aina tarvitse olla silleen kiltisti. (Keinäsen perheen äiti)

Minusta koti on paikka, missä pitää voida purkaa paineita ja kielteisiä tunteita. (Jaatisen perheen äiti)

Vanhempien ymmärtämys lasten sisaruskateuden tunteita kohtaan näkyi esimerkiksi siinä, että huomattaessaan lapsensa olevan mustasukkainen sisaruksellensa vanhemmat *halusivat jotenkin toiminnallaan lievittää tämän mustasukkaisuutta*. Usein vanhemmat pyrkivät tällöin *vakuuttamaan näin kokevalle lapselle, että he rakastivat ja arvostivat häntä yhtä paljon kuin perheen muitakin lapsia ja että kyseinen lapsi oli tärkeä vanhemmille*. Vanhemmat saattoivat tällöin *myös lohduttaa lasta sekä osoittaa hellyyttä ja huomiota lapselle sekä tarvittaessa ehkä järjestää kahdenkeskistä aikaa lapsen kanssa*.

Silloin pienenä mä olin mustasukkainen mun pikkuveljelle. Kävin kiusaamassa sitä ja nipistelemässä ja puristelemassa. Kaikennäköistä sellaista. Äiti aina huomasi sen ja tuli silloin sanomaan mulle, että olet ihan yhtä tärkeä kuin Samikin. (12-vuotias poika)

Joissain tapauksissa vanhemmat olivat myös *keskustelleet lastensa kanssa näiden sisaruskateuden tunteista ja yrittäneet auttaa lapsia ymmärtämään tunteitaan sekä tulemaan paremmin toimeen näiden tunteidensa kanssa*.

Kyllä kateudesta ja mustasukkaisuudesta aina puhutaan lasten kanssa tai minä puhun. Sanon, että tämä on nyt semmoista, joka kuuluu vaan tähän elämään. On osa tätä kaikkea. Se on sitä kipua ja tuskaa välillä. (Keinäsen perheen äiti)

... sitten kun ei ole mitään riitatilannetta saatan kysyä Samilta, että inhootko sä oikeesti Viiviä ja se on sanonut, että kyllä mä sitä inhoon, kun se on tossa. Miksi Viivi on olemassa? Me ollaan puhuttukin siitä. Olen kertonut Samille, miten kauhea mä olin mun pikkusiskolle, mutta miten hyviä kavereita me nyt ollaan. Olen sanonut, että teillekin voi käydä samalla tavalla. (Peltosen perheen äiti)

Vanhempien ymmärtämystä lasten sisaruskateuden tunteita kohtaan osoitti myös se, *etteivät he yleensä sanoneet rankaisseensa tai ainakaan tietoisesti syyllistäneensä lapsiaan sisaruskateuden takia*. Poikkeuksina olivat tilanteet, joissa lapset olivat fyysisesti vahingoittaneet tai yrittäneet vahingoittaa toisiaan sekä toisinaan myös tilanteet, joissa lapset olivat kiusanneet tai haukkuneet sisarusta sekä riidelleet keskenään. Tällöinkin vanhemmat kertoivat ennemminkin *puuttuneensa tilanteeseen keskeyttäen sen ja ehkä toruneensa ja selittäneensä lapselle, ettei niin saanut tehdä sekä toisinaan jopa rankaisseensa lasta jotenkin, mutta tuskin erityisesti syyllistäneensä häntä siitä*. Tosin jotkut vanhemmat myönsivät *väsyneenä ja ärtyneenä ollessaan ehkä toimineensa tällaisissa tilanteissa väärin ja siksi toruneensa ja rangaisseensa sisaruskateuden takia sisarustaan kiusannutta tai haukkunutta lasta, vaikka tälle olisi siinä tilanteessa pitänyt samalla osoittaa myös hyväksyntää ja positiivistakin huomiota*. *Vanhempien kärsivällisyyttä lasten sisaruskateus siis toisinaan kuitenkin koetteli, vaikka vanhemmat kertoivatkin ymmärtävänsä lasten sisaruskateuden tunteita ja pitävänsä niitä luonnollisina*.

Kyllä se välillä tietysti rassasi, kyllä mä sen muistan. Just se kun isompi huudatti pientä. Musta tuntui, että mä koko ajan huusin keskimmäiselle ja tiesin koko ajan, että se oli väärin. Ymmärsin, että se on mustasukkainen, mutten meinannut jaksaa. (Peltosen perheen äiti)

Nukutin vauvaa ja olin sanonut Paulille tulevani hänen luokse hetken päästä. Ehkä se hetki oli Paulille liian pitkä ja hän tuli ovelle odottamaan ja pitämään melua. Räkää oven kahvaa juuri kun vauva oli nukahtanut. Itsekin toimin silloin ehkä väärällä tavalla. Tiesin, että Pauli oli mustasukkainen vauvalle huomiosta, mutta olin väsynyt, kun ensin kolkut kertaa yrittää nukuttaa toista. (Saarisen perheen äiti)

Sellaisissa tilanteissa, joissa lapsi syytti vanhempiansa sisaruksen suosimisesta tai siitä, että vanhemmat eivät kohtele lapsiaan tasapuolisesti tai että joku sisaruksista olisi vanhempien lellikki, haastattelemani vanhemmat kertoivat aina yrittävänsä tällöin selittää ja perustella vanhempiansa moittivalle lapselle, miksi he olivat toimineet kyseisellä tavalla ja ettei kysymys ollut heidän mielestään sisaruksen suosimisesta, vaan jostain perustellusta syyistä toimia niin. Toki kaikki vanhemmat sanoivat pyrkivänsä olemaan lapsiaan kohtaan tasapuolisia eli jos lasten syytöksissä oli heidän mielestään perää, niin he halusivat siinä tapauksessa korjata tilanteen tasapuoliseksi kaikille. Tosin haastattelemani vanhemmat kertoivat, että lasten syyttäessä vanhempiaan, oli usein kuitenkin kysymyksessä joku vanhempien mielestä perusteltu tilanne, jolloin lasten oli vain opittava odottamaan, että kukin saa sitten omalla vuorollansa.

Lapset useinkin saattaa mainita, että tolla on tota ja sulla on sitä. Toi on lellivauva. Eikä sen tarvitse olla kun joku vaatteen osto. Ei muisteta, että on saattanut kuukausi sitten itse saada jotain, vaan sanotaan, että miksi mä en saa koskaan. Sen tyyppisissä tilanteissa mä vaan silloin sanon, ettei se ihan niin ole ja perustelen. Sanon, että ajattelepa hetken, niin muistat miten asiat oikeasti ovat. (Soinisen perheen äiti)

Jos lapset esittää syytöksiä ja niissä on perää, niin sovitaan asiat sitten sillä tavalla, että kaikki olisi tyytyväisiä ja olisi tasatilanne kaikille. (Saarisen perheen isä)

Musta lasten on välillä vain pakko käydä näitä tuntemuksiaan läpi ja miettiä, että kukin vuorollaan saa. (Miettisen perheen isä)

Sisarusten väliset riidat johtuvat toisinaan sisaruskateudesta. *Sisarusten keskinäisissä riidoissa* haastatteleman vanhemmat sanoivat yrittävänsä *tarvittaessa toimia* oikeudenmukaisina ja tasapuolisina *erotuomareina*, vaikkakin he myönsivät, etteivät he aina ehkä nähneet riidan kokonaistilannetta oikein ja saattoivat sen takia lasten riidoissa ehkä helpommin asettua heikommalta näyttävän osapuolen puolelle. Kaikki haastatteleman vanhemmat myös sanoivat *antavansa lastensa usein ensin itse yrittää ratkaista keskinäiset välinsä*, mutta toisinaan kuitenkin vanhempien väliintuloakin tarvittiin tai sitten vanhemmat vain kyllästyivät lasten kinasteluun ja puuttuivat siksi asiaan. Tyypillistä oli, että kyllästyttyään lasten riitelyyn vanhemmat *erottivat lapset toisistaan*, vaikka omiin huoneisiinsa. *Sisaruksen kiusaaminen ja vahingoittaminen kiellettiin.*

Kaikkein *vaikeimpina ja pulmallisimpina sisaruskateustilanteina* neljässä perheessä vanhemmat olivat kokeneet juuri *uuden sisaruksen syntymää seuranneen ajanjakson, jolloin perheen vanhemmat lapset olivat olleet mustasukkaisia vauvalle.* Vain Keinäsen perheessä vanhemmat kokivat lastensa sisaruskateuden olleen heille vaikeampaa vasta lasten vähän kasvettua ja Peltosen perheessä taas sisaruskateus oli ollut yhtä pulmallista sisaruksen syntymän jälkeen kuin lasten kasvettuaakin.

Edellä mainittujen kasvatusoppaiden neuvojen lisäksi myös jotkin tutkimustulokset antavat viitteitä siitä, miten vanhempien tulisi sisaruksen synnyttyä toimia perheen vanhempien lasten sisaruskateuden minimoimiseksi. Esimerkiksi Dunnin ja Kendrickin (1982) tutkimuksen mukaan (jossa he haastattelivat 40 lapsiperheen vanhempia sekä observeivat perheiden lasten sisarussuhteita) uuden vauvan tullessa perheeseen vanhempien olisi yritettävä minimoida muutokset vanhemman lapsen elämässä, eli vanhempien tulisi muistaa edelleen antaa huomiotaan myös perheen vanhemmille lapsille, eivätkä vanhempien ja lasten väliset leikit saisi kovin merkittävästi vähentyä. Kaikissa haastattelemissani perheissä vanhemmat kertoivatkin *ymmärtäneensä, että uuden vauvan tullessa perheeseen myös perheen vanhempia lapsia oli edelleen muistettava huomioida. Tähän oli*

joka perheessä oikein *tietoisesti kiinnitetty huomiota* ja vanhempien oman arvion mukaan vanhempien lasten sisaruskateus vauvaa kohtaan olisi jonkin verran lieventynytkin aina, kun he (joko äiti tai isä) tai joku muu sukulainen olivat pystyneet viettämään riittävästi aikaa myös isompien lasten kanssa kahden kesken.

Aina kun vauva oli nukkumassa, mä olin tämän isomman lapsen ja olin sen kanssa. Oikeen olin ja leikin. Yritin ihan tietoisesti satsata siihen, oikein oppikirjojen mukaan. Myös isä panosti siihen. Me oikein sovittiin, että siihen kiinnitetään huomiota. Mä luulen, että se toimikin sitten. Luulen, että se mustasukkaisuus olisi ollut vielä hurjempaa muuten. (Peltosen perheen äiti)

Kuitenkin vanhemmat myönsivät, *etteivät he aina olleet siltikään jaksaneet riittävästi panostaa vanhempien lastensa huomioimiseen, kun vauvan hoitaminen oli vienyt niin paljon aikaa.* Erityisesti näin oli tuntenut äiti, jolla yksinhuoltajana oli ollut vaikeuksia yksin vastata sekä vauvan että vanhemman lapsensa tarpeisiin. Muissa perheissä isän mukana olo oli tasapainottanut tilannetta, jolloin toinen vanhemmista saattoi olla vauvan kanssa ja toinen perheen muiden lasten kanssa. Kuitenkin myös Peltosen perheessä äiti koki, että kahdesta vanhemmasta huolimatta, kun perheessä oli kolme pientä lasta yhtä aikaa, hän ei oikein jaksanut kunnolla huomioida vauvan ohella vielä kumpaakin vanhempaa lasta sillä tavalla, että olisi viettänyt kummankin kanssa riittävästi aikaa kahdenkeskisesti. Äidin mielestä perheen keskimäinen lapsi olikin siksi jäänyt kaikkein vähimmälle huomiolle.

Mä olin aika väsynytkin, kun oli kolme pientä lasta. En muista kauhean selkeästi, mutta mulla on sellainen yleinen muistikuva, että oli kauhean rankkaa. Kyllähän sitä yritti tietysti pitää Samia sylissä heti kun sain vauvan pois käsistä, mutten silleen, että olisin ollut sen kanssa vaan kahdestaan, vaan sitten oli myös se vanhin lapsi. Jos mä pidin Samia, sitten Tero oli mustasukkainen, mikä ei ollut hyvä. Yritettiin mun miehen kanssa vuorotellen pitää toista ja tehdä jotain toisen kanssa. Kuiteskaan ei jaksettu enää tehdä Samin kanssa kahdenkeskisesti niin paljon juttuja, mitä Teron kanssa aikanaan tehtiin, kun oli jo kolmas lapsi. Koko ajan tajusi, että se keskimäinen lapsi kaipaisi enemmän huomiota. Sen oikein fyysisesti tajusi. Mutta ei ollut voimia, ei päässyt irrottautumaan. Nyt ajattelen, että olisi pitänyt ottaa Sami ja jättää vaikka Tero vaan kateellisena. Sami jäi vaille sellaista huomiota, mikä olisi kiinnittynyt vain siihen itseensä. (Peltosen perheen äiti)

Vaikka kaikissa haastatelluissa perheissä vanhemmat olivatkin ainakin edes yrittäneet huomioida vauvan synnyttyä myös perheen vanhempia lapsia, niin erään haastattelemani

äidin lapsuudenkodissa hänen vanhempansa eivät olleet ymmärtäneet näin tehdä. Äiti kertoi, miten hänen pikkusiskonsa synnyttyä hänet, perheen toiseksi nuorin, silloin 6-vuotias tyttö, jätettiin aivan sivuun. Äiti sanoikin, että hän oli tuntenut erittäin voimakasta mustasukkaisuutta pikkusisartaan kohtaan lähes koko lapsuusajan, mikä hänen mielestään saattoi osittain johtua juuri tästä hänen vanhempiensa ymmärtämättömästä käyttäytymisestä.

Mä jo pienenä mietin, että mut unohdettiin niin kuin täysin. Vanhemmat eivät ainakaan siihen aikaa tajunneet, että olisi pitänyt muakin huomioda vielä. Vaan mut vaan työnnettiin syrjään ja sitten oli se ihana vauva siinä. Mun vanhemmat sisarukset oli jo niin vanhoja, että nekin vain tykkäsi vauvasta. Ne paapo ja hoiti sitä. Mä jäin selkeesti sivuun. Mä muistan sen varmaan hautaan saakka. (Peltosen perheen äiti)

Vanhempien haastatteluista kävi myös ilmi, että kaikissa haastattelemissani perheissä *vanhemmat lapset oli otettu sisaruksen synnyttyä ainakin jollain tavalla mukaan vanhempien kanssa hoitamaan vauvaa ja perheen vanhempia lapsia oli saatettu myös kannustaa auttamaan ja hoivaamaan vauvaa tai pienempiä sisaruksiaan.*

Haluan kannustaa lapsia auttamaan ja hoivaamaan sisaruksiaan. Sanoin tässä vähän aikaa sitten esimerkiksi Lasselle, että teit miehen työn, kun autoit sisareltasi vaatteet pois ja Lassea rupesi huvittamaan, kun sellaista sanottiin miehen työksi. (Miettisen perheen äiti)

Murphy (1992) tutkimuksen mukaan (jossa hän seurasi kahden vuoden ajan yhdeksää perhettä haastatellen perheen vanhempia ja lapsia sekä videoiden heitä) perheen vanhempien lasten sisaruskateutta sisaruksen synnyttyä vähentäisikin juuri se, että vanhemmat ottavat sisarukset mukaan yhdessä vanhempien kanssa huolehtimaan ja kantamaan vastuuta vauvasta ja se, että vanhemmat auttavat lasta keskittämään huomionsa vauvan tarpeisiin ja tunteisiin sekä sallisivat vanhemmille sisaruksille mahdollisuuden olla keskeytyksettä ja luontevasti ilman turhia rajoituksia vuorovaikutuksessa vauvan kanssa.

Haastatteleman äidit kertoivat erityisesti vauvan imetystilanteiden aiheuttaneen heille *päänvaivaa*, koska perheen muutamaa vuotta vanhempien sisarusten mustasukkaisuus oli usein aktivoitunut näissä tilanteissa ja mustasukkaiset lapset olivat tällöin tulleet häiritsemään imettämistä. Äidit olivat yrittäneet *erilaisia keinoja isompien sisarusten mustasukkaisuuden lieventämiseksi imetystilanteissa*. Yhteistä näille eri keinoille oli se, että *äidit olivat jollain tavalla pyrkineet kääntämään lasten huomion pois vauvan imettämisestä*. Kolmessa perheessä äidit mainitsivat *lukeneensa imetyksen lomassa samalla kirjoja vanhemmalle lapselle ja siten yrittäneensä pitää tämän huomion ja*

mielenkiinnon muualla kuin vauvassa. Keinäsen perheen äiti taas oli ostanut jo ennen vauvan syntymää perheen vanhemmalle tytölle vauvanuken ja tälle tuttipullon. Äiti asetti sitten vanhemman tyttärensä vauvanuken ja tuttipullon kanssa viereensä aina ennen kuin alkoi itse imettämään vauvaa. Sekään keino ei äidin mukaan aina kuitenkaan toiminut. Peltosen perheen äiti kertoi vielä eräänä keinona vanhemman lapsen mustasukkaisuuden lieventämiseksi yrittäneensä imettää vauvaa hyvin neutraalilla tavalla ja olla liikaa "paapomatta" vauvaa imetystilanteessa.

Tämän luvun lopuksi esitän vielä yhteenvedona taulukon, mistä näkyvät kaikki ne keinot, joita vanhemmat kertoivat käyttävänsä tai yrittävänsä käyttää erilaisissa sisaruskateustilanteissa.

TAULUKKO 14. Vanhempien keinot toimia lasten sisaruskateustilanteissa

- 1) Kaikissa sisaruskateustilanteissa:
  - Pyrkiä hyväksymään ja ymmärtämään sisaruskateuden tunteita
  - Suhtautua periaatteessa myönteisesti sisaruskateuden ja muiden negatiivisten tunteiden avoimeen ilmaisemiseen
- 2) Tilanteissa, joissa vanhemmat huomaavat lasten olevan mustasukkaisia sisarukselle:
  - Vakuuttaa lapselle rakastavansa ja arvostavansa tätä yhtä paljon kuin perheen muitakin lapsia ja sitä, että lapsi on tärkeä vanhemmille
  - Lohduttaa lasta, osoittaa huomiota ja hellyyttä lapselle
  - Järjestää kahdenkeskistä aikaa lapsen kanssa
  - Keskustella lapsen kanssa tämän sisaruskateuden tunteista, auttaa häntä ymmärtämään näitä tunteitaan sekä tulemaan toimeen niiden kanssa
- 3) Tilanteissa, joissa lapset fyysisesti vahingoittavat toisiaan sekä toisinaan myös tilanteissa, jolloin lapset haukkuvat tai kiusaavat sisarustaan tai riitelevät keskenään:
  - Keskeyttää tilanne, torua lasta/lapsia ja selittää, ettei niin saa tehdä
  - Toisinaan rangaista lasta/lapsia jotenkin, muttei syyllistä
- 4) Lasten syyttäessä vanhempia sisaruksen suosimisesta:
  - Perustella ja selittää lapsille, miksi on toimittu kyseisellä tavalla
  - Jos lasten syytteissä on perää, korjata tilanne tasapuoliseksi kaikille
  - Antaa lasten oppia myös odottamaan omaa vuoroaan
- 5) Lasten riidellessä:
  - Antaa lasten yrittää ratkaista riitansa itse
  - Tarvittaessa yrittää olla oikeudenmukainen erotuomari
  - Erottaa lapset tarvittaessa toisistaan
  - Kieltää sisaruksen kiusaaminen ja vahingoittaminen

6) Sisaruksen synnyttyä:

- Muistaa huomioida myös perheen vanhempia lapsia ja yrittää viettää aikaa myös kunkin vanhemman lapsen kanssa kahdenkeskisesti
- Ottaa vanhemmat lapset mukaan hoitamaan ja kantamaan vastuuta vauvasta
- Kannustaa lapsia auttamaan ja hoivaamaan vauvaa ja sisaruksiaan

7) Imetystilanteissa:

- Ohjata vanhemman lapsen huomio pois vauvasta
    - Lukea samalla kirjaa vanhemmalle lapselle
    - Osta vanhemmalle lapselle nukke ja nukelle tuttipullo sekä asettaa lapsi nuken ja tuttipullon kanssa viereensä ennen imettämistä
    - Imettää vauvaa "neutraalilla" tavalla ja olla "paapomatta" tätä liikaa
-

7.4.2 Miten tasapuolisesti vanhemmat kohtelevat lapsiaan?

Vanhempien epätasapuolinen kohtelu sisaruksiaan kohtaan aiheuttaa tutkimusten ja kasvatusoppaiden mukaan usein ristiriitoja ja vihamielisyyttä sisarussuhteissa (Dunn 1990, 49-50; Dunn & Plomin 1991, 242-254; Dunn & Munn 1986, 283; Furman & Buhrmester 1985, 457-458; Faber & Mazlish 1988; Ginott 1968). Vanhempien asenteista ja toimintatavoista, jotka saattaisivat paljastaa sen, etteivät he kohtele kaikkia lapsiaan tasapuolisesti, selvitin 1) Oliko haastattelemillani vanhemmilla lempilapsia? 2) Oliko heillä läheisempi suhde johonkin lapsistaan kuin muihin lapsiinsa? 3) Vertailivatko vanhemmat lapsiaan keskenään? 4) Asettivatko he lapsilleen tiettyjä rooleja? 5) Miten tasapuolisesti vanhemmat antoivat lapsilleen huomiota, aikaa ja materiaa? sekä 6) Miten tasapuolisesti he kohtelivat lapsiaan vapauksien, rajoitusten ja velvollisuuksien suhteen tai rankaisivat lapsiaan? Seuraavassa käsittelen kutakin edellä mainittua kohtaa tarkemmin.

“**Lempilapsi**”-sanalla on hyvin epäeettinen kaiku. Kukaan haastattelemistani vanhemmista ei selkeästi julistanutkaan omaavansa vakituisia lempilapsia ja kaikki heistä vakuuttivat rakastavansa jokaista lastaan yhtä paljon. Kaikissa muissa paitsi yhdessä perheessä perheiden äidit kuitenkin myönsivät, että heillä voi olla lempilapsia ajoittain, tietyissä tilanteissa tai että joku lapsista voi tuntua joskus hellyttävämmältä kuin muut. Silti kukin lapsista oli heidän mielestään lempilapsen asemassa vuorollaan. Kukaan ei ollut aina lempilapsi. Kaikkien haastattelemieni perheiden isät sekä yhden perheen äiti taas kertoivat kyllä joskus ihan pysähtyneensä miettimään asiaa, mutta he eivät olleet kuitenkaan huomanneet, että kukaan heidän lapsistaan olisi varsinaisesti lempilapsi. Sen

sijaan puolet haastattelemistani vanhemmista oli sitä mieltä, että heidän omissa lapsuuden perheissään oli joku perheen lapsista saattanut olla ainakin jonkin verran isän tai äidin lempilapsi. Myös useimpien haastateltujen lasten mukaan heidän vanhempansa “lellivät” toisinaan tai tietyissä tilanteissa jotain sisaruksista tai heitä itseään, mutta vain hyvin harvan mielestä heidän vanhemmillaan oli kuitenkaan vakituisia lempilapsia perheessä. Kuitenkin silloin kun haastatteleman lapset tai aikuiset omissa lapsuudenperheissään kokivat, että joku perheen sisaruksista oli heidän vanhempiensa tai toisen vanhemman lempilapsi, se oli aiheuttanut lähes poikkeuksetta aina jonkin verran mustasukkaisuutta.

Mä olen mustasukkainen Siljalle siitä, että se on äidin lempilapsi. Aina äiti on sen puolella. Lellii sitä kaikella tavalla. Aina tekee kaikkea Siljan kanssa. Aina Silja saa periksi joka asiassa. Oon mä siitä monta kertaa suutuspäissäni sanonutkin äidille, mutta se vaan kieltää sen. Olen siitä vihainen, enkä mä sitä muulloin sanokaan, kun silloin kun olen vihainen. Jos äiti kerrankin myöntäisi, että se lellii Siljaa. Saattaisin olla sittenkin vihainen, että miten sä voit ajatella tollaista. Mä huudan sille, miksi sä et voi koskaan todistaa, että sä lellit Siljaa. (12-vuotias tyttö)

Mun lapsuuden kodissa lempilapsi-asetelma oli kauhean selkeä. Mun pikkusisko oli sekä äidin että isän lempilapsi. Se varmaan aiheutti mussa mustasukkaisuutta ja muuta lisää. Pikkusisko oli myös sisarusten lemmikki. Kaikki tykkäsi siitä, se oli ihana ja söpö. (Peltosen perheen äiti)

Vaikkei haastattelemillani vanhemmilla ollutkaan varsinaisia lempilapsia, muutamat heistä myönsivät **suhteen johonkin lapseensa olevan jotenkin läheisempi tai helpompi kuin muihin**. Nämä lapset muistuttivat usein luonteenpiirteiltään heitä itseään ja vanhemmat sanoivat ymmärtävänsä ja osaavansa käsitellä näitä lapsiaan siksi paremmin. Samoin vanhempien lapsuudenperheissä oli sillä lapsella ollut usein läheisempi tai helpompi suhde vanhempaansa, joka oli ollut luonteeltaan eniten samanlainen kyseisen vanhemman kanssa. Vanhemmat saattoivat myös kokea luonteeltaan avoimen, hellyyttä osoittavan tai sopeutuvaisen lapsen itselleen läheisemmäksi tai helpommaksi. Varsinkin vanhemmat kertoivat, että avoimet ja hellyyttä osoittavat lapset ovat saattaneet herättää heissä helpommin esiin positiivisia tunteita kuin perheen muut lapset.

Ymmärrän omantyyppisiäni, mutta en sano, että rakastan heitä enemmän. Kyllä mulla on aika lailla tasainen tunne kaikkiin. (Saarisen perheen äiti)

Mulla on läheisempi suhde nuorempaan lapsistani, koska tunnistan hänessä itseäni ja hän on myös avoimempi, haluaa halata, olla lähellä. (Keinäsen perheen isä)

... mutta henkistä puolta, kuten huomiota ja positiivisia tunteita, mä luulen, etten voi sanoa olevani ihan tasapuolinen. Viivi on houkutellut mussa erilaisia positiivisia tunteita esiin. Se on aina tykännyt olla sylissä, hellitellä, janonnut koskettelua ihan eri tavalla kuin esimerkiksi Sami. (Peltosen perheen äiti)

Lisäksi yksi äiti oli sitä mieltä, että lapsen ikäkausi vaikutti siihen, kehen lapsista oli sillä hetkellä helpoin ja läheisin suhde. Esimerkiksi jollakin lapsista saattoi olla meneillään juuri vaikea uhma- tai murrosikävaihe, jolloin muut lapset tuntuvat silloin helpommilta ja läheisemmiltä.

Kun vanhempi ja lapsi olivat vastakkaista sukupuolta heidän suhteensa oli toisinaan erityislaatusempi kuin samaa sukupuolta oleviin lapsiin. Varsinkin, jos vastakkaista sukupuolta oleva lapsi oli isänsä tai äitinsä ainoa tytär tai poika. Näistä oli esimerkkejä erityisesti haastateltujen vanhempien lapsuudencodeissa. Tytär saattoi olla isänsä erityinen "silmäterä" tai "isäntyttö" ja myös äiti-poikasuhteen erityinen kiinteys mainittiin.

Mun pikkusisko oli perheen ainoa tyttö ja se oli isän silmäterä. (Soinisen perheen isä)

Kun mun veli on ainut poika, niin äiti on tavallaan lellinyt häntä. En mä tiedä onko se sit äiti - poika suhde herkästi jotenkin erilainen. (Keinäsen perheen äiti)

Täysin päinvastaisiakin esimerkkejä tosin löytyi. Vanhemman ja lapsen suhde saattoi olla läheinen ja erityislaatuinen juuri siksi, että he olivat samaa sukupuolta. Esimerkiksi kahdessa perheessä äidit kertoivat, että heillä on paljon yhteistä tyttäriensä kanssa, koska nämä ovat samaa sukupuolta. Kun taas heidän poikiensa maailma on heille usein vieras ja etäinen, juuri sukupuolierosta johtuen.

Kyllä se sama sukupuoli tuo väistämättä läheisyyttä. Välillä mun on vaikea ymmärtää poikien maailmaa, miksi niille on tärkeää joku asia. Mutta mun tytön maailma on lähellä mua, lähellä ja läheinen. (Peltosen perheen äiti)

Meillä löytyy mun tyttären kanssa juteltavaa aina ja ymmärrän se tarpeita, koska se on tyttö. Mun murrosikäisen pojan kanssa taas mun on vaikea löytää yhteisiä mielenkiinnonkohteita. Kaikki aiheet, joista hän on kiinnostunut menee mun käsityskyvyn yli. Täytyy vaan sitten yrittää kommentoida jotakin. Hyvin käytännön tasolla ne meidän jutut on yleensä. (Saarisen perheen äiti)

Voisi ajatella, että haastattelemani isätkin saattoivat ehkä kokea vastaavasti, että heidän

poikansa maailma on heille tuttu ja läheinen, kun taas heidän tyttäriensä maailma on vieraampi, mutta isät eivät maininneet tästä haastatteluissa.

Myös *lasten syntymäjärjestys* saattoi vaikuttaa siihen, millaiseksi suhde vanhempien ja lasten välille muodostui. *Esikoisen erityinen asema* sisarusarjassa tuli mainituksi kahdessa perheessä. Ensimmäisessä tapauksessa kyse oli äidin mielipiteestä.

Esikoinen on esikoinen. Se on eka lapsi, eka kokemus lapsesta. Sillä on jotenkin spesiaali asema väkisin. Sen kanssa kokee kaiken ekan kerran. Sen jälkeen nää lasten kehitysvaiheet ei tunnu enää niin ihmeellisiltä seuraavien lasten kohdalla. Ekaa lasta seuraa ja siihen väistämättä vertaa seuraavia lapsia, miten ne kehittyvät ja miten ne oppii ne asiat. Esikoinen on jollain tavalla kauhean tärkeä, vaikken voi sanoa, että se olisi lempilapsi.
(Peltosen perheen äiti)

Toisessa tapauksessa esikoisen erityisasema perheessä koettiin lapsen näkökulmasta. Nimittäin erään perheen isän mielestä hänen lapsuudenkodissaan hänen esikoisveljellään oli ollut ja on edelleenkin vanhempien silmissä erityisempi asema kuin perheen muilla lapsilla.

Mun lapsuudenkodissa esikoinen on ollut lapsuudesta saakka ja edelleenkin erikoisemmassa vanhempien taholta. Ei sen kummempaa, mutta kun puhutaan esikoisoi-keudesta, niin se pitää paikkansa. Vanhin saa aina etuoikeuksia, mitä muut ei saa.
(Soinisen perheen isä)

Esikoisen ohella myös *perheen kuopus* saattoi toisinaan olla jotenkin *erityisessä asemassa perheessä*. Näin kertoivat sekä muutamat haastattelemani vanhemmat että myös muutama haastattelemani lapsi. Myös joissain haastattelemini vanhempien lapsuuden perheissä kuopuksella oli ollut erityinen asema perheessä. Koska kuopus oli perheen viimeinen lapsi, sekä *vanhemmat että isommat sisarukset halusivat usein hellitellä ja huolehtia vielä perheen viimeisestä pienokaisesta*. Kuopuksen erityisasema oli perheen vanhempien sisarusten mielestä yleensä helpompi myös hyväksyä kuin perheen muiden sisarusten suosiminen, vaikka saattoi kuopuksen suosiminen aiheuttaa sisaruksissa mustasukkaisuutta. *Joissain perheissä vanhemmat olivat kuopuksen kohdalla olleet vähemmän ankaria kuin he olivat olleet aikoinaan perheen vanhimpia lapsia kohtaan*. Tämä saattoi johtua ainakin erään haastattelemani isän mukaan siitä, että ensimmäisten lasten kohdalla on vielä niin kehittymätön vanhempana, että soveltaa paljon samoja kasvatusmetodeja kuin mitä omat vanhemmat ovat itse aikanaan käyttäneet, mutta nuorempien lasten kohdalla sitä on jo kasvanut vanhempana ja osaa olla siksi rennompi ja joustavampi. Lisäksi jotkut haastattelemani vanhemmat kertoivat, että heidän lapsuudenkodeissaan *kuopusten*

kasvettua aikuiseksi vanhempien ja erityisesti äitien saattoi olla vaikea päästää irti kuopuksesta ja äidit saattoivat huolehtia ja suojella tätä lasta enemmän kuin perheen vanhempia lapsia heidän ollessaan saman ikäisiä.

Pikkusisko on meistä viimeinen ja se jäi äidin kanssa asumaankin, kun me muut oltiin jo lähdetty kotoa. Sehän väistämättä vaikuttaa. Sille jäi sellainen erityisasema ja on vieläkin. Vielä sen ollessa aikuisiässäkin äiti on aina valmis auttamaan sitä ja on siitä eniten huolissaan. Tuntuu, että äiti ei päästä irti siitä. Sitä on aina suojeltu, autettu, eikä se vieläkään ole oikein itsenäistynyt. Tehdään liian paljon sen lapsen eteen eikä anneta sen itse hakata päätään seinään ja kärsiä ne jutut, mitkä on kärsittävä. (Peltosen perheen äiti)

Useimmat haastatelluista vanhemmista kertoivat **vertailevansa** lapsiaan toisiinsa joskus mielessänsä tai ainakin näkevänsä, miten heidän lapsensa ovat erilaisia keskenään. Joidenkin vanhempien mielestä on jopa mahdotontakin olla huomaamatta lastensa keskinäisiä eroavaisuuksia. Sisarusten keskinäistä erilaisuutta ja heidän vertailuansa ei nähty myöskään sinänsä negatiivisena asiana, vaan jokaisen lapsen ainutlaatuisuus ja yksilöllisyys nähtiin rikkautena ja hauskana asiana. Monet vanhemmista kielsivät silti yleensä sanovansa vertailuhavaintojansa ääneen lapsilleen.

Kyllä sitä mielessä vertailee, koska ne on todella erilaisia. On turha sanoakaan, ettei vertailisi. Joskus toivoisi, että toisella olisi vähän siltä toiselta ja päinvastoin. Hienoa, että on kaksi niin erilaista lasta. En usko, että heidän kuullen heitä kuitenkaan vertailisin. Jos sellaista tapahtuu, se on tiedostamatonta, en ole pysähtynyt sitten. (Keinäsen perheen äiti)

Silti jopa neljässä haastattelemassani perheessä vanhemmat kertoivat silloin tällöin vihaisena ollessaan syyllistyneensä vertailemaan lapsia myös ääneenkin. Yleensä kyseessä oli tällöin ollut tilanne, jossa toista sisarusta oli käytetty malliesimerkkinä moitteet ansaitsevalle lapselle, kun vanhemmat olivat halunneet, että tämä toimisi samoin kuin esimerkkinä käytetty sisaruskin.

Olen syyllistynyt siihenkin, että olen möläyttänyt kiukuspäissäni jonkun vertauksen. Ehkä jonkun sellaisen, että miksi sun täytyy kiusata pikkusiskoasi niin paljon, eihän sun isovel jesikään niin tee... Mutta en mä semmoisia, et sä oot huonompi koulussa kuin isoveljesi. En mä niin alhaisiin ole vajonnut. (Peltosen perheen äiti)

Toisinaan vanhemmat kertoivat muutenkin kuin suutuspäissään sanovansa vertailuhavaintojansa lapsille itselleenkin, mutta tällöin vertailut eivät olleet vanhempien mielestä lapsia

loukkaavia. Vanhempien mielestä lapset vertailivat myös itse helposti itseään sisaruksiinsa, varsinkin erilaisissa taidoissa ja vanhemmat kertoivat tällöin joskus joutuvansa puolustelemaan sisarusten keskinäisessä vertailussa heikommalle jäävää lasta muille sisaruksille. *Lapset saattoivat kokea vertailutilanteiksi myös sellaiset tilanteet, joissa vanhemmat kehuivat jotain lasta ääneen muiden sisarusten kuullen, ja vaikka vertailua muihin sisaruksiin ei tällöin sanottukaan ääneen, niin muut sisarukset saattoivat tulkita tällaisenkin tilanteen niin, että kehuja saanutta sisarusta arvostettiin enemmän kuin muita lapsia. Lisäksi vanhempien ohella myös sukulaiset ja perheen vieraat saattoivat syyllistyä sisarusten keskinäiseen vertailuun lasten itsensä kuullen tai kehua jotain perheen lasta ääneen muiden lasten kuullen.*

Haastateltujen lasten mielipiteet siitä, vertailivatko heidän vanhempansa sisaruksia keskenään heidän itsensä kuullen, olivat yhteneväiset vanhempien omien arvioiden kanssa. Tosin pienet lapset eivät osanneet vastata tähän kysymykseen ollenkaan, mutta vanhempien *lasten mielestä heidän vanhempansa eivät kovin paljoa vertailleet lapsia ääneen.* Eikä haastattelemini vanhempien lapsuuden kodeissakaan lasten vertailu ääneen ollut kovin yleistä, vaikka tämän otoksen mukaan eniten esimerkkejä sisarusten keskinäisestä vertailusta lasten itsensä kuullen oli juuri haastateltujen vanhempien lapsuuden perheissä.

Vanhempien haastatteluista kävi selvästi ilmi, että silloin kun vanhemmat olivat vertailleet lapsia keskenään ajattelemattomasti heidän itsensä kuullen tai kehuneet yhtä sisarusta ääneen muiden lasten kuullen, se oli usein *loukannut lasten itsetuntoa ja aiheuttanut mahdollisesti sisaruskateutta.* Esimerkiksi yhden perheen isä kertoi, että hän oli joskus verrannut poikansa koulumenestystä tämän isosiskon parempaan koulumenestykseen toivoen näin saavansa poikansa suhtautumaan opiskeluun ahkerammin. Poika oli kuitenkin selkeästi pahoittanut siitä mielensä. Isä kertoikin silloin ajatelleensa, ettei vertailu ollut oikea keino vaikuttaa pojan koulumenestykseen ja oli siitä lähtien yrittänyt tukea muilla konsteilla poikansa opiskelua. Toisessa perheessä äiti taas kertoi olevansa erityisen pahoillaan, jos hän on sattunut vertaamaan nuorempaa poikaansa vanhempaan poikaansa, koska nuorempi vertaa itseään muutenkin isoveljeensä ja äiti kokee ruokkivansa näin pojan huonommuudentunnetta. Kolmannessa perheessä äiti muisteli puolestaan, miten hänen lapsuudenkodissaan vanhemmat olivat verranneet ääneen lastensa ulkonäköä ja hänelle oltiin sanottu, että hänellä on pienet silmät. Äiti kertoi, että se on jäänyt hänen mieleen ikävänä asiana aikuisikään asti. Vertailun aiheuttaman itsetunnon loukkauksen lisäksi jotkut lapset saattoivat reagoida vanhempiensa vertailuun myös sillä tavalla, että *he sanoivat vanhemmilleen, ettei heitä sisaruksia voi verrata toisiinsa, koska he ovat keskenään niin erilaisia.*

Kaikissa haastattelemissani perheissä vanhemmat olivat sitä mieltä, että ainakin

joillakin heidän lapsillaan oli muotoutunut **tietty rooli sisarusparvessa**. Näin oli ollut myös haastattelemieni vanhempien lapsuudenperheissä. Siihen kysymykseen, mistä syystä lapset olivat nämä roolit omaksuneet, ei vanhempien mukaan ollut olemassa aivan yksiselitteistä vastausta. He tosin uskoivat, että olisivat saattaneet olla omalla käytöksellään edesauttamassa tiettyjen roolien omaksumista, mutta että roolien omaksumiseen oli vaikuttanut toisaalta myös lasten persoonallisuus sekä heidän keskinäinen vuorovaikutuksensa. Vanhempien taholta oli tyypillisintä, että perheen *esikoisen ollessa tyttö*, he olivat asettaneet tälle perheen *varaäidin ja vastuunkantajan* roolin. Tämän myönsivät todeksi myös kaksi niistä haastatelluista lapsista, jotka olivat esikoistyttyjä. Ne esikoistytöt, jotka tähän roolin joutuivat, olivat välillä olleet myös kyllästyneitä rooliinsa. Vanhemmat olivat saattaneet toisinaan käyttää perheen *esikoista* myös *malliesimerkkinä* nuoremmille sisaruksille. Esikoinen itse otti usein sisarusten keskinäisessä vuorovaikutuksessa *johtajan ja opettajan* roolin

Musta tulee aina "äiti" ja saan vastuuta, kun vanhemmat ei ole kotona. Vähän se ehkä häiritsee välillä, mutta toisaalta se on luonnollista niin. (Tyttö 16 v.)

Mun vanhimmalla siskoista oli selvä äidin ja hoivaajan rooli ja se on siitä katkera vieläkin. Se on sanonut, että sen lapsuus meni siinä. Se ei saanut rauhassa olla lapsi ja nuori, se vaan hoiti ja hoiti kotia ja meitä pienempiä. Sitä tietysti kiiteltiin siitä, se oli hyvä siinä. (Peltosen perheen äiti)

Jos haastattelemissani perheissä joku lapsista sai vanhempien silmissä helpoimmin *syntipukin* roolin niskoilleen, olivat nämä lapset usein luonteeltaan joko vilkkaita, villejä tai levottomia ja he koettelivat usein vanhempiensa rajoja. Joissain perheissä myös *esikoista* saatettiin usein vanhimpana lapsena eniten syyttää muidenkin rikkeistä.

Riikka on vähän syntipukki meidän perheessä. En ole osannut toimia hänen kanssaan silleen kuin olisi pitänyt. Sen tajuaa itsekin, että olisi pitänyt kasvaa ulos siitä. Riikka on aika vilkas. (Soinisen perheen isä)

Vanhimman pojan (esikoinen) mielestä häntä usein syytetään ja hän syyllistää itsekin itseään, vaikka moitteet olisi tarkoitettu molemmille pojille. (Miettisen perheen äiti)

Sekä haastateltujen vanhempien että haastateltujen lasten mielipiteet siitä, kuka perheen lapsista joutuu useimmin syntipukiksi olivat yhteneväiset. Samassa perheessä sekä vanhemmat että syntipukin rooliin joutunut lapsi itse ja usein vielä hänen sisaruksensakin mainitsivat saman lapsen perheen syntipukiksi. Syntipukin rooli mainittiin olevan neljässä

haastellussa perheessä jollain lapsella muita useammin. Jossain tapauksessa syntipukin rooli oli perheessä kahdella lapsella. Niissä perheissä, joissa vanhemmat kertoivat jonkun lapsistaan joutuvan helpoimmin syntipukin rooliin kuin perheen muut lapset, vanhemmat myönsivät, että he olivat saattaneet moittia syntipukin roolissa olevaa lasta tiukemmin kuin olisi pitänyt ja epäillä tätä lasta toisinaan silloinkin, kun syy oli ollut jonkun muun lapsen. Tämä oli joskus loukannut lapsia. Varsinkin se, kun heitä oli syytetty rikkeestä, jota he eivät olleet tehneet.

Kun tietokone oli rikki äiti syytti Riikkaa siitä ja Riikka lähti ulos ovet paukkuen, sillä sen oli rikkonut Anni. Meillä syytetään aina joko Riikkaa tai mua. Meidän porukat ei ikinä syytä Annia tai Elinaa. Me ollaan Riikan kanssa mustat lampaat meidän perheessä. Mitä mä oon tehnyt, en tiää. (16-vuotias tyttö)

Aina kun meillä tapahtuu jotain, niin se on mun vika. Muita ei epäillä koskaan, ne on niin kilttejä. Heti ensimmäisenä vanhemmat epäilee ja katsoo meistä lapsista mua. Meidän Anni tekee usein asioita esimerkiksi vähän aikaa sitten otti äidin lompakosta rahaa ja piilotti. Mua epäillään, mutta sitten ne löytyy Annin piilopaikasta. (Riikka 14 v.)

Myös silloin kun perheessä sattui joku vahinko tai joku oli tehnyt jonkin rikkeen, syntipukin roolin saaneet lapset olivat saattaneet tällöin hyvin varuillaan seurata, miten vanhemmat reagoivat tilanteeseen ja syytetäänkö heitä jälleen tällä kertaa. Usein syntipukin roolin saaneet lapset olivat syyttäneet vanhempiaan siitä, että he kokivat olevansa aina perheen syntipukkeja.

Jos on tullut joku vahinko tai hankaluus, silloin Mikko seuraa hyvin tarkkaan, että oliko se hänen vika. Musta tuntuu, että sillä on sellainen kokemus, että häntä aina syytetään. On siitä joskus viestittänyt. Se on ollut tahatonta. On tullut ehkä sanottua liian tiukasti. (Saarisen perheen isä)

Syntipukin roolia lähellä oli myös muutamassa perheessä mainittu *kapinoitsijan* rooli. Tällaiset lapset halusivat usein väitellä ja vastustaa vanhempiensa tai sisaruksiensa mielipiteitä sekä provosoivat tilanteita perheessä. Tämä rooli oli haastateltujen mielestä usein lapsen itsensä valitsema, mutta roolin valitsemista saattoi toisinaan edesauttaa se, että vanhemmat olivat autoritaarisia tai heillä oli voimakkaita mielipiteitä, joita he eivät halunneet vastustettavan.

Toiseksi vanhin sisko oli sellainen vastarannan kiiski, provosoi tilanteita kotona, puhu politiikkaa ja riiteli aina isän kanssa. Halusi aina olla vähän vastaan. (Peltosen perheen äiti)

Lisäksi joissain perheissä joku perheen lapsista saattoi ottaa myös *uhrin* roolin ja käyttää sitä toisinaan hyväkseen saadakseen sillä tavalla vanhempien myötätunnon puolelleen. Uhrin roolin ottivat helpoimmin perheen nuoremmat tai fyysisesti heikommat lapset. Nämä lapset saattoivat kiusata isompaa tai vahvempaa sisarustaan ja sitten kun vahvempi sisarus suuttui ja tuli heidän kimppuunsa, he rupesivat itkemään ja tekeytyivät uhriksi, jolloin he saivat helposti vanhempien sympatiat puolelleen. "Uhrit" itse eivät rooliaan tunnustaneet, mutta heidän vanhempansa tai vanhemmat sisarukset mainitsivat haastatte- luissa tästä.

Viivi osaa ottaa huomion, niin kuin musta kaikki kuopukset. Se provosoi tilanteita. Se osaa sen. Samin ei tarvitse tulla kun lähelle, Viivi alkaa kiljua ja mä luulen, että nyt Sami taas kiusaa. Viivi osaa hyödyntää sen hyvin. Sillä on oikein selkeä rooli. Se härnää Samia ja jollei siinä ole tarkkana tulee syytettyä Samia suotta. (Peltosen perheen äiti)

Eeroa usein syytetään jostain, vaikka Pauli olisi aloittanut sen. Esimerkiksi Pauli olisi sanonut sille ensin jotain ja sitten Eero suuttuu siitä ja hyökkää sen kimppuun ja Pauli alkaa itkemään. (16-vuotias tyttö)

Yhdessä perheessä mainittiin lisäksi myös eräänlainen *huonon* tai *epäonnistujan* rooli. Perheen äidin mukaan keskimäinen poika ottaa itselleen tämän roolin, koska vanhin poika on monessa asiassa taitava ja hyvä ja tätä kehuaan siitä.

Samilla on musta kauhean huono itsetunto. Sami sanookin joskus, että mä en ole yhtään mitään. Se musta myös hakeutuu siihen rooliin. En tiedä voiko lapsesta sanoa noin, mutta mun mielestä voi. Tietysti se on tungettukin siihen rooliin, mutta se on myös itse pitäyty- nyt siinä. (Peltosen perheen äiti)

Myös Miettisen perheessä vanhemmat kertoivat miten perheen keskimäinen poika pinnistelee ollakseen yhtä hyvä ja taitava kuin isoveljensä, vertaa itseään häneen ja kokee usein huonommuutta. Edellä mainittujen roolien lisäksi monet vanhemmat luokittelivat jotkut lapsistaan vielä *kilteiksi ja tottelevaisiksi* ja toiset taas *kapinallisemmiksi ja villeiksi*.

Vaikka kaikki haastattelemani vanhemmat kertoivat yrittävänsä olla suhteellisen **tasapuolisia** kaikkia lapsiaan kohtaan, niin se ei heidän arvionsa mukaan aina onnistunut käytännössä. Varsinkin vanhempien **huomion ja ajankäytön** suhteen kaikissa haastattele- missani perheissä joku perheen lapsista jäi vanhempien mielestä aina vähemmälle

huomiolle ja vanhemmat viettivät vähemmän aikaansa hänen kanssaan. *Vähimmälle vanhempien huomiolle jäivät kaikissa perheissä ne lapsista, jotka eivät vanhempien huomiota eikä aikaa mitenkään näkyvästi vaatineet, olivat enemmän omissa oloissaan ja näyttivät tulevan toimeen itseksensä.* Usein nämä lapset olivat joko perheen *esikoisia tai luonteeltaan itseriittoisempia, rauhallisempia tai tottelevaisempia* muihin sisaruksiin verrattuna.

Saattaa olla, että Riikka jää vähimmälle huomiolle. Ainakin meillä on sellainen tunne. Voi olla, että se itsekin on sen tyyppinen. On sillain hiljakseen, touhuaa omia juttuja. Ei ole sellainen räiskyvä, on näkymättömin. Suuttuu harvoin, on aika tasainen. Muut näkyy.
(Soinisen perheen äiti)

Eniten vanhempien huomiota saivat taas kaikissa perheissä ne lapsista, jotka sitä näkyvästi vaativat. Nämä lapset olivat joko *perheen nuorimmaisista tai sitten luonteeltaan temperamenttisia ja voimakastahtoisia lapsia.* Perheen nuorimmaisesta saivat huomiota toki myös siksi, että he tarvitsevat vanhempiaan vielä eniten.

Nuorempi tytöistä on saanut enemmän huomiota osakseen, koska on ollut pienempi ja voimakastahtoisempi. Osaa manipuloida tilanteet puolelleen. (Jaatisen perheen äiti)

Helena on vaativa, hänellä on taipumus pyytää negatiivisesti sitä huomiota ja hän saa sen huomion, vaikka sitäkin yrittää olla näkemättä, jos se ei ole tärkeää. Kun taas Marika aina joustaa, hän on niin helppo ja tuntuu, että hän jää jotenkin varjoon. Se pistää välillä miettimään ja pysäyttää jotenkin. (Keinäsen perheen äiti)

Lisäksi yksi äiti sanoi, että hänen on *helppo antaa aikaa ja huomiota tyttärelleen, koska hän samaa sukupuolta olevana ymmärtää tämän tarpeita ja heillä löytyy helposti yhteistä juteltavaa,* kun taas hänen murrosikäiselle pojalle ajan antamista vaikeuttaa äidin mukaan se, että pojan maailma on hänelle niin vieras. Kaikki *vanhemmat myönsivät miettineensä joskus, että pitäisi antaa enemmän aikaa myös sille perheen lapselle, joka jää vähimmälle huomiolle.* Neljässä haastattelemassani perheessä vanhemmat mainitsivatkin, että *he yrittävät oikein tietoisesti viettää joskus aikaa vain yhden lapsen kanssa kaksistaan.* Esimerkiksi Miettisen perheessä vanhemmat kertoivat ottavansa aina vuorollaan yhden lapsista mukaansa kauppareissulle. Saarisen perheen isä taas kertoi, että koska hänen lapsuudenperheessään hän itse koki välillä, että hän jäi ulkopuoliseksi kun hänen isällään ja isoveljellään oli paljon yhteisiä harrastuksia, niin hän on sen takia oikein tietoisesti pyrkinyt järjestämään kahdenkeskistä aikaa jokaisen lapsensa kanssa erikseen, ettei kukaan heistä kokisi samalla tavoin jäävänsä ulkopuoliseksi kuin hän omassa lapsuudes-

saan.

Vanhimmat haastattelemista lapsista tai oikeammin jo nuoret olivat samaa mieltä kuin vanhempansakin siitä, että he jäivät perheessä vähimmälle huomiolle, mutta se ei heitä haitannut. Päinvastoin he halusivatkin jo enemmän vapautta vanhemmista ja ymmärsivät myös sen, että perheen nuorimmat lapset tarvitsivat vanhempia enemmän. Sen sijaan nuoremmat haastattelemistani lapsista sanoivat olevansa joskus mustasukkaisia vanhempiensa huomiosta ja että heistä on välillä tuntunut siltä, että vanhemmat huomioivat muita lapsia enemmän, mutta vain hetkittäin. Vanhempiensakin mukaan nämä lapset vielä selvästi kilpailivat sisarustensa kanssa vanhempien huomiosta. Vanhempien mielestä lapset saattoivat myös tavoitella vanhempiensa huomiota eri tavoin. Jotkut lapsista yrittivät hakea sitä huonolla käytöksellä, toiset taas hyvällä käytöksellä. Peltosen perheessä haastatteleman äiti kertoi havainneensa, että jos hänellä ei ole ollut riittävästi aikaa olla tasapuolisesti keskimmäisen pojan ja kuopuksen kanssa kahdenkeskisesti, niin heti poika alkaa kiusata pikkusiskoaan paljon enemmän kuin tavallisesti, mutta jos hänellä taas on aikaa olla riittävästi kahden kesken poikansa kanssa, niin pikkusiskon kiusaaminen vähenee huomattavasti. Äidin mielestä pikkusiskon kiusaaminen johtuu siitä, että poika on mustasukkainen pikkusiskolleen äidin huomiosta.

Se on ollut iso keskustelunaihe meillä, että Sami kiusaa Viiviä. Mun mielestä se johtuu mustasukkaisuudesta. Jos mä vähänkin jätän huomioimatta Samin, en kuuntele mitä sillä on sanottavaa. Jos se jää kiireen tai jonkun takia, se nousee se käyrä, miten paljon Sami kiusaa Viiviä. Se on suoraan verrannollinen. Huomio vähenee ja kiusaaminen lisääntyy. Sitten taas kun mä jaksan keskittyä, autan koulutehtävissä. Annan ihan oikeasti aikaa sille, niin se kummasti vaikuttaa heti. Jos mä koko ajan jaksaisin olla mielettömän hyvää äiti, antaisin huomiota jokaiselle menisi varmaan hyvin, ei olisi niin paljon kateutta. (Peltosen perheen äiti)

Kaikenlaisen **materian antamisen** suhteen vanhemmat sen sijaan sanoivat joka perheessä kokevansa olevansa suhteellisen tasapuolisia kaikkia lapsiaan kohtaan ja kertoivat myös lasten itsensäkin kyllä pitävän huolta siitä, että kaikki lapset saavat vanhemmiltaan tasapuolisesti tavaroita, vaatteita, rahaa jne. Lapset esimerkiksi syyttävät vanhempiaan helposti, jos he kokevat, että joku perheen lapsista on saanut jotain enemmän kuin muut.

Materiassa olen tasapuolinen, mutta musta se ei ole tärkein. Siinä ne on saanut yhtä paljon. On ne tarkkoja, kuka saa tän verran ja toinen sen verran. On kovia jakamaan ja tasaamaan, vaikka karkkipussin tasaavat kaikille yhtä paljon. (Peltosen perheen äiti)

Jotkut vanhemmat olivat myös sitä mieltä, ettei tasapuolisuudessa tarvitse mennä liian

pitkälle tai mitenkään ylikorostaa sitä, vaan että he hankkivat lapsilleen tavaroita ja vaatteita aina kunkin lapsen tarpeen mukaan ja toisinaan muiden lasten on silloin vain opittava odottamaan omaa vuoroaan. Hyvänä esimerkkinä vanhempien jopa ylikorostuneestakin yrityksestä olla mahdollisimman tasapuolisia kaikkia lapsiaan kohtaan oli se, kun Miettisen perheen äiti kertoi, että kun hänen vanhempansa olivat nikkaroineet hänen perheelleen pöydän ja tuolit, olivat he samalla nikkaroineet samanlaisen pöydän ja tuolit myös hänen siskonsa perheelle riippumatta siitä, tarvitsiko hänen siskonsa perhe uutta pöytäkalustoa vai ei.

Yleensä haastattelemanani lapsetkin kokivat vanhempansa aika tasapuolisiksi materian antajina. Kahdessa perheessä perheen keskimmäiset lapset mainitsivat tosin kokevansa sen välillä epäoikeudenmukaisena, että he perivät aina vanhimpien sisarustensa vanhat vaatteet ja urheiluvälineet, kun taas esikoiset saavat kaiken aina uutena. Yksi tyttö mainitsi myös sen, että hänen isosiskonsa saa enemmän rahaa vanhemmilta, koska tällä meneekin sitä enemmän. Tyttö sanoi kuitenkin ymmärtävänsä sen, vaikka valittaakin vanhemmille siitä. Samaisen tytön isosisko kertoi myös itse saavansa äidiltä lapsista helpoiten rahaa esimerkiksi vaatteisiin, vaikka heidän pitäisi periaatteessa ostaa vaatteensa itse. Haastattelemieni vanhempien lapsuuden perheissä kaksi äitiä olivat kokeneet omien vanhempiensa taloudellisesti tukeneen jotain sisarusta enemmän kuin muita. Ensimmäisessä tapauksessa äidin vanhemmat olivat taloudellisesti tukeneet perheiden poikien yritystoimintaa ja toisessa tapauksessa äiti kertoi, että hänen pikkuveljensä on saanut äidiltä enemmän rahaa nuoruudessaan kuin hän itse ollessaan nuori. Tämä johtui siitä, että äidillä oli ollut enemmän rahaa pikkuveljen nuoruudessa kuin mitä äidillä oli ollut hänen nuoruudessaan. Äiti sanoikin järjellä kyllä ymmärtävänsä, että äidin taloudellinen tilanne oli helpottunut hänen nuoruutensa jälkeen, mutta se oli tuntunut tunnetasolla hänestä kuitenkin epäoikeudenmukaiselta.

Vanhempien mielestä lapset pitivät kaikissa perheissä huolta myös siitä, että vanhemmat olisivat tasapuolisia kaikkia lapsiaan kohtaan siinä, **millaisia velvollisuuksia he lapsilta vaativat tai mitä vapauksia he lapsilleen antoivat**. Toki lasten ikä myös vaikutti suuressa määrin joka perheessä siihen, mitä vanhemmat antoivat lasten tehdä tai mitä lapsilta kotona vaadittiin. Perheen vanhemmilla lapsilla oli useissa perheessä enemmän etuoikeuksia tehdä asioita, mutta heiltä myös vastaavasti vaadittiinkin enemmän vastuullisuutta ja velvollisuuksien täyttämistä. Nuoremmat lapset tulisivat saamaan sitten myöhemmin vastaavassa iässä samat oikeudet ja velvollisuudet kuin perheen vanhemmilakin lapsilla oli. Yleensä haastattelemanani vanhemmat kokivat olevansa suhteellisen tasapuolisia lapsilta vaadittavien velvollisuuksien ja heille annettujen vapauksien suhteen. Joidenkin vanhempien mielestä heille oli kuitenkin käynyt niin, etteivät he olleet enää niin ankaria perheen myöhemmin syntyneille lapsille ja nämä lapset olivat saaneet vapaamman

kasvatuksen kuin perheen vanhemmat lapset. Näin oli käynyt myös joissain haastattelemini vanhempien lapsuuden perheissä.

Muutama haastatelluista lapsista koki, etteivät heidän vanhempansa olleet täysin tasapuolisia lasten vapauksien ja velvollisuuksien suhteen. Osa lapsista kertoi toisinaan kokevansa epäoikeudenmukaisena sen, että perheen esikoinen saa jo enemmän vapauksia, mitä heillä ei vielä ole ja valittavansa siitä vanhemmilleen. Nämä lapset olivat kaikki vain muutaman vuoden esikoista nuorempia. Yhden perheen esikoinen vastaavasti koki, että hänen täytyy tehdä enemmän kotitöitä kuin hänen pikkusiskonsa, mikä oli hänen mielestään niin ikään epäoikeudenmukaista. Räikein esimerkki vanhempien epätasapuolisesta kohtelusta lapsiltaan vaadittavien velvollisuuksien suhteen oli yhden haastattelemani perheen äidin muistikuva lapsuudenkodista, jossa perheen tyttöjen täytyi auttaa kotitöissä, mutta perheen poikien ei tarvinnut tehdä ollenkaan kotitöitä.

Tässä tutkimuksessa ei varsinaisesti kysytty sitä, kuinka tasapuolisesti vanhemmat **rankaisivat tai kurittivat lapsiaan**, mutta vanhempien haastatteluista tuli kyllä ilmi, että täysin tasapuolisia eivät kaikki vanhemmat rangaistusten ja kurituksen suhteen lapsiaan kohtaan aina olleet. Joidenkin vanhempien mielestä *joillekin perheen lapsista tuli ehkä sanottua tiukemmin kuin toisille* ja joissain perheissä *nuorimmat lapset olivat saaneet sallivamman kasvatuksen* kuin perheen vanhemmat lapset. Lisäksi jotkut vanhemmat myönsivät saattavansa *ärsyntyä helpommin johonkin lapsistaan kuin muihin*, vaikka yrittivätkin olla tasapuolisia.

En ole ollut tasapuolinen suhteessa keskimäiseen sen takia, että hän on nostattanut mussa niin paljon negatiivisia tunteita, silloin kun ne on ollut pieniä. Mä oon aina helposti ärsyntynyt Samiin. Varmaan on tullut semmoista, että se on kokenut itsekin niin ihan oikeasti. (Peltosen perheen äiti)

Lasten haastatteluissakaan en kysynyt heiltä suoranaisesti sitä, kuinka tasapuolisesti heidän mielestään heidän vanhempansa rankaisevat lapsiaan, mutta muutamat lapset kertoivat kuitenkin kokevansa, että vanhemmat välillä lasten riidellessä asettuvat puoleellisesti joko sisaruksen tai heidän itsensä puolelle ja rankaisevan kovemmin syylliseksi luulemaansa sisarusta, vaikka toinenkin sisarus olisi heidän mielestään ansainnut yhtä kovan rangaistuksen. Lasten mielestä *vanhemmat asettuivat riidoissa helpommin niiden lasten puolelle, jotka olivat fyysisesti heikompia ja usein myös nuorempia. Ankarammin vanhemmat lasten mielestä rankaisivat niitä lapsia, jotka olivat joko isompia, fyysisesti vahvempia tai olivat fyysisesti käyneet käsiksi sisarukseen.*

8 POHDINTA

Tämän tutkimuksen lähtökohtana oli tarkastella sisaruskateutta sisarusten välisissä suhteissa useasta eri näkökulmasta. Tarkoituksena oli erityisesti saada vastauksia siihen, miten sisaruskateus ilmenee lasten ja aikuisten sisarussuhteissa sekä millaisia selviytymiskeinoja lapsilla ja aikuisilla on sisaruskateustilanteissa. Lisäksi kiinnostuksen kohteena oli vielä sisaruskateus vanhempien näkökulmasta, kasvatuksellisenä ongelmana. Mitä vanhemmat tekevät lastensa sisaruskateuden ilmetessä ja kuinka tasapuolisesti he kohtelevat lapsiaan? Viimeksi mainittua kysymystä tarkasteltiin sekä vanhempien oman arvioinnin että myös heidän lastensa kokemusten näkökulmasta. Vastauksia edellä esitettyihin tutkimuskysymyksiin saatiin ja tämän tutkimuksen tulokset olivat aika yhteneväiset aikaisempien sisaruskateutta käsittelevien tutkimusten kanssa. Esittelen ensin tutkimuksen päätulokset sekä niiden suhteen aikaisempiin tutkimustuloksiin sisaruskateudesta. Sen jälkeen pohdin tulosten yleistämistä ja merkitystä sekä tutkimuksen puutteita ja mahdollisia jatkotutkimusaiheita.

8.1 Päätulokset ja niiden suhde aikaisempiin tutkimuksiin

Sekä tämän tutkimuksen että aikaisempien tutkimusten mukaan sisaruskateus on yleistä lasten sisarussuhteissa niin uuden sisaruksen syntyessä kuin sen jälkeenkin lapsuuden keskivaiheessa ja nuoruudessa. Kuitenkaan tämän tutkimuksen tuloksien mukaan sisaruskateus ei olisi sisarussuhteen määräävin osatekijä useimmissa lasten ja nuorten sisarussuhteissa. Tätä näkemystä tukevat myös laajat pitkittäistutkimukset sisarussuhteista (ks. Murphy 1992, 147-148). Tämän tutkimuksen, kuten ei muidenkaan viimeaikaisten sisarustutkimusten mukaan sisaruskateuden ja muiden negatiivisten osatekijöiden määrä sisarussuhteissa olisi verrannollinen sisarussuhteiden myönteisten osatekijöiden määrään (Dunn 1993, 45). Voi olla sisarussuhteita, joissa on samanaikaisesti sekä paljon sisaruskateutta ja muita negatiivisia osatekijöitä, kuten riitoja, epätasapainoa ja dominoivuutta että myös paljon sisarussuhteen myönteisiä osatekijöitä, kuten lämpöä, läheisyyttä, ihailua ja hoivaamista. On myös sisarussuhteita, joissa on korostuneesti enemmän joko sisarussuhteen myönteisiä tai kielteisiä osatekijöitä. Lisäksi voi olla vielä sisarussuhteita, joissa niin myönteisiä kuin kielteisiäkin osatekijöitä on vähän. Tässä tutkimuksessa niissä sisarussuhteissa, joissa sisarukset olivat samaa sukupuolta ja heidän välinen ikäeronsa oli pieni (alle 3 vuotta), oli kaikkein eniten sisarussuhteen myönteisiä osatekijöitä, mutta samalla myös paljon sisaruskateutta ja riitoja. Niissä sisarussuhteissa taas, joissa lasten välinen ikäero oli suuri (vähintään 4 vuotta), oli korostuneesti enemmän sisarussuhteen myönteisiä osateki-

jöitä ja vain vähän sisaruskateutta ja muita negatiivisia osatekijöitä. Kahdessa tämän otoksen sisarussuhteessa oli puolestaan korostuneesti enemmän sisarussuhteen negatiivisia osatekijöitä, lähinnä sisaruskateutta ja riitoja. Tällaisten sisarusparien välinen ikäero ei ollut pieni, mutta ei kovin suurikaan (noin 3 - 4 vuotta) ja he olivat joko samaa tai eri sukupuolta. Muissa tämän tutkimusotoksen sisarussuhteissa oli sekä sisarussuhteen myönteisiä että kielteisiä osatekijöitä kohtalaisesti.

Niin ikään sekä tämän tutkimuksen että aikaisempien tutkimusten mukaan lasten iällä olisi vaikutusta siihen kokevatko lapset mustasukkaisuutta uuden sisaruksensa syntyessä. Tässä tutkimuksessa suurin osa (11/14) sisaruksensa syntyessä alle 7-vuotiaista lapsista osoitti jonkinlaista mustasukkaisuutta saadessaan sisaruksen, mutta enää seitsemästä ikävuodesta ylöspäin ei ollut mainintoja lasten mustasukkaisuudesta sisaruksen synnyttyä. Myös Dunnin (1984,96-97) tutkimuksen mukaan alle viisivuotiaat lapset olisivat alttiimpia kokemaan mustasukkaisuutta sisaruksen syntyessä. Tämän tutkimuksen tulokset olivat yhteneväiset aikaisempien tutkimuksien kanssa myös siinä, että lasten mustasukkainen käyttäytyminen sisaruksen synnyttyä saattoi vaihdella paljon. Useimmin lasten mustasukkainen käyttäytyminen sisaruksen synnyttyä näkyi tässä tutkimuksessa vanhempien huomion tavoitteluna, jota esiintyi kaikilla mustasukkaisuutta osoittaneista lapsista. Myös lasten suoran aggressiivinen mustasukkaisuus vauvaa kohtaan oli tässä tutkimuksessa aika yleistä (7:llä lapsella yhdestätoista) ja yleisempää verrattuna Dunnin ja Kendrickin (1982) tutkimukseen, jossa lasten suora aggressiivisuus vauvaa kohtaan oli aika harvinaista. Sen sijaan Dunnin ja Kendrickin tutkimuksessa lasten suoraa aggressiivisuutta sisältävä mustasukkaisuus vanhempia kohtaan oli yleisempää verrattuna tämän tutkimuksen tuloksiin, jossa se oli puolestaan harvinaista (voi olla etteivät vanhemmat muistaneet sitä haastatteluisissa). Harvinaisempaa tässä tutkimuksessa oli myös lasten vetäytyminen, murjottaminen sekä oman arvottomuuden kokeminen sisaruksen syntyessä. Yleensä mitä vanhemmasta lapsesta oli kysymys, niin suora aggressiivisuus vauvaa kohtaan oli harvinaisempaa. Myös esikoiset, jotka saivat sisaruksen jo toisen kerran, eivät olleet suoran aggressiivisia vauvaa kohtaan. Tuloksissa oli myös kiinnostavaa se, että ainoat alle 7-vuotiaat lapset, jotka eivät osoittaneet sisaruksensa synnyttyä mustasukkaisuutta, olivat tässä tutkimuksessa kaksi esikoista, jotka saivat sisaruksensa jo toisen kerran sekä yksi 2-vuotias poika, joka kuitenkin sisaruksensa synnyttyä alkoi nukkua yönsä rauhattomasti ja nähdä painajaisia. Tätä kesti noin kahden tai kolmen kuukauden ajan. Pojan äidin mielestä painajaisunet olisivatkin liittyneet uuteen perhetilanteeseen ja siitä johtuviin sisaruskateuden tunteisiin. Tätä näkemystä tukee myös amerikkalainen, sisaruskateudesta kärsiviä lapsia tutkinut ja hoitanut lapsipsykiatri Ginott Haim (1968, 94-95), jonka mielestä torjuttuina ja salattuina sisaruskateuden tunteet mahdollisesti naamioituivat erilaisiksi oireiksi tai epäsuotuisaksi käyttäytymiseksi. Silloin kun lasten mustasuk-

kaista käyttäytymistä esiintyi sisaruksen synnyttyä, se oli tavallisimmin aktivoitunut tilanteissa, joissa vauvaa huomioitiin tai vanhemmat pyrkivät jotenkin vastaamaan vauvan tarpeisiin, kuten esimerkiksi imetystilanteissa. Lasten mustasukkaisuus sisaruksen synnyttyä oli ollut lähes kaikissa tapauksissa kuitenkin vain ohimenevä vaihe ja useimmat mustasukkaisuudesta johtuvat lasten käytöshäiriöt olivat hävinneet viimeistään muutaman kuukauden tai puolen vuoden kuluttua vauvan syntymästä. Myös Dunnin (1984) tutkimuksessa useimmat lasten käytöshäiriöt olivat hävinneet viimeistään kahdeksan kuukauden kuluttua sisaruksen syntymästä. Lisäksi on todettava, että sisaruskateus ei ollut ainoa tunne, mitä lapset kokivat sisaruksensa synnyttyä. Monet niistä lapsista, jotka olivat tunteneet mustasukkaisuutta vauvaa kohtaan, olivat samalla tunteneet myös positiivisiakin tunteita tätä kohtaan tai ne olivat heränneet pahimman mustasukkaisuuden mentyä ohitse. Isommat lapset näyttivät kokeneen vauvan tulon perheeseen ainoastaan myönteisesti.

Lapsuuden keskivaiheessa ja nuoruudessa kateutta ja mustasukkaisuutta sisarussuhteissa aiheuttivat monetkin asiat. Haastattelujen perusteella kateutta sisarusten välillä aiheuttivat eniten *sisaruksen omistamat tavarat sekä rahavarat*. Kuitenkaan eri sukupuolta olevat sisarukset eivät olleet useinkaan kateellisia toistensa tavaroista, koska tytöt ja pojat olivat kiinnostuneita eri tavaroista. Lähes yhtä paljon kateutta koettiin myös *sisaruksen ominaisuuksista tai taidoista* sekä siitä, että *sisarus oli ollut jossain hauskassa paikassa tai tehnyt jotain mukavaa, johon ei itse ollut päässyt osallistumaan*. Lisäksi kateutta kerrottiin koettavan vielä *sisaruksen oikeuksista tai vapauksista tehdä jotain, mitä itsellä ei ollut lupa tehdä*. Myös kavereille oltiin kateellisia lähes samoista asioista kuin sisaruksille. Mustasukkaisuutta sisarusten välillä aiheuttivat puolestaan eniten sellaiset *tilanteet, joissa vanhemmat antoivat huomiota, olivat läheisessä vuorovaikutuksessa tai osoittivat arvostusta sisarusta kohtaan*. Seuraavaksi eniten mustasukkaisuutta aiheuttavia asioita sisarusten välillä olivat *tilanteet, joissa vanhempi tai vanhemmat selvästi suosivat jotain sisarusta tai arvostivat häntä enemmän kuin muita sekä se, jos vanhemmalla ja sisaruksella oli erityisen hyvä ja läheinen suhde*. Lisäksi mustasukkaisuutta kerrottiin koettavan vielä *sisaruksen kaverisuhteista, muiden sukulaisten huomiosta sisarusta kohtaan sekä kahden muun sisaruksen välisestä hyvästä suhteesta*. Vanhempien ja sisarusten välisten suhteiden lisäksi mustasukkaisuutta lapset ja nuoret kertoivat tuntevansa jonkin verran myös kaverisuhteissaan tai suhteissa vastakkaiseen sukupuoleen.

Kuten aikaisemmissakin tutkimuksissa (Cicirelli 1982, 278) niin tässäkin tutkimuksessa oli selvästi nähtävissä, että sisaruskateus vähenee huomattavasti aikuisten sisarussuhteissa. Useissa aikuisten sisarussuhteissa sitä ei haastateltavien mukaan esiintynyt lainkaan tai se oli ainakin useimmiten voimakkuudeltaan vähäisempää kuin lapsuudessa ja nuoruudessa. Kokonaisuutena arvioiden sisaruskateus ei siten näyttänyt olevan useimmissa aikuisten sisarussuhteissa kovin määräävä tekijä, vaan eniten aikuisten sisarussuh-

teita määrittivät tässä tutkimuksessa sisarussuhteiden myönteiset osatekijät, kuten lämpö ja läheisyys. Vaikka sisaruskateutta ei kovin paljoa enää aikuisena myönnetty koettavaan, niin muissa aikuisiän ihmissuhteissa kateuden ja mustasukkaisuuden tunteet olivat aikuisille tuttuja. Silloin harvoin kun kateutta tai mustasukkaisuutta aikuisten sisarussuhteissa vielä koettiin, näitä tunteita aiheuttivat edelleen aika samanlaiset asiat kuin lastenkin sisarussuhteissa, mutta aikuisten ja lasten selviytymiskeinoissa sisaruskateustilanteissa oli huomattavia eroavaisuuksia. Aikuiset sovelsivat lapsiin verrattuna selvästi enemmän järjen käyttöä ja pohdintaa vaativia emotionaaliskognitiivisia selviytymiskeinoja, kun taas lapset turvautuivat aikuisia useammin toimintaa suosiviin ongelmakeskeisiin selviytymiskeinoihin. Aikuiset myös arvioivat lapsia useammin olevansa itse vastuussa omista tunteistaan tai ainakin kykenevänsä vaikuttamaan niihin. Lisäksi aikuiset pyrkivät lapsia useammin salaamaan kateutensa ja mustasukkaisuutensa tunteidensa kohteelta sekä tietoisemmin löytämään jonkin rakentavan tavan käsitellä näitä vaikeita tunteitaan. Aikuisten ja lasten selviytymiskeinojen paremmuutta arvioitaessa voisi aikuisten selviytymiskeinoja pitää siinä mielessä rakentavimpina kuin lasten, että aikuisten selviytymiskeinoissa ei esiintynyt ollenkaan tuhoavaa, aggressiivista toimintaa kateuden tai mustasukkaisuuden kohdetta kohtaan. Kuten olen jo aikaisemmin todennut, saattaa kuitenkin olla, etteivät aikuiset kehdanneet haastatteluissa myöntää käyttäytyneensä aggressiivisen tuhoavasti kateus- ja mustasukkaisuustilanteissa, koska aikuisilta yleensä odotetaan kypsempää ja rakentavampaa käyttäytymistä kuin lapsilta. Toisaalta haastatteluissa kävi ilmi, että aikuiset pitivät lapsia useammin kateuden ja mustasukkaisuuden tunteita moraalisesti tuomittavina, joten voisi olettaa, että aikuiset tuomitsisivat lapsia useammin myös aggressiivisen tuhoavan käyttäytymisen kateuden tai mustasukkaisuuden kohdetta kohtaan. Silti aikuisten oli lapsia helpompi myös hyväksyä tunteensa ja myöntää toisille ihmiselle ja itselleenkin oma kateutensa ja mustasukkaisuutensa. Tähän taas voisi olla syynä se, että aikuisten minäkuva on realistisempi kuin lapsilla. Siksi aikuiset ehkä ymmärtävät ja hyväksyvät lapsia paremmin sen, että ihmisluonteeseen kuuluu myös raadollinenkin puoli.

Ainoastaan yhdessä haastattelemistani perheistä sisaruskateus oli vanhempien mukaan ollut heidän perheensä suurimpia kasvatusongelmia, mutta muissakin perheissä vanhemmat pitivät sisaruskateutta tärkeänä kasvatuskysymyksenä. Kaikkein vaikeimpina ja pulmallisimpina sisaruskateustilanteina neljässä perheessä vanhemmat olivat kokeneet uuden sisaruksen syntymää seuranneen ajanjakson, jolloin perheen vanhemmat lapset olivat olleet mustasukkaisia vauvalle. Haastattelemieni äitien mielestä erityisesti vauvan imetystilanteet olivat olleet heille pulmallisia isompien lasten mustasukkaisuuden takia. Kertomansa mukaan vanhemmat olivat toimineet lastensa sisaruskateustilanteissa lähes siten kuin kasvatusoppaissa neuvotaan. Vanhemmat kertoivat esimerkiksi pyrkivänsä

hyväksymään ja ymmärtämään lastensa sisaruskateuden tunteita sekä suhtautuvansa periaatteessa myönteisesti sisaruskateuden, kuten muidenkin negatiivisten tunteiden avoimeen ilmaisemiseen. Vanhempien ymmärrystä lasten sisaruskateutta kohtaan osoitti myös se, etteivät he sanoneet rankaisevansa tai syyllistävänsä lapsiansa sisaruskateuden takia. Ainoastaan äärimmäisissä tilanteissa vanhemmat kertoivat puuttuvansa tilanteeseen, tarvittaessa toruen ja selittäen lapsille miksi toista ei saa vahingoittaa ja ehkä rankaisevan-sakin lapsia, mutteivät he kuitenkaan uskoneet silti syyllistävänsä lapsia sisaruskateudesta. Lisäksi vanhempien ymmärrys lasten sisaruskateuden tunteita kohtaan näkyi siinä, että huomatessaan lastensa olevan mustasukkaisia tai kateellisia toisilleen, he yrittivät toiminnallaan jotenkin lievittää lastensa sisaruskateutta. Esimerkiksi vanhemmat saattoivat tällöin vakuuttaa lapselle rakastavansa tätä yhtä paljon kuin muitakin lapsia, yrittivät järjestää kahdenkeskistä aikaa lapsen kanssa sekä auttaa häntä ymmärtämään ja tulemaan toimeen näiden tunteiden kanssa. Lasten syyttäessä vanhempiansa sisaruksen suosimisesta he pyrkivät perustelemaan ja selittämään lapsille, miksi on toimittu kyseisellä tavalla ja jos lasten syytteissä oli perää vanhemmat pyrkivät korjaamaan tilanteen tasapuoliseksi kaikille. Sisarusten keskinäisissä riidoissa vanhemmat yrittivät puolestaan tarvittaessa olla oikeudenmukaisia tuomareita.

Myös uuden sisaruksen synnyttyä perheeseen haastatteleman vanhemmat toimivat aika samalla tavoin kuin jotkin tutkimukset suosittelevat. Esimerkiksi Dunnin ja Kendrickin (1982) tutkimuksen mukaan uuden vauvan synnyttyä perheeseen vanhempien olisi muistettava edelleen huomioida myös perheen vanhempia lapsia sekä minimoida muutokset heidän elämässään. Näin kaikki tämän tutkimuksen vanhemmat olivat kertomansa mukaan yrittäneetkin tehdä. Tosin joidenkin vanhempien arvioinnin mukaan heillä ei ollut ollut siihen aina voimia. Erityisesti näin oli tuntenut eräs yksinhuoltajaäiti. Muissa perheissä isän läsnäolo oli tasapainottanut tilannetta. Uuden sisaruksen synnyttyä perheeseen vanhemmat olivat myös kaikissa perheissä ottaneet vanhemmat lapset mukaan hoitamaan ja kantamaan vastuuta vauvasta. Tämä taas vähentää Murphyn tutkimuksen (1992) mukaan vanhempien lasten sisaruskateutta vauvaa kohtaan. Imetystilanteissa äidit olivat puolestaan yrittäneet keksiä erilaisia keinoja isomprien lasten mustasukkaisuuden lieventämiseksi. Yhteistä näille äitien eri keinoille oli se, että he olivat jollakin tavoin pyrkineet kääntämään lasten huomion vauvan imettämisestä, esimerkiksi lukemalla heille samalla kirjoja kun imettivät vauvaa. Kuitenkin vanhempien kaikesta lastensa sisaruskateutta ymmärtävästä toiminnasta huolimatta he tunnustivat lasten sisaruskateuden koettelevan välillä heidän kärsivällisyyttään.

Vanhempien ja lasten arvioinnit vanhempien tasapuolisuudesta lapsiaan kohtaan olivat aika yhteneväiset. Kukaan vanhemmista ei sanonut omaavansa vakituksia lempilapsia ja kaikki vakuuttivat rakastavansa jokaista lastaan yhtä paljon. Monet äidit kuitenkin

sanoivat omaavansa lempilapsia silti ajoittain tai tietyissä tilanteissa. Haastattelemieni lasten näkökulmasta katsottuna vanhemmat ehkä saattoivat "lellää" toisinaan jotain lasta perheessä, mutta hyvin harvan lapsenkaan mielestä heidän vanhemmillaan olisi ollut vakituisia lempilapsia. Mielenkiintoista oli kuitenkin se, että puolet haastatelluista vanhemmista oli sitä mieltä, että heidän lapsuudenkodissaan joku perheen lapsista olisi ollut isän tai äidin lempilapsi. Toisenlaisia tuloksia oli saatu eräässä Coloradossa tehdyssä tutkimuksessa, jossa vain yksi kolmasosa haastatelluista pienten lasten äideistä ilmoitti tuntevansa yhtä voimakkaita kiintymyksen tunteita kaikkia lapsiaan kohtaan (ks. Dunn & Plomin 1990, 74-75). Vaikkei tässä tutkimuksessa haastatelluilla vanhemmilla vakituisia lempilapsia ollutkaan, muutamat heistä kuitenkin myönsivät suhteen johonkin lapseensa olevan jotenkin läheisempi tai helpompi kuin muihin. Nämä lapset muistuttivat usein luonteenpiirteiltään heitä itseään tai olivat luonteeltaan avoimia, hellyyttä osoittavia tai sopeutuvaisia. Samoin lapsen syntymäjärjestys, sukupuoli tai ikäkausi mainittiin mahdollisina syinä vanhempien ja lapsen suhteen erityislaatuun tai suhteen helppouteen ja läheisyyteen.

Sekä kaikenlaisen materian antamisen että lapsilta vaadittavien velvollisuuksien tai heille annettavien vapauksien suhteen vanhemmat arvioivat joka perheessä olevansa suhteellisen tasapuolisia kaikkia lapsiaan kohtaan. Tosin lasten ikä vaikutti luonnollisesti siihen, mitä lapsilta kotona vaadittiin tai mitä vapauksia heillä oli. Vanhemmilla lapsilla oli enemmän vapauksia, mutta heillä oli myös enemmän velvollisuuksiakin. Joidenkin vanhempien mielestä he eivät olleet enää niin ankaria perheen myöhemmin syntyneitä lapsia kohtaan ja nämä olivat saaneet vapaamman kasvatuksen kuin perheen vanhemmat lapset. Lasten mielestä taas vanhemmat asettuivat riidoissa helpommin ja välillä puolueellisesti niiden lasten puolelle, jotka olivat fyysisesti heikompia ja usein myös nuorempia. Ankarammin vanhemmat lasten mielestä rankaisivat niitä lapsia, jotka olivat joko isompia, fyysisesti vahvempia tai olivat fyysisesti käyneet käsiksi sisarukseen. Rahaa ja tavaroita vanhemmat antoivat lasten mielestä heille yleensä aika tasapuolisesti ja jos näin ei aina ollut asian laita, niin lapset osasivat siinä tapauksessa pitää omista oikeuksistaan kiinni.

Kaikkein vähiten vanhemmat arvioivat olevansa tasapuolisia siinä, miten paljon he antavat huomiota ja aikaa lapsilleen. Kaikissa perheissä vanhempien mielestä joku perheen lapsista jäi vähemmälle vanhempien huomiolle ja vanhemmat viettivät vähemmän aikaansa tämän lapsen kanssa. Myös jo edellä mainitussa Coloradossa tehdyssä tutkimuksessa vain yksi kolmasosa haastatelluista pienten lasten äideistä sanoi pystyvänsä huomioidaan kaikkia lapsiaan yhtä paljon (ks. Dunn & Plomin 1990, 74-75). Vähimmälle vanhempien huomiolle jäivät kaikissa perheissä ne lapsista, jotka eivät sitä mitenkään näkyvästi vaatineet, olivat enemmän omissa oloissaan ja näyttivät tulevan toimeen itsekseen. Usein nämä lapset olivat joko perheen esikoisia tai luonteeltaan itseriittoisem-

pia, rauhallisempia tai tottelevaisempia muihin sisaruksiin verrattuna. Eniten vanhempien huomiota taas saivat joko perheen nuorimmat tai sitten luonteeltaan temperamenttiset ja voimakastahtoiset lapset. Haastateltuja nuoria ei haitannut se, että he jäivät perheessä vähimmälle huomiolle, mutta nuoremmat lapset sanoivat olevansa joskus mustasukkaisia vanhempiensa huomiosta. Heistä oli myös välillä tuntunut, että vanhemmat huomioivat muita lapsia enemmän, mutta vain hetkittäin. Kiinnostavaa tuloksissa oli se, että eräs haastattelemani äiti kertoi havainneensa, että jos hänellä ei ole riittävästi kahdenkeskistä aikaa keskimmaiselle pojalleen, poika alkaa selvästi enemmän kiusata pikkusiskoaan. Jos taas äidillä on aikaa olla myös pojan kanssa kahden, poika vähentää pikkusiskonsa kiusaamista huomattavasti.

Vanhempien ja lasten haastatteluissa kysyttiin myös sitä, vertailevatko vanhemmat lapsiaan keskenään sekä asettavatko he lapsilleen tiettyjä rooleja perheessä. Useimmat vanhemmista kertoivatkin vertailevansa lapsiaan toisiinsa mielessänsä, mutta näitä vertailuhavaintoja ei usein kuitenkaan sanottu ääneen lapsille. Silloin kun tällaista sisarusten keskistä vertailua lasten kuullen kuitenkin tapahtui, se oli selvästi loukannut lasten itsetuntoa. Varsinkin suutuspäissään aika monet vanhemmat myönsivät syyllistyneensä siihen, että toista sisarusta oli käytetty malliesimerkkinä moitteet ansaitsevalle lapselle. Lasten mielestä heidän vanhempansa eivät silti kovin paljon vertailleet lapsia ääneen. Roolien suhteen kaikki vanhemmat olivat sitä mieltä, että ainakin joillakin heidän lapsillaan oli muotoutunut tietty rooli sisarusparvessa. Vanhemmat myös uskoivat, että he olivat saattaneet olla omalla käytöksellään edesauttamassa tiettyjen roolien omaksumista, mutta että roolien omaksumiseen oli toisaalta vaikuttanut myös lasten persoonallisuus sekä heidän keskinäinen vuorovaikutuksensa. Jos perheen vanhin lapsi oli tyttö, vanhemmat kertoivat, että he helposti langettivat tälle perheen *varaäidin* ja *vastuunkantajan* roolin, minkä kyseiset lapset itsekin haastatteluissa vahvistivat. Lisäksi vanhemmat saattoivat käyttää perheen esikoista *malliesimerkkinä* muille lapsille. Esikoinen otti itse usein sisarusten keskinäisessä vuorovaikutuksessa *johtajan* ja *opettajan* roolin. Neljässä perheessä mainittiin jonkun lapsista omaavan muita useammin *syntipukin* roolin ja sekä vanhempien että lasten mielipiteet siitä, kuka perheen lapsista joutui useimmin syntipukiksi olivat täysin yhteneväiset. Vanhempien mukaan perheen syntipukiksi joutuvat lapset olivat luonteeltaan vilkkaampia, villimpiä ja levottomampia kuin muut perheen lapset. Muita vanhempien mainitsemia lasten rooleja sisarusparvessa olivat *kapinoitsijan*, *uhrin* ja *epäonnistujan* roolit.

8.2 Tulosten yleistäminen ja merkitys, tutkimuksen puutteet ja jatkotutkimusaiheet

Vaikka tämän tutkimuksen tuloksia ei voidakaan tutkimuksen suppean otannan vuoksi yleistää koskeväksi laajaa joukkoa ihmisiä, voisi tämän tutkimuksen tuloksista olla kuitenkin hyötyä sisaruskateuden yksityiskohtien ja moni-ilmeisyyden ymmärtämisessä. Uusitalo (1991, 78) käyttää tällaisesta tutkimustulosten yleistettävyyden muodosta nimeä *teoreettinen tai olemuksellinen yleistettävyys*. Lisäksi näkisin tällä tutkimuksella olevan esitutkimuksellista arvoa, koska tässä tutkimuksessa on pyritty monipuolisesti tarkastelemaan sisaruskateutta useasta eri näkökulmasta. Tämän tutkimuksen ansioksi voisikin lukea sen, että tässä on yhdistelty tieteellisiä käsitteitä, teorioita, aikaisempia tutkimuksia ja kasvatustieteiden neuvoja teoreettiseksi viitekehikseksi ja sisaruskateuteen on näin saatu useita näkökulmia. Aikaisempiin sisaruskateustutkimuksiin verrattuna uutta tässä tutkimuksessa on lasten ja aikuisten selviytymiskeinojen tarkastelu sisaruskateustilanteissa Lazaruksen kognitiivis-sosiaalisen emotioteorian avulla. Tässä tutkimuksessa korostuu myös kokemuksellinen näkökulma sisaruskateuteen, sillä laadulliselle tutkimukselle luonteenomaisesti tutkimuksessa on ollut tarkoituksena välittää lasten ja aikuisten kokemuksia sisaruskateudesta heidän omalla äänellään ja etenkin lasten äänen kuuluminen on tieteessä vielä aika uutta. Lisäksi Suomessa ei sisaruskateutta ole aikaisemmin juuri tutkittu ja suomalainenkin tieteellinen tutkimus aiheesta olisi tärkeää, koska sisaruskateus ja sisarussuhteet, kuten tunteet ja perhesuhteet yleensäkin, voivat vaihdella kulttuureittain ja maittain. Näin ollen ulkomaiset tutkimustulokset eivät ole välttämättä päteviä suomalaisissa oloissa.

Tällä tutkimuksella oli toki puutteensakin. Vaikka laajuus ja monipuolisuus olivat mielestäni tämän tutkimuksen ansioita, niin toisaalta rajaamalla tarkastelunäkökulman suppeammin sisaruskateuteen olisin voinut saada syvällisempää tietoa aiheesta. Nyt tutkimustulokset jäivät pinnallisemmiksi ja tuloksena oli kuvailevaa tietoa sisaruskateudesta. Myös pienten lasten haastattelujen vaikeus ja oma kokemattomuuteni heidän haastattelijanaan rajoittivat heiltä saatujen vastausten syvällisyyttä ja tiedon saamista. Aikuisia haastatellessa taas ongelmana oli se, etteivät aikuiset haastatteluissa kunnolla muistaneet asioita, joista oli kulunut jo kauan aikaa. Tällaisia asioita olivat heidän muistonsa lapsuutensa sisaruskateudesta tai siitä, miten heidän omat lapsensa olivat reagoineet uuden sisaruksen synnyttyä perheeseen. Näin ollen näitä aihepiirejä koskevat vastaukset eivät olleet vanhempien muistikuvien epätarkkuuden vuoksi täysin luotettavia. Kuten aiemmin jo mainitsin, tätä olisin voinut ennakoida siten, että olisin antanut vanhemmille tutkimuskysymykset jo etukäteen tutustuttaviksi, jolloin he olisivat voineet omassa rauhassa verestää muistiaan itse haastattelutilannetta varten. Muuten tutkimusmenetelmän valinta oli mielestäni kuitenkin onnistunut. Teemahaastattelu sopi hyvin

tämän tutkimuksen intiimiin aihepiiriin ja tunnelma haastattelutilanteissa oli pienten lasten haastatteluja lukuun ottamatta innostunut, rento ja luottamuksellinen.

Jatkotutkimuksia sisaruskateudesta voi tästä tutkimuksesta kehitellä moneenkin suuntaan. Koska tämän tutkimuksen tulokset perustuivat hyvin suppeaan otokseen voisi tutkimustuloksia ensinnäkin testata suuremmassa otosryhmässä. Näin tutkimustulosten yleistettävyyttä voitaisiin mahdollisesti lisätä. Sen lisäksi olisi kiinnostavaa jatkossa vielä syvällisemmin tutkia lasten ja aikuisten selviytymiskeinoja sisaruskateustilanteissa ehkä mahdollisesti muutakin kuin Lazaruksen kognitiivis-sosiaalista emotioteoriaa hyödyntäen. Lisäksi voisi vertailla erilaisten selviytymiskeinojen toimivuutta ja vaikutuksia kyseessä olevan ihmisen hyvinvointiin ja hänen sisarussuhteidensa laatuun. Myös vanhempien vaikutusta sisarussuhteiden laatuun ja sisaruskateuteen voisi tutkia enemmänkin, sillä kasvatustutkimusten neuvon ohella tarvittaisiin lisää tietoa siitä, miten vanhemmat voisivat toiminnallaan edesauttaa hyvien sisarussuhteiden kehittymistä sekä minimoida sisaruskateuden määrää. Muitakin jatkotutkimusaiheita tästä tutkimuksesta kumpuaa. Esimerkiksi perheen vanhempien lasten mustasukkaisuusreaktioita uuden sisaruksen syntyessä voisi tutkia enemmänkin. Varsinkin kun tässä tutkimuksessa tutkimusmenetelmän rajoitukset koskivat erityisesti tämän aiheen tuloksia. Tätä tutkimusta tehdessä jäi lisäksi askarruttamaan myös se kysymys, että miksi jotkut sisarussuhteet ovat parempia kuin toiset. Siksi olisikin mielenkiintoista vertailla sellaisia sisarussuhteita, joissa on paljon sisarussuhteen myönteisiä osatekijöitä sellaisiin sisarussuhteisiin, joissa sisarussuhteen myönteisiä osatekijöitä on vähän, ja miettiä mistä tämä saattaisi johtua.

LÄHTEET

- Abramovitch, R., Corter, C., Pepler, D.J. & Stanhope, L. 1986. Sibling and peer interaction. A final follow-up and a comparison. *Child Development* 57 (1), 217-229.
- Achte, K., Alanen, Y. & Tienari, P. 1994. *Psykiatria I. 9. painos*. Juva:WSOY.
- Alasuutari, P. 1994. *Laadullinen tutkimus*. Tampere: Vastapaino.
- Alberoni, F. 1993. *Kateus*. Suomentaja Martti Berger. Keuruu:Otava.
- Arajärvi, T. 1980. Lasten mustasukkaisuus. Teoksessa K. Achte ja K. Vauhkonen (toim.) *Mustasukkaisuus. Psykiatrian tutkimussäätiö*. Jyväskylä: Gummerus, 50-61.
- Arajärvi, T. & Koski, M. L. 1986. *Lapset ja avioero*. Helsinki: Tammi.
- Bank, S. & Kahn, M. 1980. Freudian siblings. *The Psychoanalytic Review*, Vol. 67, No. 4, Winter 1980, 493-504.
- Bank, S. & Kahn, M. 1982. *The Sibling bond*. New York: Basic Books.
- Baruch, D. 1949. *New ways in discipline*. 13th ed. new York: McGraw-Hill Book Company.
- Bettelheim, B. 1975. *Satujen lumous*. Suomentaja Mirja Rutanen. Juva: WSOY.
- Brody, G.H. & Stoneman, Z. 1990. Sibling relationships. Teoksessa I.E. Sigel & G.H. Brody (toim.) *Methods of family research. Biographies of research projects*. New Jersey: Hillsdale, 189-212.
- Brody, G. H., Stoneman, Z. & Gauger K. 1996. Parent - child relationships, family, problemsolving behavior and sibling relationship quality: The moderating role of sibling temperaments. *Child development* 67 (3), 1289-1300.
- Brody, G.H., Stoneman, Z., MacKinnon, C.E. & MacKinnon, R. 1985. Role relationships and behaviour between preschool-aged and school-aged sibling pairs. *Developmental Psychology* 21 (1), 124-129.
- Bryant, B. K. 1982. Sibling Relationships in Middle Childhood. Teoksessa M. E. Lamb & B. Sutton-Smith (toim.) *Sibling Relationships. Their Nature and Significance Across the Lifespan*. Hillsdale, New Jersey: Lawrence Erlbaum, 87-121.
- Cicirelli, V.G. 1982. Sibling influence Throughout the Lifespan. Teoksessa M.E. Lamb & B. Sutton-Smith (toim.) *Sibling Relationships. Their Nature and Significance Across the Lifespan*. Hillsdale, New Jersey: Lawrence Erlbaum, 267-284.
- Cicirelli, V.G. 1985. Sibling relationships throughout the life cycle. Teoksessa L. L'Abate (toim.) *The handbook of family psychology and therapy*. Homewood: Dorsey, 177-214.
- Cicirelli, V.G. 1995. *Sibling relationships across the life span*. New York: Plenum Press.
- Clarke-Stewart, A., Perlmutter, M. & Friedman, S. 1988. *Lifelong human development*. New York: Wiley.
- Dunn, J. 1983. Sibling relationship in early childhood. *Child Development* 54, 787-811.

- Dunn, J. 1984. *Sisters and brothers*. London: Fontana Paperbacks.
- Dunn, J. 1990. Annotation. Sibling influences on childhood development. Teoksessa S. Chess & M. E. Hertzig (toim) *Annual progress in child psychiatry and child development 1989*. New York: Brunner/ Mazel, 46-57.
- Dunn, J. 1993. *Young children`s close relationships beyond attachment*. Newbury park (Calif.): Sage.
- Dunn, J. & Kendrick, C. 1982. *Siblings. Love, envy & understanding*. London: Grant McIntyre Ltd.
- Dunn, J. & McGuire, S. 1992. Sibling and peer relationships in childhood. *Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines* 33 (1), 67-105.
- Dunn, J. & Munn, D. 1986. Siblings and development of prosocial behaviour. *International journal of behavioral development*. 9 (3), 265-284.
- Dunn, J. & Plomin, R. 1990. *Separate lives: Why siblings are so different*. New York: Basic Books.
- Dunn, J., Stocker, C. & Plomin, R. 1990. Assessing the relationships between young siblings. A research note. *Journal of Child psychology and Psychiatry and Allied Disciplines* 31 (6), 983-991.
- Eerola-Pennanen, P. 1990. Pienten koululaisten toiveet ja todellisuus. Koululaisten päiväkotiryhmissä olevien lasten mielipiteitä omasta päivähoidostaan. Jyväskylän yliopisto. Yhteiskuntapolitiikan laitos. Pro gradu-tutkielma.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.
- Faber, A. & Mazlish, E. 1988. *Meillä on mukavaa. Eroon sisaruskateudesta, auta lapsiasi elämään sovussa*. Suomentaja Jukka Jääskeläinen. Hämeenlinna: Karisto.
- Fine, G.A. & Sandström, K.L. 1988. *Participant observation with minors*. London: Sage.
- Freud, S. 1909. An analysis of pphobia in a five-year-old boy. Vol X 55
- Freud, S. 1922. Some neurotic mechanisms in jealousy, paranoia and homosexuality. The standard edition of the complete psychological work of Sigmund Freud. Vol. XVII (1920 - 1922). London: The Hogarth Press and the Institute of psychoanalysis.
- Friday, N. 1985. *Mustasukkaisuus*. Suomentaja Ilkka Rekiaro. Juva: WSOY.
- Furman, W. & Buhrmester, D. 1985. Children`s perceptions of the qualities of sibling relationships. *Child Development* 56 (2), 448-461.
- Gilbert, N.1993. *Researching social life*. London: Sage.
- Ginott, H. 1968. *Lasten ja vanhempien kesken*. Suomentaja Mirja Rutanen. Espoo: Weilin & Göös.
- Graue, M.E. & Walsh, D.J. 1998. *Studying children in context. Theories, methods, and ethics*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Grönfors, M.1982. *Kvalitatiiviset kenttätutkimusmenetelmät*. Porvoo: WSOY.

- Guba, E. G. & Lincoln, Y.S. 1988. Do Inquiry Paradigms Imply Inquiry Methodologies? Teoksessa D. Fetterman (toim.) *Qualitative Approaches to Evaluation in Education: The Silent Scientific Revolution*. New York: Praeger, 89-115.
- Hellsten, T. 1993. *Elämän lapsi, vastuulliseen aikuisuuteen*. 2. painos. Helsinki: Kirjapaja.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 1982. *Teemahaastattelu*. Helsinki: Gaudeamus.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2000. *Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 1997. *Tutki ja kirjoita*. Tampere: Kirjayhtymä.
- Hopearuoho-Saajala, K. & Keskinen, S. 1998. Tyttöjen ja poikien ystävyysuhteet sosiaalisen sukupuolen rakentajina. Teoksessa S. Keskinen ja K. Leskinen (toim.) *Tytöt ja pojat - samanlaisia ja erilaisia*. Turun yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunta. *Tutkimuksia A*: 187.
- Jallinoja, R. 1985. *Johdatus perhesosiologiaan*. Porvoo: WSOY.
- James, A. & Prout, A. 1990. Introduction. Teoksessa A. James & A. Prout. (toim.) *Constructing and reconstructing childhood. Contemporary issues in the sociological study of shildhood*. London: Falmer, 1-6.
- James, A. 1993. *Childhood Identities. Self and Social Relationships in the Experience of the Child*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Joffe, W. G. 1969. A Critical Review of the Status of the Envy Concept. *International Journal of Psycho-Analysis* 50, 529-546.
- Kontula, O. & Koskela, K. 1991. *Mustasukkaisuus ja terveys. Sosiaali- ja terveystieteiden raportteja 14/1991*. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Kramer, L. & Baron, L. A. 1995. Intergenerational linkages. How experiences with siblings relate to the parenting of sibling. *Journal of Social and Personal Relationships* 12 (1), 67-87.
- Lallukka, K. 1993. Lasten paikka sukupolvijärjestelmässä. Koettu lapsuus 9-vuotiaiden näkökulmasta. Jyväskylän yliopiston yhteiskuntapolitiikan työpapereita: 80.
- Lamb, M. E. 1982. Sibling relationships across the lifespan: an overview and introduction. Teoksessa M. E. Lamb & B. Sutton-Smith (toim.) *Sibling relationships. Their Nature and Significance Across the Lifespan*. New Jersey: Hillsdale: Lawrence Erlbaum, 1-11.
- Lazarus, R. 1966. *Psychological stress and the coping process*. New York.
- Lazarus, R. & Folkman, S. 1984. *Stress, appraisal and coping*. New York: Springer.
- Lazarus, R. 1991. *Emotion and adaption*. New York: Oxford University Press.
- Lenneer-Axelsson, B. 1980. *Rakkaus: Rakastuminen, intohimo, ystävyys, mustasukkaisuus ja kypsyvä rakkaus*. Porvoo: WSOY.
- Lupton, D. 1998. *The Emotional Self. A Sociocultural Exploration*. London: Sage.

- Lönnqvist, J. 1980. Kateus yhteistyön esteenä Teoksessa K. Achte & K. Vauhkonen (toim.) Mustasukkaisuus. Psykiatrian tutkimussäätiö. Jyväskylä: Gummerus, 144-150.
- Mandell, N. 1991. The Least-Adult Role in Studying Children. Teoksessa F.L. Waksler (toim.) Studying the social Worlds of Children. Sociological Readings. London: Falmer, 38-59.
- Mathes, E. W., Adams, H. E. & Davies, R. M. 1985. Jealousy: Loss of Relationship Rewards, Loss of Self-Esteem, Depression, Anxiety, and Anger. *Journal of Personality and social Psychology* 1985, Vol. 48, No. 6, 1552-1561.
- Mattila, J. 1980. Mustasukkaisuus ja väkivalta. Teoksessa K. Achte ja K. Vauhkonen (toim.) Mustasukkaisuus. Psykiatrian tutkimussäätiö. Jyväskylä: Gummerus, 102-113.
- Miettinen, S. & Väänänen, S. 1996. Pätevät pikkutyöt. 5 - 6 ja 8 - 9-vuotiaat tytöt vertaissuhteissaan päiväkodissa ja koulussa. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteen pro gradu-tutkielma.
- Munn, P. & Dunn, J. 1989. Temperament and developing relationship between young siblings. *International Journal of Behavioral Development*, 12. 433-51.
- Murphy, S. 1992. Using Multiple Forms of Family Data. Identifying Pattern and Meaning in Sibling-Infant relationships. Teoksessa Gilgun, J. F., Daly, K. & Handel, G. (toim.) *Qualitative Methods in Family Research*. Newbury Park: Sage, 146-169.
- Mäkelä, K. 1990. kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Helsinki: Gaudeamus.
- Niiniluoto, I. 1996. Tunnekolokvion avaussanat. Teoksessa Niiniluoto, I. & Räikkä, J. (toim.) *Tunteet*. Helsinki: Yliopistopaino, 5-10.
- Oakley, A. 1994. Women and Children First and Last: Parallels and differences between children`s and women`s studies. Teoksessa B. Mayall (toim.) *Children`s childhood. Observed and Experienced*. London: Falmer, 13-32.
- Oatley, K. & Jenkins, J. 1996. *Understanding Emotions*. Cambridge, MA: Blackwell.
- Ojala, T. & Uutela, A. 1993. *Rakentava vuorovaikutus*. Porvoo: WSOY.
- Orbach, S. & Eichenbaum, L. 1989. Naisten kesken: Rakkaus, kateus ja kilpailu naisten keskinäisissä ystävyys-suhteissa. Suomentaja Mirja Rutanen. Helsinki: Otava
- Patton, M.Q. 1990. *Qualitative evaluation and research methods*. Newbury Park: Sage.
- Podolsky, E. 1954. *The jealous child*. New York: Philosophical library.
- Prout, A. & James, A. 1990. A new paradigm for the sociology of childhood? Provenance, promise and problems. Teoksessa A. James & A. Prout (toim.) *Constructing and reconstructing childhood. Contemporary issues in the sociological study of childhood*. London: Falmer, 7-34.
- Reinola, O. 1996. Kateus puolustaa ja herättää. *Voi Hyvin* 6/96, 29-32.
- Richardson, R. A., Abramovitz, R. H., Elliot Asp, C. & Petersen, A. C. 1986. Parent-

- child relationships in early adolescence: effects of family structure. *Journal of Marriage & the Family*. 48 (4), 805-811.
- Rogers, C. R. 1982. *Life-span human development*. Montrey, California: Brooks.
- Ross, H.G. & Milgram, J.I. 1982. *Important Variables in Adult Sibling Relationships: A Qualitative Study*. Teoksessa M.E. Lamb & B. Sutton-Smith (toim.) *Sibling Relationships. Their Nature and Significance Across the Lifespan*. Hillsdale, New Jersey: Lawrence Erlbaum, 225-250.
- Saarinen, P., Ruoppila, I. & Korhonen, M. 1991. *Kasvatuspsykologian kysymyksiä 2. painos*. Helsingin yliopisto Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus.
- Salokangas, T. 1988. Sisarussuhde- elämän pisin ihmissuhde. *Terveys* 2000 2, 20-21.
- Salokangas, T. 1995. Sisarusten pelisäännöt. *Lapsemme* 4, 16-17.
- Salovey, P. & Rodin, J. 1986. The Differentiation of Social-Comparison Jealousy and Romantic Jealousy. *Journal of Personality and Social Psychology* 50 (6), 1100-1112.
- Saraste, H. 1998. Hyvä *Terveys* 10/98, 23-25.
- Schalin, L.J. 1986. *Narsismin kohtaloita. Psykoanalyttisia tutkielmia kateudesta, isättömyydestä ja vanhenemisesta*. Helsinki: Gaudeamus.
- Schachter, F.F. 1982. *Sibling Deidentification and Split-Parent Identification: A Family Tetrad*. Teoksessa M. E. Lamb & B. Sutton-Smith (toim.) *Sibling Relationships. Their Nature and Significance Across the Lifespan*. Hillsdale, New Jersey: Lawrence Erlbaum, 123-151.
- Spielman, P.M. 1971. Envy and jealousy: An attempt at clarification. *Psychoanalytic Quarterly*, 40, 59-82.
- Stocker, C., Dunn, J. & Plomin, R. 1991. *Sibling relationships. Links with child temperament, maternal behavioral and family structure*. Teoksessa S: Chess & M. E. Hertzig (toim.) *Annual progress in child psychiatry and child development 1990*. New York: Brunner/Mazel, 242-260.
- Stocker, C. M. & MacHale, S.M. 1992. The nature and family correlates of preadolescents' perceptions of their sibling relationships. *Journal of Social and Personal Relationships* 9 (2), 179-195.
- Stoneman, Z., Brody, G. H. & MacKinnon, C. E. 1986. Same-sex and cross-sex siblings. Activity choices, roles, behavior and gender stereotypes. *Sex Roles* 15 (9/10), 495-511.
- Strandell, H. 1992. Uusi lapsi on syntynyt. *Nuorisotutkimus* 10 (4), 19-27.
- Syrjälä, L., Ahonen, S., Syrjäläinen, E. & Saari, S. 1994. *Laadullisen tutkimuksen työtapoja*. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Taipale, E. & Taipale, E. 1995. "Ne varmaan tykkää musta." Sisarussuhde lapsen minäkäsityksen muokkaajana perheessä. *Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteen*

pro gradu-tutkielma.

- Takala, A. & Takala, T. 1988. Psykologinen kehitys lapsuudessa. Porvoo: WSOY.
- Tiller, P.O. 1989. Hverandre. En bok om barneforskning. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Todd, J. 1978. The jealousy patient. *Practitioner* 220: 1316: 229-233.
- Vandell, D.L., Minnett, A.M. & Santrock, J.W. 1987. Age differences in sibling relationships during middle childhood. *Journal of Applied Developmental Psychology* 8 (3), 247-257.
- Varilo, E. 1980. Perheterapia ja ryhmäterapia. Teoksessa K. Achte ja K. Vauhkonen (toim.) *Mustasukkaisuus. Psykiatrian tutkimussäätiö*. Jyväskylä: Gummerus. 163-175.
- Vauhkonen, K. 1980. Eroottinen mustasukkaisuus. Teoksessa K. Achte ja K. Vauhkonen (toim.) *Mustasukkaisuus. Psykiatrian tutkimussäätiö*. Jyväskylä: Gummerus, 62-73.
- Vauhkonen, K. 1980. Mustasukkaisuuden yksilöterapia. Teoksessa K. Achte ja K. Vauhkonen (toim.) *Mustasukkaisuus. Psykiatrian tutkimussäätiö*. Jyväskylä: Gummerus, 157-162.

LIITE 1 : TEEMAHAASTattelun Tutkimuskysymykset aikuisille

1. Sisaruskateus omassa lapsuudessa ja nuoruudessa

- Onko sinulla sisaruksia? Sisarustesi syntymäjärjestys?
- Vietittekö te lapsena paljon aikaa yhdessä? Mitä teitte yhdessä?
- Muistatko lapsuudestasi tilanteita, jolloin olisit ollut kateellinen tai mustasukkainen sisaruksillesi? Mistä tai millaisissa tilanteissa? Tapahtuiko niin usein?
- Kuvaile näitä tuntemuksiasi, millaisia ja kuinka voimakkaita tuntemuksia koit? Kuinka kauan tuntemus kesti?
- Mitä teit kun tunsit kateutta tai mustasukkaisuutta? Miten ilmaisit tunteitasi? Miten käyttäydyit? Miten käsittelit näitä tunteita silloin?
- Olivatko sisaruksesi tai vanhempasi tietoisia tunteistasi? Miten he suhtautuivat?
- Olivatko sisaruksesi koskaan kateellisia tai mustasukkaisia sinulle? Mistä tai millaisissa tilanteissa? Miltä se sinusta tuntui? Mitä teit silloin?
- Millaisia lapsuutesi sisarussuhteet muuten olivat? Olitteko te läheisiä keskenään? Riitelittekö te keskenään?
- Oliko teillä lapsilla erilaisia rooleja perheessä?
- Tuntuiko sinusta lapsena koskaan siltä, että vanhemmat eivät kohdelleet teitä lapsia tasapuolisesti?
- Oliko vanhemmillasi lempilapsia? Entä läheisempi tai parempi suhde johonkin lapsista?
- Vertailivatko vanhemmat teitä lapsia keskenään?
- Vaikuttiko sisaruskateus suhteisiisi vanhempiin?
- Tunsitko kateutta tai mustasukkaisuutta ketään muuta kohtaan lapsuudessa ja nuoruudessa? Mistä tai millaisissa tilanteissa?

2. Sisaruskateus aikuisena

- Oletko nyt aikuisena ollut kateellinen tai mustasukkainen sisaruksillesi? Mistä tai millaisissa tilanteissa? Tapahtuuko niin usein?
- Kuvaile tuntemuksiasi, millaisia ja kuinka voimakkaita tuntemuksia koet? Kuinka kauan tuntemus kestää?
- Mitä teet kun tunnet kateutta tai mustasukkaisuutta? Miten ilmaiset tunteitasi? Miten käyttäydyt? Miten käsittelet näitä tunteita silloin?
- Ovatko sisaruksesi olleet tietoisia tunteistasi? Miten he ovat suhtautuneet?
- Ovatko sisaruksesi olleet kateellisia tai mustasukkaisia sinulle nyt aikuisena? Mistä tai millaisissa tilanteissa? Miltä se on tuntunut? Mitä olet tehnyt silloin?
- Millaiset sisarussuhteesi ovat muuten nyt aikuisena?
- Kohtelevatko vanhempasi teitä lapsia mielestäsi nyt tasapuolisesti?
- Onko heillä nyt lempilapsia tai parempi suhde jonkun lapsen kanssa?
- Vertailevatko he nyt teitä lapsia keskenään?
- Vaikuttaako sisaruskateus suhteeseesi vanhempiisi nyt aikuisena?
- Tunnetko koskaan muuten kateutta tai mustasukkaisuutta nyt aikuisena?

3. Kateus ja mustasukkaisuus tunteina

- Millainen tunne kateus mielestäsi on? Kuvaile miltä sinusta tuntuu ollessasi kateellinen?
- Millainen tunne mustasukkaisuus mielestäsi on? Kuvaile miltä sinusta tuntuu ollessasi mustasukkainen?

4. Lastesi sisaruskateus sisarusten syntyessä

- Minkä ikäisiä lapsesi olivat sisaruksiensa syntyessä?
- Osoittivatko he mustasukkaisuutta sisaruksensa syntyessä? Millaisissa tilanteissa? Millä tavoin? Kauanko mustasukkaista käyttäytymistä kesti?

5. LASTESI SISARUSKATEUS NYT

- Ovatko lapsesi kateellisia tai mustasukkaisia nykyisin toisilleen? Mistä asioista? Miten se ilmenee? Miten he käyttäytyvät silloin? Kauanko heidän sisaruskateus kestää? Kuinka yleistä sisaruskateus heillä on?

6. LASTESI SISARUSSUHTEET KOKONAISUUDESSAAN

- Millaisia lastesi sisarussuhteet ovat muuten? Ovatko he läheisiä keskenään? Mitä he tekevät yhdessä? Riitelevätkö he? Mistä? Miten? Kuinka paljon?

7. KÄYTTÄYTYMISESI LASTEN SISARUSKATEUSTILANTEISSA

- Miten suhtaudut/toimit jos huomaat lapsesi olevan kateellinen tai mustasukkainen sisarukselleen? (mm. syntymien yhteydessä, lapset syyttävät suosimisesta, lasten riidellessä)?
- Onko sisaruskateus ollut iso kasvatusongelma teidän perheessä?

8. TASAPUOLISUUS LAPSIA KOHTAAN

- Onko sinulla lempilapsia? Entä läheisempi tai helpompi suhde johonkin lapsistasi?
- Vertailetko lapsiasi keskenään? Entä heidän kuultensa?
- Onko lapsillasi mielestäsi erilaisia rooleja perheessä? Oletko itse ollut vaikuttamassa lastesi roolien omaksumiseen?
- Kuinka tasapuolinen olet lastesi suhteen (huomio, aika, materia, vapaudet/rajoitukset, velvollisuudet)? Epäonnistutko koskaan olla tasapuolinen lastesi suhteen?

LIITE 2: TEEMAHAASTattelun Tutkimuskysymykset lapsille

1. SISARUSSUHDE KOKONAISUUDESSAAN

- Kuinka monta sisarusta sinulla on? Minkä ikäisiä he ovat?
- Mitä te teette yhdessä? Oletteko te paljon yhdessä?
- Mistä asioista sinä pidät sisaruksissasi? Mikä heissä ärsyttää?
- Riitelettekö te koskaan keskenään? Mistä? Kuinka usein? Millä tavoin? Kenen sisaruksen kanssa riitelet eniten? Kenen vähiten?

2. KATEUS

- Onko kateus tai olla kateellinen sinulle tuttuja sanoja? Ymmärrätkö mitä ne sanat tarkoittavat?
- Miltä sinusta tuntuu silloin kun olet kateellinen? Millainen tunne kateus sinusta on?

3. KATEUS SISARUKSILLE

- Oletko koskaan ollut kateellinen sisaruksillesi? Mistä asioista? (esim. sisaruksesi omistaa jonkun tavaran, minkä itsekin haluaisit omistaa tai hän osaa tehdä jotain, mitä sinä et osaa) Miten käyttäydyit/toimit silloin? Miltä sinusta silloin on tuntunut? Oletko kertonut siitä kellekään? Ovatko sisaruksesi tai vanhempasi tienneet siitä? Miten he ovat suhtautuneet?
- Ovatko sisaruksesi olleet koskaan sinulle kateellisia? Mistä asioista? Miten he ovat käyttäytyneet silloin? Miltä se on sinusta tuntunut?

4. KATEUS KAVEREILLE

- Oletko koskaan ollut kateellinen kavereillesi? Mistä asioista? Miten käyttäydyit/toimit silloin?
- Kumpaa kohtaan tunnet useammin kateutta kavereitasi vai sisaruksiasi?

5. MUSTASUKKAISUUS

- Onko mustasukkaisuus tai olla mustasukkainen sinulle tuttuja sanoja? Ymmärrätkö mitä ne sanat tarkoittavat? Miltä sinusta tuntuu silloin kun olet mustasukkainen? Millainen tunne mustasukkaisuus sinusta on?

6. MUSTASUKKAISUUS SISARUKSILLE

- Oletko ollut koskaan mustasukkainen sisaruksillesi vanhempien huomiosta? Millaisissa tilanteissa? Miten olet käyttäytynyt silloin? Miltä sinusta on tuntunut silloin? Muistatko miltä sinusta tuntui kun sisaruksesi syntyi? Muistatko olitko silloin yhtään mustasukkainen vauvan saamasta huomiosta? Miten käyttäydyit silloin? Mitä vanhempasi tekivät huomattuaan sinun olevan mustasukkainen? Oletko ollut sisaruksillesi mustasukkainen jonkun muun ihmisen huomiosta? Miten käyttäydyit silloin?

7. MUSTASUKKAISUUS MUITA KOHTAAN

- Oletko ollut koskaan mustasukkainen kenellekään muulle ihmiselle? Kenelle? Missä tilanteessa? Miten käyttäydyit silloin? Miltä sinusta silloin tuntui? Kummalle olet ollut useammin mustasukkainen sisaruksillesi vai jollekin muulle ihmiselle?

8. VANHEMPIEN TASAPUOLISUUS

- Tuntuuko sinusta koskaan, että vanhempasi "lellivät" jotakin lasta teidän perheessä? Onko heillä lempilapsia?
- Ovatko vanhempasi vertailleet teitä lapsia koskaan keskenään teidän kuullen?
- Ovatko vanhempasi tasapuolisia teille lapsille (huomio, raha & tavarat, velvollisuudet/oikeudet)?
- Tuntuuko sinusta koskaan siltä, että vanhempasi ovat aina siskosi/veljesi puolella teidän riidellessä?